ŽALTVYKSLĖS KOLEKCIJA

PRAKEIKTIEJI KARALIAI

Maurice DRUON

Kai karalius žlugdo Prancūziją

ŽALTVYKSLĖ

PRAKEIKTIEJI KARALIAI VII

Maurice
DRUON

Kai karalius žlugdo Prancūziją

Istorinis romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
JŪRATĖ KARAZIJAITĖ

ŽALTVYKSLĖ

Vilnius
2007

UDK 840-3
Dr353

Versta iš: Maurice Druon
QUAND LE ROI PERD LA FRANCE
Paris, 1980

ISSN 1822-637X
ISBN 978-9986-06-282-0

Vol. 7: QUAND LE ROI PERD LA FRANCE © 1977
by Maurice Druon, Librairie Plon et Editions Mondiales
© Vertimas į lietuvių kalbą, Jūratė Karazijaitė, 2007
© Leidykla „Žaltvykslė“, 2007

„Prakeiktieji karaliai“ – garsi istorinė 7 tomų freska.

„Prakeiktieji karaliai“ – romanų ciklas, kurio visi veikėjai kadaise gyveno. Veikalas tiksliai atskleidžia kasdieninį gyvenimą, politines ir meilės dramas, kuriose susiduria karaliai, karalienės, popiežiai, ministrai, didikai neramiu, iki šiol mažai pažįstamu paskutinių Kapetingų valdymo laikotarpiu.

Ilgiausias mūsų karas, Šimtametis karas, tebuvo juridinis ginčas, nutrauktas pakeltų ginklų.

PAUL CLAUDEL

Prologas

Didžius žmones iškelia istoriją ženklinančios tragedijos, tačiau tas tragedijas sukelia ne kas kitas, tik vidutinybės.

Prancūzija sutinka XIV amžių būdama pati galingiausia, tankiausiai apgyventa, veikliausia iš visų krikščionybę išpažįstančių karalysčių, ir ne veltui taip bijota jos antpuolių, ne veltui taip gerbti jos tretieji teismai ir, be to, taip ieškota jos globos. Jau atrodė, kad Europoje prasideda Prancūzijos amžius.

Tai, kad po keturiasdešimt metų ta pati Prancūzija buvo sutriuškinta šalies, kuri turėjo penkiskart mažiau gyventojų, kad jos diduomenė suskilo į politines partijas, buržuazija maištauja, o liaudies pečius slegia nepakeliami mokesčiai, kad viena po kitos atsiskiria jos provincijos, siautėjančios plėšikų gaujos niokoja kraštą ir daro kitokias piktadarybes, kad tyčiojamasi iš valdžios, kad pinigai neteko savo vertės, paralyžiuota prekyba, visur karaliauja skurdas ir nė vienas nežino, kas jo laukia rytoj, – visa tai kėlė klausimą: kodėl toks klaikus valstybės žlugimas, kas taip negailestingai pasuko jos likimo vairą?

Tai – vidutinybė, jos karalių vidutinybė, jų tuščiagarbis pasipūtimas, lengvabūdiškas šalies reikalų tvarkymas, nesugebėjimas suburti tinkamų žmonių, jų nerūpestingumas, išpuikimas, jų bejėgystė siekti didžių užmojų ar bent jau įgyvendinti tuos, kurie buvo sumanyti dar iki jų karaliavimo.

Nieko didinga neįvyks politinėje plotmėje ir niekas neįsitvirtins, jei neatsiras žmonių, kurių genijus, būdo savybės, valia įkvėptų, sutelktų ir vadovautų liaudies energijai.

Viskas žlunga, kai valstybę vienas po kito valdo bukapročiai. Kai pranyksta didybė, vienybė taip pat dingsta.

Prancūzija – tai idėja, susijungusi su istorija, tai laisva idėja; nuo tūkstantųjų metų ji gyvena valdančiose šeimose ir su tokiu atkaklumu perduodama tėvo sūnui, kad pirmagimystė seniausioje šakoje greitai tampa pakankamu pagrindu, leidžiančiu teisėtai įžengti į sostą.

Sėkmė, žinoma, čia taip pat vaidino tam tikrą vaidmenį, tarsi likimas būtų užsigeidęs palepinti šitą gimstančią naciją, duodamas ištisą tvirtų valdovų dinastiją. Nuo pirmojo Kapetingo išrinkimo iki pat Pilypo Gražiojo mirties, t. y. per tris su ketvirčiu amžiaus, valdė tik vienuolika karalių; kiekvienas jų paliko vyriškosios lyties paveldėtoją.

O! Nereikia manyti, kad visi tie valdovai buvo ereliai. Tačiau mažne visuomet po negabaus nelaimėlio į sostą tučtuojau sėsdavo puikiausio stoto monarchas – tarytum dangus atsiųsdavo malonę – arba vietoj silpnos sveikatos princo šalį valdydavo didis ministras.

Dar visai jauna Prancūzija vos nežūsta patekusi į Pilypo I, smulkių ydų ir visiškai negebančio valdyti žmogaus, rankas. Bet šit po jo iškyla nenuilstantis storulis – Liudvikas VI, kuriam atėjus į valdžią per penkis ljė nuo Paryžiaus stovėjo priešas; mirdamas jis paliko ne tik ankstesnio dydžio valstybę, bet dar ir praplėtė jos sienas iki pat Pirėnų. Bevalis, lengvabūdis Liudvikas VII pasmerkia karalystę pragaištingoms avantiūroms, sumanęs žygį į užjūrį, tačiau abatui Siužerui, valdančiam monarcho vardu, pavyksta išsaugoti šalies vienybę ir galią.

Paskui Prancūzijai nusišypso sėkmė, be to, ir ne viena: nuo XII amžiaus pabaigos iki XIV amžiaus pradžios ją valdė trys talentingi, o gal net ir genialūs valdovai; kiekvienas jų sėdėjo soste gana ilgą laiką: vienas valdė 43 metus, kitas – 41 ir trečias – 29 metus. Valdydami jie įgyvendino visus savo užmojus. Trys nepaprastai skirtingos prigimties ir būdo vyrai, tačiau visi jie buvo kur kas pranašesni už įprastus karalius.

Pilypas Augustas, Istorijos kalvis, pradeda tvirtinti tikrąją tėvynės vienybę, prie karalystės jungdamas arčiau ir toliau esančias žemes. Liudvikas Šventasis, uolus krikščionybės išpažinėjas, remiasi karaliaus teisėtvarka ir įtvirtina vieningą teisę. Pilypas Gražusis, didysis valdovas, remdamasis karaliaus administracija, kuria vientisą valstybę. Nė vienas iš jų nesistengė patikti, o siekė veiksmingos savo šaliai veiklos. Kiekvienam teko išgerti sklidiną taurę kartaus nepopuliarumo gėrimo. Tačiau po jų mirties jų gedėjo ir gailėjo kur kas nuoširdžiau nei anksčiau, kai iš jų gyvų šaipėsi, tyčiojosi ir jų neapkentė. O svarbiausia buvo tai, kad viskas, ko jie siekė, pradėjo pildytis.

Tėvynė, teisingumas, valstybė – kiekvienos tautos pagrindas. Prancūzija, kurią valdė trys karalystės idėjos kūrėjai, pagaliau išsiveržė iš neapibrėžtumų erdvės. Suvokusi pati save, Prancūzija įsitvirtino Vakarų pasaulyje kaip neginčijama ir greit pranašumą įgyjanti realybė.

Patikimai sergimos sienos, 22 milijonai gyventojų, lengvai sušaukiama kariuomenė, paklusnūs feodalai, gana griežtai kontroliuojamos administracinės apygardos, saugūs keliai, aktyvi prekyba... Kuri kita krikščioniška šalis galėjo dabar susilyginti su Prancūzija ir kuri iš jų jai nepavydėjo? Liaudis, žinoma, dejavo jausdama per sunkią monarcho leteną; tačiau ji ims dar gailiau dejuoti, kai paklius į per minkštas ar per kvaišas rankas.

Mirus Pilypui Gražiajam, staiga viskas sudūžta. Ilgas sėkmingas sosto paveldėjimas baigiasi.

Visi trys Geležinio Karaliaus sūnūs vienas po kito žengė į sostą ir baigė karaliauti nepalikdami vyriškosios giminės palikuonių. Pirmesnėse knygose jau pasakojome dramas, kurios vyko Prancūzijos karaliaus dvare; visos jos sukosi aplink karūną, perkamą ir vėl parduodamą ambicijų varžytinėse.

Per keturiolika metų kapas priglaudžia keturis karalius; yra dėl ko baisėtis ir dirginti vaizduotę! Prancūzija nebuvo pratusi taip dažnai lakioti į Reimsą. Kapetingų medžio kamienas perskeltas – galėjai pamanyti, kad čia pasidarbavo žaibas. Ir tai, kad karūna persikėlė ant Valua šakos, kuri, tenka pripažinti, toli gražu nebuvo rami, negalėjo ko nors džiuginti. Tuščiagarbiai pagyrūnai, išpuikėliai, jokio gylio, viskas tik paviršiuje! Valua šakos valdovai įsivaizdavo, kad jiems pakanka tik nusišypsoti, ir visa karalystė nušvis laime. Jų pirmtakai tapatino save su Prancūzija, o šitie tapatino Prancūziją su tuo vaizdiniu, kurį patys susikūrė apie savo asmenį. Po prakeiksmą nešančių mirčių, taip skubiai įvykusių viena paskui kitą, atėjo kitas prakeiksmas – vidutinybė.

Pirmasis Valua – Pilypas VI, pramintas karaliumi Rastinuku, kitaip tariant, prasimušėlis, per dešimt metų taip ir nesugebėjo įtvirtinti savo valdžios, nes, baigiantis tam dešimtmečiui, jo tikras pusbrolis Eduardas III Anglas ryžtasi pradėti dinastinius vaidus; jis pareiškia turįs teisių į Prancūzijos sostą. Be to, jam pavyksta palaikyti Flandrijoje ir Bretanėje, Sentonže ir Akvitanijoje visus tuos miestus ir visus tuos senjorus, kurie skundėsi naujuoju karaliumi. Jei Prancūziją būtų valdęs kiek ryžtingesnis monarchas, Anglas, nėra ko ir dvejoti, nebūtų drįsęs čia įkelti kojos.

O Pilypas de Valua taip ir nesugebėjo išgelbėti šalies nuo jai gresiančių pavojų: jo flotilė sutriuškinta Sliuise dėl jo paties paskirto admirolo kaltės, o paskirtas veikiausiai jis buvo dėl to, kad visiškai nesusigaudė jūros reikaluose ir negalėjo vadovauti jūros mūšiams. Pats karalius Kresi kautynių išvakarėse klaidžiojo po mūšio lauką, palikęs savo kavaleriją knežinti savo paties pėstininkų galvas.

Kai Pilypas Gražusis apdėjo savo liaudį mokesčiais, kuo ir buvo kaltinamas, tai jis darė tam, kad sustiprintų gynybines Prancūzijos pajėgas. O kai Pilypas de Valua pareikalavo imti dar didesnius mokesčius, tai tie mokesčiai buvo skirti karaliaus pralaimėjimui apmokėti.

Per paskutinius penketą jo valdymo metų pinigų kursas krito 160 kartų; sidabras neteko 3/4 savo vertės. Veltui stengtasi nustatyti tvirtas maisto produktų kainas – jos pašoko iki svaiginamų dydžių. Žmonės murmėjo kęsdami iki tol neregėtą infliaciją.

Kai virš kurios nors šalies neganda ištiesia sparnus, viskas susimaišo, o į žmonių klaidas dar įsipainioja ir gamtos katastrofos.

Maras, didysis maras, atklydęs iš Airijos gilumos, smogia Prancūzijai daug skaudesnį smūgį nei kuriai kitai Europos valstybei. Miestų gatvės virsta lavoninėmis, priemiesčiai pilni lavonų krūvų: vienur maras nusinešė ketvirtadalį gyventojų, kitur – trečdalį. Ištuštėjo ištisi kaimai, pūdymais virtusiuose laukuose tekėkso vėtrų gairinamos lūšnos.

Pilypas de Valua turėjo sūnų – jo maras pagailėjo.

Ir kai Prancūziją teskyrė keletas žingsnių nuo visiškos pražūties ir nuskurdimo, juos žengti padėjo Jonas II, per klaidą pramintas Geruoju.

Ši virtinė vidutinybių, keičiančių karaliaus soste viena kitą, vos nesužlugdė viduramžių sistemos, kuri prigimčiai patikėjo tos pačios giminės įsčiose išnešioti aukščiausiosios valdžios turėtoją. Bet nejau liaudis dažniau laimi rinkimų nei chromosomų loterijoje? Minios, asamblėjos, net nedidelės grupės rinkėjų apsirinka taip pat dažnai, kaip suklysta ir pati gamta; ir Apvaizda, šiaip ar taip, didybės atseikėja gana šykščiai.

Pirma dalis

NELAIMĖS ATEINA IŠ TOLI

I

Perigoro kardinolas mąsto...

Aš turėjau tapti popiežiumi. Kaip galėčiau pamiršti, kaip galėčiau neprisiminti, kad tiarą laikiau triskart, tik pamanykite, triskart! Ar tai būtų Benediktas XII, ar Klemensas VI, ar dabartinis popiežius, po įnirtingos kovos kaip tik aš sprendžiau, kieno galvą papuoš tiara. Mano bičiulis Petrarka ne veltui vadina mane popiežių darytoju... Ne toks aš jau vykęs darytojas, jei tiara ant mano galvos taip nė karto ir neatsidūrė. Bet tokia jau Dievo valia... Ak, koks keistas dalykas – konklava! Manau, esu vienintelis dar gyvas kardinolas, kuris regėjo tris popiežius. Ir gal dar išvysiu ir ketvirtąjį, jei mūsų Inocentas IV taip jau sunkiai serga, kaip dejuoja ir visus tuo mėgina įtikinti...

Kokie ten stogai? A, taip, atpažįstu, tai Šanselado abatija, ana ten, Boronės slėnyje... Pirmąsyk, ką ir kalbėti, buvau per jaunas. Trisdešimt treji metai – Kristaus amžius; apie tai Avinjone visi šnabždėjo, kai tik sužinojo, kad Jonas XXII... Viešpatie, savo šventąja šviesa apšviesk jo dvasią; jis buvo mano geradaris... taigi, kai sužinojo, kad jis nebepakils iš patalo. Tačiau kardinolai nesirengė iš savo brolių tarpo rinkti paties jauniausiojo, ir tai, beje, protinga, aš tą mielai pripažįstu. Šitokiai atsakomybei reikalinga patirtis, o jos aš įgijau jau vėliau. Šiaip ar taip, man jos ir tuomet užteko tiek, kad negrūsčiau į galvą tuščių iliuzijų... Italuose paleidęs gana plačiai pasklidusį girdą, kad Prancūzijos kardinolai niekada, niekada nebalsuos už Žaką Furjė, aš pasiekiau, kad jie savo balsus atiduotų kaip tik už jį, – jis buvo išrinktas vieningai. „Jūs išsirinkote asilą!“ – šit ką jis šūktelėjo, kai pranešė išrinktojo vardą. Ir tai toks, tik pamanykit, buvo jo dėkingumas. Jis žinojo savo trūkumus. Ne, ne toks asilas jis buvo, bet ir liūtu negalima jo pavadinti. Jis buvo tiesiog geras dvasininkų ordino generolas, sugebėjęs ganėtinai gerai priversti paklusti kartūzus, kuriems jis ir vadovavo. Bet valdyti visą krikščioniškąjį pasaulį... Tam jis buvo pernelyg smulkmeniškas, pernelyg priekabus ir kategoriškas. Be to, visos jo reformos davė daugiau blogio nei gėrio. Viena, dėl ko jam valdant galėjai būti ramus, buvo tai, kad Šventasis Sostas į Romą tikrai negrįš. Šiuo atžvilgiu jis buvo neperkalbamas, kietas it uola... ir tai buvo svarbiausia.

Antrą kartą, per 1342 metų konklavą... ak, tąsyk aš turėjau visas galimybes, jei... jei Pilypas de Valua nebūtų įsigeidęs Šventajame Soste matyti savo kanclerį, Ruano arkivyskupą. O mes, perigoriečiai, visuomet paklusdavome Prancūzijos karūnai. Ir kaip aš būčiau galėjęs likti Prancūzijos partijos vadu, jei būčiau sumanęs pasipriešinti karaliaus norams? Beje, Pjeras Rožė buvo didis popiežius, be abejo, pats geriausias iš visų tų, kuriems tarnavau. Užtenka prisiminti, kuo jis pavertė Avinjoną, kokius rūmus pastatydino ir kokia minia apsišvietusių žmonių plūstelėjo pas jį, kiek mokslininkų ir menininkų.... Pagaliau jam pavyko nupirkti Avinjoną. Nupirko jis jį ne be mano pagalbos, nes aš, o ne kas kitas, derėjausi su Neapolio karaliene; taigi, galiu drąsiai sakyti, kad tai – mano darbas. Aštuoniasdešimt tūkstančių florinų – vieni niekai, išmalda. Karalienei Žanai reikėjo ne tiek pinigų, kiek nuodėmių atleidimo už tą gausybę santuokų, o ką jau kalbėti apie meilužius.

Turbūt mano nešulinius arklius pakinkė naujais pakinktais, palankinas ne itin minkštas. Kai tik išsiruoši į kelionę, visada vis tas pats... Nuo šiolei Dievo vietininkas žemėje jau nebe koks nuomininkas, sėdintis ant klibančio sosto kraštelio! O mūsų popiežiaus dvaras juk rodė pavyzdį visam pasauliui! Šičia veržėsi visi karaliai. Kad galėtum būti popiežiumi, neužtenka būti dvasininku, reikia dar sugebėti būti ir valdovu. Klemensas IV garsėjo kaip didis politikas; jis mielai klausė mano patarimų. O! Reikia tik prisiminti Jūros lygą, į kurią įėjo Rytų lotynų bažnyčia, Kipro karalius, venecijiečiai, hospitaljerai... Mes apsaugojome Graikijos archipelagą nuo barbarų antplūdžio ir būtume padarę dar daugiau. Tačiau paskui prasidėjo tas absurdiškas karas tarp Prancūzijos ir Anglijos karalių, ir aš jau nebeturiu vilties, kad jis kada nors baigsis; taigi tas kvailas karas sutrukdė mums įgyvendinti dar vieną sumanymą – grąžinti Rytų bažnyčią į Romos katalikų glėbį. O tada atėjo maras... mirė popiežius Klemensas...

Trečią kartą konklavoje – nuo jos jau praslinko net ketveri metai – viską sugadino mano kiltis. Girdi, aš per aukštas senjoras, mat vieną tokį jau turėjome. Aš, Elis de Taleiranas, Perigoro kardinolas, jei būčiau išrinktas, tik pamanykite, būčiau tuo įžeidęs visą varguomenę! Kartkartėmis Bažnyčią apninka netikėtas nusižeminimo ir savęs menkinimo įkarštis. Bet naudos iš to niekada nematyti. Pirmyn, nusimeskime savo puikiuosius drabužius, paslėpkime savo arnotus, parduokime auksines monstrancijas ir dalykime Kristaus kūną iš pigiausių dubenėlių, apsivilkime prasčiokų lupatomis ir dar paieškokime kuo purvinesnių, ir tuomet niekas mūsų nebegerbs, o pirmiausia – tie patys prasčiokai... O kaipgi! Jei mes pasidarysime panašūs į juos, kuriam galui jiems gerbti mus? Pagaliau ir mes patys liausimės save gerbę... Ir kai tik pamėginsite paprieštarauti tokiems nirtulingiems nusižeminimo šalininkams, jie tučtuojau pakiš jums panosėn evangeliją, tarsi jie vieninteliai ją žinotų, ir ims jums tvirtinti apie ėdžias, stovinčias tarp jaučio ir asilo, įtikinėti dėl dailidės dirbtuvių... Būkite, girdi, panašūs į mūsų Viešpatį Jėzų Kristų... Tik norėčiau paklausti jūsų, mano tuščiagarbiai mokytuoliai, kur dabar yra mūsų Viešpats Jėzus? Nejau nesėdi jis Dievo Tėvo dešinėje, nejau jis ne toks pat visagalis? Nejau visoje didybėje soste sėdi ne Kristus, nušviestas dangaus šviesulių ir apgaubtas dangiškos muzikos? Ar jis ne pasaulio valdovas, apsuptas daugybės serafimų ir palaimintųjų? Ir kas įpareigojo jus spręsti, kokį Jėzaus paveikslą pateikti tikintiesiems – tą trumpos jo žemiškosios egzistencijos vaizdinį ar tą kitą, jo triumfuojančios amžinybės paveikslą?

... Šit jei keliaudamas kurioje nors diecezijoje susidurčiau su vyskupu, linkusiu kiek pažeminti Dievą vaikantis naujųjų idėjų, aš jam štai ką pasakyčiau... Nešioti nuo ryto iki vakaro 20 livrų kainuojantį auksu siuvinėtą drabužį ir dar mitrą, ir vyskupo lazdą – nėra taip linksma, ypač kai tenka nešioti juos ištisus trisdešimt metų. Bet tai neišvengiama būtinybė.

Taip paprastai sielų nepritrauksi. Kai vienas skursna sako kitiems tokiems pat varguoliams „mano broliai“, šiems tie žodžiai nepadaro jokio įspūdžio. O kai į juos taip kreipsis karalius, – visai kitas dalykas. Įteigti žmonėms bent kiek pagarbos patiems sau – štai kas yra tikrasis gailestingumas, kurio nesupranta mūsų ordino broliai ir kiti skurstantys ordinai. Kaip tik dėl to, kad žmogus skursta ir kenčia, kad jis yra nusidėjėlis ir vargeta, būtina jam įkvėpti vilties, kad anapus bus kitaip. Na, taip! Ir tam reikia smilkalų, reikia paauksuotų daiktų, muzikos! Bažnyčia turi pateikti tikintiesiems dangiškosios karalystės viziją, ir kiekvienas dvasininkas, pradedant popiežiumi ir jo kardinolais, privalo nors iš dalies įkūnyti paties Kūrėjo paveikslą...

Iš esmės ne taip jau bloga pasišnekučiuoti šitaip pačiam su savimi, taip atsiranda būsimų mano pamokslų argumentai. Bet šiaip norėčiau jų ieškoti bendraudamas su kitais žmonėmis... Viliuosi, kad Briunė nepamiršo mano žirnelių... Ne, štai jie. Beje, jis niekada nieko nepamiršta...

Nors aš ir ne toks žymus teologas kaip kiti, kurių šiais laikais pilna lyg grybų po lietaus, bet jei man skirta pareiga palaikyti tvarką ir švarą žemiškuose Dievo namuose, atsisakau sumažinti išlaidas, skirtas pragyvenimui ir savo būstui; net ir pats popiežius, kuris puikiai žino, kiek man skolingas, nemanė prieštarauti. Jei jam patinka menkinti save popiežiaus soste, – ką gi, tai jo vieno reikalas. Bet aš, jo nuncijus, privalau išsaugoti jo, kaip didžiai aukšto dvasininko, garbę.

Žinau tokių, kurie apkalbinėja mano erdvų purpurinį palankiną paauksuotu išgaubtu priekiu ir aukso vinimis – šituo pačiu palankinu aš nūnai ir keliauju; aptarinėja ir mano arklius su purpurinėmis gūniomis; jie šaiposi ir iš mano eskorto, kuriame yra 200 ietininkų, ir iš mano trijų Perigoro liūtų, išsiuvinėtų ne tik vėliavoje, bet ir puošiančių mano sargybos livrėjas. Bet tik pasirodau kuriame nors mieste, visi žmonės bėga manęs pasitikti, kniumba po kojomis, bučiuoja mantiją. Aš priverčiu atsiklaupti net karalius... ir vis Tavo, Viešpatie, garbei, Tavo garbei.

Tik šitie dalykai nebuvo gerbiami paskutinės konklavos, ir man tai aiškiai davė suprasti. Jie norėjo žmogaus kaip ir visi, paprastuolio ir kukluolio, vargetos. Vargais negalais pasiekiau, kad neišrinktų Žano Birelio, tikrai švento žmogaus. O! Ką ir kalbėti, išties jis – šventas žmogus, tačiau nė per nago juodymą neturi tiek proto, kiek jo reikia norint valdyti, ir kuris būtų buvęs antrasis Pjeras de Moronas. Pasitelkiau visą savo iškalbą ir savo broliams konklavininkams kuo puikiausiai įrodžiau, kaip būtų pavojinga, kai Europa pateko į tokią sunkią būklę, padaryti klaidą ir duoti pasauliui dar vieną Selestiną V. O! Aš nebuvau gailestingas Bireliui! Prikalbėjau jam begalę pagyrų ir įrodžiau, kad kaip tik dėl įstabiausių savo dorybių jis ir negali valdyti Bažnyčios; taip sakant, aš jį visiškai sužlugdžiau ir pasiekiau, kad išrinktų Etjeną Oberą, žmogų iš neturtingos giminės, iš Pompadurų pusės, o Bažnyčios hierarchijoje jis nešvytėjo jokia ypatinga šviesa; to pakako, kad visi žmonės susitelktų po jo vėliava.

Manoma, kad Šventoji Dvasia mus apšviečia ir tuomet mes išsirenkame geriausią; iš tikrųjų dažniausiai būna taip, kad balsuodami siekiame išvengti blogiausio.

Mūsų šventasis tėvas nuvylė mane. Jis amžinai dejuoja, kupinas dvejonių; jei priima kokį sprendimą, tuojau pat jį ir atmeta. Ak! Aš visiškai kitaip būčiau valdęs Bažnyčią! Be to, kokia mintis siųsti kartu su manimi kardinolą Kapočį, tarsi mirk gyvenk būtini bent du legatai, lyg aš būčiau negana prityręs tvarkyti dalykus vienas! Kas iš to išėjo? Nuo pat pirmos atvykimo dienos mes riejamės, nes įrodžiau jam jo paties kvailumą; mano mielas Kapočis vaizduoja įsižeidusį ir nieko neveikia. Kol aš važinėju iš Bretėjaus į Monbazoną, iš Monbazono į Puatjė ir iš Puatjė į Bordo, o iš Bordo į Perigė, jisai sėdi sau Paryžiuje ir nieko kita nedaro, tik visur siuntinėja raštus, kad apsunkintų mano derybas O! Norėčiau manyti, kad nerasiu jo Mece, pas imperatorių...

Perigė, mano Perigoras... Dieve, nejau būsiu jį matęs paskutinį kartą?

Mano motutė buvo tvirtai įtikėjusi, kad aš tapsiu popiežium. Ji tai tvirtindavo kiekviena tinkama ir ne visai tinkama proga. Kaip tik dėl to ji liepė išskusti man tonzūrą, kai tebuvau vos šešerių metų; ji išgavo iš Klemenso V, jautusio mano motinai gražius ir stiprius draugiškumo jausmus, pasižadėjimą, kad mane tučtuojau įrašys į popiežiaus auklėtinius ir kad galėsiu gauti parapiją su beneficijomis. Kiekgi man tada buvo metų, kai motutė atvedė mane pas popiežių?.. „Ponia Briunisanda, tikiuosi, kad jūsų sūnus, kurį mes ypatingai palaiminome, sugebės parodyti toje srityje, kurią jūs jam išrinkote, tokių būdingų jūsų giminei dorybių ir netruks pasiekti pačias aukščiausias mūsų Šventosios Bažnyčios pareigas“. Ne, ne daugiau kaip septyneri. Jis paskyrė mane Sen Frono kanauninku; ten aš užsivilkau pirmąją savo peleriną. Nuo tol praėjo mažne penkiasdešimt metų... O mano motinėlė vis svajojo pamatyti savo sūnų popiežiumi. Ar tai tebuvo motinos garbėtroškiška svajonė, ar iš tiesų aiškiaregiška vizija, kuri kartais aplanko moteris? Deja, aš pats puikiai suprantu, kad popiežiumi niekada netapsiu.

Ir vis dėlto... horoskopas rodo, kad mano gimimo dieną Jupiteris susijungė su Saule pačiame palankiausiame kulminacijos taške, o tai yra valdžios ir taikingo valdymo ženklas. Nė vieno kardinolo horoskopas neturi tokio palankaus dangaus kūnų išsidėstymo kaip manasis. Mano horoskopas kur kas geresnis nei popiežiaus Inocento tą dieną, kai jį išrinko. Tik šit kas... taikingas valdymas, taikingas valdymas, o aplink karas, neramumai ir audros. Mano dangaus šviesuliai per daug gražūs, kad tiktų šiems laikams. Taigi Inocento horoskopas, pranašaujantis sunkumus, paklydimus, negandas, kur kas labiau tiko šiam niūriam laikotarpiui. Dievas rengia žmogaus atėjimą į pasaulį tuo momentu, kai jis tam geriausiai tinkamas, ir pašaukia popiežius, kurie atitiktų Jo ketinimus, ir visai nesvarbu, kas tai – didybė ir garbė ar tamsa ir bedugnė...

Jei aš motinos įgeidžiu nebūčiau tapęs Bažnyčios tarnu, dabar jau vadinčiausi Perigoro grafu, nes vyresnysis mano brolis mirė pirmosios mano konklavos metais nepalikdamas vaikų, ir grafo titulas, kurio aš negalėjau perimti, atiteko jaunesniajam broliui Rožė Bernarui... Taigi, nei popiežius, nei grafas. Ką darysi, tenka susitaikyti su ta vieta, kurią mums skiria Apvaizda, ir pasistengti kuo geriau atlikti savo pareigą. Be abejonės, būčiau galėjęs tapti vienu iš tų žmonių, kuriems lemta suvaidinti svarbų vaidmenį, tapti dideliu savo laiko žmogumi, kurį tučtuojau pamiršta nužengus jam nuo gyvenimo scenos. Žmogaus atmintis tingi, ji išsaugo tik karalių vardus... Tokia Tavo valia, Viešpatie, tokia valia...

Kita vertus, kokia nauda šimtus kartų galvoti vis apie tą patį, šimtus kartų tą patį kalbėti... Matyt, aš taip susijaudinau po to, kai vėl pamačiau savo vaikystės šalį Perigė ir tokį brangų kolegijinį Sen Froną.

Verčiau grožėkimės šituo peizažu, kurį matau galbūt paskutinįsyk. Dėkoju Tau, Viešpatie, kad suteikei man tokį džiaugsmą...

Bet kodėl mane taip greit veža? Žiū, jau pravažiavome Šato l'Evek; nuo čia iki Burdėjo dvi valandos, ne daugiau. Išvykimo dieną visuomet reikia numatyti nedidelius kelio tarpus. Atsisveikinimas, paskutiniai prašymai, paskutiniai palaiminimai, kurių paprašo paskutinę minutę, pamiršti daiktai, taigi laiku išvykti niekada neįmanoma. Tačiau šįkart kelio tarpas išties nedidelis...

Briunė!.. Ei, Briunė, drauge mano! Paėjėk į priekį ir paprašyk, kad lėčiau važiuotų. Kas mus taip gena? Kiunakas ar La Riu? Nėra jokio reikalo taip mane kratyti. O paskui nueik pas monsinjorą Aršambo, mano sūnėną, ir pasakyk, kad jis nuliptų nuo arklio ir ateitų į mano palankiną. Ačiū, eik...

Kai išvykau iš Avinjono, mane lydėjo sūnėnas Roberas de Diuracas, kaip reta malonus bendrakeleivis. Jis buvo panašus į mano seserį Anjesę ir į mano motiną. Deja, jį Puatjė nužudė tie bukagalviai anglai, kai jis įsivėlė į mūšį Prancūzijos karaliaus kariuomenės gretose! O, už tai jam nepriekaištauju, net kai kartais deduosi priekaištaująs. Kam galėjo šauti į galvą, kad karalius Jonas leis šitaip save triuškinti! Išrikiuoja 30 000 vyrų prieš 6 000, o vakare jis jau nelaisvėje. O! Na, ir kvailelis tas karalius, tikras vėpla! Jam reikėjo sutikti vesti derybas, kurias jam atnešiau tarsi dovaną ant padėklo; jis būtų galėjęs laimėti nepraliedamas nė lašo kraujo!

Man regis, Aršambo ne toks gyvastingas ir ne toks šaunus kaip Roberas. Jis dar nebuvęs Italijoje, o juk tik Italijoje jaunystė pražysta visu savo grožiu. Na, nereikia pamiršti, jei duos Dievas, jis taps Perigoro grafu. Jam labai naudinga pakeliauti kartu su manimi, tai jį kiek praprusins. Iš manęs jis daug ko išmoks... Jau ganėtinai pasimeldžiau, nėra ko ilgiau vienam sėdėti.

II

Perigoro kardinolas kalba

Aš nieko, neprieštarauju, josiu, Aršambo, ir nesu toks senas, kad neužsiropščiau ant arklio. Patikėkite, be didelio vargo galiu nušuoliuoti ištisus penkiolika ljė raitas ir lengvai aplenksiu jaunesnius už save! Beje, jūs ir pats matote, kad už palankino veda pabalnotą arklį tam atvejui, jei man užeitų noras ar prispirtų būtinybė sėsti į balną. Jau spėjau įsitikinti, kad, išsėdėjus visą dieną balne, prabunda ne mintis, o apetitas, ir, užuot išsaugojęs šviesią galvą, puoli godžiai valgyti ir gerti; man būtina šviesi galva, kai dažnai prireikia važinėti, įtikinėti, derėtis ir įsakinėti. Dauguma karalių, o pirmiausia Prancūzijos karalius, valdytų savo valstybes kur kas sėkmingiau, jei jie mažiau vargintų strėnas, o daugiau – galvas ir nespręstų svarbiausių šalies reikalų puotaudami po gero žygio raitomis ar šaunios medžioklės. Žinokite, nėmaž ne lėčiau galima judėti ir neštuvuose, ypač tokiuose kaip manieji, kurie traukiami gerų ir dažnai keičiamų arklių... Gal norite žirnelio, Aršambo? Ten, šalia jūsų, nedidelė dėžutė... duokite ir man vieną...

Žinote, per kiek dienų įveikiau atstumą nuo Avinjono iki Bretėjaus Normandijoje, kai norėjau pasimatyti su karaliumi Jonu, pradėjusiu ten absurdišką tvirtovės apsuptį? Spėkite?.. Ne, mano sūnėne, mažiau, nei tu manai. Išvykome birželio 21-ąją, solsticijos dieną, pačią pirmąją jos valandą. Kadangi jūs žinote, o gal visai nežinote, kaip atrodo nuncijaus ar net dviejų nuncijų išvykimas, nes tąsyk buvome kaip tik dviese... Įsigalėjęs gražus paprotys, kai visa kardinolų kolegija po mišių ateina pas išvykstančiuosius ir lydi juos iki miesto ribos; visada susirenka didžiulė minia žioplių, jie seka pavymui ar stoviniuoja šalikelėse. Ir judėti tenka neskubant, lyg per procesiją, kad kortežas įgytų orumo. Paskui sustojama, ir kardinolai išsirikiuoja į eilę pagal rangą, o nuncijus su kiekvienu pasikeičia broliškų bučiniu. Visa ši ceremonija trunka iki aušros ir net ilgiau... Taigi mes išvykome birželio 21 dieną, o Bretėjų pasiekėme liepos 9-ąją. Po aštuoniolikos dienų Nikola Kapočis, mano bendrakeleivis, susirgo. Reikia pasakyti, kad aš tą lepūnėlį gerokai pakračiau.

Niekad iki šiolei tokia risčia jis nebuvo keliavęs. Užtat jau po savaitės raiteliai įteikė šventajam tėvui mano pirmojo pokalbio su karaliumi reliaciją.

Šįkart nėra ko taip skubėti. Pirmiausia tokiu metų laiku dienos jau trumpos, net ir orai dabar mums labai maloningi... Aš jau neatsimenu, kad pas mus, Perigore, kada nors būtų buvęs toks šiltas lapkritis kaip nūnai. O kokia vaiski šviesa! Bet kai patrauksime šiauriau, bijau, kad galime pakliūti į blogą orą. Keliausime, kaip apskaičiavau, gerą mėnesį, vadinasi, į Mecą nukaksime Kalėdoms, jei tam bus Viešpaties valia. Ne, nematau jokio reikalo skubėti kaip praėjusią vasarą, nes, kad ir kiek dėjau pastangų, šitas karas vyksta, o karalius Jonas sėdi nelaisvėje.

Kaip galėjo tokia nelaimė atsitikti? O, mano mielas sūnėne, ne jūs vienas nieko nesuprantate ir gūžčiojate pečiais. Visa Europa iki šiolei negali atsikvošėti iš nuostabos ir jau kelis mėnesius aptarinėja priežastis ir motyvus... Karalių nelaimės ateina iš toli, dažniausiai žmonės laiko nelaimingu likimu tai, kas tėra lemtinga jų prigimties neišvengiamybė; kuo didesnės jų nelaimės, tuo gilesnės tų nelaimių šaknys.

Visą tą istoriją žinau iki pat smulkmenų... Patraukite kiek šitą apklotą... Aš laukiau, kad taip atsitiks. Laukiau, kada šitą karalių ir, deja, visą karalystę užguls negandos ir ji patirs nuosmukį. Avinjone žinome viską, kuo gyvena karaliaus dvaras. Visos jo intrigos, visi sąmokslai tučtuojau pasiekia mūsų ausis. Apie kiekvienas planuojamas vedybas sužinome anksčiau nei patys jaunieji... „Tuo atveju, jei mergina priklauso kuriai nors karališkajai giminei ir yra tekinama už valdovo, kuris priklauso kitai karališkajai giminei ir kuris yra jos antros eilės pusbrolis, ar duos mūsų šventasis tėvas leidimą tuoktis?..“ Nė vienos sutarties, apie kurios sudarymą nesužinotume, nes pas mus tučtuojau atvyksta abiejų pusių pasiuntiniai, ir nė vieno nusikaltimo, kurio mes nežinotume, nes pas mus einama ieškoti nuodėmių atleidimo... Bažnyčia parūpina karaliams ir princams kanclerių, taip pat daugelį savo legistų...

Šit jau aštuoniolika metų Prancūzijos karaliaus dvaras atvirai kovoja su Anglijos karaliaus dvaru. Ir kokia šios kovos priežastis? Tai karaliaus Eduardo pretenzijos į Prancūzijos sostą! Šit kas! Bet tai tik pretekstas, suprantu, geras juridinis pretekstas, nes šitaip galima ginčytis iki begalybės. Bet čia ne vienintelė ir tikroji kivirčo priežastis. Yra sienos tarp Giujeno ir gretimų grafysčių, tos sienos nuo seno blogai pažymėtos. Taigi. Ir visos mūsų Perigoro žemės sužymėtos neaiškiai, ir feodalų teisės visiškai neaiškios, be to, sunku susitarti, kai vasalas ir siuzerenas – abu karaliai; čia neapsieisi be konkurencijos prekyboje, pirmiausia, žinoma, prekiaujant vilna ir audiniais. Todėl ir susikivirčyta dėl Flandrijos, beje, dar reikia nepamiršti, kad Prancūzija visad palaikė ir palaiko Škotiją, o škotai iš šiaurės kelia nuolatinį pavojų Anglijos karaliui... Karas įsiplieskė ne dėl vienos kurios priežasties – jų daugybė; jos rusena it žarijos naktį. O čia dar Roberas d'Artua – žmogus, praradęs garbę ir išvytas iš gimtosios karalystės, patekęs į Angliją šitų žarijų įpūsti. Popiežius, tada tai buvo Pjeras Rožė, t. y. Klemensas VI, darė viską ir vertė kitus daryti viską, kad tik neleistų įsiplieksti šitam absurdiškam karui. Jis maldavo vieną ir kitą pusę taikytis, ieškoti nuolaidų ir bendrų kompromisų. Jis net pasiuntė legatą, ir tas legatas buvo ne kas kitas, o dabartinis popiežius, tuomet dar kardinolas Oberas. Jis keliavo ketindamas prikalbinti kryžiaus karui abu karalius, kad jie sutelktų savo senjorus. Tai būtų buvęs puikus būdas kovingiems jų potroškiams įgyvendinti ir pakreipti juos kita linkme, kad išsipildytų visos viltys suvienyti krikščionybės pasaulį... Vietoj kryžiaus žygio turime Kresi. Matote, kas išėjo. Ten buvo ir jūsų tėvas, jis tikriausiai jums pasakojo...

Ak, mielas mano sūnėne, per savo gyvenimą jūs dar patirsite, koks menkas nuopelnas iš visos širdies tarnauti geram karaliui; jo vedamas atliekate savo pareigas, ir visi jus ištikę sunkumai nieko neverti, nes jūs jaučiate, kad jie veda į aukščiausiąjį gėrį. Sunkiausia gerai tarnauti blogam monarchui... arba blogam popiežiui. Kiek mačiau jaunystėje žmonių, kurie tarnavo Pilypui Gražiajam ir buvo labai laimingi. O tarnauti šitiems tuščiagarbiams Valua reikia pastangų, be to, dar ir nemažai. Jie neklauso jokių patarimų ir teikiasi išgirsti proto balsą tik tada, kai pasijunta sutriuškinti ir galutinai sužlugę.

Tiktai po Kresi Pilypas VI sutiko su paliaubomis ir pasiūlymais, kuriuos buvau parengęs. Reikia manyti, kad tie pasiūlymai nebuvo visai blogi, nes tos paliaubos, nekreipiant dėmesio į politinius susirėmimus, truko nuo 1347 iki 1354 metų, septynerius gana taikingus metus. Atrodė, visiškai laimei nebetrūksta nieko. Bet ne, mūsų prakeiktame amžiuje pasibaigus karui prasideda maras.

Jūsų ten, Perigore, jis pasigailėjo... Žinau, mano brangus sūnėne, žinau, kad tai Dievo rykštei atidavėte savo duoklę; taip, taip, jūs taip pat patyrėte nemažai siaubo. Bet tai nesulyginama su tuo siaubu, kuris tvyrojo tankiai apgyventuose miestuose, be to, apsuptuose daug gyventojų turinčių kaimų, tokiuose kaip Florencija, Avinjonas ar pagaliau Paryžius. O ar žinote, kad ši negandа atėjo iš Kinijos per Indiją, Totoriją ir Mažąją Aziją? Kalbama, jog ji pasiekė ir Arabiją. Tai netikėlių liga; ji buvo pasiųsta mums, kad nukentėtų paskendusi nuodėmėse Europa. Laivai atplukdė marą iš Konstantinopolio ir Levanto krantų į Graikijos archipelagą, o iš čia jis pateko į Italijos uostus, perkopė Alpes ir užpuolė mus, o paskui jau pasiekė Angliją, Olandiją, Daniją ir nurimo Šiaurės kraštuose – Norvegijoje, Islandijoje. Pas jus taip pat siautėjo bent dvi jo formos; viena forma susirgusius žmonelius maras nužudydavo per tris dienas, kankindavo baisi karštinė, priversdavusi spjaudyti kraujais... susirgę nelaimingieji tikino, kad jie kenčia pragaro kančias... o kita forma sergantys agonijų kankinami išgulėdavo ilgiau – penkias šešias dienas; karštinė buvo tokia pati, tik kirkšnyse ir pažastyse dar atsirasdavo pūlinių.

Septynis mėnesius maras siautėjo Avinjone. Kasvakar prieš miegą mes klausdavome savęs, ar sulauksime ryto. Kiekvieną rytą čiupinėdavome pažastis ir kirkšnis. Vos pajutusį menkiausią karštį apimdavo siaubas; toks žmogus žiūrėdavo beprotiškomis akimis. Su kiekvienu įkvėpimu ateidavo į galvą mintis: o gal su šituo oro gurkšniu į mane įsiskverbė nelaimė. Išsiskirdamas su bičiuliu visuomet galvodavai: „Kuris? Jis? Aš? O gal abudu?“ Audėjai mirdavo savo dirbtuvėlėse griūdami prie sustojusių staklių. Auksakaliai baigdavo savo gyvenimą prie atvėsusio žaizdro, pinigų keitėjai krisdavo tiesiog po savo prekystaliais. Vaikai užgesdavo įsiropštę į patalą, kur jau tysojo atšalęs jų motinos kūnas. O smarvė, Aršambo, kokia smarvė tvyrojo Avinjone! Visos gatvės buvo nuklotos lavonais.

Pusė – tik įsivaizduokite – pusė Avinjono gyventojų žuvo. Per keturis 1348 metų mėnesius – nuo sausio iki gegužės – gyvybę prarado 62 tūkstančiai žmonių. Kapinės, kurioms žemę paskubom nupirko popiežius, buvo perpildytos per mėnesį – ten palaidojo 11 tūkstančių numirėlių. Žmonės mirė be jokios slaugos; juos laidojo be jokio kunigo. Sūnus bijojo užeiti pas tėvą, o tėvas – pas sūnų. Tik pamanykite, 7 tūkstančiai aklinai užkaltų namų! Visi, kas turėjo bent menkiausią galimybę, bėgo į savo užmiesčio rūmus.

Klemensas VI su keletu kardinolų, – tarp jų buvau ir aš, – liko mieste. „Jei Dievas panorės, pasiims mus.“ Ir jo įsakymu dauguma iš 400 popiežiaus dvaro dvasininkų niekur nepasitraukė, tačiau jie neparodė jokio uolumo padėdami kitiems. Popiežius apmokėjo gydytojų išlaidas, savo pinigais išlaikė vežikus ir duobkasius, liepė gyventojams išdalyti maisto atsargas ir prisakė sargybiniams imtis kuo geresnių priemonių epidemijai sulaikyti. Tuomet niekas jam nepriekaištavo, kad jis per dosniai švaisto pinigus. O popiežius plūdo vienuolius ir vienuoles, kurie neatliko kilniaširdiškumo pareigos ir neslaugė, neguodė ligonių ir merdinčiųjų... Ak, ir prisiklausiau tomis dienomis visokių išpažinčių ir atgailų iš pačią aukščiausią padėtį užimančių, galingiausių žmonių, priklausiusių netgi Bažnyčiai; jie ėjo savo sielų apšvarinti ir melsti nuodėmių atleidimo! Net galingiausi Lombardijos ir Florencijos bankininkai, iš siaubo kalendami dantimis, išpažindavo savo nuodėmes ir pasirodydavo tokie dosnūs... O kardinolų meilužės... taip, taip, mano sūnėne, ne visi, bet kai kurie jų turi... Šitos gražios damos ateidavo apkabinėti Švenčiausiosios Mergelės statulų savo brangenybėmis! Savo dailias nosytes jos šluostydavo kvapniųjų esencijų prišlakstytomis nosinaitėmis, o į namus grįždavo prieš tai nusispyrusios savo kurpaites. Tie, kurie apšaukė Avinjoną bedievių miestu ir net naujuoju Babilonu, nematė jo per marą. Tada visi tapo dievobaimingi, patikėkite manimi!

Vis dėlto žmogus keistas padaras! Kai gyvenimas jam šypsosi, reikalai klestėte klesti, žmona vaisinga ir jo provincijose tylu ir ramu, regis, tuomet jis turėtų veržtis ir veržtis savo dvasia prie Viešpaties ir dėkoti už visas jam suteiktas malones. Tačiau kur ten! Jis nė neprisimena savo Kūrėjo, pučiasi ir nepaiso visų Dievo įsakymų. Bet vos tik ištinka jį bėda, užgriūva negandos, jis puola prie Dievo. Maldauja jį, kaltina save ir pasižada pasitaisyti... Taigi Dievas ne veltui siunčia žmonėms nelaimes, tai, atrodo, vienintelis būdas priversti žmogų grįžti prie jo...

Ne aš pats pasirinkau savo kelią. Jį man išrinko mano motutė; gal girdėjote, ji mane paskyrė dvasininku, kai aš dar buvau visai vaikas. Aš nesipriešinau jai, matyt, tik dėl to, kad, kiek pamenu, jutau dėkingumą Viešpačiui Dievui už viską, ką jis man suteikė, ir pirmiausia už gyvenimą. Dar buvau visai mažas, tada gyvenome senojoje mūsų Rolfi pilyje Perigė, kur jūs taip pat gimėte, Aršambo, tik ten nebegyvenote nuo to laiko, kai jūsų tėvas prieš penkiolika metų įsikūrė Montinjake... Tai šit toje didžiulėje pilyje, pastatytoje vienoje senovės romėnų arenoje, prisimenu tą džiaugsmą, kuris netikėtai užplūsdavo mane, kad gyvenu be galo gražiame pasaulyje, kvėpuoju, matau dangų; pamenu, šitai ypač pajusdavau vasaros vakarais, kai ilgai negesdavo diena, o mane guldydavo dar nesutemus. Vynuogėse, kurių virkščios ropštėsi siena po mano kambario langu, dūzgė bitės, vakaro šešėliai lėtai gulė ant didžiulių akmeninių kiemo plokščių; dangus dar šviesus, jame sklandė paukščiai, o pro saulėlydyje rausvuojančius debesis jau prasimušė pirmoji žvaigždutė. Aš taip norėjau padėkoti; mano motutė paaiškino, kad šitą grožybę sukūrė Dievas ir už visa dėkoti reikia jam. Nuo to laiko šis jausmas manęs niekada nepaliko.

Net šiandien, per šitą ilgą mūsų kelionę, aš dažnai mintyse dėkoju Viešpačiui už tokį šiltą orą, už tai, kad keliauju rudens auksu pagražintais miškais, vis dar žaliuojančiomis pievomis, ir už tai, kad mus lydi ištikimi tarnai, o mano palankiną traukia gražūs ir patikimi žirgai. Man malonu stebėti žmonių veidus, gyvulių judesius, medžių lają, žavėtis visa šita didžiule įvairybe, ta begaline ir labai gražia Viešpaties kūryba.

Mokslo vyrai, kurie ginčijasi teologijos klausimais tvankiose salėse, varinėja tuščias kalbas, koneveikia vieni kitus tokiais žodžiais, kad net burnoj kartu darosi, ir prigalvoja įvairių sąvokų, kad tik kitaip pavadintų tai, kas jau seniai žinoma, tai šit tie žmonės turėtų verčiau pasigydyti smegenis stebėdami gamtą. Teologija man reiškia tai, ko mane išmokė Bažnyčios tėvai, ir nė kiek nesirūpinu ką nors keisti...

Aš būčiau galėjęs tapti popiežiumi... taip, taip, mano mielas sūnėne. Kai kurie man tai tiesiai sako, net šneka, kad galėčiau ir dabar juo tapti, jei Inocentas gyventų trumpiau nei aš. Tebūnie Dievo valia. Aš nesiskundžiu Viešpačiui dėl to, ką jis man padarė. Dėkoju jam už tai, kad jis mane nuvedė keliu, kuriuo dabar einu, ir leido sulaukti šitiek metų, o tokį amžių retas išgyvena... Penkiasdešimt penkeri metai, mano brangus sūnėne... esu dar sveikas ir žvalus. Tai juk taip pat Viešpaties palaiminimas. Žmonės, kurie manęs nematė dešimt metų, netiki savo akimis, – aš taip mažai pasikeičiau: tokie pat rausvi skruostai, vos pradėjusi žilti barzda.

Iš tikrųjų mintis, užsidėti ar neužsidėti tiarą, glosto mano savimeilę tik tada... aš jums prisipažįstu kaip artimiausiam giminaičiui... tik tada, kai pajuntu, kad galėčiau veikti geriau negu tas, kuris ją dabar nešioja. O juk kai popiežius buvo Klemensas VI, tokios mintys nėkart netoptelėdavo. Jis puikiai suprato, kad popiežius privalo būti visų monarchų monarchas, vyriausiasis Dievo vietininkas žemėje. Kai Žanas Birelis ar kuris nors kitas skurdo išpažinėjas priekaištaudavo jam už išlaidavimą ir per didelį dosnumą, šis popiežiui atsakydavo: „Nė vienas neturi nueiti neužganėdintas“. Paskui, pasisukdamas į mane, pro dantis iškošdavo: „Mano pirmtakai nesugebėjo būti popiežiais“. Ir per tą didįjį marą, kaip jau sakiau, jis išties mums įrodė, kad jis geriausias iš geriausiųjų. Ranką prie širdies pridėjęs prisipažinsiu, kad aš nebūčiau galėjęs padaryti tiek, kiek jis, ir aš iki šiol dėkoju Viešpačiui, kad jis pasirinko ne mane vesti kenčiančią krikščionybę tokio išbandymo keliu.

Ir nė akimirkai Klemensas neprarado savo didybės ir visiems mums įrodė, kad jis šventasis tėvas, visų krikščionių ir ne tik jų tėvas, kai mažne visur, o ypač Reino provincijose, Maince, Vormse puolė žydus kaltindami, kad ne kas kitas, o tik jie užtraukė šitą Dievo rykštę; tuomet popiežius pasmerkė tuos puolėjus. Negana to, jis nutarė pats asmeniškai juos globoti ir atskyrė nuo Bažnyčios tuos, kurie šiurkščiai elgėsi su žydais; jis suteikė išvytiems žydams prieglobstį ir būstą savo valdose, kur, reikia pripažinti, per kelerius metus jie padėjo atkurti gerovę.

Bet ko gi aš taip įsiplepėjau apie tą marą? A, taip! Mat mąsčiau apie tai, kad maras turėjo lemtingų padarinių ne tik Prancūzijos karūnai, bet ir pačiam karaliui Jonui. Ir išties, kai epidemija jau baigėsi, 1349 metų rudenį viena po kitos trys karalienės, veikiau, dvi karalienės ir viena princesė, kuri jau buvo pažadėta karaliui...

Ką tu ten sakai, Briunė? Kalbėk garsiau. Jau matyti Burdėjus? Taip, taip, noriu pažiūrėti. O taip, pozicija iš tikro gera, pilis stovi taip, kad iš jos gali puikiausiai stebėti prieigas ir iš ten komanduoti.

Tai šit, mano mielas Aršambo, tą pilį man padovanojo mano jaunesnysis brolis, jūsų tėtušis, atsidėkodamas už tai, kad išlaisvinau Perigė. Kadangi man nepavyko ištraukti karaliaus Jono iš anglų letenų, šiaip ar taip, išvadavau mūsų grafų miestą ir padariau viską, kad vėl jį valdytume.

Pamenate, anglų įgula nenorėjo išvykti. Ir ietys, kurios paprastai lydi mane ir iš kurių ne vienas šaiposi, tąkart man labai pravertė. Kai tik pasirodžiau jų apsuptas pakeliui iš Bordo, anglai be žodžių pradėjo trauktis. Juk 200 ietininkų ir vienas kardinolas – tai jau nemažai... Be to, dauguma mano patarnautojų moka naudoti ginklus lygiai kaip ir mano sekretoriai, ir mokslininkai teisininkai, kurie dabar keliauja kartu. O mano ištikimasis Briunė – riteris, aš neseniai įšventinau jį į šitą kilmingą luomą.

Dovanodamas Burdėjų, mano brolis sustiprino savo valdas. Juk šalia Savinjako esančią Oberošo senjoriją ir netoli Tenono-Bonevalio tvirtovę, kurias aš prieš 10 metų atpirkau už 20 tūkstančių florinų iš Pilypo VI... sakau „atpirkau“, nors iš tiesų tai padengė tik menką dalį sumos, kurią jam buvau paskolinęs... Paskui įtvirtintą Sent Astjė abatiją, kurios abatas aš ir esu, Fleikso ir Sen Marten de Beržerako priorijas – jos taip pat mano; taigi, iš viso dabar jau išeina šešios tvirtovės, ir visos jos išsidėsčiusios tinkamu atstumu aplink Perigė; visas jas globoja Bažnyčia, tarsi visos jos būtų popiežiaus nuosavybė. Vargu ar kas išdrįstų ten kišti nagus. Taip įtvirtinau taiką mūsų grafystėje.

Žinoma, jūs gerai žinote Burdėjų, juk tenai dažnai lankydavotės. O aš jau senokai čia buvau... Žiū, visai buvau pamiršęs tą didžiulį aštuonkampį donžoną. Galingai atrodo. Dabar jis mano, bet tik vieną naktį ir rytą, kaip tik užteks laiko ten įkurdinti savo parinktą valdytoją. O kada grįšiu – nežinau, jei apskritai kada nors sugrįšiu. Turiu mažai laiko maloniam poilsiui. Bet padėkokime Dievui už tai, kad Jis davė mums tokį nuostabų orą. Manau, jau paruošta gera vakarienė, mat, nors ir palankine, kelionė gerokai sukratė vidurius.

III

Mirtis beldžiasi į visas duris

Aš taip ir žinojau, mano mielas sūnėne, juk sakiau, kad neverta šiandien keliauti už Nontrono. Ir nukaksime ten jau po vakarinių pamaldų, bus pati naktis. La Riu man ausis išūžė: „Monsinjoras vis lėčiau važiuoja. Monsinjorui per maža nukeliauti aštuonias ljė...“ Dievai jo nematė! La Riu visuomet lekia it akis išdegęs, tarsi amžinai ką nors vytųsi. Viena vertus, tai nėra taip jau blogai, mano eskortas su juo tikrai neužsnūs. Tačiau aš žinojau, kad mums nepavyks išvykti iš Burdėjaus anksčiau kaip vidurdienį. Per daug reikėjo ten nuveikti, nuspręsti, pasirašyti daugybę popierių.

Aš myliu Burdėjų ir žinau, kad ten galėčiau būti laimingas, jei Dievas man būtų skyręs ne tik turėti jį, bet ir gyventi ten. Tas, kuris teturi kuklią valdą, moka visa širdimi ja pasidžiaugti. O tas, kuris turi daugybę plačiausių valdų, džiaugiasi jomis tik mintyse. Dangus visuomet suteikia pusiausvyrą tam, kuo mus apdovanoja.

Kai grįšite į Perigorą, Aršambo, būkite geras ir užsukite į Burdėjų; noriu, kad patikrintumėte, ar įvykdė mano prašymą pataisyti stogą. Be to, židinį mano kambaryje. Jis rūksta... Kokia laimė, kad anglai pagailėjo Burdėjaus. Juk matėte Brantoną, mes ką tik jį pravažiavome, matėte, ką jie ten padarė, kuo pavertė kadaise tokį mielą, gražų miestelį ant upės kranto. Man neseniai perdavė, kad rugpjūčio 9-osios naktį ten buvo apsistojęs Velso princas. Išaušus jo kariai storžieviai prieš išvažiuodami padegė miestą.

Aš smerkiu jų aistrą viską griauti, deginti, vyti iš savo namų žmones ar juos apiplėšti, sakytum jie be smurto jau ir gyventi nebegali. Suprantu, kai žudosi mūšio lauke kariai, ir jei Viešpats Dievas nebūtų skyręs manęs Bažnyčiai, o būtų liepęs vesti į mūšį karius, iš manęs taip pat nesulauktų gailestingumo. Tiek jau to, tegu sau plėšikauja, juk reikia žmonėms leisti kiek prasiblaškyti; jie tokie pavargę ir amžinai rizikuoja būti nukauti. Bet lekioti po svetimą žemę vien tam, kad nusiaubtų liaudį ir paverstų elgetomis, sudegintų jos namus ir laukus, pasmerktų ją badauti ir šalti, vien apie tai pagalvojus sukyla pyktis. Suprantu tokių plėšimų tikslus: provincijos nusiaubtos, karalius nebegali surinkti duoklių, o tam, kad susilpnintų karalių, sunaikina jo valdinių turtą. Bet tai neturi prasmės. Jei anglas mano turįs teisių į Prancūziją, kodėl jis ją niokoja? Ir nejau jis tikisi, net jei jam pavyktų gauti Prancūziją visokiomis sutartimis, nejau jis tikisi, kad po to, kai užgrobė ją ginklu, kai šitaip šiurkščiai elgėsi, jį čia pakęs? Jis sėja neapykantą. Be abejo, dėl jo Prancūzijos karalius neteks pinigų, tačiau jis subrandino sielas, kupinas pykčio ir troškimo keršyti. Žinoma, karalius Eduardas šen bei ten suras keletą senjorų, na, tokių, kuriems už pinigus padarys nuolaidų, bet liaudis nuo šiolei priešinsis visoms jo sutartims, nes jokiais susitarimais čia neišsipirksi... Žiūrėkite patys, kas dabar dedasi: geri žmonės nėmaž nerūstauja ant karaliaus Jono už tai, kad leido save sumušti; ne, atvirkščiai, jie jo gailisi, vadina jį Jonu Narsiuoju ar Jonu Geruoju, o turėjo vadinti jį Jonu Kvailuoju, Jonu Užsispyrėliu ar Jonu Netikėliu. Ir jūs dar pamatysite, jie atiduos paskutinį savo kraujo lašą, kad tik išpirktų jį iš nelaisvės.

Jūs galite manęs paklausti, kodėl aš jums vakar kalbėjau, kad maras turėjo rimtų padarinių karaliaus ir visos karalystės likimui? Ak, mano sūnėne, maras su kitomis moterimis nusinešė ir karaliaus žmoną Boną Liuksemburgietę, be to, pasiglemžė ją anksčiau, nei jis buvo karūnuotas karaliumi.

Maras nužudė Boną Liuksemburgietę 1349 metų rugsėjį. Ji turėjo tapti karaliene ir būtų buvusi gera karalienė. Jos tėvas buvo Bohemijos karalius Jonas Neregys ir, kaip tikino, taip mylėjo Prancūziją, kad tik Prancūzijos dvarą laikė vienintele vieta, kur kilmingas senjoras gali gyventi. Tikros riterystės pavyzdys tas karalius, tik kiek pakvaišęs. Nors visai nieko nematė, užsispyrė kautis Kresi ir todėl įsakė kuo stipriausiai pririšti jo arklį prie savo ginklanešių žirgų taip, kad riteriai būtų iš abiejų jo pusių. Taip jie ir puolė į mūšio maišatį. Rytą rado juos visus žuvusius, bet dar kuo stipriausiai surištus. Bohemijos karaliaus šalmą puošė trys baltos stručio plunksnos. Jo kilni mirtis taip paveikė jaunąjį Velso princą... tuomet jam tebuvo šešiolika metų; pirmajame savo mūšyje jis puikiai pasirodė; karalius Eduardas laikė visai tinkama politiniais sumetimais kiek pagražinti savo įpėdinio vaidmenį anuomet... taigi Velso princas buvo sukrėstas ir išmaldavo tėvo leidimą nešioti tokią pat emblemą, kokią turėjo velionis aklasis karalius. Šit kodėl dabar ant Velso princo šalmo ir matome tris boluojančias stručio plunksnas.

Tačiau didžiausia princesės Bonos vertybė buvo jos brolis Karolis Liuksemburgietis; mes su popiežiumi Klemensu VI pasidarbavome, kad jis būtų išrinktas Šventosios Imperijos valdovu. Ne, ne, mes puikiai žinojome, kad turėsime keblumų su šituo storžieviu, suktu it prekybininkas žmogėnu... O, nieko bendra su savo tėvu, netrukus pats tuo įsitikinsite, tačiau mes numatėme, kad Prancūzija turės patirti skaudų metą, ir dėl to reikėjo ją sustiprinti padarius jos būsimojo karaliaus svainį imperatoriumi! Mirus seseriai, sąjunga iširo. Baisu prisiminti, kiek patyrėme nemalonumų dėl jo Aukso bulės; jis rėmėsi Prancūzija, bet pats nieko nedavė, ir štai todėl aš dabar vykstu į Mecą.

Karalius Jonas, – o jis anuomet tebuvo Normandijos kunigaikštis, – ne per daug sielvartavo netekęs Bonos. Jie negyveno labai sutardami, neretai pasitaikydavo ir smarkių skandalų. Nors ji buvo gana daili ir kasmet dovanodavo jam po kūdikį – iš viso vienuolika, – tiesa, tik po to, kai jam duodavo suprasti, kad laikas pasislinkti arčiau žmonos, – šiaip monsinjoras Jonas daugiau švelnumo jautė savo kuzenui, aštuoneriais metais jaunesniam ir ganėtinai dailios išvaizdos jaunuoliui... Tai buvo Šarlis de La Serda, jį dar vadino Ispanijos monsinjoru, nes jis priklausė nuo sosto nušalintai Kastilijos karalių dinastijai.

Vos spėjo ponios Bonos kūną atiduoti žemei, kunigaikštis Jonas, nieko nelaukdamas, drauge su gražiuoju Karlu Ispanu pasitraukė į Fontenblo, kad pabėgtų nuo epidemijos. O! Ši yda ne tokia jau reta, mano mielas sūnėne. Aš niekaip negaliu šito suprasti, ir tai labiausiai mane siutina; tai viena iš tų ydų, kurias mažiausiai esu linkęs atleisti. Tačiau nori nenori tenka pripažinti, kad ji paplitusi tarp karalių ir smarkiai jiems kenkia. Spręskite pats, kuo baigėsi tas pragaištingas potraukis Eduardui II, Anglijos karaliui, dabartinio Anglijos karaliaus tėvui. Už savo sodomiją jis sumokėjo sostu ir gyvybe. Mūsų karalius Jonas užsiima sodomija ne taip jau atvirai; tačiau daugelis požymių leido numanyti, ir ypač ta nuodėmė išryškėjo, kai pražūtinga aistra suliepsnojo tam gražiaveidžiam Ispanijos kuzenui...

Kas atsitiko, Briunė? Kodėl mes stovime? Kur esame? Kensake? Bet juk čia nebuvo numatyta sustoti... Ko nori šitie prasčiokai? A, palaiminimo! Tegul nestabdo mano kortežo dėl tokio reikalo; tu juk puikiai žinai, kad aš laiminu eidamas... *In nomine patris... lii... sancti...* Vardan Dievo Tėvo... Eikite, gerieji žmonės, jūs jau palaiminti, eikite su Dievu... Jei imsime stoti kaskart, kai prašo palaiminti, Mece atsidursime tik po pusmečio.

Taigi, aš jums sakiau, kad ponia Bona miršta 1349 metų rugsėjį, palikusi sosto paveldėtoją našliu. O spalį ateina eilė ir Navaros karalienei Žanai, kurią praminė Žana Mažąja, – ji Margaritos Bungundės ir, galimas daiktas, o gal ir negalimas, Liudviko Vaidingojo duktė; toji pati, kuriai buvo atimta teisė į Prancūzijos sostą, nes sklido kalbos, kad ji buvus pavainikė... taip, taip, Nelio bokšto vaikas... Ją nusinešė maras. O ir Žanos mirtį neilgai apraudojo. Ji našlavo jau šešerius metus, mat jos vyras, o kartu ir kuzenas, monsinjoras Filipas ďEvrė buvo nukautas kažkur Kastilijoje mūšyje su maurais. Navaros karūną jiems perleido Pilypas VI, norėdamas užbėgti už akių galimoms jų pretenzijoms į Prancūzijos sostą, kai pats jau turėjo jį. Tai buvo vienas iš daugelio sandėrių, kurie padėjo Valua dinastijai įkopti į sostą.

Aš niekada nepritariau šitam Navaros susitarimui, kuris nei buvo geras teisės požiūriu, nei šiaip teisingas kaip pats faktas. Bet tąsyk aš dar neturėjau teisės pareikšti savo nuomonę, – aš ką tik buvau paskirtas Oksero vyskupu. Be to, jei ir būčiau pareiškęs... Teisės požiūriu tai buvo niekam tikęs sandėris. Kaip kraitį Navarą gavo Liudviko Vaidingojo motina. Jei Žana Mažoji buvo ne jo duktė, o kurio nors ginklanešio, ji neturėjo nė menkiausių teisių ne tik į Prancūzijos, bet ir į Navaros sostą. Taigi, jei pripažįstamos jos teisės į vieną karūną, *ipso facto*[*] pripažįstamos ir į Prancūzijos karūną, pripažįstamos ir jos būsimų įpėdinių teisės! Ir net pernelyg atkakliai buvo tvirtinta, jog ją nušalino nuo teisės į sostą ne tiek dėl jos galimos pavainikystės, kiek dėl to, kad ji buvo moteris, o moterims valdyti draudė vyrų išgalvotas sosto paveldėjimo įstatymas.

---

[*] Faktiškai, kartu (*lot.*).

Na, o jei kalbėsime apie praktiškus sumetimus... Nė už ką, dėl jokios priežasties Pilypas Gražusis nebūtų sutikęs atrėžti nuo savo karalystės to, ką buvo anksčiau prijungęs. Sostas nestiprėja, kai nupjauni vieną jo koją. Žana ir Pilypas Navariečiai laikėsi labai ramiai; Žana dėl to, kad prisiminimai apie motiną buvo pernelyg švieži, o Pilypas – kad jis, kaip ir jo tėvas Liudvikas ďEvrė, buvo doras ir protingas žmogus. Jie atrodė visai patenkinti savo turtinga Normandijos Grafyste ir nedidele Pirėnų Karalyste. Viskas ėmė keistis įsikišus jų sūnui Šarliui, itin guviam 18 metų jaunuoliui. Tai šit, jis smerkiamai žvelgė į savo šeimos praeitį ir buvo kupinas garbėtroškos dėl savo ateities. „Jei mano senelė nebūtų buvusi tokia karštakraujė kekšė, jei mano motina būtų gimusi vyru... dabar aš jau sėdėčiau Prancūzijos soste“. Aš pats šitai girdėjau savo ausimis... Taigi, reikėjo tinkamai elgtis su Navara, kuri dėl geografinės padėties, o ji, kaip žinote, karalystės pietuose, pasidarė dar svarbesnė, kai anglai turėjo užkariavę visą Akvitaniją. Ir tuomet, – o tai visada būna panašiais atvejais, – imami tvarkyti vedybų reikalai.

Negali tvirtinti, kad kunigaikštis Žanas būtų veržęsis sudaryti naują sąjungą. Bet jam buvo lemta tapti Prancūzijos karaliumi, o karaliaus įvaizdis neatsiejamas nuo šalia jo stovinčios karalienės, ypač šiuo atveju. Žmona sutrukdytų rodytis jam atvirai įsikibus į parankę tam ponaičiui ispanui. Kita vertus, kaip galima geriau prisimeilinti tam nenuoramai Šarliui ďEvrė Navariečiui ir dar tvirčiau surišti jam rankas, jei neišrinkus iš jo seserų būsimos Prancūzijos karalienės? Vyriausioji, Blanša, turėjo 16 metų. Gražutė ir galvota mergaitė. Sumanymas juos apvesdinti gerokai pasistūmėjo į priekį; iš popiežiaus jau buvo gautas leidimas tuoktis ir vos ne paskelbta vestuvių diena, tačiau kiekvienas klausė savęs, ar sulauks kitos savaitės, kai pasidarė taip siaubinga gyventi?

Mirtis ir toliau beldėsi į visas duris. Gruodžio pradžioje maras pasiglemžė ir pačią Prancūzijos karalienę Žaną Burgundę Raišę, tą bjauriąją karalienę. Teisybės dėlei reikėtų pridurti, kad tik padorumas sulaikė žmones ir jie nepradėjo krykštauti iš džiaugsmo ir šokti gatvėse. Visi jos nekentė; jūsų tėvas greičiausiai apie ją pasakojo. Ši karalienė vogdavo iš savo vyro karališkąjį spaudą, kad galėtų įmesti žmones į kalėjimą; ji liepdavo paruošti apnuodytą vandenį maudytis svečiams, kurių ji nekęsdavo. Mažai trūko, ir ji būtų pražudžiusi vyskupą... Karalius neretai ją gerokai perdavo, tačiau jos pataisyti taip ir nepavyko. Aš tikrai prisibijojau šitos karalienės. Iš prigimties ji buvo tokia įtari, kad nuolatos jai vaidenosi vieni priešai. Kita vertus, ji buvo pikčiurna, melagė, šlykšti žmogysta, be to, taip sakant, ir nusikaltėlė. Jos mirtis iš tiesų prilygo dangaus bausmei, tik mažumą pavėluotai. Beje, netrukus po jos mirties epidemija ėmė slopti, tarsi ta baisi Dievo rykštė, atslinkusi iš toli, teturėjo vienintelį tikslą – pagaliau nužudyti šitą harpiją.

Iš visų prancūzų didžiausią palengvėjimą pajuto pats karalius. Lygiai po mėnesio – ir nė viena diena vėliau, – t. y. per sausio speigus, jis vėl vedė. Nors ir palaidojo visų nekenčiamą savo žmoną, vis dėlto tokia skuba gerokai prasilenkė su padorumu. Tačiau blogiausia pasirodė net ne skuba. Su kuo jam taip knietėjo tuoktis? Ogi su savo sūnaus sužadėtine, Blanša Navariete, ta mergaičiuke, kurią jis beprotiškai įsimylėjo pamatęs savo rūmuose. Prancūzai, paprastai tokie atlaidūs visokioms laisvybėms, tokių paklydimų savo valdovams neatleidžia.

Pilypas VI buvo net keturiasdešimt metų vyresnis už gražuolę Blanšą, kurią nugvelbė iš savo įpėdinio. Ir net negalėjo remtis, kaip dažnai pasitaiko, kai tuokiasi nelygios karališkosios poros, aukščiausiais valstybės interesais; taip jo karūnoje atsirado dar vienas – gėdos – akmuo, šis savo įpėdinį visam gyvenimui padarė pajuokos objektu. Vestuves skubotai atšventė Sen Žermen an Lė. Jono Normandiečio ten, žinoma, nebuvo. Jis ir šiaip niekada nedegė meile savo tėvui, kuris, beje, atsilygino jam tokia pat nemeile. Dabar jis stačiai kunkuliavo neapykanta.

Po mėnesio vedė ir karaliaus sūnus. Jis skubėjo nuplauti įžeidimo dėmę. Dėjosi susižavėjęs galimybe susieti savo likimą su Bulonės kunigaikštiene, Bulonės kunigaikščio našle. Mano gerbiamasis brolis, Bulonės kardinolas Gi, šitą santuoką sutvarkė Bulonės šeimos naudai, beje, taip pat ir savo. Bulonės kunigaikštienė buvo labai parankus atvejis, ir su jos turtais princas būtų galėjęs puikiausiai sutvarkyti pašlijusius piniginius reikalus, mat buvo toks švaistūnas, kokių reta; dabar jis ėmė švaistytis dar pasiučiau.

Naujoji Normandijos kunigaikštienė buvo gerokai vyresnė už savo uošvę; kartu jos darė ypač keistą įspūdį per rūmų priėmimus: jos skyrėsi ir figūra, ir veidu, tas skirtumas nieku gyvu nebuvo marčios naudai. Kunigaikštis Žanas negalėjo nejausti apmaudo: jis įprato manyti, kad yra įsimylėjęs Blanšą Navarietę, o ją šlykščiausiu būdu išvogė; jis kentė pragariškas kančias matydamas ją šalia tėvo, kuris Blanšą Navarietę net prie žmonių kvailiausiai glamonėdavo. Tas vaizdas taip trukdė lovos smagybes su Bulonės kunigaikštiene, kad jis dar uoliau puolė į Karlo Ispano glėbį. Išlaidumas prilygo savotiškam revanšui. Jis tarsi troško susigrąžinti garbę, beprotiškai leisdamas vėjais turtus.

Beje, po ilgų siaubo ir nelaimių mėnesių, kai siautė maras, visi žmonės it patrakę puolė išlaidauti. Ypač Paryžiuje. Karaliaus rūmus stačiai apėmė pamišimas. Buvo manoma, kad toks nesaikingas lėbavimas aprūpina darbu prastus žmogelius. Tačiau iš molio drėbtose lūšnelėse ir apgriuvusiose gryčiutėse nebuvo matyti nė menkiausio prakutimo. Tarp prasiskolinusių princų ir varguomenės egzistuoja tarpinis sluoksnis, į kurį suplaukia visas pelnas; jį sugriebia tokie stambieji pirkliai kaip, sakykim, marseliečiai, prekiaujantys gelumbe, šilkais ir kitais prabangos dalykais. Mada pasidarė labai ekstravagantiška, ir kunigaikštis Žanas, nors jis jau turėjo 31 metus, kartu su savo draugužiu Ispanu vilkėjo tokius trumpus mezginiuotus palaidinius, kad šie nepridengė ir užpakalių. Pakakdavo jiems praeiti – žmonės leipdavo juokais.

Blanša Navarietė tapo karaliene anksčiau, nei buvo numatyta, ir karaliavo kur kas trumpiau, nei turėjo karaliauti. Pilypas de Valua išvengė ir karo, ir maro, o šit meilė jį pribaigė. Kol gyveno su savo pikčiurna raiše, jis buvo dailus vyriškis, tiesa, kiek aptukęs, bet tai netrukdė jam judėti, guviai švytruoti kalaviju, šauniai šuoliuoti ant žirgo, leistis į ilgiausias medžiokles. Bet pusė metų galantiškų žygdarbių šalia savo gražiosios žmonos jį labai pakeitė: jis keldavosi iš lovos su vienintele mintimi – kuo greičiau vėl į ją sugrįžti. Kitaip nei velnio apsėdimu ar beprotybe šito nepavadinsi. Jis reikalavo iš savo gydytojų žolių antpilų, kurie darytų jį nepailstantį... Ką sakote? Jus stebina, kad... Nieko nepadarysi, mano sūnėne, taip, kaip tik taip... Nors mes ir priklausome Bažnyčiai arba, tikriau pasakius, dėl to, kad priklausome Bažnyčiai, privalome žinoti šituos dalykus, ypač kai kalbama apie karališkosios šeimos asmenį.

O karalienė Blanša romiai pakentė tą beprotišką jo aistrą, kurią jis taip dažnai rodydavo; tos glamonės kėlė jai nerimą, o kartu ir maloniai glostė jos savimeilę. Karalius visiems gyrėsi, kad žmona nuilsta greičiau už jį. Netrukus jis sulyso, nustojo domėtis valdymo reikalais. Kiekviena savaitė jį sendino ištisais metais. Jis mirė 1350 metų rugpjūčio 22 dieną, turėdamas 57 metus, iš kurių 22 karaliavo.

Nors ir kokios didingos išvaizdos buvo šis valdovas, kuriam aš ištikimai tarnavau... juk jis, šiaip ar taip, buvo Prancūzijos karalius, o kita vertus, negalėjau pamiršti ir to, kad kaip tik jis išprašė man kardinolo kepurę... Taigi šis valdovas buvo ypač varganas karo vadas ir beviltiškas finansininkas. Jis prarado Kalė, Akvitaniją, po savo mirties paliko sukilusią Bretanę ir daugelį karalystės kraštų arba nepatikimų, arba nusiaubtų, be to, prarado visą prestižą. A, tiesa, jis vis dėlto nupirko Dofinė. Juk negali būti viskas vien tik blogai. Tai aš, jūs turėtumėte žinoti, ir sutvarkiau šį reikalą prieš dvejus metus iki Kresi. Dofinas Umberas buvo iki ausų paskendęs skolose ir jau nebežinojo, iš ko pasiskolinti pinigų ir atiduoti skolas... Jei jums įdomu, kitą sykį smulkiau papasakosiu, kaip ėmiausi to reikalo, kad dofino karūna atsidūrė ant vyriausiojo Prancūzijos karaliaus sūnaus galvos, ir kaip Vjena pateko į Prancūzijos Karalystės glėbį. Nesigirdamas galiu pasakyti, kad tarnavau Prancūzijai geriau nei pats karalius, nes jis ją mažino, o man pavyko ją padidinti.

Jau šešeri metai! Prabėgo šešeri metai, kai mirė karalius Pilypas VI ir monsinjoras kunigaikštis Žanas tapo Jonu II! Tie šešeri metai pralėkė taip greitai, kad, regis, jis ką tik pradėjo valdyti. Ar ne dėl to šitaip atrodo, kad mūsų naujasis karalius per tą laiką padarė tiek mažai svarbių dalykų, o gal dėl to, kad į senatvę laikas bėga labai spėriai? Kai žmogui dvidešimt, kiekvienas mėnuo, kiekviena savaitė kupina visokiausių naujovių, ir tada atrodo, kad dienos nepaprastai ilgos... Jūs pats įsitikinsite, Aršambo, kai tik sulauksite mano amžiaus, to jums iš visos širdies linkiu... Atsigręži ir sakai: „Ką? Jau praėjo metai? Kaip greitai!“ Galbūt todėl, kad taip dažnai prisimeni praeitį, iš naujo pergyveni nugyventą laiką...

Na štai, jau ir temsta. Taip ir žinojau, kad Nontroną pasieksime su tamsa.

Briunė! Briunė!.. Rytoj turime išvykti prieš auštant, mūsų laukia ilgas kelias. Taigi tegul laiku kinko arklius ir kiekvienam įduoda valgio, nes nebus laiko sustoti poilsio. O kas išjojo į Limožą pranešti apie mano atvykimą? Aimanas de Gijermi? Labai gerai... Pasiųsiu ir keletą bašeljė, kad pažiūrėtų, kur aš gyvensiu ir kaip ruošiasi mane priimti, tik pasiųsiu dieną ar dvi anksčiau. Kaip tik pakaks laiko, kad žmonės sukrustų, bet negana tam, kad iš visų diecezijų sulėktų skundikai ir neduotų praeiti su savo nepabaigiamais prašymais... Kardinolas? Ak! Kaip gaila, tik vakar sužinojome; deja, jis jau išvažiavo... Kitaip, mano sūnėne, pavirsiu tikru keliaujančiu teismu.

IV

Kardinolas ir žvaigždės

Aha, mano mielas sūnėne, matau, jus pamėgote mano palankiną ir valgius, kuriuos čia man patiekia. Ir mano draugiją, žinoma, ir mano draugiją... Dar paimkite gabalėlį tos taukuose konservuotos antienos, kuria mus vaišino Nontrone. Šitas patiekalas – Nontrono miesto pasididžiavimas. Neįsivaizduoju, kaip mano virėjas išsaugo valgius šiltus...

Briunė! Briunė, pasakykite virėjui, kad aš labai juo patenkintas; jis net kelionėje maitina neatšalusiais valgiais. Išties sumanus žmogus. A-a, vežime jis laiko gorę... Ne, ne, aš nė kiek nesiskundžiu, kad jis dukart iš eilės duoda tuos pačius patiekalus; jie man ypač patiko. Vakar vakare gaminta antiena man pasirodė itin skani. Dėkokime Dievui, kad jos turime ik valios.

O vynas, tiesa, dar ne visai išrūgęs ir kiek per lengvas. Tai ne Sent Fua ar Beržerako vynai; prie jų jūs jau pripratote, mielas Aršambo, o ką jau kalbėti apie Sent Emiljono ir Liusako vynus, – jie tikras gardumėlis, bet juos dabar iš Liburno gabena didžiuliais laivais tiesiai į Angliją... Prancūzų gerklės į juos jau nebeturi teisių.

Šito vyno nė palyginti negalėtum su taure Beržerako, ar ne, Briunė? Riteris Eimaras Briunė kilęs iš Beržerako ir sako, kad viskas, kas geriausia, tegali augti ir atsirasti tik Beržerake. Kartkartėm mažumėlę iš jo net pasijuokiu...

Šį rytą ilgai šnekėjausi su popiežiaus sekretoriumi donu Frančesku Kalvu. Prašiau, kad man primintų, kokie reikalai manęs laukia Limože. Mes ten praleisime geras dvi dienas, o gal dar ir trečią. Kad ir kaip ten būtų, vengiu keliauti sekmadieniais, nebent koks neatidėliotinas reikalas ar skubus pranešimasverstų tai daryti. Man patinka, kai mano svita gali dalyvauti sekmadienio mišiose ir pailsėti.

Neslėpsiu, mintis, kad vėl išvysiu Limožą, mane jaudina! Juk tai pirmoji mano vyskupija. Anuomet buvau... buvau jaunesnis nei dabar jūs, Aršambo, man tuomet buvo 23 metai. O aš jus laikau neapsiplunksnavusiu jaunikliu! Keistas dalykas – sensti ir pradedi žiūrėti į jaunus žmones tarsi į vaikus ir visai pamiršti, kad taip pat buvai jaunas. Kai tik jūs, mano sūnėne, pastebėsite, kad šitas trūkumas vis labiau ryškėja, prašyčiau mane pabarti. Vyskupas... Mano pirmoji mitra! Aš taip ja didžiavausi ir dėl jos be laiko įpuoliau į puikybės nuodėmę. Tiesa, sklido kalbos, kad tą vietą gavau dėl ypatingos Jono XXII malonės, lygiai kaip ir pirmąsias savo beneficijas įgijau Klemenso V dėka, nes jį ir mano motiną siejo draugiški jausmai, o Jonas XXII skyrė man vyskupiją dėl to, kad mes sutikome mano jaunėlę seserį, jūsų tetulę Arambiurž, ištekinti už vieno jo vaikaičio sūnėno – Žako de La Vi. Taigi visiškai atvirai, tai teisybė. Būti popiežiaus sūnėnu – nemaža laimė, tačiau naudos ši laimė duos tik tuomet, jei pasiseks susigiminiuoti su tokia aukštuomene kaip mūsų... Jūsų dėdė de La Vi buvo drąsus žmogus.

O aš, kad ir koks jaunas buvau, manyčiau, nepalikau blogų prisiminimų apie savo vyskupavimą. Kai dabar regiu daugybę žilagalvių vyskupų, kurie nesugeba išlaikyti rankose nei savo parapijų, nei savo dvasininkijos ir vargina mus skundais ir begaliniais teismais, man ateina į galvą mintis, kad aš gana gerai valdžiau vyskupiją, ir be didelio vargo. Turėjau gerų vikarų... beje, šliukštelėkite man dar šito vyno, malonu užgerti paukštieną... taigi, kaip sakiau, turėjau gerų vikarų ir jiems patikėjau visą valdymą. Aš įsakiau, kad mane trukdytų tik pačiais svarbiausiais reikalais, ir per tai įgijau jų pagarbą, o kai kurie ėmė manęs bijoti. Šitaip turėjau daugybę laisvo laiko ir galėjau toliau mokytis. Buvau jau gerokai pasikaustęs kanonų teisėje, man pavyko pakviesti į savo rezidenciją geriausių mokytojų, be to, patobulinau ir civilinės teisės žinias. Jie atvykdavo iš Tulūzos, kur įgijau mokslo laipsnį; Tulūzos universitetas nėmaž ne blogesnis už Paryžiaus, – čia dėsto rimčiausi mokslo vyrai. Atsidėkodamas nutariau... jei jau išėjo iš kalbos, Aršambo, pasakysiu, kad ketinau Tulūzoje įkurti koležą neturtingiems vaikams... Šitai įrašiau net į savo testamentą tam atvejui, jei gyvas šito padaryti nespėčiau... Imkite, brangus Aršambo, šitą skepetą ir nusišluostykite rankas...

Be to, Limože dar pradėjau studijuoti ir astrologiją. Mat yra du mokslai, būtini tiems, kurie valdo, – tai teisės mokslas ir mokslas apie dangaus šviesulius. Kadangi pirmasis mokslas moko įstatymų, kurie reguliuoja žmonių tarpusavio santykius ir pareigas, jų santykius su karalyste ir Bažnyčia bei jų pareigas joms, o antrasis duoda žinių apie tuos įstatymus, kurie valdo žmogaus santykius su Apvaizda. Teisė ir astrologija: žemės įstatymai ir dangaus įstatymai. Manau, viskas tuo pasakyta. Dievas leidžia mums gimti tą valandą, kai šito įsigeidžia, ir ši valanda pažymėta dangaus laikrodyje, kurį mums Dievo malone leista pažinti.

Žinau, pasitaiko niekingų krikščionių, kurie šaiposi iš astrologijos tik dėl to, kad šitą mokslą ėmė savintis gausybė visokio plauko šarlatanų ir prekiautojų melu. Bet juk taip buvo visada; iš senų knygų sužinome, kad senovės romėnai ir kitos antikos laikų tautos demaskuodavo niekam tikusius horoskopų sudarinėtojus ir būrėjus, už pinigus nusakančius ateitį. Vis dėlto jie eidavo pas tuos astrologus, kurie mokėjo gerai burti iš žvaigždžių. Dažnai tuo užsiimdavo net šventyklose. Juk mes neuždarome bažnyčių, kai tarp dvasininkų pasitaiko besaikių, šventvagių.

Man malonu, kad jūs sutinkate su mano nuomone. Krikščioniui dera nuolankiai priimti įsakus Aukščiausiojo, visagalio Kūrėjo, kuris ten, anapus žvaigždžių...

Jūs norėtumėte... Na, žinoma, mielas mano sūnėne, jums pabursiu su didžiausiu malonumu. Žinote, kurią valandą gimėte?.. Reikėtų žinoti... Pasiųskite ką nors pas savo motinėlę ir paprašykite sužinoti valandą, kai išvydote šį pasaulį ir pirmąkart suklykėte. Motinos tokių dalykų nepamiršta...

Negaliu nepagirti savęs, kad uoliai išstudijavau astralinius mokslus. Tai man leido duoti protingų patarimų valdovams, kurie teikėsi manęs klausyti, taip pat pažinti prigimtį žmonių, su kuriais bendravau, ir saugotis tų, kurių likimas priešingas manajam. Štai Kapočis; aš seniausiai žinojau, kad visur jis – mano priešininkas, visuomet jo saugojausi... Ir galiu būti dėkingas tik žvaigždėms, kad man pavyko sėkmingai baigti dešimtis derybų ir sudaryti daugybę palankių sutarčių, kaip antai mano sesers Diuraco naudai ar dėl Luji Siciliečio vedybų; dėkingi beneficijų turėtojai dosniai atsilygino. Tačiau žvaigždžių mokslas pirmiausia padėjo, kai valdė Jonas XXII... tegul Dievas suteikia jo sielai ramybę, jis buvo mano geradaris... ir padarė neįkainojamą paslaugą. Kadangi tas popiežius ir pats buvo didis alchemikas ir astrologas, tai sužinojęs, kad aš sėkmingai gilinuosi į tą patį mokslą, jis man pajuto palankumą ir geranoriškai išklausė Prancūzijos karaliaus pageidavimą padaryti mane kardinolu, – tuomet tebuvau trisdešimties, – o tai, patikėkite, ne taip dažnai pasitaiko. Taip aš patraukiau į Avinjoną pasiimti savo kepurės. Žinote, kaip tai vyksta? Ne?

Popiežius rengia didžiulį pokylį, į kurį sukviečiami visi kardinolai, kad priimtų kurijoje naująjį. Vaišėms baigiantis, popiežius sėda į savo sostą ir uždeda naujajam kardinolui kepurę, o tasai klūpodamas pirmiausia bučiuoja popiežiaus kurpę, o paskiau – jo lūpas. Aš buvau per jaunas, kad Jonas XXII... o jam tada buvo jau 87 metai... kad jis kreiptųsi į mane *venerabilis frater**; jis kreipėsi į mane *dilectus filius***. Ir prieš įsakydamas man stotis šnipštelėjo į ausį: „Ar žinai, kiek man kainavo tavo kepurė? Šešis livrus, septynis su ir dešimt denjė“. Toks jau buvo to popiežiaus būdas – jis mėgo numušti pasipūtimą, kai buvo dėl ko keltis į puikybę, mesteldamas kokį pašaipų žodelį. Per visą savo gyvenimą išsaugojau apie jį kuo šviesiausius prisiminimus. Šventasis tėvas, išdžiūvęs, susiraukšlėjęs senukas balta kepuraite, kuri jam spaudė skruostus... Tai buvo 1331 metų liepos 14 dieną...

---

* Gerbiamas broli (*lot.*).

** Mylimas sūnau (*lot.*).

Briunė! Paliepk sustabdyti arklius. Eisiu kiek pamankštinti kojų su savo sūnėnu, tuo tarpu tegul iššluoja iš palankino trupinius. Kelias lygus, ir saulė mums žeria savo mielus spindulius. Jūs mus toliau pavysite. Tegul mane lydi ne daugiau kaip dvylika vyrų; noriu bent kiek ramybės... Sveiki, metre Vižjė... sveiki, Volnerijau... sveiki, diu Buskė... Tegul Dievas suteikia jums ramybę, mano sūnūs, mano gerieji tarnai.

V

Pirmieji žingsniai karaliaus, kurį praminė Geruoju

Karaliaus Jono horoskopas? O taip, aš jį žinau, gal šimtus kartų buvau virš jo palinkęs... Ar aš numačiau? Žinoma, numačiau; štai kodėl tiek vargau, kad tik neleisčiau įsiliepsnoti karui, nes puikiai žinojau, kad jis karalių pražudys, taigi ne tik jį, bet ir pačią Prancūziją. Bet pamėginkite, kad geras, paprotinti žmogų, o ypač karalių, kuriam horoskopo žvaigždės temdo protą ir trukdo blaiviai suvokti padėtį!

Karaliaus Jono II gimimo akimirką Saturnas danguje buvo pasiekęs kulminacijos tašką Avino žvaigždyne. Toks šviesulių išsidėstymas pražūtingas karaliui, jis būdingas nuverstiems nuo sosto valdovams, trumpalaikiam karaliavimui arba tokiam karaliavimui, kuris baigiasi tragiškais pralaimėjimais. O dabar prie viso šito dar pridėkite Mėnulį, užtekantį Vėžio ženkle; pats Vėžys priklauso Mėnulio ženklui, ir tai reiškia stipriai išreikštą moteriškąjį pradą. Tačiau jei reikėtų duoti vieną ryškiausių bruožų, kuris ypač krinta į akis kiekvienam astrologui, būtų negeras derinys trijų planetų – Saulės, Merkurijaus ir Marso, be to, ir jų nieko gera nežadantis priartėjimas prie Tauro. Žmogus, gimęs po taip nepalankiai išsidėsčiusiais dangaus šviesuliais, stokoja pusiausvyros; iš pirmo žvilgsnio jis atrodo vyriškas ir net gana stambus, tačiau visa, kas vyriška, tarsi iškastruota, neišskiriant ir sugebėjimo mąstyti. Tuo pat metu toks žmogus šiurkštus, smarkus, linkęs svajoti ir apniktas slaptų baimių, o tai sukelia staigaus įsiūčio priepuolius, troškimą žudyti. Jis nemoka įsiklausyti į kito nuomonę, nemoka valdytis ir slepia savo silpnybes po pasipūtėliška išore, o iš tiesų yra tik kvailys ir visiška nugalėtojo ar valdovo dvasios priešingybė.

Stebėdamas kai kuriuos žmones pamatai, kad pralaimėjimas – pagrindinis jų rūpestis; jie slapta mėgaujasi juo ir nurimsta tik tuomet, kai jį patiria; vieniems tai – pergalių nektaras, o kitiems pralaimėjimo tulžis atrodo pats mėgstamiausias gėrimas. Jie trokšta nepriklausomybės, ir visų labiausiai jiems patinka matyti save kam nors priklausantį. Ką ir sakyti, didelė nelaimė esti, kai taip dangaus šviesuliai išsidėsto karaliui.

Kol Jonas II dar buvo Normandijos kunigaikštis ir gyveno tvarkomas savo tėvo, kurio jis nemylėjo, atrodė visai priimtina – nieko nežinantys žmonės manė, kad jis mokės valdyti šalį. Beje, liaudis, ir ne tik liaudis, kartu ir rūmų diduomenė linkusi į iliuzijas ir tikisi, kad naujasis karalius bus geresnis už ankstesnįjį, tarsi naujumas jau savaime yra dorybė, o gal net stebuklas. Vos tik tas naujasis valdovas paėmė skeptrą, tučtuojau savo pragaištingą poveikį ėmė rodyti jo horoskopas ir prigimtis.

Jis spėjo pakaraliauti kokias dešimt dienų, kai 1350 metų rugpjūtį Karlą Ispaną atviroje jūroje sumušė Eduardas III. Flotilė, kuriai vadovavo Karlas Ispanas, priklausė Kastilijai, ir mūsų siras Jonas už tą ekspediciją atsakingas nebuvo. Vis dėlto nugalėjo Anglija, o nugalėtas buvo pats brangiausias karaliaus draugas; tai reiškė, kad pastarajam pradžia nieko gera nežadėjo.

Rugsėjo pabaigoje buvo surengtas karūnavimas. Į Reimsą atvyko ir Karlas Ispanas, ir tą varganą nugalėtąjį kuo maloniausiai priėmė, kad paguostų po pralaimėjimo.

Lapkričio vidury į Prancūziją grįžo konetablis Raulis de Brienas, grafas ďĖ. Ketverius metus jis praleido kalinamas karaliaus Eduardo, tačiau kaip belaisvis gyveno gana laisvai; jam leisdavo keliauti iš Anglijos į Prancūziją ir sugrįžti atgal, nes jis priklausė taikos sutarties sudarytojų būriui. Su konetabliu aš pats asmeniškai susirašinėjau. Šįkart jam pavyko surinkti reikiamą sumą išsipirkti iš nelaisvės. Manau, nereikia jums priminti, kad Raulis de Brienas buvo aukštos kilmės ir turėjo padėtį visuomenėje, buvo itin galingas ir įtakingas žmogus ir, taip sakant, antrasis žmogus karalystėje. Konetablio pareigas jis perėmė po savo tėvo Raulio V mirties; tasai buvo nukautas viename turnyre. Jis turėjo plačiausias valdas Normandijoje, beje, ne mažesnes ir Turene – Burgėjuje ir Sinone, dar kitas – Burgundijoje ir Artua. Nūnai jis valdė konfiskuotas žemių valdas Anglijoje ir Airijoje; nemaža jų turėjo ir Vo krašte. Iš žmonos pusės jis buvo Savojos grafo Amedėjaus pusbrolis. Ką tik sėdęs į karaliaus sostą, privalai į tokį žmogų kaip Raulis de Brienas žiūrėti su tam tikra pagarba – kaip jūs manote, Aršambo? O mūsų Jonas II ką tik atvykusį užsipuolė piktais kaltinimais, kurie net nebuvo aiškiai apibrėžti, ir įsakė jį tučtuojau uždaryti į kalėjimą. Po vienos dienos anksti rytą jam nukirto galvą be jokio teismo... Ne, jis niekuo nebuvo kaltas, niekas neįrodyta. Mes ten, kurijoje, žinojome ne daugiau kaip jūs savo Perigė. Tačiau, patikėkite, iš visų jėgų stengėmės išsiaiškinti! Norėdamas pateisinti tokią skubotą egzekuciją, karalius Jonas tikino, kad turi įrodymų dėl konetablio išdavystės, tačiau niekada jų nematėme. Nerodė jis to net popiežiui, nors šis ir primygtinai ragino pateikti tuos garsius įrodymus ginant asmeninius interesus. Karalius užsispyręs tylėjo.

Tada visuose Europos dvaruose ėmė sklisti visokiausi girdai, neįtikinamiausios prielaidos... Kalbėjo, neva konetablis susirašinėjo su ponia Bona Liuksemburgiete, ir našlės laiškai po jos mirties, girdi, pakliuvo į karaliaus rankas... Na, ar yra tekę išgirsti panašių nesąmonių? Iš tiesų keistas ryšys, ir įsivaizduoti šitai ne taip paprasta: moterį, kuri be perstogės nėščia, ir vyrą, mažne visus ketverius metus išsėdėjusį nelaisvėje, sieja nusikalstami ryšiai! Greičiausiai mesiro de Brieno laiškuose rado prirašyta tokių dalykų, kurie ne itin patiko karaliui, ir tos nemalonios eilutės neabejotinai prikišo jo paties, o ne jo pirmosios žmonos elgesį... Ne, niekuo negalima paaiškinti šitos mirties bausmės, nebent čia kalta kerštinga ir žiauri prigimtis mūsų karaliaus, kuris savo būdu labai panėšėjo į motiną, tą pikčiurną raišąją karalienę. Tikra priežastis paaiškėjo kiek vėliau, kai konetablio pareigos buvo skirtos... jūs puikiai žinote kam... Na, taip! Karlui Ispanui, o kartu jam atiteko ir gera dalis nubaustojo turtų; Raulio de Brieno žemes ir kitą nuosavybę pasidalijo karaliaus giminės nariai. Šitaip grafas Žanas d'Artua gavo didžiausią kąsnį – Ė Grafystę. Toks dosnumas priveisia daugiau priešų nei dėkingųjų. Mesiras de Brienas turėjo galybę giminaičių, draugų, vasalų, tarnų, šimtus prie jo prisirišusių žmonių, ir šie tučtuojau virto spiečiumi priešų. Pridurkite dar karaliaus žmones, kuriems iš viso šito turto nekliuvo nė trupinio ir kurie iškart tapo nesukalbamais pavyduoliais...

Ak! Koks puikus čia vaizdas atsiveria į Šaliu ir abi pilis. Kaip puikiai šitie aukšti donžonai dera vienas prie kito, kaip gražiai juos skiria ta siaurutė upelė! Kaip maloniai glosto akį peizažas su tais bėgančiais dangumi debesimis...

La Riu! Jei aš neapsirinku, La Riu, kaip tik priešais tą pilį dešinėje, ant kalvos, mesiras Ričardas Liūtaširdis buvo sunkiai sužeistas strėle, o toji ir atėmė jam gyvybę? Taigi, jau seniai mūsų krašto žmonės priprato, kad juos žudo anglai ir kad tenka gintis...

Ne, ne, La Riu, aš nė kiek nepavargau; sustoju tik pasigrožėti apylinkėmis... O, taip, man visai nesunku eiti! Aš dar kiek pažingsniuosiu, palankinas paims mane tolėliau. Nėra ko mums per daug skubėti. Jei gerai prisimenu, nuo Šaliu iki Limožo nėra nė devynių ljė. Ne itin skubant pakaks ir pusketvirtos valandos... Na, tegul keturių valandų. Leiskite pasidžiaugti paskutinėmis gražiomis dienomis, kurias mums suteikė Dievas. Aš dar prisisėdėsiu neštuvuose nuleistomis užuolaidomis, kai prasidės lietūs...

Taigi, mielas Aršambo, jau pasakojau, kokiu būdu karalius Jonas sugebėjo prisiveisti priešų net savo karalystėje. Tada jis nutarė įsigyti draugų, atsidavusių jam žmonių, susietų su juo naujais ryšiais, kurie padėtų jam ir kare, ir taikoje ir kurie atneštų jo valdymui šlovę. Todėl kitais metais jis įkūrė Žvaigždės ordiną, kurio skyrimas, jo manymu, turėtų išaukštinti riteriją ir sustiprinti garbės supratimą. Tačiau tai nėmaž nebuvo nauja, juk Anglijos karalius jau turėjo Keliaraiščio ordiną. Karalius šaipėsi iš šito ordino: tik paklausykite, jie ordiną įsteigė moters kojytės garbei, o šit žvaigždė – visai kitas dalykas. Atminkite, šitas jo būdo bruožas lydėjo jį visą gyvenimą. Jis tesugebėjo mėgdžioti kitus ir visuomet darė tai apsimesdamas, kad viską sumąsto pats.

500 riterių, ir nė vienu mažiau, privalėjo prisiekti uždėdami ranką ant Biblijos, kad niekada nesitrauks nė per pėdą iš kautynių, niekada nepasiduos į nelaisvę. Tokį didingą veiksmą derėjo pažymėti kuo nors aiškiai pastebimu. O išoriniam blizgesiui Jonas II nešykštavo; iš jo iždo, kuris ir taip jau buvo gana liesas, pinigai sruvo tartum iš kiauros statinės. Be to, ordino būstinei jis atidavė namą Sent Uene, kurio nuo tol kitaip nei Kilmingaisiais namais ir nevadino, ir apstatė jį puikiausiais dailiai raižytais baldais su dramblio kaulo bei kitų brangių medžiagų inkrustacijomis. Pats aš niekada tų namų neregėjau, bet man juos smulkiai nupasakojo. Namo sienos buvo aptrauktos auksu ir sidabru ataustu audeklu, o kai kurie kambariai – aksomu, išsiuvinėtu auksinėmis žvaigždėmis ir lelijomis. Visiems riteriams karalius įsakė pasiūti po baltą šilko palaidinį, po siurkotą, pusiau baltą, pusiau purpuro raudonumo, ir po skaisčiai raudoną kepuraitę, papuoštą žvaigždės pavidalo auksine sagtimi. Jie gavo dar po baltą vėliavą, išsiuvinėtą žvaigždėmis, ir po brangų aukso žiedą su emaliu, kad iškart būtų matyti, – jie susižiedavę su karaliumi... o tai negalėjo neversti šypsotis... 500 sagčių, 500 vėliavų, 500 žiedų; tik suskaičiuokite, kiek visa tai kainavo! Rodos, karalius pats darė visų tų puošmenų eskizus ir ginčijosi dėl kiekvienos smulkmenos. Taip, įkūręs Žvaigždės ordiną, jis pasijuto nenugalimas! O turėdamas tokį nepalankų žvaigždžių išsidėstymą horoskope, būtų geriau išsirinkęs bet kurią kitą emblemą, tik ne žvaigždę.

Pagal paties karaliaus nustatytą taisyklę visi riteriai kartą per metus privalėjo atvykti į didžiąją puotą, kur kiekvienas turėjo papasakoti apie savo herojiškus žygdarbius, atliktus per metus, ir apie tai, kaip jis narsiai kovėsi savo riteriškais ginklais; du raštininkai užrašinėjo jų pasakojimus, o šie užrašai turėjo virsti istorine kronika. Taigi šitaip turėjo atgimti Apvalusis stalas, o karalius Jonas II, manyta, išgarsės labiau nei Didžiosios Britanijos karalius Artūras! Jis kūrė didingus ir drauge miglotus planus. Vėl dažniau imta kalbėti apie kryžiaus žygį.

Pirmasis Žvaigždės ordino susirinkimas, įvykęs 1352 metų Trijų karalių dieną, gana nuvylė karalių. Būsimieji karžygiai ne itin galėjo pasigirti dideliais savo žygiais. Jiems trūko laiko. Nuo galvos iki kojų perskelti perpus janyčarai, prie balnakilpių pririšti priešų šalmai, nekaltos mergelės, išgelbėtos iš barbarų nelaisvės, – visa tai atidedama kitiems metams. Abu klerkai, pakviesti rašyti ordino kronikos, sunaudojo nedaug rašalo, jei, žinoma, nelaikysime žygdarbiu to, kad visi prisigėrė iki sąmonės netekimo. Kilmingieji namai tapo pačia žymiausia išgertuvių vieta, kokių jau nebuvo nuo karaliaus Dagobero laikų. Baltai raudoni riteriai taip uoliai puolė puotauti, kad, laukdami kitų valgių, jau rėklojo, dainavo, urzgė, voliojosi ant grindų ir nuo stalo pakildavo tik nusišlapinti ar nusivemti, o paskiau vėl godžiai įnikdavo į valgius mesdami iššūkį, kas ištuštins daugiau taurių; žodžiu, visi nusipelnė Lėbavimo ordino riterio vardo. Puikūs aukso indai, tyčia pagaminti riterių stalui, buvo sulamdyti ar sudaužyti, puotautojai tarsi berniūkščiai svaidėsi lėkštėmis, o taures traiškė saujose. Iš gražių, dailiai raižytų ir inkrustuotų baldų teliko nuolaužos. Girtuoklystė kai kuriems taip aptemdė protą, kad jie ėmė įsivaizduoti jau esą kare, ir jiems atrodė, kad išmušė valanda čiupti grobį; buvo išgrobstyti visi auksu ir sidabru siuvinėti audeklai, kurie puošė kambarių sienas.

O juk tą pat dieną anglai užėmė Gino citadelę, nes jos komendantas, užuot sėdėjęs vietoje, puotavo Sent Uene; taip išduota tvirtovė perėjo į anglų rankas.

Karalius labai apmaudavo dėl viso šito ir guodėsi mintimi, kad patys vertingiausi jo užmojai kažkieno pikta valia pasmerkiami pralaimėti.

Netrukus įvyko pirmasis mūšis, kuriame dalyvavo ir Žvaigždės ordino riteriai; jie dalyvavo ne fantastiniuose Rytuose, o čia pat, Žemutinės Bretanės girios laukymėje. Kokia penkiolika iš tų, kurie norėjo įrodyti, kad dar sugeba nuveikti daugiau, nei be perstojo kilnoti taures, laikėsi savo priesaikos nesitraukti iš mūšio lauko ir nepasiduoti į nelaisvę. Užuot laiku pasprukę, kaip ir derėjo elgtis protingiems žmonėms, jie leidosi priešų apsupami, o jų, reikia pasakyti, buvo tiek, kad neliko nė menkiausių galimybių išsigelbėti. Nė vienas negrįžo iš mūšio, ir nebuvo kam papasakoti apie atliktus žygdarbius. Tačiau žuvusių riterių giminaičiai nevengė progų papostringauti, kad naujajam karaliui pasimaišė protas, jei privertė savo senjorus duoti tokią beprotišką priesaiką, ir jei visi jos būtų laikęsi, greit kilminguosiuose namuose puotautų jis vienas...

O! Šit ir mano neštuvai... Gal dabar jau norėtumėte sėsti ant arklio?.. Aš galėčiau mažumą pasnausti, kad atvykčiau šviežia galva... Tačiau jūs dabar suprantate, mielasis Aršambo, kodėl Žvaigždės ordinas taip ir užgeso; dabar vis rečiau kalbama apie jį.

VI

Pirmieji žingsniai karaliaus, kurį praminė Piktuoju

Ar pastebėjote, mielas sūnėne, kad visur, kur tik mes sustojame, – Limože ar Nontrone, ar kurioje kitoje vietoje, – mūsų vis klausinėja apie Navaros karalių, tarsi nuo šito princo priklausytų mūsų karalystės likimas. Išties patekome į keblią padėtį. Navaros karalius įkalintas Artua pilyje jo paties kuzeno, Prancūzijos karaliaus, o šis įkalintas Bordo; ten jį įkalino jo kuzenas, Anglijos princas ir sosto paveldėtojas. Dofinas, Prancūzijos sosto paveldėtojas, vos pajėgia atremti nepatenkintų miestelėnų ir vėl pasirodžiusių Generalinių luomų išpuolius. Visus jaudina tik Navaros karaliaus likimas. Jūs pats girdėjote, ką sakė vyskupas: „Kalbama, kad dofinas artimai bendrauja su Navaros monsinjoru. Reikia manyti, netrukus jį išlaisvins?“ Šventasis Dieve! Norėčiau tikėti, kad ne. Tas jaunuolis įsigudrino iki šiolei nieko nenuveikti. Ir man neramu pagalvojus, kas būtų atsitikę, jei Navaros klano riteriui būtų pavykę išlaisvinti savo vadą. Bandymas nepavyko, ir mes galime džiaugtis. Deja, iš visko matyti, kad jie nenurims ir vėl imsis naujų žygių.

Taip, taip, kai buvome Limože, sužinojau nemažai dalykų, o kai šįvakar nukaksime į La Periuzą, ketinau viską parašyti popiežiui.

Karalius Jonas II padarė didelę kvailystę laikydamas nelaisvėje Navaros princą, ir dabar tokią pat kvailystę ketina padaryti dofinas jį išlaisvindamas. Niekada gyvenime nesu regėjęs didesnio valdininko kaip tas Karolis, pramintas Piktuoju. Nors ir dažnai jiedu su karaliumi Jonu kivirčydavosi, visad sugebėdavo įklampinti Prancūziją į bėdas, kurias nūnai ji patiria. Žinote, kada atsirado ta jo pravardė? Pirmaisiais jo valdymo mėnesiais. Jis veltui laiko negaišo ir šitą pravardę įgijo tuojau pat. Jo motina, Liudviko Vaidingojo duktė, kaip aš jums jau anądien pasakojau, mirė 1349 metų rudenį. 1350-ųjų vasarą jis nutarė karūnuotis savo sostinėje, Pampeliune, kur nė karto nuo gimimo dienos, – o gimė jis prieš 18 metų Evrė, – nebuvo įkėlęs kojos. Kadangi norėjo, kad visi jį pamatytų, jis pervažiavo savo valstybę skersai išilgai, o tai padaryti jam daug laiko skirti išties nereikėjo; paskui jis aplankė savo kaimynus ir giminaičius, savo svainį, grafą Fua ir de Bearną, tą patį, kuris liepė vadinti jį Febu, aplankė ir kitą svainį, Aragono karalių Pjerą Ceremoningąjį, ir kartu Kastilijos karalių.

Kai jis vieną dieną grįžo į Pampeliuną ir jojo tiltu, sutiko Navaros didžiūnų delegaciją, kuri jau laukė savo valdovo, kad pareikštų jam nepasitenkinimą, – jis pažeidė jų teises ir privilegijas. Kadangi jis atsisakė juos išklausyti, tie mažumą pasikarščiavo; tuomet jis įsakė savo sargybiniams sučiupti stovinčius arčiausiai ir garsiausiai šaukiančius ir nedelsiant pakarti ant čia pat augančių medžių, be to, dar kalbėjo, kad privalu bausti tuoj pat, kitaip niekas negerbs valdovo.

Pastebėjau, kad valdovus, taip greit baudžiančius mirtimi, paprastai valdo baimė. Ir tas Karolis – ne išimtis; man regis, kad jis drąsesnis žodžiais, o ne karo žygiais. Toks žiaurus pakorimas, dėl kurio gedėjo visa Navara, jam uždirbo Malo el Malo, Piktojo, pravardę. Beje, savo karalystėje jis neužsibuvo ir iškeliavo palikęs vietoj savęs valdyti jaunesnįjį brolį Luji, kuriam tuomet tebuvo penkiolika. Bet šisai bemeilijo grįžti į Prancūziją ir linksmintis rūmuose su kito brolio Filipo bendrija.

Tad kaip galėjo atsitikti, paklausite jūs, kad Navaros partija pasidarė tokia gausi ir galinga, nors dauguma Navaros didžiūnų buvo nusistačiusi prieš savo karalių? Ak, Aršambo, visa esmė ta, kad Navaros partijos daugumą sudarė Evrė Grafystės normandai riteriai. Ir Karolis Navarietis buvo pavojingas Prancūzijos karūnai ne tik dėl to, kad valdė pietines karalystės žemes, bet ir todėl, kad turėjo Manto, Pasi, Melano ir Nonankuro senjorijas; kaip tik toms senjorijoms priklausė sostinės prieigos, sudariusios gerą ketvirtadalį karalystės provincijų.

Šitai karalius Jonas gana gerai suprato, o gal jį privertė tai suprasti; šiuokart, o tai pasitaikydavo retai, jis parodė turįs blaivaus proto ir prisivertė susitaikyti su Navaros kuzenu. Koks ryšys gali glaudžiausiai susieti žmones? Santuoka. Tik kokią žmoną jis galėtų pasiūlyti karaliui, kad susijungtų su Prancūzijos karūna lygiai tokia pat tvirta sąjunga, kokia buvo, tiesa, tik pusę metų, kai jo sesuo Blanša tapo Prancūzijos karaliene. Taigi lieka viena – apvesdinti jį su paties karaliaus vyresniąja dukterimi, mažyle Žana Valua. Jai tebuvo aštuoneri metai, tačiau ji kuo puikiausiai atliko savo užduotį. Beje, Navaros karaliui nestigo malonių damų draugijos, ir jis nelabai liūdėjo laukdamas savo žmonos pilnametystės. Tarp kitų damų žinoma ir tokia panelė Graciozė... Taip, toks buvo jos vardas arba tokį ji sau prisiskyrė. Mažylė Žana Valua tada jau našlavo, nes ją pirmąkart ištekino trejų metukų už vieno jos motinos giminaičio, o šį netrukus pasiėmė Dievas.

Visi mes Avinjone buvome prielankūs šitoms sužadėtuvėms, nes mums atrodė, kad jos atneš taiką. Juk iki šiolei visi ginčytini klausimai, iškilę tarp dviejų Prancūzijos karališkosios giminės šakų, būdavo sprendžiami vedybų sutartimis. Na, kad ir Angulemo Grafystė; jau senų seniausiai ją pažadėjo

Karolio motinai mainais už jos atsisakymą nuo Bri ir Šampanės; paskiau mainai pasisuko į Pontuazą ir Bomoną, tačiau tie pasikeitimai taip ir neįvyko. Šįkart buvo grįžta prie pirminės sutarties: Navara gaus Angulemą, taip pat ne vieną stambią žemės valdą ir ne vieną senjoriją kaip kraitį. Apipildamas savo būsimąjį žentą malonėmis, karalius Jonas kuo iškilmingiausiai dėstė: „Jums teks tai ir tai, nes aš šito noriu; duodu jums šitai ir, jei taip sakau, taip ir bus..."

Tarp savo šeimynykščių Navaros karalius mėgo pasišaipyti iš savo naujų ryšių su karaliumi Jonu. „Mes esame pirmos eilės kuzenai; vos nepasidarėme svainiais, bet jo tėvas vedė mano seserį ir aš tapau jo dėde, o dabar ruošiuosi būti jo žentu". Kol jie derėjosi dėl vedybų sutarties, Karolis gerokai padidino savo dalį. O iš jo nepareikalavo ničnieko, tik iš anksto perduoti pinigus – 100 tūkstančių ekiu, kuriuos karalius Jonas įsiskolino Paryžiaus prekiautojams ir kuriuos Karolis geranoriškai sutiko užmokėti. Tokių pinigų jis neturėjo; reikiama suma buvo išprašyta iš Flandrijos bankininkų, kuriems jis sutiko įkeisti dalį savo brangenybių. Šitai padaryti buvo kur kas patogiau karaliaus žentui nei pačiam karaliui...

Drįstu manyti, kad kaip tik šia proga Navarietis susiuostė su prevo Marseliu... Ir apie tai reikės parašyti popiežiui, nes dabartiniai šito žmogaus veiksmai man kelia nerimą. Bet tai jau kitas dalykas...

Tie 100 tūkstančių ekiu buvo įrašyti į Navariečio vedybų sutartį ir turėjo būti jam išmokami dalimis, tačiau ilgai nedelsiant. Be to, jį įšventino į Žvaigždės ordino riterius ir net leido viltis, kad ateity jam gali atitekti konetablio pareigos, nors jis dar neturėjo ir 20 metų. Vestuves atšoko labai prabangiai ir linksmai.

Švelni žento ir svainio draugystė netrukus susidrumstė. Kas gi ją sudrumstė? Tai padarė kitas Karolis, Karlas Ispanas gražusis. La Serda ne tik pavyduliavo Karoliui Navariečiui jį supančios karaliaus malonės; jį graužė nerimas matant, kaip Prancūzijos padangėje kyla nauja žvaigždė. Karolis Navarietis turėjo vieną ydą, kuri, beje, tokia būdinga jaunimui... ir kurios prašyčiau, mielasis Aršambo, vengti... per daug laidyti liežuvį, kai likimas, jums palankus, ir net kartais mestelėti piktą žodį. La Serda, žinoma, nepraleisdavo progos perduoti karaliui Jonui jo žento sąmojų, dar pagražindamas juos savo padažu. „Jis šaiposi iš jūsų, mano brangus sire, jis įsivaizduoja„ kad jam leista kalbėti viską. Jūs neturėtumėte pakęsti tokio kėsinimosi į jūsų didenybę. O jei jūs tai pakęsite, tuomet aš šito nepakęsiu, ir nepakęsiu vien iš meilės jums“. Taip diena iš dienos į karaliaus smegenis lašino nuodus. Navarietis pasakė taip, Navarietis padarė anaip; Navarietis labai jau susidraugavo su dofinu, Navarietis rezga intrigas su vienu iš Didžiosios tarybos narių. Visame pasaulyje nesurasi žmogaus noriau nei karalius Jonas klausančio piktų paskalų apie savo artimą; ir sykį tomis paskalomis patikėjęs jau nebeįstengia pakeisti savo nuomonės. Stebėtinas lengvatikystės ir užsispyrimo derinys. Nėra nieko paprasčiau, kaip prigalvoti jam priešų.

Netrukus vyriausiojo Langedoko vietininko pareigos, dar taip neseniai suteiktos karaliui Navariečiui, jau buvo atimtos. Kieno naudai? Ogi Karlo Ispano. O paskiau konetablio vieta, neužimta po Raulio de Brieno mirties, atiteko kam, kaip jūs manote? Ne, ne, ne Karoliui Navariečiui, o Karlui Ispanui. Iš 100 tūkstančių ekiu, kurie turėjo būti išmokėti Navariečiui, šis negavo nė vieno su, tuo tarpu karaliaus draugas buvo apipiltas dovanomis ir beneficijomis. Ir pagaliau, pagaliau Angulemo Grafystė, panaikinus visus susitarimus, buvo perduota Karlui Ispanui, – Navarietis privalėjo tenkintis tik miglotais mainų pažadais.

Tuomet pirmą kartą Karolio Piktojo ir Karlo Ispano tarpusavio santykiuose atsirado šaltukas, paskiau – pagieža, o dar vėliau jau abu atvirai nekentė vienas kito. Ispanas žaidė nepralošdamas ir kalbėjo karaliui: „Matote, koks aš buvau teisus, mano brangusis valdove! Aš kiaurai permačiau blogas jūsų žento užmačias, jis sukilo prieš jūsų valią. O dabar jis įsiuto ant manęs, nes mato, kaip aš jums ištikimai tarnauju“.

Kitąsyk, žiūrėk, ima vaizduoti, kad rengiasi iš dvaro pasitraukti; pasitraukti, kai užkopė į pačią karaliaus malonės viršūnę, tuo atveju, jei tik navariečiai nenustos jo šmeižti. Jis kalbėjo lyg meilužė: „Išvyksiu į kurią nors atkampią glūdumą, toli už jūsų karalystės sienų, ir ten gyvensiu prisimindamas, kaip jūs mane mylėjote. Arba ten numirsiu! Toli nuo jūsų mano dvasia paliks mano kūną“. Tas keistuolis konetablis liejo ašaras visiems matant!

Kadangi karalius Jonas buvo pakerėtas to Ispano ir į viską žiūrėjo jo akimis, šis neapsakomai atkakliai stengėsi paversti savo kuzeną įnirtingu priešu, kurį pats ir pasirinko žentu manydamas, kad taip įgis sąjungininką.

Aš jums jau minėjau: kvailesnį už šitą karalių ir labiau kenkiantį pačiam sau sunku būtų rasti visame margame pasaulyje... Tai dar būtų buvę pusė bėdos, jei kartu jis nebūtų kenkęs ir savo karalystei.

O dvare apie šitą kivirčą tik ir kuždėjosi. Jau seniai vyro palikta karalienė dėl kažko tyliai tarėsi su Karlo Ispano žmona... nes jisai, konetablis, buvo vedęs, žinoma, karaliaus kuziną ponią de Blua tik dėl akių.

Nors karaliaus patarėjai visi iki vieno saldžialiežuvavo savo karaliui, iš tiesų buvo susiskaldę taip, kaip jiems buvo paranku susieti savo likimą su konetablio ar su karaliaus žento likimu. Slogi abiejų šalių kova darėsi vis pasiutesnė dar ir dėl to, kad karalius, mėgęs dažnai sakyti esąs vienintelis, kuris viską sprendžia pats, iš tiesų visuomet pačius rimčiausius reikalus užkraudavo ant savo patikėtinių pečių.

Matote, mano brangus sūnėne, intrigos rezgamos aplink visus karalius. Tačiau paprasti ir politiniai sąmokslai vyksta tik tada, kai šalį valdo silpni valdovai arba kai juos bejėgius daro kokia nors yda ar prasta sveikata. Norėčiau pamatyti tą, kuris išdrįstų sąmokslauti valdant Pilypui Gražiajam! Nė vienas apie tai nė nepamanytų. Visai nereiškia, kad galingiems valdovams negresia jokie sąmokslai, tačiau tada prireikia tikrų išdavikų. Tuo tarpu valdant silpniems valdovams patys garbingiausi žmonės virsta sąmokslininkais.

Vieną dieną, prieš pat 1354 metų Kalėdas, Paryžiaus rezidencijoje tarp Karlo Ispano ir Filipo Navariečio įsiliepsnojo ginčas; jie taip įžeidinėjo vienas kitą, kad Filipas išsitraukė durklą ir tikrai būtų nudobęs konetablį, laimei, juos laiku perskyrė. Konetablis dirbtinai nusijuokė ir jaunajam Navariečiui šūktelėjo, kad, girdi, jei aplink nebūtų tiek žmonių, pasirengusių jį sulaikyti, tasai nebūtų toks jau narsus. Filipas neturėjo itin guvaus proto, tačiau buvo už savo vyresnįjį brolį karštesnis ir akies mirksniu šokdavo peštis. Vedamas iš salės Filipas dar spėjo šūktelėti, kad netrukus jis atkeršys savo šeimos priešui, sukiš atgal į gerklę visus įžeidimus. Po dviejų savaičių, Trijų karalių naktį, jis šitai ir padarė.

Karlas išsiruošė aplankyti savo kuzinos, Alensono grafienės. Nakvoti sustojo Leglyje, vienoje smuklėje, kurios pavadinimo amžiais nepamirši: „Verpianti kiaulė“. Jis tvirtai tikėjo, kad draugystė su karaliumi ir aukštos jo pareigos visiems kėlė pagarbą ir kad Prancūzijos keliuose jam nėra ko bijoti; jį lydėjo tik nedidelis eskortas. Leglio miestelis įsikūręs Evrė Grafystėje; netoli to miestelio savo prabangioje pilyje poilsiavo broliai ďEvrė Navariečiai. Įspėti apie konetablio atvykimą, jie paspendė jam puikiausius spąstus.

Apie vidurnaktį dvidešimt Normandijos riterių, vienas už kitą tvirtesnių vyrų, dvidešimt senjorų, siras de Gravilis, siras de Kleras, siras de Menmaras, siras de Morbekas, riteris ďOnė... Taip, taip, tai vieno iš tų Nelio bokšto mergininkų palikuonis. Nėra ko stebėtis, kad jis prisišliejo prie Navaros partijos!.. Tai štai, kartoju, geros dvi dešimtys jaunuolių, kurių vardai žinomi dėl to, kad karaliui prireikė išduoti jiems malonės raštus... pasirodo miestelyje vadovaujami Filipo Navariečio; visos „Verpiančios kiaulės“ durys uždaromos, ir į konetablio apartamentus įsiveržia būrys.

Navaros karaliaus tarp jų nebuvo. Tuo atveju, jei žygis būtų baigęsis prastai, jis bemeilijo laukti riterių prie miesto vartų šalia kažkokio svirno, arklininkų apsuptas. O! Taip ir matau savo Karolį Piktąjį, nediduką, nenustygstantį vietoje, besislepiantį apsiauste, panašų į pragaro dūmus, šokinėjantį nuo vienos kojos ant kitos ir primenantį velnią, neliečiantį žemės. Jis laukia, žvilgčioja į apniukusį žiemos dangų. Nuo šalčio stingsta pirštai. O krūtinę slegia baimė ir neapykanta. Jis įsiklauso... ir vėl ima neramiai šokinėti.

Tada pasirodo Žanas de Frikanas, pravardžiuojamas Frikė, Kano valdytojas, jo patarėjas ir pats uoliausias sąmokslininkas. Jis praneša: „Viskas, monsinjore!“

Už jo išdygsta ir Gravilis, Menmaras, Morbekas ir pats Filipas bei visi kiti sąmokslininkai. O ten, užeigoje, gražuolis Karlas Ispanas, ištrauktas iš palovio, kur bandė pasislėpti, paliko šį pasaulį. Jo kūnas buvo sukapotas kardo ašmenimis. Suskaičiuota net 80 žaizdų, 80 dūrių... Kiekvienas jų troško keturiskart susmeigti į jį savo kardą... Tai šit, mesire, mano sūnėne, taip karalius Jonas neteko savo mielojo draugužio, taip monsinjoras Navarietis pradėjo maištą.

O dabar prašyčiau užleisti vietą donui Kalvui, popiežiaus sekretoriui, noriu su juo pasikalbėti, kol dar nesustojome poilsio.

VII

Žinios is Paryžiaus

Aš, done Kalvai, La Periuzoje turėsiu apžiūrėti abatiją ir nustatyti, ar labai ją sugriovė anglai ir ar išties turėčiau jos dvasininkus, kaip jie prašo, metus atleisti nuo prioro beneficijų. Taigi visa tai ir noriu parašyti laiške šventajam tėvui. Būsiu jums labai dėkingas, jei parengsite šitą laišką, kai tik mes ten nukaksime, be to, norėčiau, kad jame būtų tų gražių posakių, kuriais jūs paprastai puošiate laiškus.

Šventajam tėvui reikia pranešti visas Paryžiaus naujienas, kurias pats sužinojau tik Limože; jos nepalieka manęs ramybėje.

Pirmiausia apie netinkamus Paryžiaus pirklių prevo, metro Etjeno Marselio, veiksmus. Sužinojau, kad to prevo įsakymu jau visą mėnesį statomi įtvirtinimai ir kasami grioviai aplink miestą, nors ten likusi dar senoji įtvirtinimų juosta; atrodo, lyg būtų rengiamasi miesto apgulčiai. Dabar, vykstant taikos deryboms, anglai nė neketina grasinti Paryžiui, ir todėl visiškai neaiški šitokia skuba tvirtinti sostinę. Be to, prevo sutelkė miestelėnų būrius sostinei ginti, juos ginkluoja ir moko kariauti; būrių priešaky stovi kvartalų viršininkai, šimtininkai ir dešimtininkai, kad būtų patogiau komanduoti; žodžiu, viskas parengta Flandrijos apsaugos kariuomenės pavyzdžiu, – ten ji valdo šalies miestus. Kartu prevo privertė monsinjorą dofiną, karaliaus vietininką, sutikti burti tokią kariuomenę, bet šito neužteko; karaliaus nustatyti mokesčiai ir duoklė yra pagrindinė skundų ir nepasitenkinimo priežastis, prevo, kad aprengtų ir apginkluotų savo būrius, sugalvoja imti muito mokestį už visus gėrimus, ir tą mokestį jis pats tiesiogiai ima.

Kadaise šis metras Marselis buvo labai praturtėjęs tiekdamas karaliaus dvarui prekes, bet per paskutinius ketverius metus jis nieko nepristatė Prancūzijos rūmams ir dėl to labai jau apmaudavo; manau, kad, pralaimėjęs prie Puatjė, įsigeidė pats kištis į visus karalystės reikalus. Jo ketinimai kol kas nelabai aiškūs, neabejotina tik viena – troškimas atrodyti svarbiam, tačiau sutaikinimo ir ramybės keliu, kurio taip meldžia šventasis tėvas, jis neina. Taigi mano šventa pareiga – patarti popiežiui tuo atveju, jei į jį kreipsis su kokiais nors prašymais, parodyti rūstį ir neremti, net neparodyti jokių ketinimų remti Paryžiaus prevo ir jo sumanymus.

Matau, jūs mane supratote, done Kalvai. Dabar Paryžiuje vieši kardinolas Kapočis. Jis gali dėl savo lengvabūdiškumo labai apsikvailinti ir pervertindamas savo jėgas užmegzti su tuo prevo ryšius... Ne, ne, nieko tikra man apie tai nepranešta, tačiau uoste užuodžiu, kad mano brolis, kaip visada, nepraleis progos pasukti kreivu keliu...

Antra, noriu šventajam tėvui pasiūlyti kuo smulkiausiai sužinoti viską apie Langedoilio Generalinius luomus, kurie šio mėnesio pradžioje užsidarė Paryžiuje, taip pat nušviesti tas keistenybes, kurios, kaip matėme, ten dabar dedasi.

Karalius Jonas pažadėjo sušaukti luomų posėdį gruodžio mėnesį, tačiau, karalystėje įsivyravus sumaiščiai, pakrikimui ir nusiminimui po pralaimėjimo prie Puatjė, dofinas Karolis nutarė, kad protingiau būtų paspartinti įvykius ir sušaukti Generalinius luomus jau spalį. Iš tiesų kito pasirinkimo jis neturėjo, kad sutvirtintų savo autoritetą, gerokai nukentėjusį po to nelemto nuotykio, be to, nereikia pamiršti, kad jis dar labai jaunas, o pralaimėjusi kariauna visai pakriko. Iždas neįsivaizduojamai nuskurdo.

Bet 800 Langedoilio deputatų, kurių pusę sudaro miestelėnai, nė nemano spręsti tų klausimų, nors pakviesti daryti kaip tik tai.

Bažnyčia sukaupė didelę susirinkimų patirtį ir žino, kad jie išsprūsta iš rankų tų, kurie juos šaukia. Noriu pasakyti popiežiui, kad tie luomai kaip du vandens lašai panašūs į tokį susirinkimą, kuris pasimeta, griebiasi visiems vadovauti ir, naudodamasis aukščiausiosios valdžios silpnybėmis, puola daryti nežabotų reformų.

Užuot rūpinęsi išvaduoti Prancūzijos karalių, tie žmonės Paryžiuje pirmiausia suskato vaduoti Navaros karalių, o tai aiškiausiai rodo, kas jų vadai.

Be visa kita, tie žmonės sudarė aštuoniasdešimties komisiją, kuri slapta sudarinėja ilgiausią sąrašą reikalavimų, tik bėda, kad nedaug gerų ir tiek daug blogų. Pirmiausia jie reikalauja atleisti visus vyriausiuosius karaliaus patarėjus ir atiduoti juos teismui už tai, kad išeikvojo pinigus, skirtus paspirčiai, ir dabar privalo atsakyti už pralaimėjimą...

Dar turiu jums šį tą pasakyti, Kalvai... Ne, čia ne laiškui, tik noriu išsakyti vieną mintį... Tie reikalavimai ne tokie jau neteisėti. Tarp žmonių, kuriems karalius Jonas patikėjo valdymą, pažįstu tokių, kurie nepavojingi, bet nemažai yra ir užkietėjusių niekšų. Savaime aišku, aukštas vietas užimantys turtėja, jei, žinoma, nė vienas nenori imtis atsakomybės ir rizikuoti. Tačiau reikia stengtis neperžengti ribų, nepakliūti į nešlovę ir netvarkyti savo asmeninių reikalų kenkiant valstybės interesams. O svarbiausia, reikia turėti gabumų. Kadangi karalius Jonas gabumų turi išties nedaug, jis mieliau renkasi tuos žmones, kurie jų visai stokoja.

Bet paskui deputatai ima reikalauti jau visiškai neteisėtų dalykų. Jie nori, kad karalius ar pastaruoju metu jo vietininkas dofinas valdytų tik per trijų Generalinių luomų paskirtus patarėjus, t. y. keturis prelatus, dvylika riterių ir dvylika miestelėnų. Ši taryba turės galią valdyti ir įsakinėti, ką anksčiau darydavo karalius, skirti visus pareigūnus, reformuoti Atskaitomybės rūmus ir visas karalystės kompanijas, privalės spręsti belaisvių išpirkos klausimus ir dar daugybę kitokių dalykų. Iš tikrųjų kalbama tik apie tai, kaip atimti iš karaliaus jo valdžios atributus.

Vadinasi, šalį valdys nebe tas, kuris buvo pateptas šventais aliejais ir įšventintas karaliumi pagal mūsų religiją; valdyti bus patikėta vadinamajai Tarybai, kuri gaus savo teises tik iš tuščiakalbės asamblėjos ir visiškai nuo jos priklausys. Kokia silpnybė ir kokia netvarka! Šitos vadinamosios reformos... tik paklausykite manęs, done Kalvai... aš pabrėžiu tai, nes jei šventasis tėvas ims ir pasakys, kad jis apie tai nė girdėti negirdėjęs... Šitos vadinamosios reformos – sveiko proto įžeidimas, be to, jos atsiduoda ir erezija.

Taigi yra ir tokių Bažnyčios tarnų, – o tai labai apmaudu, – kurie krypsta į jų pusę, na, kad ir Liono vyskupas Roberas le Kokas; jis pakliuvo į karaliaus nemalonę ir susiuostė su prevo. Dabar jis vienas ištikimiausių prevo šalininkų.

Šventasis tėvas turi žinoti, kad už visų šitų neramumų stovi Navaros karalius, kuris, manau, vadovauja iš savo kalėjimo ir dar labiau viską pablogins išėjęs į laisvę. Šventasis tėvas savo didžia išmintimi pats nuspręs, jog jam reikia susilaikyti nuo bet kokio kišimosi ir nedaryti nieko, kad Karolį Piktąjį, noriu pasakyti, monsinjorą Navarietį, išvaduotų iš nelaisvės, nors iš visų pusių jį apibertų maldavimais padėti.

Savo ruožtu, naudodamasis legato ir popiežiaus nuncijaus prerogatyvomis... jūs klausote manęs, Kalvai?.. įsakiau Limožo vyskupui prisidėti prie mano svitos ir vykti kartu su mumis į Mecą. Jis pavys mane Burže. Nutariau taip pat elgtis ir su kitais vyskupais, kurių abatijas pravažiuosiu; jų diecezijos nusiaubtos ir nuniokotos Velso princo raitelių. Noriu, kad jie tai paliudytų imperatoriui. Ir man pačiam bus drąsiau išpasakoti, kokia pragaištinga Navaros karaliaus ir Anglijos karaliaus sąjunga...

Bet kodėl, done Kalvai, jūs be perstogės kaišiojate galvą pro langą?.. A, suprantu, jums bloga dėl supimo! Aš tai jau, prisipažinsiu, įpratęs; kai supa, man net geriau galvoti. Gerai, gerai, išlipkite. Tik nepamirškite nieko, ką aš jums kalbėjau, kai imsitės plunksnos.

VIII

Manto sutartis

Kur mes dabar? Jau pravažiavome Mortemarą?.. Ak, dar ne! Matyt, buvau užsnūdęs... O! Koks apniukęs dangus ir kaip trumpėja dienos! Žinote, aš net sapnavau, mano brangus sūnėne, sapnavau žydinčią slyvą, didžiulį medį, visą apipiltą baltais žiedais, apvalia laja; jame čiulbėjo tiek paukščių, kad atrodė, lyg čiulbėtų patys žiedai. O dangus toks žydras, panašus į tokį, koks būna Mergelės Marijos paveiksluose. Angeliškas vaizdas, tikras rojaus kampelis. Koks keistas dalykas tie sapnai! Ar pastebėjote, kad evangelijose nėra perpasakotų sapnų, išskyrus Juozapo sapną Mato evangelijos pradžioje? Ir viskas. Užtat Senajame Testamente patriarchai nuolatos sapnuoja, o štai Naujajame – jau nebesapnuojama. Man dažnai kildavo toks klausimas, bet atsako taip niekada ir nerasdavau... O jūsų šitai nestebino? Tai todėl, mielas Aršambo, kad jūs ne toks uolus Šventojo Rašto skaitytojas... Man regis, tai puiki tema Paryžiaus ar Oksfordo teologijos mokslininkams; padiskutuos, o paskui mums pateiks storiausius traktatus ir darbus, parašytus tokia suvelta lotynų kalba, kad niekas ten nė eilutės nesupras...

Šiaip ar taip, bet pati Šventoji Dvasia įkvėpė mane užsukti į La Periuzą. Jūs juk matėte tuos geraširdžius vienuolius benediktinus, kurie norėjo pasinaudoti anglų antpuoliu ir nemokėti to, kas privalu mokėti priorui? Įsakysiu duoti jiems naują emalio kryžių ir tris paauksuotas taures, mat jie paskubėjo tai įteikti anglams, kad išsigelbėtų nuo didesnio grobimo; ir iš tiesų jie galės užmokėti savo anuitetą.

Jie kuo nuoširdžiausiai vylėsi įsimaišyti į žmonių minią iš kito Vjenos kranto, kur Velso princo gaujos viską nuniokojo, apiplėšė, sudegino; tą mes patys šįryt matėme Širake ar Sen Moris de Lionė. O ypač Leterpo abatijoje, kur vienuoliai priešinosi neapsakomai narsiai: „Mūsų abatija gerai įtvirtinta, ir mes ją apginsime.“ Šitie vienuoliai, geri ir drąsūs žmonės, stojo į kovą, nors niekas jų nevertė kautis. Daug jų krito mūšio lauke, ir pasirodė jie kur kas kilnesni nei šimtai riterių prie Puatjė, kuriuos pažinojau asmeniškai.

Jei visi prancūzai būtų tokie pat drąsūs... Ir dar šitie gerieji vienuoliai savo mažne iki pamatų sudegintame vienuolyne rado galimybę mus pamaitinti; pietūs buvo tokie gausūs ir gardūs, kad mane apėmė miegas. Ar pastebėjote, kokį šventą linksmumą spinduliavo jų veidai? „Mūsų broliai žuvo? Tesiilsi ramybėje, juos priėmė Dievas ir apgaubė savo malone... O mus paliko šitoje žemėje? Paliko, kad galėtume daryti gerus darbus... Mūsų vienuolynas perpus sugriautas? Šit ir atsirado galimybė atstatyti jį dar gražesnį..."

Žinokite, mano sūnėne, geras vienuolis visada linksmas. Aš privengiu pernelyg rūsčių pasninkautojų ištįsusiais veidais, degančiomis, arti viena kitos susodintomis akimis; gali pamanyti, kad jie vis žvairakiuoja į pragaro pusę. O tie, kuriems Viešpats suteikė didžiausią garbę pašaukdamas juos į savo tarnystę, turi rodyti džiaugsmą ir mandagumą; jų pareiga – būti pavyzdžiu visiems kitiems mirtingiesiems.

Taip ir karaliai, nes Dievas iškėlė juos virš kitų žmonių; jie turi sugebėti valdyti save. Tikrosios didybės pavyzdys buvo mesiras Pilypas Gražusis, kuris net teisdamas nerodydavo pykčio ir gedėdamas nepraliedavo nė vienos ašaros.

Po Karlo Ispano nužudymo, – apie tai aš jums pasakojau vakar, – karalius Jonas parodė, ir parodė pačiu apgailėtiniausiu būdu, kad nesugeba pažaboti savo aistrų. Gailesys toli gražu nėra tas jausmas, kurį aplinkiniams turi kelti karalius; geriau temano, kad jo širdis nesupranta skausmo. O mūsų valdovas ištisas keturias dienas negalėjo ištarti nė žodžio ar net paprašyti valgyti ir gerti neužsikirsdamas. Jis klaidžiojo po savo apartamentus užverktomis akimis, nepažino žmonių, nei iš šio, nei iš to sustodavo ir imdavo verkti. Beviltiška buvo kreiptis į jį su kokiu nors reikalu. Jei tomis dienomis priešas būtų įsiveržęs į jo rūmus, lengvai būtų paėmęs jį plikomis rankomis. Kai mirė jo vaikų motina Bona Liuksemburgietė, jis nė ketvirtos dalies tiek nesielvartavo, o tai dofinas Karolis gerai pastebėjo. Tuomet žmonės pirmąsyk pamatė, kaip sūnus niekina tėvą, jei jau drįso pareikšti, kad nepadoru šitaip pulti į neviltį. Tačiau karalius nė girdėti negirdėjo.

Savo sielvartą jis rodė stūgaudamas. Stūgavo, kad tučtuojau pabalnotų jo kovos žirgą, stūgavo, kad surinktų kariuomenę, ir jis kaipmat lėksiąs į Evrė ir surengsiąs ten tokį teismą, kad visi drebėsią... Jo artimieji su didžiausiu vargu atvedė jį į protą ir įrodė, kad kariuomenei, net ir nereguliariajai, sušaukti prireiktų ne mažiau kaip mėnesio; jei jis sumanytų atakuoti Evrė, Normandijoje prasidėtų nesantaika, kita vertus, paliaubų su Anglijos karaliumi laikas baigiasi, be to, šiam panūdus išnaudoti bendrą suirutę, karalystė patektų į rimtą pavojų.

Jam dar priminė, kad jei jis būtų laikęsis savo dukters vedybų sutarties ir atidavęs Karoliui Navariečiui Angulemą, užuot jį padovanojęs savo brangiajam konetabliui...

Jonas II iškėlė į dangų rankas ir sušuko: „Tai kas gi aš esu, jei nieko negaliu? Puikiai matau, kad nė vienas iš jūsų manęs nemyli, ir žinau, kad netekau vienintelės savo paramos“. Pagaliau jis liko savo rūmuose, prisiekęs Dievui, kad jo širdis pažins džiaugsmą tik tuomet, kai bus atkeršyta.

Tuo tarpu Karolis Piktasis nesėdėjo sudėjęs rankų. Jis rašė popiežiui, rašė imperatoriui ir visiems krikščioniškų šalių valdovams aiškindamas, kad negeidė Karlo ispano mirties, tik vylėsi jį pamokyti už visą tą kenkimą ir tuos įžeidimus, kuriuos patyrė, kad jo žmonės peržengė savo įgaliojimus, tačiau jis pats imasi atsakomybės ir apgins savo giminaičius, draugus, tarnus, kurie toje Leglio sumaištyje parodė pernelyg didelį stropumą jo, Karolio, labui.

Taigi, veikdamas tarsi pakelių plėšikas, įviliojęs savo auką į spąstus, jis dėjosi elgiąsis kaip tikras riteris.

Be visa kita, jis dar parašė kunigaikščiui Lankasteriui, kuris tuomet buvo Melene, ir pačiam Anglijos karaliui. Prasidėjus suirutei, mums pavyko sužinoti tų laiškų turinį. Piktasis nė nemanė trauktis: „Jei teiksitės įsakyti savo karo vadams britams būti visiškai pasiruošusiems, kai tik aš kreipsiuosi į juos ir prašysiu įžygiuoti į Normandiją, parengsiu jiems gerą ir saugų žygį. Malonu jums pranešti, mano didžiai brangus kuzene, kad visi Normandijos didžiūnai ištikimi man iki karsto lentos“. Nužudęs Karlą Ispaną, mūsų Karolis tapo maištininku, o nūnai nuėjo dar toliau ir virto išdaviku. Ir vis tiek jis užleido karalių Joną Meleno poniomis.

Nežinote, ką šitaip vadina?.. O! Šit ir lietus. Kitaip ir būti negalėjo, dangus nuo pat išvykimo jau niaukstėsi. Dabar jūs laiminsite mano palankiną, mielas Aršambo, juk geriau čia, nei mirkti lietuje ir kęsti, kai vanduo žliaukia ir merkia kiaurai...

Meleno ponios? A-a-a, tai dvi našlaujančios karalienės ir dar Žana Valua, mažytė Karolio žmonelė, kurią laiko ten, kol ateis metas tuoktis. Visos jos gyvena Melene, pilyje, kurią vadina Trijų karalienių pilimi arba kartais dar ir Našlių dvaru.

Pirmiausia papasakosiu apie ponią Žaną ďEvrė, Karolio IV našlę ir mūsų Karolio Piktojo tetulę. Taip, taip, ji dar gyva ir ne tokia sena, kaip kažkodėl manoma: daugių daugiausia 50... ji ketveriais ar penkeriais metais jaunesnė už mane. Našlauja jau 28 metus ir visąlaik dėvi baltą našlės drabužį. Soste šalia savo vyro ji sėdėjo tik trejus metus. Tačiau karalystėje išlaikė savo įtaką. Tai dėl to, kad ji giminėje vyriausia, paskutinė Kapetingų dinastijos karalienė. Gimdė triskart, ir gimė... trys dukterys, iš jų liko gyva vienintelė, gimusi jau po tėvo mirties... Jei būtų pagimdžiusi sūnų, būtų ji dabar karalienė motina ir regentė. Dinastija užgeso jos įsčiose. Kai ji sako: „Monsinjoras ďEvrė, mano tėvas... mano dėdė Pilypas Gražusis... mano svainis Pilypas Ilgasis...“, visi nutyla. Ji – likusi monarchijos palikuonė, monarchijos, dėl kurios teisėtumo niekada nediskutuota, regėjusi tuos laikus, kai Prancūzija buvo nepalyginti galingesnė ir šlovingesnė nei šiandien. Ji tarsi naujosios kartos garantas. Ir todėl yra dalykų, kurie nedaromi vien dėl to, kad prakilnioji ponia ďEvrė tam nepritaria.

Maža to, aplink visi ir tekalba: „Ji šventoji!“ Teisybę sakant, nedaug reikia, kad į tave imtų žiūrėti it į šventąją, kai tu karalienė ir gyveni apsupta savo mažo, tingaus dvaro, kur nėra kito užsiėmimo, tik giedoti tau ditirambus. Jos malonybė ponia Žana ďEvrė keliasi priešaušryje, pati uždega žvakę, kad netrukdytų savo kambarinių, ir ima skaityti maldaknygę; tie, kurie matė, tikina, kad tai mažiausia knygelė pasaulyje – vyro dovana; ją padarė karaliaus užsakymu vienas dailininkas, pavarde Žanas Piuselis. Karalienė daug meldžiasi ir dosniai dalija išmaldą. Jau 28 metus ji diena iš dienos kartoja, jog ateities neturi tik todėl, kad negalėjo pagimdyti sūnaus. Našlės dažnai gyvena persekiojamos įkyrių minčių. O iš tikrųjų, jei ji būtų buvusi tokia pat išmintinga, kokia ir dora, būtų suvaidinusi kur kas svarbesnį vaidmenį karalystės reikaluose.

Paskiau ponia Blanša, Karolio Navariečio sesuo, antroji Pilypo VI žmona; ji karaliavo tik pusę metų ir nespėjo priprasti prie karūnos. Tai pati gražiausia Prancūzijos moteris. Anuomet esu ją matęs ir mielai pritariu tokiam sprendimui. Jai dabar 24 metai; šit jau prabėgo mažne šešeri, kai ji su kartėliu klausia savęs, kam jai reikia tos baltos it sniegas odos, žydrų lyg emalis akių ir tobulo grožio kūno? Jeigu gamta ir nebūtų jos taip dosniai apdovanojusi, ji vis tiek būtų tapusi karaliene, nes ją paskyrė karaliui Jonui! Jo tėvas Blanšą atėmė tik dėl to, kad senio širdį mirtinai sužeidė nežemiškas jos grožis. Praėjus pusmečiui po to, kai ji palydėjo savo vyrą iš vedybinio guolio į kapą, jos rankos prašė Kastilijos karalius don Pedras, kurį jo valdiniai praminė Žiauriuoju. Galbūt per skubotai ji liepė jam perduoti: „Prancūzijos karalienė antrąkart neteka“. Už tokį dvasios taurumą ją labai gyrė. Tačiau dabar ji ėmė dvejoti, ar ne per skaudžią auką paaukojo savo didingai praeičiai. Meleno dvarą poniai Blanšai paliko vyras. Jos įsakymu Meleną perstatė, pagražino, tačiau gali kiek nori per Kalėdas ir Velykas keisti kilimus, gobelenus ir apmušalus savo miegamajame, – vis tiek čia miegi viena.

Pagaliau dar viena Žana, karaliaus Jono duktė; jos santuoka tik priartino audrą. Karolis Navarietis patikėjo ją savo tetai ir savo seseriai, kol ji sulauks pilnametystės. Šitas vaikas – gryna nelaimė, kokią galima įsivaizduoti turint galvoje dvylikametę mergytę, kuri kuo geriausiai atsimena, kad nuo šešerių metų jau našlauja, ir kuri elgiasi kaip karalienė, nors ja dar ir netapo. Ir jai nieko neliko, tik laukti, iki suaugs, bet ji laukia pykdama, niurzgėdama dėl menkiausio nieko, reikalauja kaip tik to, ko jai neduoda, veda iš proto rūmų damas ir žada joms baisiausius kankinimus nuo pat tos dienos, kai tik ją pripažins suaugusia. Poniai ďEvrė, kuri su tokiais dalykais kaip elgesys juokauti nemėgsta, neretai tenka nuraminti mažylę skambiu antausiu.

Mūsų trys ponios Melene ir Mo, – Mo atiteko poniai ďEvrė po jos vyro mirties, – sukūrė rūmų iliuziją. Jos turi kanclerį, iždininką, metrdotelį. Tokie aukšti titulai tokioms kuklioms pareigoms. Čia galite nustebti sutikę žmonių, kurie laikomi mirusiais, mat taip seniai jie buvo pamiršti, išskyrus, žinoma, juos pačius. Seni tarnai, gyvi nuo ankstesnių karalių laikų, sukriošę mirusių valdovų nuodėmklausiai, sekretoriai, iškeltų aikštėn paslapčių saugotojai, žmonės, kurie trumpai buvo galingi, nes stovėjo arčiausiai valdžios. Jie visi klaidžiojo savo prisiminimų labirintuose, išdidžiai leisdami suprasti, kad jie, girdi, dalyviai įvykių, kurie seniai pamiršti. Kai vienas jų pradeda: „Tądien, kai karalius man pasakė...“, tenka spėlioti, apie kurį iš šešių karalių, valdžiusių nuo amžiaus pradžios, kalbama. O tai, ką karalius pasakė, be abejo, buvo be galo rimtas ir atmintinas pranešimas, kaip antai: „Šiandien gražus oras, Gro Pjerai...“

Todėl, kai iškyla koks reikalas, kaip šis su Navaros karaliumi, Našlių dvarui tai netikėtas laimikis; visi jo gyventojai staiga pakirsta iš savo snaudulio. Ir kiekvienas puola jaudintis, triukšmauti, blaškytis... Pridurkime dar, kad Karolis Navarietis, kaip nė vienas kitas žmogus šiame pasaulyje, visų trijų karalienių mintyse užima daugiausia vietos. Jis buvo ir mylimas sūnėnas, ir brangus brolis, ir dievinamas vyras. Ir jeigu joms būtų pasakyta, kad Navaroje jį vadina Piktuoju, jos nieku gyvu nepatikėtų! Jis iš tiesų nėrėsi iš kailio stengdamasis pasirodyti mielas, apiberdavo jas dovanomis, dažnai atvykdavo jų aplankyti... kol dar buvo laisvas... linksmino jas savo istorijomis, patikėdavo joms savo vaidus, uždegdavo jas savo planais; kai norėdavoo, galėdavo būti neapsakomai žavingas, su tetule vaidindamas pagarbų sūnėną, su seserimi – atsidavusį brolį, o su savo mergaite žmona – įsimylėjėlį; viską jis darydavo gerai apskaičiuodamas, tarsi dėliodamas šachmatų figūras.

Po konetablio nužudymo, kai karalius Jonas kiek aprimo, visos trys Meleno ponios kartu atvyko į Paryžių paprašytos Karolio Navariečio.

Mažoji Žana Valua puolė prie karaliaus kojų ir kaip gerai išmoktą pamoką vienu atsikvėpimu išpyškino: „Valdove, mano tėve, negali būti, kad mano vyras galėtų jus išduoti. Jei jis blogai pasielgė, tai tik dėl to, kad išdavikai piktam juo pasinaudojo. Maldauju jus jūsų meilės man vardu, maldauju atleisti jam“.

Ponia ďEvrė, apimta liūdesio ir didybės, į kurią teisę jai teikė metai, tarė: „Valdove, mano kuzene, kaip giminės vyriausioji iš tų, kurie nešiojo šioje karalystėje karūną, drįstu jums patarti ir maldauti jūsų susitaikyti su mano sūnėnu. Jei jis jums prasikalto, tai tik todėl, kad tie, kurie tarnauja jums, apkalbėjo jį, ir jis galėjo pamanyti, kad jūs jį palikote jo priešų malonei. O jis pats, užtikrinu, kupinas jums geriausių ir pagarbiausių jausmų. Gyventi ir toliau nesantaikoje reikštų tik kenkti vienas kitam...“

Ponia Blanša neištarė nė žodžio. Ji tik žvelgė į karalių Joną, žinojo, jog jis negali pamiršti, kad kaip tik ji buvo skirta jam į žmonas. Atsidūręs šalia Blanšos, šis žmogus, toks aukštas ir dramblotas, su kitais paprastai kandus, staiga pasimeta. Jo akys ima bėgioti vengdamos pažvelgti į ją, o liežuvis visai liaujasi jo klausyti. Ir visuomet, kai ji būdavo šalia, jo sprendimai tapdavo priešingi tiems, kuriuos ką tik ketino pareikšti.

Išsyk po to vizito jis pasišaukė Bulonės kardinolą, Laono vyskupą, Roberą Le Koką ir Roberą de Lorisą, savo šambelioną, ir įsakė vykti pas jo žentą vesti derybų, kurios būtinai baigtųsi taikos sutartimi. Be to, dar nurodė derybas baigti kuo greičiau. Išties jos neilgai truko, ir paskutinę vasario savaitę abiejų šalių derybininkai Mante pasirašė sutartį. Kiek mano atmintis leidžia prisiminti, ko gera, pirmąsyk susitarta šitaip lengvai ir taip skubotai pasirašyta sutartis.

Karalius Jonas ir čia kuo puikiausiai parodė savo būdo keistenybes ir kokie nenuoseklūs jo poelgiai. Prieš mėnesį jis tegalvojo, kaip sučiupti ir nužudyti Navaros monsinjorą, o dabar jis sutiko su viskuo, ko tas geidė. Jo žentas reikalauja

Kotenteno pusiasalio su Valonija, Kutansu ir Karantanu? Ir jis tučtuojau atsako: „Atiduokite jam, atiduokite!“ Nori Pont Odemero ir Orbeko vikontijų? „Atiduokite, jei visi to nori, kad aš su juo susitaikyčiau“. Tokiu pat būdu Karolis Piktasis gavo ir didžiulę Bomono Grafystę su Bretėjo ir Konšų senjorijomis, kurios anksčiau priklausė grafo Robero ďArtua perijai. Kaip šauniai atsikeršyta, tiesa, jau po mirties, *post mortem*, už Margaritą Burgundę; nūnai jos vaikaitis perima visas valdas ano žmogaus, kuris pražudė jo senelę. Grafas de Bomonas! Kaip dabar jaunasis Navarietis džiūgavo! O jisai pats šia sutartimi mažne nieko neprarado: atidavė Pontuazą, paskui iškilmingai pareiškė atsisakąs Šampanės, nors šitai jau buvo padaryta daugiau nei prieš ketvirtį amžiaus.

Apie Karlo Ispano nužudymą nebuvo nė užsiminta. Nei apie bausmę, – netgi parankinių nebaudė, – nei apie nuostolių atlyginimą. Visi žmogžudystės iš „Verpiančios kiaulės“ bendrai, kurie dabar atvirai gyrėsi ten buvę, gavo malonės ir nuodėmių atleidimo raštus.

Ak! Bijau, kad toji Manto sutartis nėmaž nebus sutaurinusi karaliaus Jono paveikslo. „Nužudo jo konetablį, o jis už tai atiduoda pusę Normandijos. Jei nudobtų jo brolį ar sūnų, matyt, jis visą Prancūziją padovanotų“, – štai ką kalbėjo žmonės.

O Navaros karalius, tasai gudruolis, išties pasirodė apsukrus. Prie Manto ir Evrė prijungus Bomoną, jis galės Bretanę atskirti nuo Paryžiaus; Kotantenas jam atvėrė tiesioginį kelią į Angliją.

Kai jis atkako į Paryžių gauti karaliaus atleidimo, iš šalies galėjo atrodyti, kad tai jis tą atleidimą duoda.

Taip, taip... Ką tu sakai, Briunė?.. O! Šitas lietus! Kiaurai permerkė mano užuolaidą... Artėjame prie Belako? Labai gerai. Bent ten mūsų tikrai laukia šilta pastogė, ir būtų nedovanotina, jei mums nesurengtų šaunaus priėmimo. Anglų riteriai pagailėjo Belako, mat buvo toks Velso princo įsakymas, nes Belakas – palikimas Pembroko grafienės, tos, iš Šatijono Liuzinjanos giminės. Pasirodo, kartais ir kareivos esti malonūs...

Baigsiu, mano sūnėne, Manto sutarties istoriją. Taigi, Navaros karalius pasirodo Paryžiuje tarsi būtų laimėjęs mūšį, ir karalius Jonas priėmė jį išties kaip nugalėtoją. Parlamente iš abiejų šonų sėdėjo abi karalienės našlės. Karaliaus advokatas suklupo priešais sostą... O, viskas ten buvo neapsakomai iškilminga... „Mano didžiai galingas valdove, ponios karalienės Žana ir Blanša išgirdo, kad Navaros karalius pateko į jūsų nemalonę, ir maldauja jūsų jam atleisti..."

Po šitų žodžių naujasis konetablis Gotjė de Brienas, kunigaikštis Atėnietis... taip, Raulio kuzenas, tik iš kitos Brienų šakos, – šįsyk konetabliu paskyrė nebe piemenį, – taigi, jis priėjo prie Navaros karaliaus ir paėmė jį už rankos... „Karalius, karalienių prašomas, jums atleidžia, atleidžia iš visos širdies ir gera valia".

Į tai Bulonės kardinolas privalėjo garsiai pridurti: „Tegul nuo šiol nė vienas iš karaliaus giminės nedrįsta vėl prasižengti, nes kiekvienas, nors jis būtų ir karaliaus sūnus, turės atsakyti prieš teisingumą".

Iš tiesų geras tas teisingumas, iš kurio vogčia kiekvienas šaipėsi. Visam dvarui matant, svainis ir žentas puolė vienas kitam į glėbį. O kas buvo toliau, papasakosiu jums rytoj.

IX

Karolis Piktasis Avinjone

Teisybę sakant, mielas sūnėne, man labiau patinka tos senosios bažnyčios, tokios kaip Dora, kurią ką tik pravažiavome, nei tos, kurios statytos prieš 150 ar 200 metų. Tiesa, tos bažnyčios – tikras akmens stebuklas, tačiau jose tvyro amžina prieblanda, o puošmenos tokios gausios, jog neretai net baugu darosi; širdį suspaudžia tokia nerimastis, kad pasijunti lyg pasiklydęs naktį miške. Žinau, žinau, į mane skersakiuoja ir sako, kad mano blogas skonis. Tegul, bet tai mano nuomonė, ir jos nekeisiu. Galbūt aš taip prisirišęs prie senovės dėl to, kad augau senovinėje Perigė pilyje, pastatytoje ant senovės Romos amfiteatro pamatų, visai šalia mūsų Sen Frono bažnyčios, netoli mūsų Sent Etjeno bažnyčios; man neapsakomai gera visur aptikti tokių formų, kurios primintų man tuos dailius, paprastus ir lygius piliastrus ir aukštus glotnių linijų skliautus, kur ramiai sklinda šviesa.

Senovėje vienuoliai mokėjo statyti tokias šventyklas, kad saulės spinduliai, gausiais pluoštais patekę vidun, švelniai nuauksindavo akmens sienas, o giesmės, atsimušdamos į aukštus skliautus, primenančius dangiškąjį kupolą, skambėdavo skaidriai ir didingai; galėjai pamanyti, kad tai ne žmonės, o patys angelai gieda rojuje.

Nors anglai ir nusiaubė Dora, laimei, šis šedevrų šedevras nebuvo taip suniokotas, kad nebūtų galima jo atstatyti. Kitaip, lažinuosi, mūsų šiaurės architektai su malonumu vietoj griuvėsių pultų statyti pagal savo skonį kokią gremėzdišką eldiją ir pastatytų ją it kokį pasakų žvėrį ant akmeninių letenų; atsidūręs ten, pasijustum taip, lyg būtum ne Dievo namuose, o pragaro prievartėje. Beje, veikiausiai jie būtų nuėmę paauksuoto vario angelą nuo strėlės viršūnės, – iš čia ir parapijos pavadinimas – *lou doriat*, – ir užkėlę vietoj jo velnią su šakėmis ir bjauriai perkreiptu snukiu...

Pragaras... Mano geradaris Jonas XXII, pirmasis popiežius, kuriam aš tarnavau, pragaru netikėjo, kitaip sakant, mokė, kad jame nieko nėra. Manyčiau, kiek per toli nueita. Jei žmonės nustos bijoti pragaro, kaipgi mes galėsime iš jų gauti išmaldą vargšams ir reikalauti atgailos už jų nuodėmių atpirkimą? Nebus pragaro, ir Bažnyčia galės ramiausiai užverti savo duris. Ką darysi, tokia jau to išmintingojo senolio užgaida. Vis dėlto teko pasistengti, kad savo mirties patale jis atsisakytų šitų savo teiginių. Aš ten pats buvau...

O, iš tiesų jau gerokai atvėso. Ko norėti, juk po dviejų dienų bus gruodis. Nieko nėra blogiau už šitokią darganą.

Briunė! Ėmarai Briunė, mano drauge, pažiūrėk, ar nėra maisto vežime kokios gorės, jei rasi, atnešk ją į mano palankiną. Kailiai jau manęs nebešildo, ir jei toliau taip bus, į Sen Benua diu So įvažiuos kardinolas, visas kretantis iš šalčio ir kalenantis dantimis. Man pasakojo, kad ten anglai viską nusiaubė... O jei virėjo vežime žarijų nedaug, man jų prireiks daugiau nei sušildyti ragu, tegul sustoja prie pirmos pasitaikiusios sodybos ir ten paima anglių... Ne, ne, metro Vižjė man visai nereikia. Tegu jis važiuoja savais keliais. Jei tik mano daktarą pakvies, visa svita ims manyti, kad man jau atėjo paskutinioji. Aš puikiausiai jaučiuosi. Man tik reikia gorės, šit ir viskas...

Taigi, jūs norėjote žinoti, mielas Aršambo, kas nutiko po Manto sutarties, apie kurią jums vakar pasakojau... Jūs įdėmus klausytojas, mano sūnėne, ir vienas malonumas pasakoti. Aš net įtariu, kad, kai mes sustojame pailsėti, jūs šį tą užsirašote.

Tiesa?.. Taigi, neapsirikau. Tai tik mūsų šiaurės senjorai įsitikinę, kad jei žmogus kvailesnis už asilą, jis jau ir kilmingas, tarsi skaityti ir rašyti būtų vien klerkų ar varguolių reikalas. Norėdami sužinoti, kas parašyta kokiame nors nereikšmingame jiems skirtame raštelyje, jie priversti šaukti patarnautoją. O mes, gyvenantys karalystės pietuose, esame prisiuostę romėniškumo ir neniekiname išsilavinimo. Tai mums suteikia nemažą pirmenybę daugelyje dalykų.

Taigi, jūs užsirašote. Pagirtina. Kadangi po savo mirties aš nepaliksiu jokio raštiško liudijimo viso to, ką mačiau ir ką dariau. Visi mano laiškai ir užrašai jau pateko ar pateks į popiežiaus archyvus ir niekada nebeišvys pasaulio, nes taip yra nuo amžių. Užtat jūs, Aršambo, esate čia ir galėsite bent apie Prancūzijos reikalus pasakyti tai, ką žinote, ir įvertinsite mano atmintį kur kas teisingiau, nei tai padarytų Kapočis... kad tik Viešpats susimylėtų palaikyti mane žemėje bent dieną ilgiau už jį... kitaip tasai išties gali į tai pasikėsinti.

Tai šit, iškart po Manto susitarimo, kai karalius Jonas parodė tiek nepaaiškinamo dosnumo savo žento atžvilgiu, jis apkaltino savo derybininkus Roberą Le Koką, Roberą de Lorisą ir net savo žmonos dėdę, Bulonės kunigaikštį, kad jie neva buvo papirkti Karolio Navariečio.

Tarp mūsų kalbant, manau, jis buvo arti tiesos. Roberas Le Kokas – jaunas vyskupas; skatinamas tuščiagarbystės, jis tobulai moka regzti intrigas, stačiai mėgaujasi jomis; kaip tik jis labai greitai užuodė naudą, kurią gali išpešti iš suartėjimo su Karoliu Navariečiu, prie kurio partijos jis visiškai atvirai prisidėjo po to, kai Navarietis susikivirčijo su karaliumi. O Roberas de Lorisas, šambelionas, neabejotinai buvo atsidavęs savo valdovui, tačiau jis kilęs iš bankininkų šeimos, o bankininkai, žinoma, negali atsilaikyti nepriglausdami keleto saujų aukso. Aš pažinojau jį, tą Lorisą, kai jis maždaug prieš dešimt metų atkeliavo į Avinjoną prašyti tuometinio popiežiaus paskolinti 300 tūkstančių florinų Pilypui V. Aš tai būčiau garbingai pasitenkinęs 1000 florinų už tai, kad suvedžiau Lorisą su Klemenso V bankininkais, su Raimondžiais iš Avinjono ir Matėjais iš Florencijos; tačiau jisai pats, bijau, išplėšė kur kas daugiau. O dėl Bulonės kardinolo, nors jis ir karaliaus giminaitis...

Puikiai suprantu, jog taip jau įprasta, kad mus, kardinolus, už mūsų rūpinimąsi valdovų nauda apdovanoja. Kitaip mums neužtektų lėšų, kurių prireikia pagal pareigybes. Niekada iš šito paslapties nedariau ir dargi laikau garbe tuos 22 000 florinų, kuriuos gavau iš savo sesers Diuraco už rūpesčius, kai prieš 20 metų, – ak, jau 20 metų! – tvarkiau jos kunigaikštystės reikalus; jie buvo gerokai susipainioję. O praėjusiais metais, kai reikėjo gauti būtiną leidimą Liudviko Siciliečio ir Konstancijos Avinjonietės sutuoktuvėms, man buvo atsidėkota 5000 florinų. Tačiau imti pinigus sutinku tik iš tų, kurie patiki savo reikalus mano talentui ir įtakai. Negarbė prasideda tuomet, kai sutinki imti pinigus iš priešininko. Man atrodo, kad Bulonės kardinolas neatsispyrė šitokiam gundymui. Nuo to laiko jo santykiai su Jonu II gerokai pašlijo.

Lorisas kurį laiką buvo laikomas atokiai, tačiau vėliau vėl atgavo karaliaus malonę, o tai visuomet pavyksta visiems Lorisams. Šisai puolė į kojas karaliui, – o tai atsitiko Didįjį penktadienį, – prisiekė savo ištikimybę ir užvertė dviveidiškumo ir pataikavimo nuodėmes ant Le Koko pečių; tasai kaip tik buvo susiriejęs su visu karaliaus dvaru ir iš ten išvytas.

Apjuodinti derybininkus labai naudinga. Tuo pasinaudojus galima netgi nevykdyti sutarties nuostatų. Šitai karalius ir netruko padaryti. Kai jam ėmė dėstyti, kad reikėję geriau sekti savo pasiuntinius ir taip lengvai nenusileisti, šis susierzinęs atrėmė: „Derėtis, kivirčytis, ieškoti argumentų – tai ne riterio darbas“. Jis visuomet rodė, kad niekina bet kokias derybas ir diplomatiją, o tai ir leido jam paneigti savo įsipareigojimus.

Tiek daug pasižadėti jam buvo nesudėtinga, nes iš anksto buvo nutaręs nesilaikyti nė vieno iš tų pažadų.

Tačiau tuo pat metu jis apibėrė savo žentą malonybėmis, tiesa, apsimestinėmis, nuolat prašė, kad tik šis nepaliktų rūmų, ir ne tik jis, bet ir vidurinis jo brolis Filipas, ir net mažėlis Luji, kurį reikalavo pervežti iš Navaros į jo rezidenciją, esančią Paryžiuje. Karalius kalbėjo dabar esąs visų trijų brolių gynėjas ir įpareigojo dofiną su jais susidraugauti.

Tik Piktojo toks nepaprastas jo paslaugumas, toks neįtikėtinas rūpinimasis nepapirko, ir kartą jis per pietus su būdingu jam įžūlumu karaliui pareiškė: „Pripažinkite, aš padariau jums neblogą paslaugą pašalindamas iš jūsų kelio Karlą Ispaną, kuris geidavo valdyti visą karalystę. Garsiai jūs, žinoma, šito nekalbate, bet mintyse pripažįstate, kad aš jums palengvinau gyvenimą“. Galite įsivaizduoti, kaip patiko karaliui Jonui tokios kalbos.

O paskui, vieną vasaros dieną, per rūmų šventę, kai Karolis Navarietis pasirodė apsuptas savo brolių, jis pamatė skubantį prie jo Bulonės kardinolą. Taigi, prilapnoja šisai ir sako Karoliui: „Jei jums brangus gyvenimas, grįžkite namo. Karalius ką tik nutarė per šventę jus visus nužudyti“.

Dalykas nebuvo nei išgalvotas, nei nugirstas iš paskalų, kurios rūmuose sklandė nuolat. Paprasčiausiai taip tąryt nutarė Mažojoje taryboje karalius, o ten dalyvavo ir Bulonės kardinolas... „Aš laukiau, kol čia suvažiuos visi trys broliai, ir dabar noriu, kad juos visus tris kartu nužudytų, kad neliktų nė vieno šitos bjaurios padermės vyriškosios lyties palikuonio".

Teisybę sakant, nesmerkiu Bulonės kardinolo už tai, kad įspėjo Navariečius, net jei ir patvirtintų, kad jis buvo papirktas. Kadangi Šventosios Bažnyčios tarnas... ir dar popiežiaus kurijos narys, popiežiaus brolis Kristuje... negali šaltakraujiškai klausyti, kai rengiama triguba žmogžudystė, negali sutikti, kad ji įvyktų nepabandžius nieko daryti, kad tai būtų sutrukdyta. Tylėdamas iš dalies taptų tos žmogžudystės bendrininku. Bet kuriam galui karaliui Jonui reikėjo taip atvirai kalbėti Bulonės kardinolo akivaizdoje? Jam būtų pakakę pasiųsti savo sargybinius... Bet ne, kur ten, toks apsukruolis! O! Jau tas karalius, koks jis apgailėtinas, kai ima vaizduoti gudruolį! Jis niekada nemokėjo numatyti nė vieno teisingo ėjimo į priekį. Matyt, ir čia jis pamanė: kai popiežius ims priekaištauti, kad aš praliejau kraują savo rūmuose, mesiu puikų kozirį atsakydamas: „Betgi Taryboje sėdėjo jūsų kardinolas ir jis nė nebandė smerkti mano ketinimų!" Tačiau Bulonės kardinolas ne koks neapsiplunksnavęs jaunuklis, kad leistųsi įviliojamas į tokius spąstus.

Šitaip įspėtas, Karolis Navarietis skubiai grįžo į savo pilį ir liepė svitai nedelsiant ruoštis išvykti. O karalius Jonas, nematydamas šventėje visų trijų brolių, įsakė juos atgabenti į rūmus. Tačiau jo pasiuntinys grįžo nieko nepešęs, nes kaip tik tada broliai Navariečiai jau šuoliavo į Normandiją.

Čia karalius Jonas baisiai įsiuto ir, dėdamasis įžeistas, mėgino paslėpti savo apmaudą: „Matote, koks bjaurus tasai sūnus, tasai išdavikas, atstūmęs savo karaliaus draugystę ir savavališkai pasitraukęs iš rūmų! Jis veikiausiai turi kokių piktų kėslų!"

Tai buvo puiki dingstis visiems pareikšti, kad jis nutraukia Manto sutartį, kurios, beje, nė nemanė pradėti vykdyti.

Tai sužinojęs, Karolis pasiuntė vieną savo brolį – Luji – į Navarą, o kitą – Filipą – į Kotanteną, kad šis ten surinktų kariuomenę; ir jis pats neliko Evrė.

Mat tuo pat metu mūsų šventasis tėvas, popiežius Inocentas, nutarė sukviesti Avinjone konferenciją... trečią, o gal ketvirtą, tikriau, tą pačią, pradėtą ir vis nebaigiamą... čia turėjo dalyvauti Prancūzijos ir Anglijos karalių pasiuntiniai ir tartis jau ne dėl paliaubų pratęsimo, o dėl tvirtos ir galutinės taikos. Šįkart Inocentas norėjo sėkmingai baigti, kaip pats sakė, pradėtą pirmtako reikalą, ir gyrėsi, kad ten, kur Klemensas VI patyrė pralaimėjimą, jam pavyks. Perdėtas pasitikėjimas savimi, mano mielas Aršambo, glūdi net pačių popiežių širdyse...

Ankstesnėms deryboms pirmininkavo Bulonės kardinolas; Inocentas jam vėl liepė eiti šitas pareigas. Kardinolas seniai, kaip, beje, ir aš, kėlė įtarimą Anglijos karaliui Eduardui, kuris laikė jį pernelyg atsidavusiu Prancūzijos interesams. O nuo Manto sutarties ir Karolio Piktojo pabėgimo jis atrodė įtartinas ir karaliui Jonui. Greičiausiai dėl to Bulonės kardinolas vadovavo susitikimui geriau, nei tikėtasi, mat jis neturėjo kam būti itin palankus. Jis gana lengvai susitarė su Londono ir Norvičo vyskupais, o ypač su Lankasterio kunigaikščiu, narsiu kariūnu ir tikru senjoru. O aš, būdamas užnugary, taip pat esu prie šito pridėjęs ranką. Karolis Navarietis, matyt, bus tai suuodęs...

Ak, štai ir žarijos! Briunė, pakišk puodą man po kojomis, taip, po sutana. Manau, jis gerai uždengtas, ir aš neužsidegsiu! Taip, taip, dabar labai gerai...

Taigi Karolis Navarietis nugirsta, kad taikos derybos krypsta į gerąją pusę, – o tai jo nėmaž netenkino, – ir vieną gražią lapkričio dieną... tai buvo lygiai prieš porą metų... jis pasirodo Avinjone, kur jo tikrai niekas nelaukė.

Tuomet aš jį pirmąkart ir pamačiau. Jam buvo 24 metai, bet dėl mažo ūgio duotum tik 18; jis išties mažas, išties pats žemiausias iš visų Europos karalių, bet labai dailiai nuaugęs, toks tiesus, judrus ir žvitrus, kad į jį žvelgdamas pamiršti tą trūkumą. O dar žavingas veidas, kurio nė kiek negadina stamboka nosis; gražios lapiškos akys su nežymiu raukšlių voratinkliu liudija klastingą jo būdą. Atrodo toks malonus, manieros tokios mandagios ir kartu tokios laisvos; kalba jis nesivaržydamas, žodžiai liejasi lengvai, su netikėtais minties posūkiais; jis taip sumaniai dalija komplimentus, akimirksniu keičia rimtą toną į juokaujamą, nuo juokingų dalykų pereina prie rimčiausių, pagaliau, atrodo, linkęs rodyti tokį draugiškumą žmonėms, jog išsyk paaiškėja, kad reta moteris gali atsispirti tokiam žavesiui, o vyrai kuo lengviausiai leidžiasi jo apmulkinami. Ne, teisybę sakant, man niekada neteko girdėti šaunesnio oratoriaus negu šis mažylis karalius! Jo klausydamas pamiršti, kiek pikto slepiasi po šitomis malonybėmis ir kad jis – užkietėjęs melagis, gudreiva ir net nusikaltėlis. Jis turi ypatingo impulsyvumo, už kurį jam atleidžiamos visos jo slaptos apgaulės.

Kai jis pasirodė Avinjone, jo reikalai klojosi ne itin sėkmingai. Prancūzijos karalius žvelgė į jį kaip į maištininką, siekusį užgrobti jo pilis; jis mirtinai įžeidė Anglijos karalių pasirašydamas Manto sutartį jo nė neįspėjęs. „Šis žmogus mane pakvietė į pagalbą ir patikino, kad Normandijoje manęs laukia puikus priėmimas. Dėl jo išvedžiau kariuomenę iš Bretanės, ketinau dar daugiau išsodinti, o kai mano padedamas jis pasijunta ganėtinai stiprus, kad įgąsdintų savo priešininką, jis, nė žodžiu neįspėjęs manęs, pasirašo su juo sutartį... Tegul dabar jis kreipiasi į ką tik nori, tegul sau į popiežių kreipiasi..."

Ir ką jūs manote, į popiežių ir kreipėsi mūsų Karolis Navarietis. Po savaitės visi perėjo į jo pusę.

Šventojo tėvo ir daugelio kardinolų akivaizdoje, – tarp jų buvau ir aš, – jis prisiekė, kad vienintelis jo troškimas – susitaikyti su Prancūzijos karaliumi, ir į tuos žodžius įdėjo tiek širdies, kad visi juo patikėjo. Susitikęs su Jono II pasiuntiniais, su kancleriu Pjeru de La Forė ir kunigaikščiu Burbonu, jis nuėjo dar toliau ir davė jiems suprasti, kad dėl draugiškų santykių, kuriuos jis norėtų atkurti, galėtų surinkti Navaroje kariuomenę ir pasiųsti ją į Bretanę kautis su anglais, o gal net išlaipinti karių pulkus pačių anglų žemėse.

Tačiau kitomis dienomis, dėdamasis, kad su visa svita vyksta iš miesto, jis sugrįždavo naktį ir dar ne vieną kartą vis slapta tarėsi su kunigaikščiu Lankasteriu ir anglų emisarais. Jis rengdavo slaptus susitikimus tai pas Pjerą Bertraną, Araso kardinolą, tai pas patį Gi Bulonietį. Vėliau aš tam Bulonietčiui priekaištavau, kuris, kaip sakoma, mėgo vienu metu užsėsti du krėslus. „Aš tik norėjau sužinoti, ką jie ten slapta rengia, – teisinosi jis. – Jei aš įleidau juos į savo namus, turiu liepti savo žmonėms pasiklausyti, ką jie ten kalba“. Tačiau jo žmonės turėjo būti labai kurti, nes jis visiškai nieko nesužinojo, o gal apsimetė nieko nesužinojęs. Jei tik jis pats nebuvo jo bendrininkas. Taigi išeitų, kad Navaros karalius bus nušluostęs jam nosį.

O aš tai žinojau. Jūs, mano sūnėne, norėtumėte išgirsti, kaip Navarietis laimėjo Lankasterio palankumą? Tai šit jis jam visai rimtai pasiūlė Anglijos karalių Eduardą pripažinti Prancūzijos karaliumi. Nei daugiau, nei mažiau. Jie taip įsismagino, kad, spartindami įvykius, sudarė draugiško bendradarbiavimo sutartį.

Pirmas punktas: Karolis Navarietis pripažįsta Eduardą Prancūzijos karaliumi. Antras punktas: jie sutaria kartu kariauti su karaliumi Jonu. Trečias punktas: karalius Eduardas pripažįsta Karolio Navariečio teisę į Normandijos Kunigaikštystę, į Šampanę, Bri, Šartrą, taip pat skiria jį Langedoko vietininku, o ką jau kalbėti, be abejo, apie jo Navaros Karalystę ir Evrė Grafystę. Kitaip sakant, jie pasidalijo Prancūziją. Kitų punktų jums neminėsiu.

Kaip sužinojau apie tą susitarimą? Ak, galiu jums ir pasakyti. Jį pasirašė Londono vyskupo ranka, mat jisai lydėjo mesirą Lankasterį. Tik neklausinėkite, kas man netrukus visa tai pranešė. Nepamirškite, aš esu Jorko katedros kanauninkas ir nors ne taip gerai viską žinau, kas dedasi už Lamanšo, bet vis dėlto šiokių tokių ryšių dar turiu.

Nėra jokio reikalo jums aiškinti, jog iš pradžių buvo nemažai vilčių, kad Prancūzijos ir Anglijos taikos derybos gerokai pasistūmės į priekį, tačiau pasirodžius tam mažiui Navaros karaliui viskas nuėjo perniek.

Kaip galėjo Anglijos ir Prancūzijos pasiuntiniai siekti taikos, kai abi šalis drąsino kovoti Navaros monsinjoro pažadai? Burboną jis įtikinėjo: „Kalbėjau su Lankasteriu, tačiau jam melavau, kad pasitarnaučiau jums“. Paskiau ėjo pas Lankasterį ir šnibždėjo jam į ausį: „Na, žinoma, aš mačiausi su Burbonu, bet tik tam, kad jį apgaučiau. Esu jūsų žmogus“. Nuostabiausia tai, kad abudu tikėjo juo.

Tikėjo juo taip, kad, kai jis pagaliau išties paliko Avinjoną ir patraukė į Pirėnus, abi pusės buvo įsitikinusios, nors ir tylėjo, jog išvyksta jų geriausias draugas.

Derybininkai darėsi vis pašaipesni; dabar jau niekas dėl nieko nebesitarė. Ir miestas tarsi sustingo. Juk ištisas tris savaites niekas nieko neveikė, tik rūpinosi Karoliu Piktuoju. Net pats popiežius nustebęs pajuto, kad jis vėl virto paniurėliu ir niurzgliu; piktas kerėtojas trumpam buvo jį išblaškęs...

Štai ir apšilau. O dabar, mano brangus sūnėne, puodą su žarijomis patraukite arčiau savęs ir kiek pasišildykite.

X

Netikę metai

Gerai sakote, Aršambo, gerai sakote, ir aš tą pat jaučiu. Tik dešimt dienų praėjo, kai mes išvykome iš Perigė, o atrodo, kad keliaujame jau ištisą mėnesį. Važiuojant laikas lėtai slenka. Šįvakar apsistosime nakvynei Šatoru. Ir neslepiu, kad būčiau labai patenkintas, jei rytoj Dievo malone pasiektume Buržą, aš ten praleisiu kokias tris ar net keturias dienas ir mažumą atsipūsiu. Mane jau ėmė varginti tos abatijos, kur mus varganai maitina ir kur tenka miegoti menkai pašildytuose pataluose, ir visa tai daroma tik tam, kad duotų suprasti, kaip juos, girdi, nustekeno karas. Tegul tie menkystos abatėliai nemano, kad, laikydami mane pusbadžiu ir guldydami vėjų pagairėje, jie tuo laimės atleidimą nuo mokesčių!.. O be to, ir mano svitos vyrams pagaliau reikia pailsėti; juk jie turi ir pakinktus patvarkyti, ir savo drabužius išsidžiovinti. Toks lietus – joks malonumas. Klausydamas, kaip apie palankiną čiaudi mano jaunieji bičiuliai, kertu lažybų, kad toli gražu ne vienas jų Burže gydysis gurkšnodamas karštą vyną, pagardintą vanile ir gvazdikėliais. Tik man lepintis nebus laiko. Peržiūrėti iš Avinjono gautą korespondenciją, padiktuoti atsakymus...

Galbūt, Aršambo, jus stebina nekantrūs mano žodžiai, kartkartėmis išsprūstantys šventojo tėvo adresu. Esu staigoko būdo ir išties dažnai nepagalvojęs skubu reikšti savo apmaudą. Bet jis tam duoda ir pagrindo. Patikėkite, aš niekaip negaliu atsisakyti malonumo nurodyti jam jo neprotingus poelgius. Ne kartą man teko šit ką jam pasakyti: „Leiskite, dėl Dievo meilės, šventasis tėve, leiskite pranešti jums, kad jūs ką tik padarėte nesąmonę“.

O! Jei Prancūzijos kardinolai nebūtų įsikalę į galvą, kad mūsų luomo žmogui nedera... nusižeminimas, girdi, nusižeminusiam jau reikia gimti... ir jei, kita vertus, Italijos kardinolai, Kapočiai ir kiti, nebūtų taip užsispyrę reikalauti Šventojo Sosto perkėlimo vėl į Romą... Roma, Roma! Jie nieko daugiau ir nemato, tik Italiją. Kapitolijus jiems užgožia Dievą.

Labiausiai siutina mūsų Inocento elgesys ir jo politika imperatoriaus atžvilgiu. Su Pjeru Rožė, turiu mintyje Klemensą VI, mes ištisus šešerius metus kovojome, kad tik imperatorius nebūtų karūnuojamas. Kad jį išrinko – labai gerai. Tegul jis valdo, mes neprieštaraujame. Tačiau karūnavimą, taip sakant, reikėtų dar atidėti, kol jis prisiims tuos įsipareigojimus, kurių mes geidaujame, be to, raštiškus įsipareigojimus. Per daug gerai žinojau, kad tas imperatorius jau kitą dieną po įšventinimo pridarys mums nemalonumų.

O mūsiškis Oberas, tik spėjęs užsidėti tiarą, ima giedoti: „Susitaikykime, susitaikykime!“ Ir ką jūs manote, praėjusių metų pavasarį jis nutaria: „Imperatorius Karolis IV bus karūnuotas, nes tokia mano valia!“ Popiežius Inocentas yra iš tų valdovų, kurie energingai veikia tik tada, kai prireikia trauktis. Tokių žmonių turime daugybę. Jis įsivaizdavo, kad pasiekė didžiulę pergalę, mat imperatorius esą pažadėjęs įvažiuoti į Romą tik karūnavimo dienos rytą ir tą patį vakarą palikti miestą. Tik pamanykite, jis Romoje net nenakvosiąs. Kokie niekai! Kardinolas Bertranas de Kolombjė – „Matote, aš paskyriau kardinolu prancūzą, turėtumėte pagaliau būti patenkinti!“ – buvo pasiųstas į Romą, kur turėjo uždėti ant Bohemijos karaliaus galvos Karolio Didžiojo karūną. Po pusės metų Karolis IV atsidėkojo už tokį popiežiaus gerumą ir padovanojo mums „Aukso bulę“, kur nurodyta, kad popiežius nuo šiol nebeturi nieko bendra su imperatoriaus rinkimais.

Ir nuo to laiko imperatorių renka septyni Vokietijos atstovai, kurie savo valstybes sujungs į Konfederaciją... Kitaip sakant, į savo nuostabią anarchiją jie įneš amžiną taiką. Tuo tarpu Italijos problemos neišspręstos ir niekas iš tikrųjų nežino, kas ir kaip valdys Italiją. Svarbiausia, ko šitoje bulėje nepastebėjo ir pats Inocentas, buvo tai, kad ji žemiškąjį pradą atskiria nuo dangiškojo ir reikalauja tautų nepriklausomybės nuo popiežiaus valdžios. Tai jau galas, visiškas išnykimas absoliučios monarchijos principo, kurį įgyvendino šventojo Petro vietininkas visagalio mūsų Viešpaties vardu. Taigi Dievas siunčiamas atgal į dangų, o žemėje daroma visa, kas tik šauna į galvą. Šitai vadinama „šiuolaikiška dvasia“ ir dar tuo giriamasi. Aš apie tai sakau kitaip, atleiskite man, Aršambo, už šiurkštų žodį: tepti savo duris mėšlu, o tikriau – mulkinti save.

Nėra nei senosios, nei šiuolaikiškos mąstymo dvasios. Yra tik protas, o kita vertus, kvailumas. O ką daro mūsų popiežius? Griaudžia it perkūnas ir netveria pykčiu, atskiria nuo Bažnyčios? Ne, siunčia imperatoriui kuo draugiškiausią ir maloniausią laišką su savo popiežiškais palaiminimais... O, ne, ne, ne aš jį parengiau. Tik kaip tik man teks Meco seime išklausyti, kai iškilmingai bus paskelbta šita bulė, atmetanti aukščiausiąją Šventojo Sosto valdžią; tai gali atnešti Europai tik sumaištį, netvarką ir nelaimes.

Privalėsiu nuryti karčią piliulę ir dar maloniai šypsotis, nes dabar, kai Vokietija pasitraukė, kaip niekada reikia stengtis gelbėti Prancūziją, kitaip Dievo daliai visai nieko ir neliks. Ak, būsimos kartos turės pagrindą prakeikti šituos 1355 metus! Iki šiolei mes vis dar skiname nuodingus jų vaisius!

O Navarietis? Ką veikia tuo tarpu mūsų Navarietis? Na, tai šit: jis sėdi sau Navaroje ir negali atsidžiaugti žinia, kad prie visų vaidų ir painiavų, kurių jis mums prikrėtė, prisideda dar ir nemalonumai su imperatoriumi.

Ten jis laukė grįžtančio savo Frikė de Frikano, kuris buvo iškeliavęs į Angliją su kunigaikščiu Lankasteriu, o sugrįžo su jo šambelionu, atvežusiu karaliaus Eduardo nuomonę apie jų sutarties planus, sukurptus Avinjone. Šambelionas grįžo į Londoną, šįsyk lydimas Koleno Dublelio, Karolio Piktojo ginklanešio, vieno iš Karlo Ispano žmogžudystės dalyvių; jis ir vyko pateikti savo šeimininko samprotavimų.

Karolis Navarietis – visiška karaliaus Jono priešingybė. Jis sugebėjo geriau nei bet kuris notaras aptarti kiekvieną sutarties straipsnį, kiekvieną punktą ir kiekvieną kablelį. Be to, sugebėjo priminti viena ir numatyti kita, remtis vienu ar kitu papročiu, kuris turi įstatymo galią, ir visada stengėsi nors kiek sumažinti savo ir drauge padidinti kitos pusės įsipareigojimus... Ir dar: neskubėdamas virti košės kartu su anglais, laisvu laiku stebėjo, kokia košė šunta Prancūzijos katile.

Čia kaip tik ir būtų tinkamiausias metas karaliui Jonui pasirodyti lankstesniam. Tačiau šis žmogus imdavo veikti tuomet, kai tam būdavo pats netinkamiausias laikas. Jisai, šitas pagyrų puodas, susiruošia kariauti su nesamu priešu ir puola į Kaną, įsako užimti visas žentui priklausančias pilis, išskyrus Evrė. Puikus žygis, ką ir sakyti. Betgi priešo nebuvo; žygis virto nesibaigiančiomis puotomis ir smarkiai užpykdė normandus, kurie regėjo, kaip karaliaus lankininkai švarino jų statines ir maisto atsargų sandėlius.

Tada, kai Navaros karalius ramiausiai telkė savo kariaunos būrius, jo svainis grafas de Fua, vardu Febas... kiek vėliau jums apie jį papasakosiu; tai nebuvo koks nusmurgęs senjoras... Tai šit, tas senjoras apniokojo Armanjako Grafystę tik tam, kad pakenktų Prancūzijos karaliui.

Sulaukęs vasaros, kad be didesnio pavojaus galėtų išplaukti į jūrą, vieną gražią rugpjūčio dieną jaunasis Karolis išsilaipina Šerbūre kartu su dviem tūkstančiais žmonių.

Karalius Jonas II neteko žado tai sužinojęs; jį pasiekė žinia, kad Velso princas, balandžio mėnesį tapęs Akvitanijos princu ir Anglijos karaliaus vietininku Giujene, susodinęs į savo laivus 5000 ginkluotų vyrų, visu greičiu plaukė Bordo linkui. Tiesa, jam reikėję palaukti palankaus vėjo. Reikia pasakyti, kad karalius Jonas turėjo uolių pranešėjų! Mes Avinjone matėme, kad jūroje rengiama graži kryžminė operacija, kuri turėtų Prancūziją suspausti tarsi gniaužtais. Be to, pranešė, kad neišvengiamai pasirodys ir pats karalius Eduardas, kuris jau turėjęs pasiekti Džersį, jei, žinoma, įsišėlusi audra jo vėl nepriplakė prie Portsmuto. Taigi, galima sakyti, kad Prancūziją pernai išgelbėjo tik vėjas ir niekas kitas.

Negalėdamas kovoti trim frontais, karalius Jonas nutarė nesikauti nė viename. Jis vėl patraukia į Kaną, tik šįkart ketina pasirašyti sutartį. Su juo kartu ir du Burbonų kuzenai – Pjeras ir Žakas, taip pat Roberas de Lorisas, kuris vėl buvo įgijęs karaliaus malonę, – tai jau minėjau anksčiau. Tačiau Karolis Navarietis ten nepasirodo. Vietoj savęs jis pasiuntė mesirus de Lorą ir de Kujarvilį, du savo senjorus, ir jiems pavedė derėtis.

Karaliui Jonui neliko nieko, tik išvykti ir palikti abu Burbonus, kuriems jis įsakė viena – kuo skubiausiai susitarti.

Sutartis buvo pasirašyta rugsėjo 10 dieną Valonijoje. Čia karaliui Navariečiui buvo išvardyta visa tai, kas parašyta ir Manto sutartyje, gal net kiek ir daugiau.

O po dviejų savaičių Luvre įvyko svainio ir žento susitaikymo iškilmės, kur, žinoma, dalyvavo ir našlaujančios karalienės – jos malonybė Žana ir jos malonybė Blanša... „Valdove, mano kuzenai, štai mūsų sūnėnas ir brolis, už kurį prašome karštos mūsų meilės jums vardu..." Ir vėl plačiai išskėstos rankos apkabinti, vėl atkišti žandai bučiuoti, kai taip norisi įkąsti, vėl prisiekinėjama, kad viskas atleista, juos sies tik tvirta draugystė...

Ak, teisybė, pamiršau pasakyti vieną dalyką, kuris anaiptol nėra nesvarbus. Į Navaros karaliaus garbės eskortą Jonas II pasiuntė ir savo sūnų, dofiną Karolį, kurį jau iš anksto buvo paskyręs vyriausiuoju savo vietininku Normandijoje. Nuo Vodrėjaus prie Ero, kur pirmiausia jie ilsėjosi keturias dienas, iki Paryžiaus svainis ir dieveris keliavo drauge. Tai buvo pirmas kartas, kai jie taip ilgai šuoliavo vienas šalia kita ir šnekučiavosi, kartu pietavo ir suglaudę šonus miegojo. Monsinjoras dofinas – visiška Karolio Navariečio priešingybė: vienas ištįsęs, o kitas visiškas mažis, vienas lėtas mažakalbis, kitas judrus plepys, be to, pirmasis šešeriais metais jaunesnis už antrąjį, visai nesubrendęs, visiškai... O dar dofinas buvo nesveikas, t. y. luošas: kai tik jis dešine ranka mėgina ką nors net ir labai lengvo pakelti ar stipriau suspausti saujoje, ji bematant ištinsta ir pamėlynuoja. Jaunuolis negali net kardo nulaikyti. Jo tėvai pradėjo jį būdami per daug jauni ir vos pakilę iš ligos patalo, o tai ir turėjo įtakos jų vaisiui.

Tačiau iš viso šito nereikia daryti išvados, nors kai kurie, pradedant pačiu karaliumi Jonu, itin greiti spręsti, kad dofinas kvailelis ir kad jis bus niekam tikęs karalius. Aš rūpestingai išstudijavau jo žvaigždes... 1338 metų sausio 21... Saulė dar Ožiaragio ženkle ir jau ketina judėti į Vandenio žvaigždyną... O gimę po Ožiaragio ženklu patiria nors ir vėlyvą, bet vis dėlto tikrą šlovę, jei tik apdovanoti proto šviesa. Žiemos augalai auga lėtai... Esu pasirengęs statyti už šitą princą daugiau nei už visus kitus, nors jie pasižymi puikesne išore. Jei jam pasiseks išvengti rimtų pavojų, kurie jo tyko pastaraisiais metais... o jis ką tik jų išvengė, tačiau blogiausia dar ateity... jis sugebės iškilti kaip valdovas. Bet reikia pripažinti, kad jo išvaizda nežadina aplinkinių prielankumo...

O! Žiū, koks vėjas pakilo ir šuorais atginė liūtį. Būkite geras, Aršambo, atriškite tuos šilko raištelius, jie prilaiko užuolaidas. Geriau plepėti tamsoje, nei sėdėti purškiamam lietaus. Be to, ne taip girdėsis ir kanopų caksėjimas; nuo jo gali ir apkursti. Dar šįvakar būtinai pasakykite Briunė, kad apkaltų mano palankiną vaškytine ant raštuoto audeklo viršaus. Žinau, arkliams bus sunkiau traukti, dažniau reikės juos keisti...

Taip, pasakysiu jums, aš gerai įsivaizduoju, kaip Navaros karalius per kelionę iš Vodrėjaus į Paryžių... O Vodrėjus įsikūręs gražiausiame Normandijos kampelyje; karalius Jonas net įsigeidė paversti jį viena iš savo rezidencijų, girdėjau, ten padarė kažką nuostabaus; pats nemačiau, tik žinau, kad iždui visa tai nemažai atsiėjo. Sienos ištapytos grynu auksu. Taigi įsivaizduoju, kaip monsinjoras Karolis Navarietis su savo visiems gerai žinomu plepumu ir sugebėjimu lengvai susidraugauti stengėsi sužavėti Karolį Prancūzą. Jaunystė noriai pasirenka pavyzdį, kuriuo norėtų sekti. Ir dofinui šis už jį bent šešeriais metais vyresnis bendrakeleivis, kuris jau daug keliavęs, daug matęs ir nemažai nuveikęs, išplepėjo tokią galybę paslapčių ir linksmino jį išjuokdamas visą karaliaus dvarą... „Jūsų tėvas, mūsų valdovas, turėjo mane jums apibūdinti kitokiomis spalvomis, nei aš iš tiesų esu... Būkime sąjungininkai, būkime draugai, būkime tikri broliai; juk mes iš tiesų ir esame broliai“. Ir dofinas, kuriam buvo malonu pasijusti taip vertinamam giminaičio, kur kas toliau pažengusio gyvenime nei jis, – jau valdančio karalystę, o kartu tokio malonaus, – lengvai leidosi Navariečio užkariaujamas.

Vėliau jų suartėjimas nieko gera nedavė, tik prisidėjo prie daugybės negandų ir nelaimių, užgriuvusių karalystę.

Lyg ir girdžiu, kaip rikiuojasi mano svita. Atitraukite kiek šią užuolaidą... Aha, taip ir yra, jau priemiestis. Įvažiuojame į Šatoru. Nemanau, kad mus sutiks minia. Reikia būti išties uoliam krikščioniui ar dideliam smalsuoliui, galinčiam mirkti šitoje makalynėje tik tam, kad išvystum kardinolo neštuvus.

XI

Karalystė skyla

Berio keliai nuo seno buvo laikomi pačiais bjauriausiais visoje Prancūzijoje. Net ir karas jų nė kiek nepagerino... Oho! Briunė, La Riu! Dėl Dievo meilės, liepkite pristabdyti arklius! Suprantu, visi skuba kuo greičiau patekti į Buržą. Bet tai dar nereiškia, kad šitoje dėžėje mane sumaltų į miltus it kokį pipirą. Sustokite, sustokite pagaliau! Sustabdykite priekinius. Štai taip, gerai... Ne, ne, mano arkliai čia niekuo dėti. Tai jūs kalti, kad taip genate savuosius, tarsi kas ant jūsų balnų būtų uždėjęs po kuodelį pakulų... O dabar malonėkite pajudėti, tik žiūrėkite, kad mane vežtų tokiu aliūru, koks dera kardinolui. Kitaip priversiu jus užlyginti visas provėžas.

Tie pasiutę velniai sulaužys man kaulus. Ir dėl ko? Kad valandą anksčiau atsigultų! Pagaliau nustojo lyti... Žiūrėkite, Aršambo, dar viena sudegusi lūšna. Anglai tarsi žaisdami atsikraustė iki Buržo priemiesčių, sudegino juos ir net dalį savo karių nusiuntė prie Nevero sienų.

Iš tikrųjų aš nėmaž neširstu nei ant galų ietininkų, nei ant airių kautynininkų ir visų kitų paslemėkų, kuriuos Velso princas pasitelkė tokiam reikalui. Tai vargo žmonės, kuriems sužibo viltis praturtėti. Jie visi neturtingi ir tamsūs, su jais elgiamasi tikrai šiurkščiai. Jų manymu, kariauti – tai plėšikauti, lėbauti ir griauti. Jie regi bėgančius kaimiečius, pastvėrusius savo vaikus ir klykiančius: „Anglai, anglai! Gelbėk mus, Dieve!“ O vienam prasčiokui nėra linksmesnio dalyko, kaip išgąsdinti kitą prasčioką! Tuomet jie pasijunta tokie stiprūs! Kasdien ryja vištieną ir riebią kiaulieną, iš eilės prakiurdo visas statines, kad numalšintų troškulį, o tai, ko nespėja išgerti ir suryti, išeidami sunaikina. Grobdami arklius savo ūkiui, jie visa kita, kas baubia ar bliauna, nieko nelaukę papjauna. O paskui girtais snukiais ir juodomis letenomis svaido kvatodami degančius deglus ant šiaudų ar šieno kūgių, į svirnus, žodžiu, visur, kur tik gali įsiliepsnoti ugnis. O! Kaip linksma – argi ne! – tokiai tamsuolių ir storžievių kariuomenei paklusti panašių į save įsakymams! Jie primena mažus išdykėlius, kuriuos skatina išdykauti.

Aš nepykstu ir ant anglų riterių. Šiaip ar taip, jie ne savo namuose, jiems liepė kariauti. Juodasis Princas rodo jiems puikiausią pavyzdį, kaip reikia plėšti ir grobti, įsakinėja jam nešti pačius gražiausius daiktus iš aukso, dramblio kaulo ir sidabro, pačius dailiausius audinius; visas šitas grožybes jis suverčia į savo vežimus ar apdovanoja jomis karo vadus. Apiplėšti niekuo nekaltus žmones ir prisigrobtais daiktais apdovanoti savo draugus, – štai kur glūdi to žmogaus didybė.

Bet kam aš linkiu pragaišties ir geidžiu, kad degtų pragaro liepsnose... taip, taip, nors ir esu geras krikščionis... to linkiu Gaskonės, Akvitanijos ir Puateveno riteriams ir net kai kuriems smulkiems Perigoro sirams, kurie, užuot stoję Prancūzijos karaliaus pusėn, pasirinko Anglijos kunigaikštį ir kurie iš pomėgio plėšti, niekšiško pasipūtimo ar tiesiog iš pavydo kaimynui, o kai kurie ir iš neapykantos, užgniaužtos giliai širdyje, eina plėšti savo pačių tėvynės. Ne, šitiems negali būti atleista; karštai meldžiu Dievą nerodyti jiems savo kilniaširdiškumo.

Pasiteisinti jie tegali karaliaus Jono kvailumu, nes jis nė karto neįrodė, kad gali juos apginti: tai kariuomenę sušaukia per vėlai, tai beskubėdamas pasiunčia ją ten, kur priešo jau ir pėdos ataušusios. Ak, kokia siaubinga gėda, kad Dievas leido gimti princais tiems, kurie teikia tiek nusivylimo!

Kodėl jam prireikė pritarti Valonijos sutarčiai, apie kurią jums pasakojau vakar, ir kodėl jis pasikeitė su savo žentu Navariečiu Judo bučiniu? Taigi vien dėl to, kad pabūgo Anglijos princo Eduardo, kuris sparčiai artėjo prie Bordo. Sveikas protas sakytų, kad, turint laisvas rankas Normandijoje, derėtų nedelsiant šuoliuoti į Akvitaniją. Nereikia būti nė kardinolu, kad tai suprastum. Bet kur tau! Mūsų menkaprotis, žioplas karalius tuščiai eikvoja jėgas ir su dideliu reikšmingumu įsakinėja dėl mažareikšmių dalykų.

Jis leidžia Velso princui ramiausiai išlipti Žirondos krante ir iškilmingai įžengti į Bordo. Iš savo šnipų ir keliautojų jis sužino, kad Velso princas renka karių pulkus ir papildo juos visais tais gaskonais ir puatevenieciais, apie kuriuos aš ką tik pasakiau savo nuomonę. Taigi, viskas liudija, kad rengiamas rimtas karo žygis. Kitas, juo dėtas, būtų puolęs it erelis ginti savo karalystės ir savo valdinių. O šis riterijos idealas nė nepasijudina.

Reikia pripažinti, kad praėjusių metų rugsėjo gale jis turėjo finansinių sunkumų, didesnių nei paprastai. Ir kaip tik tuomet, kai princas Eduardas telkė savo pulkus, karalius Jonas pranešė, kad pusei metų atideda savo skolų mokėjimą, o ir atlyginimus jo kariai galės gauti tik po pusmečio.

Dažniausiai būna taip, kad, kai karaliui striuka su pinigais, jis savo kariams pareiškia: „Nugalėkite priešą ir praturtėsite! Pasipelnysite ir dar gausite išpirkų už belaisvius..." Karalius Jonas buvo linkęs ramiai stebėti, kaip vis labiau skursta karalystė, ir leido anglams laisvai siaubti Prancūzijos pietus.

O! Anglijos princui šitas žygis buvo sėkmingas ir lengvas! Jam užteko vieno mėnesio, kad savo kariauną nuvestų nuo Garonos iki pat Narbonos ir džiūgautų privertęs drebėti Tulūzą, sudeginęs Karkasoną, nusiaubęs Bezjė. Jis paliko gilų siaubo pėdsaką ir be didelių pastangų įgijo didžią šlovę.

Jo karo menas labai paprastas; jį šįmet savo kailiu patyrė ir mūsų Perigoras; jis visada atakuoja tai, kas visiškai neginama. Toli į priekį siunčia avangardą išžvalgyti kelio ir nustatyti bažnytkaimių bei pilių, kurios palikimai įtvirtintos. Tuomet šitie bažnytkaimiai ir pilys apeinami kuo toliau. Į kitas vietas siunčia gausius savo pulkus riterių ir karių, kurie, klaikiausiai trankydamiesi, it būtų atėjusi pasaulio pabaiga, užgriūva nesaugomas gyvenvietes ir miestelius, išvaiko jų gyventojus, o tuos, kurie nespėja pabėgti, pritrėškia prie sienų, sodina ant kuolų ar nužudo visus, kas tik pakliūva po jų ietimis ar kuokomis; paskui išsibarsto pulkeliais po gretimas sodybas, dvarus ir vienuolynus.

Po jų eina lankininkai. Šie surenka visa, ko galėtų prireikti kariuomenei, ir ištuština namus prieš juos padegdami; įdurmu slenka peiliais ginkluoti kautynininkai ir prasčiokai žmogeliai – pastarieji tempia ir krauna grobį į vežimus. Savo darbą jie baigia pleškindami ištuštėjusius trobesius. Gaisro liepsnos praryja viską.

Ir visa ši girta iki sąmonės netekimo kariuomenė per dieną pasistumia ne daugiau kaip tris ar penkias ljė, tačiau baimė, kurią kelia tie pulkai, lenkia juos toli į priekį.

Koks Juodojo Princo tikslas? Aš jums jau sakiau: nusilpninti Prancūzijos karalių. Reikia pripažinti, kad šitas tikslas buvo pasiektas.

Didžiausią naudą iš viso to turėjo Bordo gyventojai ir vynuogių augintojai. Ir nesunku nuspėti, kad jie buvo stačiai įsimylėję savo Anglijos kunigaikštį. Jau ne vienerius metus juos persekiojo nesibaigiančios nelaimės: nuniokojimai, kuriuos neša karas, mūšių lauku paversti ir todėl apleisti jų vynuogynai, labai pavojingi keliai ir dėl to apmirusi prekyba, be to, dar atslinko maras ir taip įsisiautėjo, kad teko nušluoti ištisą Bordo kvartalą, kad pašvarėtų miestas. O šit dabar karo negandos persimetė kitur; na ir kas, lieka tik pasijuokti. Kiekvienam ateina eilė pakentėti, argi ne?

Išsilaipinęs Prancūzijoje, Velso princas tučtuojau liepė nukaldinti monetų; į apyvartą paleido gražutėlius aukso pinigėlius su iškaltomis lelijomis ir liūtu... ar leopardu, kaip linkę vadinti anglai... tai buvo kur kas storesnės ir sunkesnės nei prancūziškosios monetos... su iškaltu avinėliu. „Liūtas prarijo avinėlį“, – juokavo žmonės. O vynuogės užderėjo puikios. Provincija saugoma. Iš uosto vienas po kito išplaukia iki denių prikrauti laivai; per keletą mėnesių iš ten iškeliavo 20 000 statinių vyno, ir beveik visos į Angliją. Viskas ėmė taip gerai sektis, kad praėjusią žiemą Bordo miestelėnai vaikščiojo švytinčiais veidais, o jų pilvukai suapvalėjo ir darėsi vis panašesni į jų vyno statinaites. Jų moterys nuolat spiečiasi pas gelumbininkus, juvelyrus ir papuošalų meistrus. Mieste nesibaigia šventės, ir kiekvieną kartą, princui atvykus, – o jis pasirodydavo savo juodais šarvais, dėl jų jis ir gavo tą pravardę, – sveikindavo jį ir jo garbei rengdavo linksmybes. Visoms miestelėnėms svaigo galvos. Kariai, praturtėję iš plėšimų, už viską mokėjo nesiderėdami. Velso ir Kornuelo karo vadai čia laikomi svarbiausiais kavalieriais; tais laikais Bordo mieste atsirado daugybė raguotų vyrų, nes turtas nežadina dorybių.

Galima buvo pamanyti, jog Prancūzija šit jau ištisus metus turi dvi sostines, o tai pati didžiausia bėda, kokia gali ištikti karalystę. Bordo. Čia prabanga ir galybė. Ir Paryžius. Ten – skurdas ir silpnumas. Ko jūs norite? Paryžiuje kaldinamos monetos nuo Jono II karaliavimo laikų nuvertėjo 80 kartų. Taip, Aršambo, 80 kartų! Už Turno livrą teduoda dešimtadalį jos vertės, kurią ji turėjo prieš sėdant į sostą karaliui. Ne, kaip galima valdyti valstybę, kai tokie vargani finansai? Kai be galo ir be krašto išpučiamos maisto produktų kainos ir kai tuo pat metu vis plonėja monetos, tenka laukti didelių neramumų ir negandų. Prancūzija patyrė daugybę neramumų, o negandos, ką gi, negandos jau prasideda.

Ką padarė aną žiemą mūsų gudrusis karalius, kad užkirstų kelią pavojams, kuriuos kiekvienas aiškiausiai matė? Nebesitikėdamas sulaukti Langedoko pagalbos, po anglų antpuolio jis sušaukė Langedoilio Generalinius luomus. Tačiau susirinkimas jo nėmaž nepatenkino.

Kai reikėjo priimti ordonansą dėl išskirtinio mokesčių padidinimo aštuoniais denjė už kiekvieną livrą, gaunamą parduodant, – o toks apmokestinimas sunkino amatų ir prekybos reikalus, – pradedama kalbėti ir apie druskos mokestį. Deputatai sukluso ir pateikė savo argumentuotus reikalavimus. Jie panoro, kad mokesčius rinktų specialūs mokesčių rinkėjai, kuriuos paskirs jie patys, ir kad gauti iš tos rinkliavos pinigai netektų nei karaliui, nei jo dvariškiams; tuo atveju, jei vėl prasidėtų karas, jokių naujų mokesčių nebus imama, jei jie šito patys nenutars... Maža to! Trečiųjų luomas įsiaudrino. Jie nurodė Flandrijos komunų pavyzdį, – ten miestelėnai tvarkosi patys. Be to, minėjo ir Anglijos Parlamentą, kuris daro nemažą įtaką karaliui daugiau nei Generaliniai luomai Prancūzijoje. „Darykime taip, kaip daro anglai; jiems tai pavyko“. Toks jau prancūzų trūkumas: kai tik jie patiria politinių sunkumų, ieško užsienietiškų modelių, užuot uoliai ir gerai vykdę savo šalies įstatymus... Ir nėra ko stebėtis, kad paskutinis Generalinių luomų susirinkimas, kurį dofinas turėjo pagreitinti, suvaidino netikusį vaidmenį; apie tai aš jums jau aną dieną pasakojau. Prevo Marselis jau praėjusiais metais išmoko laidyti gerklę... Sakote, pasakojau ne jums? A-a, tąsyk donui Kalvui, tikrai, dabar prisiminiau... Aš jo jau nebekviečiu pasėdėti su manimi: palankine jam darosi bloga...

O ką tuo metu, paklausite jūs, veikia Navarietis? Ogi užsispyrė įtikinti karalių Eduardą, kad jis nė nemanė apgauti pasirašydamas sutartį su Jonu II Valonijoje; jo jausmai Anglijos atžvilgiu nė kiek nepasikeitė ir jis dėjosi susitaikęs su Prancūzijos karaliumi tik tam, kad geriau pasitarnautų bendriems jų interesams; netrukus šitai pamatysime. Kitaip sakant, jis laukė pirmos tinkamos progos išduoti.

Tuo pat metu jis darbavosi stengdamasis sustiprinti draugystę su dofinu ir neniekino jokių priemonių: meilinimosi, pataikavimo ir pasilinksminimų; į šitą darbą įtraukė net moteris.

Aš pažįstu nemažai panelių, iš kurių vieną, Graciozę, jau turėjau jums minėti, o dar buvo ir kita, Bietė Kasinel; abi buvo aklai atsidavusios Navaros karaliui. Apie jas buvo šnekama, kad jos įnešė daug gyvumo į intymias abiejų giminaičių puotas. Baigėsi viskas taip, kad, tapęs dofino nuodėmių mokytoju, Navarietis ėmė patykom nustatinėti dofiną prieš jo tėvą.

Jis įtikinėjo dofiną, kad karalius Jonas visai nemyli savo vyriausiojo sūnaus. Ir tai buvo tiesa. Be to, jis esąs niekingas valdovas. Ir tai buvo gryna tiesa. Ir kad būtų kur kas geriau jį išvyti iš sosto, užuot padėjus Dievui trumpinti jo dienas šioje žemėje. „Jūs būsite, broli mano, kur kas geresnis karalius nei jis. Ir nelaukite, kol tėvas paliks jums visiškai nustekentą karalystę". Jaunuolis noriai klausėsi šitos giesmės. „Patikėkite, dviese mes tai galėsime padaryti. Tik reikia surasti paramą Europoje". Ir, įsivaizduokite, jie išvyko susitikti su imperatoriumi Karoliu IV, dofino dėde, ketindami prašyti jo padėti ir duoti dalį kariuomenės. Nei daugiau, nei mažiau. Kam šovė į galvą šita graži mintis pakviesti svetimšalį, jog šis tvarkytų karalystės reikalus, ir prašyti imperatorių, kuris ir taip pridarė popiežiaus sostui nemažai rūpesčių, kad būtent jis spręstų Prancūzijos likimą? Gal vyskupui Le Kokui, šitam netikusiam prelatui, kurį Navarietis įvedė į dofino aplinką. Visur jisai, kur tik reikia iki galo sutvarkyti kokį sumanytą reikalą, visur jisai...

Kas čia dedasi? Kodėl sustojome, jei nedaviau tokio nurodymo? A-a, šit kas, kelią užgriozdino vežimai! Vadinasi, įvažiuojame į priemiestį. Liepkite duoti kelią. Nemėgstu tokių nenumatytų sustojimų. Niekada nežinai... O jeigu jau sustojome, tegul sargyba apsupa mano neštuvus. Pasitaiko tokių akiplėšiškų kelių plėšikų, kurių šventvagystė nė kiek negąsdina ir kuriems kardinolas būtų riebus grobis...

Taigi, abiejų karalių – Prancūzo ir Navariečio – kelionė buvo laikoma paslaptyje; dabar tai jau mes žinome, kas turėjo juos lydėti į Mecą: Namiūro grafas, grafas Žanas ďArkūras, tas storulis, kuriam atsitiko bėda, – apie tai vėliau papasakosiu, – taip pat Godfrua Bulonietis ir Gošė de Loras, o paskui, žinoma, sirai de Gravilis, de Kleras, ďOnė, Mobiuė de Menmaras, Kolenas Dublelis ir Frikė de Frikanas, žodžiu, visi „Verpiančios kiaulės“ sąmokslininkai. Ir dar vienas gana įdomus dalykas: manau, kad pinigų kelionei jie gavo iš Žano ir Gijomo Marselių, dviejų prevo sūnėnų, kurie susidraugavo su Navaros karaliumi ir būdavo kviečiami į pasilinksminimus. Dalyvauti sąmoksle drauge su karaliumi – tai visada apsuka jaunų turtingų miestelėnų galvas!

Išvykti buvo numatyta Šventojo Ambruazo dieną. Trisdešimt navariečių turėjo laukti dofino prie Sen Klu užkardos, o vakarėjant nuvežti jį į Mantą, pas jo kuzeną; iš ten jau tie išrinktieji patrauks pas imperatorių.

O paskui, paskui... ne viskas ir ne visuomet būna nepalanku žmogui, gimusiam po nelaimingo likimo ženklu, ir net pačiam kvailiausiam karaliui ne visada pavyksta viską sugadinti... Išvakarėse, Šventojo Mykolo dieną, mūsų Jonas II nugirsta, kas rezgama. Jis šaukia sūnų, primygtinai klausinėja jį, ir dofinas, jam viską prisipažinęs, supranta, kad yra suklaidintas ne tik pats, bet ir visa karalystė apgauta.

Čia, turiu jums pasakyti, Jonas II pasielgė kur kas apsukriau nei įprasta. Jis, girdi, nepyksta ant savo sūnaus, kad tasai norėjo palikti karalystę be jo leidimo, jis džiaugiasi sūnaus nuoširdumu ir tą jo klaidą atleidžia; sužinojęs, kad jo paveldėtojas moka pats priimti sprendimus, jisai, tėvas, atvirai pareiškia, kad nori jį įtraukti į atsakingus sosto valdymo reikalus ir skiria jį Normandijos kunigaikščiu. O duoti dofinui tą kunigaikštystę buvo tas pats, kas pastūmėti jį į spąstus, nes tose žemėse gyveno daugybė Evrė ir Navaros šalininkų! Šiaip ar taip, viskas kuo puikiausiai suvaidinta.

Monsinjorui dofinui teliko viena: įspėti Piktąjį ir pranešti, kad jis suteikia laisvę visiems, kurie žinojo jų sąmokslo paslaptį.

Tikiuosi, jūs nemanote, kad po šito įvykio tėvo meilė sūnui tapo dar karštesnė, net jei apmaudą jis paslėpė po tokia kilnia dovana. Užtat karaliaus neapykanta žentui pasiekia aukštumas ir yra tokia sunki kaip tešla, šešiskart iš eilės kišta į krosnį. Nužudyti jo konetablį, sukelti sumaištį, išsodinti karių pulkus, susikalbėti su priešais anglais... ir jis dar nežinojo, ką jie susitarė... Pagaliau išvesti iš kelio jo sūnų, to jau per daug! Ir karalius Jonas laukė palankios valandos, kai galės Navariečiui už viską atsimokėti.

O mes, stebėję šituos dalykus Avinjone, vis labiau nerimavome ir matėme, kad artėja siaubingi įvykiai. Vienos provincijos atskirtos nuo karalystės, kitos nusiaubtos, pinigai nuvertėja, iždas tuščias, skolos didėja, deputatai burba ir maištauja, stambieji vasalai užsispyrę laikosi savo partijų, karalius, kuris klauso atsitiktinių patarėjų, ir pagaliau dar sosto paveldėtojas, pasiruošęs prašyti svetimšalio pagalbos ir stoti į kovą su savo dinastija... Tada pasakiau popiežiui: „Švenčiausiasis tėve, Prancūzija skyla“. Ir aš nė kiek neklydau. Tik apsirikau dėl laiko.

Nuspėjau, kad žlugimas truks porą metų. O nereikėjo nė pilnų metų. Tačiau blogiausia mūsų dar laukia ateity. Ko norite? Jei nėra stiprybės galvoje, iš kur jos gali būti kūne? Nūnai mums tenka mėginti rinkti viską po trupinį, kad ir kiek tai kainuotų. Todėl reikia kreiptis į Vokietiją ir tuo dar labiau sustiprinti imperatoriaus valdžią, nors mes veikiau norėtume pažaboti jo įžūlumą. Sutikite, yra dėl ko plūstis!

O dabar, Aršambo, išlipkite ir sėskite ant arklio. Josite kortežo priekyje. Nors jau vėlu, bet norėčiau, kad, įvažiuojant į Buržą, žmonės matytų plevėsuojančią jūsų Perigoro vėliavėlę šalia Šventojo Sosto vėliavos. Ir liepkite atitraukti mano palankino užuolaidas. Aš laiminsiu žmones.

Antra dalis

RUANO POKYLIS

I

Dispensos ir beneficijos

Ak, ir prigadino man nervų tas Buržo monsinjoras per tris mūsų buvimo jo rūmuose dienas. Išties tas prelatas iš tų žmonių, kurie nepaprastai svetingi, bet tas svetingumas labai varžo, o patys jie nuolat ko nors kaulija! Visą laiką timpčioja tave už rankovės ir vis prašo... Ir kiek šitas žmogus prisiveisęs globotinių ir interesantų; visiems jis dalija pažadus ir visus priverčia pulti prie jūsų kojų: „Leiskite, jūsų Švenčiausioji Eminencija, pristatyti tikrai didelių nuopelnų klieriką... Jūsų Švenčiausioji Eminencija gal teiktųsi atkreipti savo palankų žvilgsnį į šitą kanauninką... jau nebežinau, kokį... Drįstu jūsų Švenčiausiosios Eminencijos maloniam dėmesiui rekomenduoti...“ Vakar vakare vos susilaikiau nemetęs jam: „Eikite išsivalyti savo vidurių, vyskupe, ir malonėkite... taip, malonėkite palikti mano Švenčiausiąją Eminenciją ramybėje!“

Šįryt, Kalvai, aš pakviečiau jus... Manau, jūs jau geriau pakeliate palankino siūbavimą. Beje, daug nekalbėsiu... tik noriu geriau prisiminti, ką aš jam pažadėjau ir apie ką nebuvo nė kalbos. Kadangi jis nepraleis progos, kol mes keliaujame, nuolat įkyrėti primindamas, neva aš atsiliepiau į prašytojų skundus ir patenkinsiu visus jų kaulijimus. Jis man jau sakė: „Dėl menkesnių dispensų aš nenoriu varginti jūsų Švenčiausiosios Eminencijos, aš jas pateiksiu mesirui Frančeskui Kalvui, ypač plataus akiračio žmogui, arba mesirui diu Buskė..." Šit kaip! Aš ne tam pakviečiau kartu vykti popiežiaus auditorių, du daktarus, du mokslininkus juristus ir keturis bašeljė, kad paverščiau teisėtais visus neteisėtai gimusius sūnus kunigų, kurie tarnauja šitoje diecezijoje arba čia turi beneficijų. Tikras stebuklas, beje, kad po visų tų dispensų, kurias suteikė jiems per savo valdymo metus mano šventasis globėjas, popiežius Jonas XXII... o jų yra apie penkis tūkstančius, iš kurių daugiau nei pusė suteikta tiems klebonų benkartams, ir, žinoma, nuodėmių atleidimą jie pirko už pinigus – šie gerokai papildė Šventojo Sosto iždą... šiandien dar liko tiek ir tiek įšventintųjų į dvasininkus, kurie iš tikrųjų yra nuodėmės vaisius.

Kaip popiežiaus legatas, aš turiu teisę per savo misiją suteikti 10 dispensų ir ne daugiau. Dvi iš jų ir suteikiau Buržo monsinjorui, šito tai jau per daug. Notaro kanceliarijoms galiu skirti 25 dispensas, taip pat ir klierikams, kurie man padarė asmeniškų paslaugų, tik ne tiems žmonėms, kurie sugebėjo įsirašyti į Buržo monsinjoro popierius. Jūs jam suteikite vieną, parinkdamas patį kvailiausią ir mažiausiai nusipelniusį, kad iš to nieko nelaimėtų nepatyręs nemalonumų. Jei kas nustebtų, jūs ramiausiai atsakysite: „Taip! Bet juk jį visiškai aiškiai rekomendavo monsinjoras..." O į beneficijas mes teisių neturime, tikriau sakant, neturime teisės pajamų, gautų iš abatijų, dalyti nei dvasininkams, nei pasauliečiams. „Buržo monsinjoras per daug užsiprašė. Jo Eminencija nenorėjo sukelti kitų pavydo..." O vieną kitą norėčiau pridėti Limožo monsinjorui, jis kur kas kuklesnis. Ar tik nepradės kalbėti, jog atvykau iš Avinjono tik tam, kad apipilčiau malonėmis ir visokiomis geradarybėmis šitą

Buržo monsinjorą? Aš mažai gerbiu tuos, kurie prasibrauna į priekį ir rodo daugybę dėkingų jam žmonių; tas Buržo vyskupas labai klysta, jei mano, kad aš apie jį kalbėsiu su popiežiumi ir prašysiu įšventinti į kardinolus.

Be to, man pasirodė, kad jis pernelyg atlaidus broliukams, aš pats mačiau daugybę jų, slankiojančių po rūmus. Buvau priverstas priminti jam šventojo tėvo laišką tiems paklydusiems pranciškonams... jo turinį puikiai žinojau, mat pats jį ir parašiau... Jie, matote, ėmė laikyti save pamokslautojais; suvilioja paprastus žmonelius savo neva varganais abitais ir pavojingai šneka prieš tikėjimą, menkina pagarbą Šventajam Sostui. Aš priminiau, kad jam duota valdžia pataisyti ir nubausti tuos piktadarius pagal Bažnyčios kanonų teisę, o prireikus prašyti pagalbos pasaulietinės valdžios, kaip tai padarė anais metais Inocentas VII, pasiųsdamas ant laužo Žaną de Šastijoną ir Fransua ďArkatą, kurie palaikė ereziją... „Erezija, erezija... veikiau suklydimai, bet juos reikia suprasti. Jie niekuo nekalti, be to, laikai keičiasi...“ Štai ką man atsakė Buržo monsinjoras. Aš nemėgstu tų prelatų, kurie pernelyg gerai supranta prastus pamokslininkus ir, užuot juos griežtai nubaudę, trokšta populiarumo ir žiūri, iš kur vėjas pučia.

Būsiu jums, done Kalvai, labai dėkingas, jei jūs kiek paseksite tą žmogėną. Pasistenkite, kad jis mažiau mokytų mano jaunuosius patarnautojus ir ne taip įkyriai lįstų prie Limožo monsinjoro ir kitų vyskupų, kuriuos pasiimsime pakeliui.

Žiūrėkite, kad jis patirtų visus kelionės nepatogumus, nors, kai dienos trumpėja, o šaltis darosi vis smarkesnis, mes vis dažniau sustosime pailsėti. Per dieną sukarsime nuo dešimt iki dvylikos ljė, ne daugiau. Nenoriu keliauti tamsoje. Todėl šiandien toliau Sansero ir nevažiuosime. Mūsų laukia ilgas vakaras. Ypač saugokitės vietinio vyno. Jis kvapnus ir gardus, tačiau nuo jo girtėjama greičiau, nei atrodo. Pasakykite šitai ir La Riu, tegul jis prižiūri mano svitą. Neturiu jokio noro matyti girtuoklius, vilkinčius popiežiaus peleriną... Bet jūs vėl blykštate, Kalvai. Išties negalite tverti palankine... Ne, išlipkite, greičiau lipkite, prašau jūsų.

II

Karaliaus pyktis

Taigi kelionė į Vokietiją neišdegė, ir mūsų Navarietis labai apmaudavo. Grįžęs į Evrė, nieko nelaukęs ėmė bruzdėti. Praeina trys mėnesiai; mes atvykstame praėjusių metų kovo pabaigoje... Taip, praėjusių metų, nesuklydau... pagaliau gal ir šių... Bet palaukite, šįmet Velykos buvo balandžio 24-ąją, vadinasi, dar pernai...

Taip, žinau, mano sūnėne, Prancūzijoje išties kvailas įprotis: Naujuosius metus visi švenčia sausio 1-ąją, metų skaičiavimas archyvuose, sutartyse ir visose atmintinose datose prasideda nuo pirmosios Velykų dienos. Beje, didžiausia kvailystė, kuri pridaro daugybę painiavos, yra tai, kad oficialiai metai skaičiuojami nuo šventės, kurios data kasmet kinta. Ir būna taip, kad kai kuriais metais išeina bent du kovo mėnesiai, o kitais metais, žiūrėk, nebūna balandžio... Tikra tiesa, visa tai reikia keisti, aš visiškai su jumis sutinku.

Jau seniai visi apie tai kalba, tačiau niekas nieko nedaro. Kartą ir visiems laikams šitai krikščioniškuose kraštuose turi nuspręsti šventasis tėvas. Patikėkite, labiausiai dėl šitos painiavos kenčiame mes, esantys Avinjone, nes Ispanijoje, kaip ir Vokietijoje, Naujieji metai prasideda pirmąją Kalėdų dieną, Venecijoje – kovo 1-ąją, Anglijoje – kovo 25-ąją. Prieinama iki to, kad, kai kelios šalys sudaro sutartį pavasarį, niekas nežino, apie kuriuos metus kalbama. Įsivaizduokite, kad Prancūzija ir Anglija karo paliaubas turėjo pasirašyti prieš pat Velykas; mūsų karaliui Jonui tos paliaubos būtų datuojamos 1355 metais, o anglams – 1356-aisiais. O! Mielai su jumis sutinku, tai kvailiausias dalykas, koks apskritai gali būti, tačiau niekas nenori atsisakyti savo įpročių, nors ir pačių bjauriausių, net galėtum pamanyti, kad visi notarai, raštvedžiai, prevo ir visi kiti, kurie nors kiek susiję su valdymu, patiria malonumą iš visų tų sunkumų, kurie prastuomenę galutinai suklaidina.

Aš jums jau sakiau, kad kovo pabaigoje karalius Jonas didžiai persiuto... ant savo žento. Pripažinkime, priežasčių tam jis turėjo ik valiai. Normandijos Generaliniai luomai, susirinkę Vodrėjuje, nepaisydami karaliaus sūnaus, naujojo Normandijos kunigaikščio, pasakė labai karčių žodžių apie Joną II; tokių anksčiau ir jis nebuvo girdėjęs. Taip kalbėjo kilmingi deputatai, sukurstyti brolių ďEvrė Navariečių. Ypač smarkiai siautėjo, – tai man perdavė, – abu Arkūrai, dėdė ir sūnėnas; sūnėnas storulis grafas Žanas taip persiuto, kad ėmė klykti: „Prisiekiu Dievu, šis karalius – blogas žmogus, be to, jis nėra geras karalius, reikia nuo jo laikytis kuo toliau“. Kaip jūs puikiai įsivaizduojate, visa tai išgirdo Jono II ausys, o kiek vėliau vėl sušaukti Langedoilio Generaliniai luomai; šįkart Normandijos atstovai visai nepasirodė. Paprasčiausiai jie atsisakė atvykti. Jie nebenorėjo dalyvauti tvirtinant mokesčius ir subsidijas, nenorėjo ir tų mokesčių mokėti. Beje, tas luomų susirinkimas nustatė, kad druskos mokestis ir prekybos muitas nedavė to, ko buvo laukiama. Tada buvo nutarta šių metų pabaigoje įvesti mokestį už gryną pelną.

Jūs pats pagalvokite, kaip buvo priimtas nutarimas mokėti karaliui dalį visko, kas buvo gauta, užgrobta ar uždirbta per metus ir neretai jau išleista ar sunaudota... Ne, tai nieku gyvu nelietė nei Perigoro, nei tuo labiau Langedoko. Tačiau aš pats pažįstu keletą asmenų, kurie perėjo pas anglus išsigandę, kad šitie mokėjimai nebūtų ir jiems skiriami. Pajamų mokestis sutapo su maisto pabrangimu, ir mažne visur prasidėjo maištai, pirmiausia Arase, kur sukilo paprasta liaudis; karaliui Jonui teko nusiųsti ten savo konetablį su ginkluotų žmonių pulku ir užpulti maišto vadus... Ne, žinoma, visa tai neturėjo karaliui teikti daug džiaugsmo. Tačiau kad ir kokių rimtų nemalonumų turėtų karalius, jis privalo mokėti tvardytis. O šito jis kaip tik ir nepadarė.

Jis tuomet lankėsi Boprė an Bovėzi abatijoje, monsinjoro Žano d'Artua pirmagimio krikštynose, to paties Artua, kuris gavo Ė Grafystės grafo titulą nuo to laiko, kai jam padovanojo Raulio de Brieno, nubausto mirtimi konetablio, visas valdas ir titulus... Taip, taip, tai tas pats grafo Robero d'Artua sūnus, kuris į tėvą panašus kaip du vandens lašai. Jį pamatęs apstulbsti ir pamanai, kad prieš tave stovi ne Žanas, o jo tėvas, būdamas sūnaus amžiaus. Milžinas, žingsniuojanti kolona. Rusvi plaukai, trumpa nosis, skruostai apaugę tarsi kiaulės šeriais, galingas apatinis žandikaulis, sakytum tiesiai įaugęs į galingus pečių raumenis. Balnoti jam tekdavo sunkiasvorį darbinį arklį; pasirengęs mūšiui ir dėvėdamas kovinę aprangą, jis puldavo priešo kariauną taip, kad jos gretos bematant praretėdavo. Bet čia jų panašumas ir baigiasi. Kalbant apie protą, jie visiškai skiriasi: tėvas buvo klastingas, įžvalgus, vikrus, suktas, net per daug suktas, o sūnaus galvoje tarsi ir ne smegenys, o kalkių skiedinys, be to, dar nespėjęs kaip reikiant sukietėti. Grafas Roberas buvo didysis bylininkas, sąmokslininkas, dokumentų klastotojas, priesaikos laužytojas ir žmogžudys, o grafas Žanas, tarsi atpirkdamas tėvo kaltes, yra garbingumo, ištikimybės ir sąžiningumo pavyzdys. Jis dar prisimena savo tėvą, nugalėtą ir išvytą iš tėvynės. Ir pats vaikystėje kažkiek sėdėjo su motina ir broliais kalėjime. Manau, iki šiol jis dar neapsiprato su mintimi, kad jam atleista ir jis atgavo tėvo turtus. Į karalių Joną jis žiūri tarsi į patį Atpirkėją. Beje, jis buvo sukrėstas esąs karaliaus bendravardis. „Mano kuzenas Žanas... mano kuzenas Žanas... mano karalius Jonas...“

Taigi kas trečias žodis būdavo „kuzenas Žanas“. Mano amžiaus žmonės, pažinoję Roberą ďArtua, net jei jiems teko nukentėti nuo jo žygių, negali be tam tikro apgailestavimo žiūrėti į gana blankią jo kopiją, kurią jis mums paliko! Ak, grafas Roberas! Koks linksmas plevėsa jis buvo! Kur tik pasisukdavo, gyvenimas aplink tučtuojau triukšmingai sukunkuliuodavo. Kai jis mirė, regis, amžiams įsivyravo tyla. Net mūšio lauke lyg ir pritilo ginklų žvangesys. Kiek dabar jam būtų metų? Palaukite... aha... apie 70. O! Jis buvo stiprios sveikatos ir galėjo iki šiol gyventi, jei atsitiktinė strėlė nebūtų pakirtusi jo prie Vanų... Galima pridurti: kad ir kiek jo sūnus stengiasi darbuotis karūnos labui, nuo to stengimosi ji turi tiek pat gerumo, kiek ir nuo jo tėvo išdavysčių.

Kaip tik Žanas ďArtua prieš pačias krikštynas, tarsi norėdamas padėkoti karaliui už didžią garbę, nes karalius sutiko būti kūmu, pranešė karaliui apie Konšų sąmokslą, na, ar tai, ką jis manė esant sąmokslą.

Konšai... taip, aš jums apie tai kalbėjau... viena iš pilių, kadaise atimtų iš Robero d'Artua, kurią Navaros karalius atgavo pagal Valonijos sutartį. Tačiau ten dar liko keletas senų Artua giminės tarnų, kurie iki šiolei prie jos prisirišę.

Ir šit Žanas d'Artua pašnibždėjo karaliui... ir tas šnibždesys buvo toks, kad jį galėjai girdėti kitame menės gale... pašnibždėjo, kad Navaros karalius į Konšus kartu su savo broliu Filipu pakvietė abu Arkūrus, vyskupą Le Koką, Frikė de Frikaną, nemažai Normandijos sirų, sena draugyste susietų su karaliumi, o dar ir Gijomą Marselį, o gal jo vardas Žanas, nepamenu... šiaip ar taip, tai vienas iš Marselio sūnėnų... atvyko ir vienas senjoras iš Pampeliuno, Migelis d'Espeletas, jie sutarė netikėtai užpulti karalių Joną, kai tik šis atvyks į Normandiją, ir jį nužudyti. Ar tai buvo teisybė, ar melas? Aš linkęs manyti, kad čia buvo dalis tiesos, ir nors sąmokslininkai nesistengė pereiti nuo žodžių prie darbų, tokį dalyką jie vis dėlto buvo numatę. Kadangi tai atitinka Karolio Piktojo dvasią, jam nepasisekė žygis pas Vokietijos imperatorių, kur jis ieškojo paramos savo didybei siekti, ir dabar jis nepasišlykštėtų padaryti niekšybę ir pakartoti žmogžudystę kaip anuomet, „Verpiančioje kiaulėje“. Visa tiesa atsiskleis tik tada, kai išauš diena ir stosime prieš Dievo teismą.

O iš tikrųjų žinoma tik viena, kad Konšuose ilgai ginčijosi, ar verta po savaitės vykti į Ruaną, – tai būtų gavėnios vidurys, – į puotą, kurią rengia dofinas, Normandijos kunigaikštis; jis sukvietė žymiausius Normandijos riterius, kad pamėgintų su jais susitarti. Filipas Navarietis patarė atsisakyti, o Karolis, priešingai, buvo linkęs priimti kvietimą. O senasis Godfrua d'Arkūras, tasai, kuris šlubuoja, prieštaravo ir užsispyręs laikėsi savo. Beje, jis dar buvo susipykęs su velioniu Pilypu VI dėl vedybų, kai šis pasipriešino jo meilei; dabar jis nemanė esąs susietas kokiais nors vasalystės saitais su Prancūzijos karaliumi. „Mano karalius – Anglijos karalius“, – tvirtino jis.

Jo sūnėnas, apkūnusis grafas Žanas, suuodęs būsimų vaišių kvapsnius, buvo pasirengęs lėkti nors į kitą karalystės kraštą ir leido suprasti, kad jam maga ten vykti. Galiausiai Karolis Navarietis pasakė, kad kiekvienas tedaro ką tinkamas, o jisai pats vyks į Ruaną su tais, kurie to panorės, tačiau jis pritaria ir tiems, kurie nelinkę rodytis pas dofiną, ir kol kas tai netgi išmintinga, nes niekada nereikia visų šunų varyti į vieną olą.

Viskas buvo pranešta karaliui, ir šis dabar jau be jokios abejonės galėjo kalbėti apie rengiamą sąmokslą. Karolis Navarietis neva sakęs, kad jei karalius Jonas pasimirtų, tai jis tučtuojau visiems paskelbtų savo sutartį su Anglijos karaliumi; šita sutartimi jis pripažįsta Eduardą Prancūzijos karaliumi ir nuo šiolei elgsis taip, tarsi būtų jo vietininkas visoje Prancūzijos Karalystėje. Karaliui Jonui įrodymų nereikėjo. Juk pirmiausia valdovas turėtų patikrinti bet kurį įskundimą – nuo paties įtikinamiausio iki visiškai neįsivaizduojamo. Bet mūsų karaliui tokia išmintis svetima. Jis it žalius kiaušinius gurkia viską, kas gali pasotinti jo pagiežą. Protingesnis žmogus būtų pirmiausia išklausęs, paskiau surinkęs žinių ir parodymų apie tą slaptą sutartį, kuri ką tik iškilo aikštėn. Ir jeigu prielaidos pasitvirtintų ir paaiškėtų visa teisybė, tuomet jis įgytų rimtų pranašumų prieš savo žentą. Tačiau jisai priėmė tas paskalas už tikrą pinigą ir, netverdamas pykčiu, įžengė į bažnyčią. Man pasakojo, kad ten jis elgėsi labai keistai, neklausė maldų, atsakinėjo kunigui kaip pakliūva, visus apžiūrinėjo įsiūčio kupinu žvilgsniu, ant kunigo kamžos užmetė gabalėlį anglių iš smilkytuvo, kurį pats užkliudė. Man sunku pasakyti, kaip buvo pakrikštytas Artua giminės atžala, tik manau, kad su tokiu krikštatėviu reikėtų skubiai perkrikštyti tą mažąjį krikščionį, kitaip vaikelį gali aplenkti gerojo Dievo kilniaširdiškumas.

Vos baigėsi ceremonija, pakilo tikras uraganas. Dar niekada Boprė vienuoliai negirdėjo tokių klaikių keiksmų, galėjai pamanyti, kad į karaliaus gerklę įsisuko pats velnias. Pliaupė lietus, tačiau Jonui II tai buvo nė motais. Jau praėjo gera valanda ir sutrimitavo pietums, o jis vis mirko lietuje ir dideliais žingsniais matavo vienuolyno sodelį; vanduo tiško iš po jo pulenų... tokių juokingų kurpių, kurias jie abu su gražiuoju Karlu Ispanu padarė madingas... O už jo vilkosi visa svita – mesiras Nikola Brakas, jo metrdotelis, mesiras de Lorisas, kiti šambelionai, o dar maršalas ďOdrehemas ir milžinas Žanas ďArtua, – visi pritrenkti ir pasimetę ir dar kiaurai permirkę. Buvo sugadinta už keletą tūkstančių livrų aksomo, brokato ir kailių.

„Prancūzijoje nėra kito šeimininko, tik aš! – urzgė karalius. – Aš padarysiu taip, kad jis nustiptų, šitas niekšas, šita padugnė, šitas pašvinkęs barsukas; mat kaip, susimokė su mano priešais ir nori mane pribaigti. O aš pirmas jį nugalabysiu. Pats savo rankomis išplėšiu iš jo krūtinės širdį ir liepsiu sukapoti jo dvokiantį kūną į šimtus gabaliukų, girdite? Į tiek dalių, kad užtektų iškabinėti ant visų jo pilių vartų, o tas visas jo pilis turėjau silpnybės pats jam ir padovanoti. Ir kad daugiau niekada niekas nedrįstų prašyti jo užtarti ir nė vienas iš jūsų nesumanytų mėginti manęs įkalbėti su juo taikytis. Beje, nebebus laiko ginti tą išdaviką, o Blanša ir Žana galės žliumbti nesiliaudamos; visi sužinos, kad Prancūzijoje nėra kito šeimininko, tik aš!“

Jis be perstogės vis kartojo tą savo „Prancūzijoje nėra kito šeimininko, tik aš“ taip, tarsi jam pačiam būtų reikėję įtikinti save, jog iš tiesų jis karalius.

Pagaliau jis kiek aprimo ir paklausė, kurią dieną jo asilas sūnus gyvatės žento garbei rengia puotą... „Šventosios Irenos, balandžio 5-ąją...“ – „Balandžio 5-ąją, per Šventąją Ireną“, – pakartojo jis, tarsi jam būtų buvę sunku įsiminti tokį paprastą dalyką. Minutėlę jis stovėjo nejudėdamas, paskui ėmė muistytis it arklys, ir nuo jo gelsvų, lietaus prie kiaušo priplaktų plaukų lašėjo vanduo. „Tą dieną aš josiu į Žizorą medžioti“, – tarstelėjo jis.

Visi jau buvo pripratę prie jo staigiai besimainančių nuotaikų ir dabar pamanė, kad karaliaus pykčio tirados jau išseko ir tuo viskas baigsis. O paskui tie įvykiai per pokylį Ruane... Taip, girdėjote, bet smulkiau nežinote...

Aš papasakosiu, kaip ten viskas buvo, bet tik rytoj, nes šiandien jau vėlus metas ir netrukus turime būti vietoje. Matote, plepant ir kelias neprailgsta. Šįvakar mums teliks pavakarieniauti ir eiti miegoti, o rytoj atvyksime į Okserą, kur manęs laukia naujienos iš Avinjono ir Paryžiaus. Ak, tiesa, dar vieną žodį, Aršambo. Būkite atsargus su Buržo monsinjoru, jei jis panorės su jumis pakalbėti, mat jis keliauja kartu. Jis man nepatinka, o kodėl – negalėčiau atsakyti, tik atrodo, kad šis žmogus susiuostęs su Kapočiu. Lyg prabėgom kalbėdami paminėkite tą vardą, o paskui pasakysite man, kaip, jūsų galva, jis tai priėmė.

III

Į Ruaną

Ir iš tiesų karalius Jonas atvyko į Žizorą, bet neilgam, tik norėjo paimti iš įgulos 100 ietininkų. Vėliau jis gana atvirai nušuoliavo keliu į Šomoną ir Pontuazą – galėjai pamanyti, kad grįžta į Paryžių. Kartu jis pasiėmė savo antrąjį sūnų, Anžu kunigaikštį, ir dar savo brolį, Orleano kunigaikštį, kurį greičiau palaikytum jo sūnumi, nes dvidešimtmetis Orleano monsinjoras buvo 17 metų jaunesnis už karalių ir tik porą metų vyresnis už dofiną.

Į savo svitą karalius paėmė maršalą ďOdrehemą, savo jaunesniuosius šambelionus Žaną ďAndrizelį ir Gi de La Rošą, nes šis prieš kelias dienas lydėjo į Ruaną Lorisą ir Nikolą Braką ta dingstimi, kad jis juos siunčia pas dofiną rengti puotos.

Kas dar jojo paskui karalių? O! Jis surinko visą pulką! Drauge buvo broliai Artua, Karolis ir tas kitas... „mano kuzenas Žanas“... kuris visą kelią risnojo paskui karaliaus žirgo pasturgalį ir visa galva buvo iškilęs iš visos kavalkados. O dar Luji ďArkūras; jis buvo susiriejęs su savo broliu ir dėde Godfrua ir vien dėl to palaikė karalių. Jau nevardysiu visų varovų ir medžioklių, visų tų Korkijerė, Juė de Vant ir visokių Modeturų. O kaipgi! Juk karalius vyko medžioti ir geidavo, kad viskas atrodytų puošniai ir iškilmingai; jis šuoliavo ant savo eiklaus neapolietiško medžioklės žirgo, prie kurio buvo ypač prisirišęs. Ir nieko stebėtina, kad jį lydėjo asmeninė sargyba, kuriai vadovavo du šaunuoliai, garsėjantys savo raumenų jėga – Angeranas Lalemanas ir Perinė le Biuflis. Šiedu jums kaip niekur nieko išsuks ranką vien sveikindamiesi... Gerai, kad karalius visuomet apsuptas asmens sargybos. Ir šventasis tėvas turi savąją. Aš taip pat turiu sargybą; ji joja šalia mano palankino, jūs tą turėjote pastebėti. Aš taip prie jos pripratau, kad net nepastebiu, užtat jie neišleidžia manęs iš akių.

Viena, kas galėjo nustebinti, ir tai tik įdėmiau įsižiūrėjus, buvo tai, kad karaliaus kambariniai, Tasenas ir Puparšas le Barbjė, prie savo balnų turėjo prisisegę šalmą, pošalmį, didelį kardą, žodžiu, visus karaliaus reikmenis, kurių prireikia mūšio lauke. Galėjo nustebinti buvimas ir vadinamojo paleistuvių karaliaus, t. y. tokio žmogėno, vardu Gijomas... Gijomas... Nebežinau, kaip toliau... Jis ne tik prižiūri tvarką bordeliuose tų miestų, kur apsistoja karalius, bet dar turi teisę pats teisti karaliaus vardu. Nuo to laiko, kai į karaliaus sostą atsisėdo Jonas II, teisėjui darbo gerokai padaugėjo.

Kartu su kunigaikščių ginklanešiais, visų tų kilmingų senjorų tarnais ir kambariniais bei ietininkais, surinktais Žizore, galėjai suskaičiuoti ne mažiau kaip 200 raitelių; virš daugelio galvų kyšojo ietys, – nieko nepasakysi, kiek per galingos jėgos vaikyti iš krūmų kokią stirnelę.

Karalius patraukė į Šomon an Vekseno pusę, tačiau nė viena gyva dvasia nematė, kad jis būtų tą miestelį prajojęs. Pakeliui jo pulkas išsibarstė, tarsi burtininko lazdele pamojus. Karalius perkirto lauką ir pasuko tiesiai į šiaurę, į Gurnė an Brėjų, kur užtruko tik tiek, kad pasiimtų ir grafą de Tankarvilį, veikiausiai vienintelį iš visų Normandijos senjorų likusį ištikimą karūnai vien dėl to, jog žvėriškai susiriejo su visais ďArkūrais. Įsivaizduokite apstulbusį Tankarvilį, kuris tarp savo dvidešimt riterių laukė maršalo ďOdrehemo, bet nieku gyvu ne paties karaliaus!

„Ar mano sūnus dofinas nepakvietė jūsų rytoj į Ruaną, mesire grafe?“ – „Kvietė, valdove, tačiau iš mesiro maršalo aš gavau raštišką įsakymą, kad jis atvyks apžiūrėti šio krašto tvirtovių, ir tai leido man pasirodyti draugijoje, kurioje tiek daug veidų man būtų nemalonūs“. – „Tai šit! Jūs vis tiek vyksite į Ruaną, Tankarvili, ir aš jums paaiškinsiu, ką mes ten veiksime“.

Paskui visa kavalkada jau temstant pasuka į pietus ir neskubriai nurisnoja tris ar keturias ljė, bet pridėkite dar aštuoniolika ljė, nušuoliuotų nuo pat ryto, apsistoja pernakvoti vienoje atokioje pilyje, dunksančioje Liono girios pakrašty.

Navaros karaliaus šnipai, jei tokių buvo, turėjo pasimesti ir vargiai galėjo pasakyti, kur nuvyko Prancūzijos karalius tuo vingiuotu keliu ir ką jis rengėsi daryti... Lyg ir matė karalių, išsiruošusį medžioti... jis lyg ir apžiūri tvirtoves...

Karalius pakirdo iš miego dar neišaušus; jis pats skubėjo ir karščiuodamasis skubino savo žmones. Šit jis jau balne ir lekia šįsyk tiesiausiu keliu, per mišką, į Lioną. Tiems, kurie panoro užkrimsti, teko žiaumoti duonos kriaukšlį ir gabalą lašinių nestabdant arklių, viena ranka laikant pavadį, nes kitoje buvo ietis.

Liono giria tanki ir plati, septynių ljė ilgio, tačiau prašuoliavo ją veik per dvi valandas. Maršalas ďOdrehemas mano, kad, šitaip varydami arklius, jie atvyks tikrai per anksti. Galėtų valandžiukę stabtelėti, nors arkliai ramiai nusišlapintų. Tuo labiau kad ir jis... Šitai man papasakojo pats maršalas. „Taip noriu, teatleis man jūsų Prakilnybė, kad šonus it peiliu pjauna. O juk aš kariuomenės maršalas, šiaip ar taip, negaliu lengvintis stačiai sėdėdamas balne, kaip tai daro paprasti lankininkai, kai juos prispiria reikalas; jie mažiausiai dėmesio kreipia į šlapią odinį savo balnakrėslį. Aš ir sakau karaliui: „Valdove, nėra jokio reikalo mums taip skubėti, saulė vis tiek anksčiau nepatekės... Be to, arkliams reikia leisti ramiai nusišlapinti“.

Karalius man taip atsako: „Paklausykite, kokį laišką pasiųsiu popiežiui ir paaiškinsiu, kad mano veiksmai teisingi ir pagrįsti; tuo pat metu užkirsiu kelią piktoms paskaloms apie mano elgesį... Taigi šitokį: „Pernelyg ilgai, šventasis tėve, geraširdiškumas ir susitaikymas mano, kaip tvirtai tikinčio krikščionio, širdyje jaustas blogajam mano giminaičiui padrąsino jį nusižengti, ir dėl jo mūsų karalystę užgriuvo negandos ir nelaimės. O nūnai jis sumanė dar baisiau – atimti man gyvybę. Idant neįvyktų tas naujas nusikaltimas...“

Toliau šuoliuoja nieko aplink nematydamas, nepastebėdamas, kad jau išjojo iš girios, kad leidžiasi slėniu ir įlekia į kitą mišką. Odrehemas man pasakė, kad iki tol jis niekada nebuvo matęs tokio karaliaus veido: tarsi bepročio akys, sunkus jo smakras virpčioja, kartu tirta ir skysta jo barzdelė.

Netikėtai Tankarvilis prijoja prie karaliaus ir su deramu mandagumu paklausia, gal valdovas ketina patekti į Pon de ľAršą. „Ne, ne! – klykteli karalius. – Aš vykstu į Ruaną“. – „Tąsyk, valdove, bijau, kad šiuo keliu jodamas ten nepateksite. Reikėjo pasukti dešiniau, ten, kur paskutinė kryžkelė“. Ir karalius vietoj apsuka savo neapolietišką žirgą visa gerkle šaukdamas sekti paskui jį; karių kolona pasileidžia šuoliais, tik negalėtum pasakyti, kad labai tvarkingai. Deja, komandos nusišlapinti karalius taip ir nedavė.

Sakykite, mano sūnėne, ar nejaučiate, kad arkliai ėmė kažin kaip keistai žingsniuoti?.. Taigi, ir aš tą patį pajutau.

Briunė, kur tu? Briunė! Vienas mano arklių šlubuoja... Tik nesakykite man: „Ne, monsinjore“. Geriau pats apžiūrėkite. Užpakalinė... O man regis, jis šlubčioja dešine priekine koja... Sustabdykite... Na, ir ką? Pametė pasagą? Kurios kanopos... Tai kieno teisybė? Mano juosmuo jautresnis nei jūsų akys.

Ką gi, Aršambo, lipkime lauk. Kol keis arklius, mažumą paėjėsime... Vėsoka, bet nežvarbu. O kas iš čia matyti? Gal žinote jūs, Briunė? Sent Amand an Piuizė... Kaip tik tokį Ruaną tą balandžio 5 dienos rytą, Aršambo, išvydo ir karalius.

IV

Pokylis

Jūs, Aršambo, niekada nebuvote nei Ruane, nei tuo labiau Buvrėjo pilyje. O! Tai didžiulė pilis! Su šešiais ar septyniais bokštais, išdėstytais žiedu, su erdviu kiemu. Prieš šimtą ar pusšimtį metų ją pastatė karalius Pilypas Augustas, norėdamas apginti miestą ir jo uostą, o kartu stebėti greitą Senos tėkmę; Ruanas ypač svarbus tuo, kad jis tarsi Prancūzijos Karalystės langas į Angliją, kita vertus, jis yra ir užsklęsti vartai. Jūros vanduo per potvynius pasiekia akmeninį pilies tiltą, jungiantį abi Normandijos dalis.

Donžonas ne kaip įprasta – ne pilies vidury; jis tik vienas iš bokštų, kiek aukštesnis ir platesnis už kitus. Mūsų Perigore taip pat statomos panašios pilys, tik kur kas išmoningiau.

Čia sugužėjo rinktinė visos Normandijos riterija, žėrinti pačiais prabangiausiais pašvitais. Atvyko 60 sirų, kurių kiekvienas turėjo mažiausiai po ginklanešį. Trimitininkai jau kvietė sėsti prie puotos stalo, bet netikėtai įpuolė mesiro Godfrua ginklanešys, srūdamas prakaitu nuo greito ir ilgo šuoliavimo. Priėjęs prie grafo Žano, jis pranešė, kad jo dėdė skubiai kviečia jį atgal ir maldauja tučtuojau palikti Ruaną. Įsakymas buvo perduotas tokiu įsakmiu tonu, jog galėjai pamanyti, kad mesiras Godfrua išgirdo kažką negera. Žanas ďArkūras laikė pareiga paklusti dėdės paliepimui ir puolė brautis pro svečius į lauką; jis jau buvo donžono laiptų apačioje, užgriozdindamas praėjimą savo kūnu, – toks jis buvo storas ir ritosi tarsi statinė, – kai jį sustabdė Roberas de Lorisas, kuo maloniausiai šypsodamasis. „Mesire grafe, mesire, nejau išvykstate? Juk monsinjoras dofinas jūsų ir telaukia, kad pradėtų puotą! Jums paskirta vieta jo kairėje“.

Nenorėdamas įžeisti dofino, storulis ďArkūras pakluso ir atidėjo savo išvykimą. Tiek to, išjos po puotos. Ne per labiausiai apgailestaudamas vėl užkopė laiptais. Dofino stalas plačiai garsėjo; visi žinojo, kad pas jį bus kuo nuostabiausiai pavaišinti, o lašiniuotis Žanas ďArkūras mėgo gardumynus.

Iš tikrųjų koks pokylis! Ne veltui jį iškelti dofinui padėjo Nikola Brakas. Visi, kurie ten buvo ir kuriems pavyko iš ten pasprukti, ilgai jį prisiminė. Šeši stalai padengti didžiulėje apvalioje menėje. Nuo sienų tarsi kilimai sviro žalumynai tokios ryškios ir gaivios spalvos, kad galėjai pamanyti puotaująs girios vidury. Priešais langus didžiuliai kandeliabrai su uždegtomis žvakėmis, nes pro sienų plyšius sklido per blausi šviesa, tarsi saulės spinduliai pro medžių lapiją. Už kiekvieno svečio nugaros stovėjo stalininkas, pjaustantis patiekalus: kilmingiausiems senjorams patarnavo jų pačių, o visiems kitiems – dofino namų tarnai. Tviskėjo peiliai juodmedžio kriaunomis, papuoštomis Prancūzijos herbais iš aukso ir emalio. Toks jau Prancūzijos dvaro paprotys – peilius dramblio kaulo kriaunomis ištraukti tik atėjus Velykoms.

Čia buvo gerbiama gavėnia. Žuvies paštetai, žuvies ragu, karpiai, lydekos, lynai, karšiai, ešeriai ir lašišos, kiaušinių patiekalai, paukštiena – naminiai ir sumedžioti paukščiai, – šitaip ištuštino visus žuvų tvenkinius ir paukštynus, sudrumstė visą upės vandenį. Pažai, patarnaujantys virtuvėje, nusidriekė per visus laiptus tarsi gyva grandinė ir perdavinėjo iš rankų į rankas sidabrines ir paauksuotas didžiules lėkštes, į kurias virėjai, padažų ir kepsnių meistrai, krovė virtuvės bokšto krosnyse paruoštus valgius. Šeši vynininkai pilstė Bono, Merso, Arbua ir Tureno vynus... Aha, šitai sukėlė jūsų apetitą, Aršambo! Viliuosi, kad netrukus gausime gerą vakarienę, Sen Soveras jau nebetoli...

Dofinas puikavosi garbės stalo vidury; iš dešinės sėdėjo Karolis Navarietis, o iš kairės – Žanas ďArkūras. Jis buvo pasipuošęs žydros su tamsesnio mėlio žaižarais Briuselio gelumbės apdaru, užsidėjęs tokio pat audinio kepuraitę, išsiuvinėtą dailiausiais perlų lapeliais. Aš jums dar nieko nesakiau apie monsinjoro dofino išvaizdą... Kūnas ištįsęs, pečiai platūs, nors ir liesi, veidas pailgas, stambi, per vidurį su kuprele nosis, žvilgsnis lyg ir atidus, o gal svajingas, viršutinė lūpa plona, o apatinė stora, smakras nusklembtas.

Daug kas tvirtina, nors ir neįmanoma nustatyti, kad jis gana panašus į savo protėvį Liudviką Šventąjį, kuris taip pat buvo aukšto ūgio ir kiek gunktelėjęs. Karališkojoje Prancūzijos šeimoje šalia pilnakraujų žaliūkų kartkartėmis gimsta ir tokių kaip dofinas.

Virtuvės patarnautojai perdėtai iškilmingai nešė vieną patiekalą po kito, o pats dofinas nurodinėjo stalą, ant kurio tą ar kitą patiekalą dėti; tokiu būdu jis pagerbė kiekvieną savo svečią – ir grafą ďEtampą, ir sirą de la Fertė, ir Ruano merą; visa tai buvo daroma be galo oriai ir maloniai, palydint šypsena ir rankos mostelėjimu, tiesa, kaskart tik kairiosios. Mat aš jums, manau, jau sakiau, kad dešinė jo ranka patinusi, raudona ir labai skausminga; todėl jis ir judina ją kuo mažiau. Užtenka jam kokį pusvalandį pažaisti rutuliais, ranka, žiūrėk, jau ir išpampsta. Ak, ką ir kalbėti, valdovui šitai – didžiulis trūkumas!..

Nei medžioti, nei kariauti. Jo tėvas net neslepia savo paniekos jam. Kaip vargšas dofinas turėjo pavydėti visiems tiems senjorams, kuriuos dabar vaišino, visiems tiems sirams – de Klerui, de Graviliui, diu Bekui Toma, de Menmarui, de Brakmonui, de Sen Bevui ir ďUdeto, tiems stipruoliams riteriams, tokiems pasitikintiems savimi, triukšmingiems padaužoms, mėgstantiems girtis savo žygdarbiais mūšio lauke. Veikiausiai jis pavydėjo net storuliui ďArkūrui, kuriam centneris riebalų nėmaž netrukdė valdyti narčiausio žirgo ir būti itin pavojingu turnyrininku; ypač jis pavydėjo sirui de Buviliui, išties garsiam vyrui, kuriam tik pasirodžius tučtuojau būriai smalsuolių susispiečia aplinkui ir prašo papasakoti apie savo žygdarbį... Taip, taip, tas pats... matote, jo šlovė pasiekė ir jus... taip, tiesa, jis vieninteliu kardo mostelėjimu padalijo turką pusiau Kipro karaliaus akivaizdoje. Tiesa, sulig kiekvienu pasakojimu jo kirtis vis per colį padidėdavo. Vieną gražią dieną išgirsime, kad kartu su turku jis perskėlė ir turko žirgą...

Bet grįžkime prie dofino Karolio. Jis, šitas berniukas, žino, kaip aukšta kilmė ir padėtis jį įpareigoja; jis žino, kokiai pareigai Dievas pasiuntė jį į šį pasaulį, žino, kad Apvaizda jam skyrė vietą būti aukščiau visų žmonių ir jei nebus lemta numirti anksčiau už savo tėvą, jis bus karalius. Žino, kad, kaip suverenas, jis valdys visą karalystę. Gal širdies gilumoje jis sielvartauja, jog Dievas, iškėlęs jį taip aukštai, nesuteikė jam kūno stiprybės, kuri padėtų lengviau pakelti valdžios naštą, jis žino, kad savo kūno ydą privalo paslėpti po maloniu bendravimu, dėmesiu kitam ir kad privalo rūpintis ne tik savo veido išraiška, bet ir sakomais žodžiais, gyventi nuolat nutaisius palankumo ir tikrumo miną, idant nė vienas nepamirštų, kas jis toks. O tai, patikėkite, nėra lengva, kai tau tik aštuoniolika ir vos kalasi barzda!

Reikia pasakyti, kad nuo pat ankstyvos vaikystės jį jau pratino būti valdovu. Jam tebuvo vienuolika, kai jo seneliui, karaliui Pilypui VI, pagaliau pavyko išpirkti iš Vjenos karaliaus Jumbero II Dofinė. Šitaip nors iš dalies kompensuotas pralaimėjimas prie Kresi ir Kalė. Aš jums jau pasakojau, kokias teko vesti derybas... Ak nepasakojau, o aš maniau... Jūs norėtumėte daugiau apie tai sužinoti?

Dofinas Jumberas buvo tiek pat kupinas tuščiagarbystės, kiek ir išsekintas skolų. Jis nekantravo parduoti dalį savo valdų, tačiau geidė ir toliau valdyti tas perleistas žemes, kad Generaliniai luomai po jo mirties liktų nepriklausomi. Iš pradžių jis norėjo susitarti su Provanso grafu, Sicilijos karaliumi, tik užsiprašė pasakiškai didžiulę kainą. Tada jis vėl atsisuko į Prancūziją ir šit tuomet įpareigojo mane susitikti su juo deryboms. Pirmu susitarimu jis perleido savo karūną, tačiau tik po mirties... jis buvo netekęs savo vienintelio sūnaus... ir dalį, 120 tūkstančių florinų, malonėkite išmokėti jam grynais, o likusius sumokėti dalimis iki gyvenimo pabaigos. Turėdamas tiek pinigų, jis galėjo gyventi be jokių rūpesčių. Tačiau, užuot susimokėjęs skolas, jis iššvaistė viską, ką buvo gavęs eidamas ieškoti šlovės kare su turkais. Skolintojai vis nedavė ramybės, ir jis buvo priverstas parduoti visa, kas dar liko, t. y. dofino titulą. Pagaliau jis sutiko už papildomus 200 000 florinų ir dar 24 000 livrų rentos, bet ir toliau pūtėsi ir laikė save išdiduoliu. Mūsų laimei, jis nebeturėjo draugų.

Kaip tik aš, sakau tai nė kiek nesigirdamas, sumaniau būdą, kaip susitarti nepažeidžiant nei Jumbero, nei jo valdinių orumo. Vjenos dofino titulą turės ne Prancūzijos karalius, o vyresnysis Pilypo VI vaikaitis, paskui – vyresnysis jo sūnus. Taip Dofinė gyventojai, buvę iki tol nepriklausomi, galėjo gyventi vildamiesi, kad atsiradęs princas valdys tik juos. Dėl šitos priežasties jaunasis Prancūzijos sosto įpėdinis Karolis, gavęs Lione įgaliojimo raštą, visą 1349 metų žiemą ir 1350 metų pavasarį lankė savo naująsias valdas. Kortežai, priėmimai, šventės. O jam tebuvo 11 metų. Bet su tuo lengvumu, su kuriuo vaikai paprastai įsijaučia į kiekvieną naują vaidmenį, jis įprato, kad miestuose jį sutinka džiaugsmingais „valio" ir artindamiesi žemai nulenkia galvas, įprato sėsti į sostą, kai po jo kojomis skuba pakišti šilko pagalvėlių, kitaip ore tabaluotų kojos, įprato priimti senjorų reiškiamą pagarbą, rimtu veideliu išklausyti miestelėnų skundus. Visus stebino jo orumas, mandagumas ir pateikiamų klausimų protingumas. Žmones tai jaudino. Senų riterių ir jų pagyvenusių žmonų akyse ištrykšdavo ašaros, kai šis vaikas tikindavo juos mylįs ir jaučiąs nuoširdų draugiškumą, girdavo juos už nuopelnus ir kalbėdavo, kad tikisi jų ištikimybės. Pats nereikšmingiausias kiekvieno valdovo žodis tampa nepabaigiamų komentarų objektu, ir tas, kuriam skirti tie nereikšmingi žodžiai, išsyk įgauna svarbą. Bet jeigu tuos paprastus žodžius taria dar berniukas, valdovo miniatiūra, kiek jausmingų kalbų gali išgirsti! „Tokio amžiaus dar nemoka apsimetinėti!" O, ne, apsimetinėti jis mokėjo, be to, kaip visi berniūkščiai, dargi mėgo. Apsimesti, kad domisi kiekvienu, kurį tik pamato, nors tas ir vilku į jį žiūri ir rodo vilko dantis, apsimesti, kad džiaugiasi jam įteikta dovana, nors panašių jis jau turėjo bent keturias, apsimesti vienvaldžiu, kai miesto taryba ką tik atnešė skundą dėl kelių rinkliavos ar dėl kitos bendruomenės bylos... „Jei su jumis pasielgė neteisingai, jūsų teisės bus grąžintos. Aš pareikalausiu kuo uoliausiai ištirti šitą reikalą". Jis gana greitai suprato, kad ryžtingas tonas, kokiu jis reikalauja atlikti tyrimą, daro didžiulį poveikį ir nieko neįpareigoja.

Tada jis dar nežinojo, kad bus tokios gležnos sveikatos, nors Grenoblyje pragulėjo keletą savaičių sunkiai sirgdamas. Kaip tik per tą kelionę jis sužinojo apie motinos mirtį, paskui apie senelės mirtį, o netrukus atėjo žinia, kad jo senelis, o vėliau ir jo tėvas vėl vedė; ši žinia atėjo anksčiau nei ta, kad ir pats jis greit ves Žaną Burbonę, savo kuziną, tokio pat amžiaus kaip ir jis. Tai įvyko balandžio pradžioje Ten l'Ermitaže labai iškilmingai; čia dalyvavo daugybė aukštų dvasininkų ir didžiūnų... Nuo to laiko praėjo šešeri metai.

Stebuklas, kad jam visos tos iškilmės nesusuko galvos ir neišmušė iš pusiausvyros. Jame tik prabudo visiems jo giminės princams būdingas potraukis išlaidauti ir gyventi prabangiai. Kiauri maišai, kitaip nepasakysi! Duok jiems tučtuojau tai, ką jie įsigeidė turėti. Noriu to, noriu ano. Pirkti, turėti pačių gražiausių, rečiausių, pačių įdomiausių dalykų, o ypač pačių brangiausių – gyvūnų savo žvėrynui, prabangiausių juvelyrinių dirbinių, knygų, papuoštų miniatiūromis; išlaidauti, gyventi apartamentuose, kurių sienos išmuštos šilku ir auksine Kipro gelumbe, savo apdarą puošti brangakmeniais, kainuojančiais visą palikimą, spindėti – štai kas dofinui, taip pat ir visos jo dinastijos žmonėms reiškia valdžią ir patiems akivaizdžiai įrodo jų didybę. Ir dar kažkoks naivumas, paveldėtas iš senolio, pirmojo Karolio, Pilypo Gražiojo brolio, Konstantinopolio titulo imperatoriaus, to didžiulio širšino, kuris nuolatos niršo pats ir nedavė ramybės visai Europai, o vienu metu net buvo pasigviešęs į Vokietijos Imperiją. O jau koks išlaidūnas, – tokių pasaulis nėra matęs... Šitai įsigėrę į jų visų kraują. Kai kuris nors iš giminės užsisako batus, vienos poros nepakanka, duokite iškart 24, 40 ar 55 poras karaliui, dofinui, Orleano monsinjorui. Teisybė, tie jų kvaili pulenai nepritaikyti vaikščioti po purvynę.

Ilgos tų kurpių nosys sudrėkusios kaipmat persikreipia, siuviniai blanksta; per tris dienas sugadinama tai, ką geriausi meistrai Paryžiaus Gijomo Luazelio dirbtuvėse kūrė ištisą mėnesį. Aš šitai gerai žinau, nes ten ir man siuva raudonąsias kurpes, bet man užtenka 8 porų per metus. Pažvelkite pats, argi aš ne visuomet esu padoriai apsiavęs?

Kadangi karaliaus dvaras duoda toną, senjorai ir miestelėnai verčiasi per galvą ir iš paskutiniųjų perka pozumentus, kailius, brangenybes, šitaip stengdamiesi patenkinti savo tuštybę. Varžomasi tuščiagarbystės mugėje. Tik pamanykite, tai kepuraitei, kurią nešiojo dofinas, tai jums sakiau, tądien, per pokylį Ruane, taigi, tai kepuraitei papuošti sunaudota viena marka* stambių perlų ir dar viena marka smulkių perliukų, užsakytų pas Belomė Tiurelį, kuriam sumokėta 300, o gal net 320 ekiu! Ir ko čia stebėtis, kad visų skrynelės ištuštėjo, kai kiekvienas daugiau pinigų išleidžia, nei jų turi?

Aha! Štai ir mano palankinas. Perkinkė arklius. Nagi lipame...

Beje, yra vienas žmogus, kuriam piniginiai keblumai davė naudos ir kuris puikiai sutvarkė savo reikalus pasinaudodamas karaliaus iždo skurdumu – tai mesiras Nikola Brakas, pirmasis metrdotelis, buvęs iždininkas ir monetų kalyklos valdytojas. Jis įkūrė nedidelę bankų kompaniją, tikriau sakant, kompaniją tik dėl akių; ji supirkdavo karaliaus ir jo giminės skolų įsipareigojimus tai už du trečdalius, tai už pusę, o kartais net už trečdalį jų sumos. Dalykas labai paprastas. Kuris nors rūmų tiekėjas sugriebiamas už gerklės, nes dvejus metus, o gal ir daugiau nemokėjo ir negalėjo atsiskaityti su kompanionais ar nupirkti naujų prekių. Šit jis ir kulniuoja pas mesirą Braką mojuodamas po nosimi savo skolos raštais. O mesiras Brakas laikosi oriai; jis gražus vyras, visada griežtai apsirengęs ir nepasako nė vieno nereikalingo žodžio. Nebuvo į jį panašaus žmogaus, taip vykusiai mokėjusio aplaužyti žmonėms ragus. Einantis pas jį griaudėdavo: „Šįkart jis mane išklausys, aš turiu jam ką pasakyti, išdėsiu viską nesirinkdamas žodžių..." Ir beregint jis jau keičiasi, žiūrėk, nusižeminęs kažką murmlena ir maldauja. Mesiras Brakas apiberia jį negailestingais ir rūsčiais žodžiais, tarsi šaltais lietaus lašais: „Užprašėte per dideles kainas, beje, kaip visi, kurie ką nors daro karaliaus dvarui... dvaro klientūra jums duoda daugybę užsakymų, ir jūs apsčiai uždirbate...

---

* Marka – senovinis prancūzų masės vienetas, lygus 244,75 g. (*Vert. past.*)

Jei karaliui sunku užmokėti, vadinasi, visi jo iždo pinigai skirti karo reikalams... Kaltinkite miestelėnus, tokius kaip metras Marselis; tai jie niurna ir nesutinka mokėti mokesčių... jei jums taip nemalonu būti karaliaus tiekėju, ką gi, užsakymų daugiau negausite..." Kai prašytojas pagaliau susiprotėja, užtektinai pridūsauja ir prisidreba, tuomet Brakas jam taria: „Jei išties patekote į sunkią padėtį, pabandysiu jums padėti. Galiu spustelėti vieną keitimo kompaniją, ten yra mano draugų, ir jie, manau, perims iš jūsų skolos pasižadėjimus. Pamėginsiu, pažadu, pamėginsiu, kad jie būtų išpirkti už du trečdalius jų vertės, o jūs išduosite kvitą, kad gavote visą sumą. Su kompanija atsiskaitys, kai Viešpats Dievas malonės papildyti karaliaus iždą... jei apskritai kada nors malonės tai padaryti. Tik žiūrėkite, niekam neprasitarkite, o tai visi karalystėje lįs pas mane kaulyti to paties. Atminkite, aš jums darau didelę malonę".

Paskui, paslėpęs savo trečdalį skrynelėje, Brakas, progai pasitaikius, šnipšteli karaliui: „Valdove, aš nėmaž nenorėčiau, kad ši nemaloni skola suteptų jūsų garbę ir jūsų gerą vardą, tuo labiau kad kreditorius labai karščiavosi ir grasino sukelti skandalą.

Tik iš meilės jums apmokėjau jūsų skolą iš savo pinigų". Taigi, naudodamasis karaliaus favorito padėtimi, jis gaudavo viską. Kita vertus, kaip tik jis tvarkė visas rūmų išlaidas; tai jį reikėdavo papirkinėti gražiomis dovanomis, norint gauti kiekvieną naują užsakymą. Taigi šis garbingas žmogus graibo naudą iš visų pusių.

Tą pokylio dieną jis mažiau rūpinosi tuo, kaip priversti Normandijos Generalinius luomus sumokėti mokesčius; jam labiau rūpėjo pasikalbėti su Ruano meru, metru Miusteliu apie skolos pasižadėjimų išpirkimą iš Ruano pirklių, nes karaliaus skolos, susikaupusios po paskutinės jo kelionės į Ruaną ir netgi anksčiau, taip ir liko neapmokėtos. O dofinas nuo to laiko, kai tapo karaliaus vietininku Normandijoje, net ir anksčiau, kol jam buvo suteiktas kunigaikščio titulas, jau užsakinėjo naujas prekes ir nė karto neapmokėjo nė menkiausios sąskaitos. Mesiras Brakas užsiėmė savo įprasta vertelgyste ir ėmė tikinti merą, girdi, tik iš draugystės jam ir iš pagarbos geriesiems Ruano žmonėms jis išplėš iš jų trečdalį jų pelno. Net ir daugiau, nes jis ketino mokėti dabartiniais frankais, t. y. gerokai suplonėjusiomis monetomis. Ir kas tai padarė? Ogi jisai pats, nes tik jis sprendžia monetos svorio pakitimus... Pripažinkime, kad, kai Generaliniai luomai skundžiasi vyriausiaisiais karaliaus valdininkais, jie turi pagrindą tai daryti. Baisu ir pagalvoti, jog mesirą Angeraną de Marinji kadaise pakorė tik už tai, kad jis kartą apipjaustė monetą; tuo jį apkaltino praėjus dešimčiai metų! Bet jis tikras šventasis, palyginti su dabartiniais valdininkais!

Kas dar tąsyk dalyvavo Ruane, ką, be įprastų patarnautojų ir Mitono Kvailelio, dofino neūžaugos juokdario, kuris striksėjo tarp stalų su kepuraite, taip pat išsiuvinėta perlais, dar vertėtų paminėti... Perlai neūžaugai, tik pamanykit! Ar dera šitaip mėtyti pinigus, kai jų neturi? Dofinas įsakė pasiūti jam drabužį iš juostuotos gelumbės, kurią specialiai išaudė Gente... Man nepatinka, kai neūžaugas paverčia juokdariais. Jiems liepia krėsti juokus, spardo kojomis, daro pašaipos objektu. Juk, šiaip ar taip, jie – Dievo kūriniai, nors ir, jei taip galima pasakyti, ne itin Dievui nusisekę kūriniai. Bet tai dar viena priežastis parodyti jiems bent truputį gailestingumo. Tačiau šeimos, kuriose gimsta tokie nykštukai, pasirodo, laiko tai Dievo palaiminimu. „O! Koks jis mažas, tik pažiūrėkite! Kad tik neaugtų. Tuomet galėtume parduoti jį kokiam kunigaikščiui, o gal net ir pačiam karaliui..."

Ne, manau, išvardijau visus svarbesnius svečius, nepamiršau, regis, paminėti ir Frikė de Frikano, ir Gravilio, ir Menmaro; taip, paminėjau... ir dar, savaime aišku, visų svarbiausias – Navaros karalius.

Dofinas skyrė jam visą savo dėmesį. Beje, tam daug pastangų nereikėjo, kai šalia sėdėjo storulis ďArkūras. Šisai, žinoma, šnekučiavo tik su mėgstamu valgiu; buvo beviltiška kreiptis į jį, kai jis kimšo kalnus maisto.

Tačiau abudu Karoliai, Normandas ir Navarietis, du svainiai, kalbėjo labai daug. Veikiau kalbėjo vienas Navarietis. Jie nebuvo matęsi nuo tos nepavykusios kelionės į Vokietiją; Navariečiui buvo būdinga stengtis pagyromis, tvirtos draugystės patikinimais, džiaugsmingais prisiminimais ir juokingais pasakojimais vėl pavergti jaunąjį giminaitį.

Kol Navaros karaliaus stalininkas Kolenas Dublelis dėliojo priešais savo valdovą patiekalus, šisai, jukus ir žavingas žmogus, linksmas ir nesivaržantis... „Šiandien mūsų susitikimo šventė, dėkoju tau, Karoli, kad leidai suprasti, kaip aš prie tavęs prisirišęs; aš taip nuobodžiavau, kai tu buvai toli nuo manęs..." – priminė jam jų nerūpestingus pasilinksminimus aną žiemą ir mielas miestelėnes, kai lošdavo iš kauliukų, kuriam teks blondinė, o kuriam – brunetė... „La Kasinel nūnai nėščia, ir nė vienas neabejoja, kad tai tavo darbas...“ Paskui perėjo prie nuoširdžių priekaištų... „Na, ir kam reikėjo tau išpasakoti mūsų planus savo tėvui!.. Tu išlošei, sutinku, juk už tai gavai Normandijos Kunigaikštystę. Tačiau, likęs su manimi, galėjai dabar turėti visą karalystę...“ Ir pagaliau užtraukė savo mėgstamą giesmę: „Prisipažink, tu būtum geresnis karalius nei jisai!“

Vėliau lyg tarp kitko pasiteiravo apie artėjantį dofino susitikimą su karaliumi Jonu, ar jau nustatytas tikslus susitikimo laikas, ar jis įvyks Normandijoje... „Nugirdau, kad jis medžioja Žizoro pusėje“.

O dofinas buvo kur kas santūresnis ir uždaresnis nei anksčiau. Tiesa, kaip ir seniau, malonus, tačiau elgėsi atsargiau ir į tokias mandagybes teatsakinėjo šypsena ar galvos linktelėjimu.

Staiga, nustelbdamas puotaujančiųjų balsus, pasigirdo indų tarškesys. Mitonas Kvailelis, sumanęs pamėgdžioti virtuvės padavėjus, atitempė ant paties didžiausio, kokį tik galėjo rasti, sidabrinio padėklo keptą strazdą, o tas padėklas išslydo jam iš rankų. Pražiota jo burna rodė akimis į duris.

Gerieji Normandijos riteriai, jau gerokai įkaušę, raitėsi iš juoko, laikydami tai pokštu. Tačiau juokas akimirksniu užstrigo gerklėse.

Tarpdury stovėjo maršalas d'Odrehemas, dėvįs visą karinę aprangą, o dešinėje rankoje laikąs kardą ašmenimis į viršų. Jis sušuko puotautojams taip, lyg šauktų mūšio lauke: „Tegul niekas nepajuda ir lieka savo vietose, jei nenori žūti nuo šito kardo!“

Ak, mano palankinas jau sustojo... Taip ir yra, mes atvykome, o aš ir nepastebėjau. Tai, kas buvo toliau, papasakosiu po vakarienės.

V

Suėmimas

Nuoširdžiai dėkoju, mesire abate, dėkoju... Ne, ne, patikėkite, man nieko daugiau nereikia... Nebent paprašysiu, kad įmestų į židinį keletą pliauskų... Su manimi pasėdės sūnėnas, mes čia kiek paplepėsime. Taip, mesire abate, ramios nakties. Ir dėkoju jums už maldas, kurias sukalbėjote už švenčiausiąjį tėvą ir mano kuklų asmenį... Taip, mielas abate, kartu dėkoju ir visai jūsų dievobaimingai bendruomenei... Tai man didelė garbė. Taip, aš su džiaugsmu laiminu jus, ir tegul gerasis Dievas globoja ir saugo jus...

Oho ho! Jei jo būtume neišprašę, jis mus čia būtų laikęs iki vidurnakčio, šitas abatas! Veikiausiai bus gimęs Šventojo Plepio dieną...

Na, ir kuo mes ten baigėm? Neleisiu jums kamuotis iš smalsumo... Ak, taip... maršalas, iškeltas kardas...

Už maršalo nugaros būriavosi dvylika lankininkų; jie šiurkščiai nubloškė stalininkus ir tarnus prie sienų; įdurmu įsiveržė Lalemanas ir Perinė le Biuflis, paskui juos žengė pats karalius Jonas II, apsiginklavęs, su šalmu ant galvos, iš po pakelto antveidžio jo akys svaidė žaibus. Iš abiejų šonų jį saugojo Sajuelis ir Krespi, jo asmens sargybos kariai.

„Pakliuvau į spąstus“, – suprato Karolis Navarietis.

O pro atviras duris vis veržėsi karaliaus eskortas; tarp jų visų Karolis atpažino ir kelis pikčiausius savo priešus – brolius d'Artua, Tankarvilį...

Karalius nužygiavo tiesiai prie garbės stalo. Normandijos senjorai jau ketino nusilenkti darydami reveransą, tačiau valdovas abiejų rankų mostu įsakė jiems sėdėti.

Jis pačiupo žentą už kailinės jo siurkoto apykaklės, papurtė, pakėlė nuo krėslo ir iš savo šalmo gilumos dusliai šūktelėjo: „Niekingas išdavikas! Tu nevertas sėdėti šalia mano sūnaus. Prisiekiu savo tėvo vėle, kol tu gyvas, aš nevalgysiu ir negersiu!“

Karolio Navariečio ginklanešys vyninínkas Kolenas Dublelis, regėdamas, kaip su jo valdovu blogai elgiamasi, pagautas beprotybės impulso išsitraukė peilį taikydamasis nudobti karalių. Tačiau Perinė le Biuflis įspėjo jo ketinimus ir užlaužė ginklanešiui ranką.

Karalius savo ruožtu paleido Navariečio apykaklę. Akimirką pamiršęs savo karališką elgseną, su nuostaba pažvelgė į tą paprastą stalininką, kuris išdrįso pakelti prieš jį ranką. „Paimkite ir šitą berniuką kartu su šeimininku“, – paliepė karalius.

Jo svita vienu metu puolė į priekį; pirmoje eilėje atsidūrė broliai ďArtua; jie atsistojo iš abiejų Karolio šonų, o šis atrodė it laibas lazdynas, įspraustas tarp dviejų galingų ąžuolų. Salę užtvindė ginkluoti vyrai, net sienų apmušalai atrodė pasišiaušę ietimis. Virtuvės patarnautojai buvo pasiruošę lįsti kiaurai sienas. Dofinas pakilo ir tarė: „Valdove, mano tėve, valdove, mano tėve...“

Karolis Navarietis bandė pasiaiškinti, gintis. „Monsinjore, aš nieko nesuprantu! Kas jums mane taip apkalbėjo? Prisiekiu Dievu, aš niekada, patikėkite manimi, niekada nesu net pagalvojęs išduoti nei jūsų, nei monsinjoro jūsų sūnaus! Jei yra pasaulyje žmogus, kuris išdrįs mane apkaltinti, tegul tai daro jūsų perų akivaizdoje, ir prisiekiu, kad sugebėsiu atmesti visus jo kaltinimus ir jį sugėdysiu“.

Net tokią pavojingą minutę jo balsas buvo ramus, o žodžiai laisvai sklido iš lūpų. Jis atrodė toks mažas, toks laibas ir trapus, apsuptas ginkluotų karių, tačiau, reikia pripažinti, turėjo stebėtinai lankstų liežuvį.

„Aš taip pat esu karalius, monsinjore. Žinoma, mano karalystė mažesnė už jūsų, tačiau nusipelniau, kad su manimi elgtųsi kaip su karaliumi. Aš geras jūsų kuzenas, jūsų dukters vyras ir niekada nesu prasikaltęs jums. Teisybė, įsakiau nužudyti Karlą Ispaną. Tačiau jis buvo mano priešas ir mane įžeidė. Dėl to atgailavau. Mes su jumis susitaikėme, ir jūs mums visiems teikėtės duoti malonės raštus..." – „Į kalėjimą išdaviką! Gana man jau tavo melo. Na! Įmeskite jį į kalėjimą, abudu įmeskite! – klyktelėjo karalius, ranka mostelėdamas į Navarietį ir jo ginklanešį. – Ir dar šitą", – pridūrė jis, besdamas savo šarvuota pirštine į Frikė de Frikaną, kurį ką tik pastebėjo ir kurį žinojo sukurstčius pasikėsinimą „Verpiančioje kiaulėje".

Kai sargybiniai ir lankininkai visus tris vyrus išvedė į gretimą salę, dofinas puolė ant kelių priešais karalių; kad ir kaip jį būtų išgąsdinęs tėvo įsiūtis, jis išsaugojo gana šaltą protą, kad įvertintų šitų veiksmų padarinius arba bent jau tai, kas laukia jo paties.

„O, valdove, mano tėve, dėl Dievo meilės, jūs plėšiate man garbę! Ką žmonės apie mane pasakys? Pasikviečiau Navaros karalių ir jo baronus papietauti, o jūs taip su jais elgiatės. Ims kalbėti, kad juos išdaviau. Dėl Dievo meilės, maldauju jus apsiraminti ir pakeisti savo sprendimą!"

„Pats nusiraminkite, Karoli! Jūs nežinote to, ką žinau aš. Jie visi niekingi išdavikai, ir jų piktadarybės netruks išlįsti į paviršių. Ne, ne, jūs nežinote to, ką žinau aš".

Sviedęs tuos žodžius, Jonas II ištraukė iš šalia stovinčio kario vėzdą ir iš visų jėgų taip trenkė juo grafui d'Arkūrui, kad jei toks smūgis būtų kliudęs kurį nors kitą, o ne šitą riebalais aptekusį storulį, veikiausiai būtų sutrupinęs petį.

„Stot, išdavike! Į kalėjimą! Nemanau, kad jums pakaks klastingumo nuo manęs pasprukti“.

Kadangi storulis d'Arkūras, smūgio apsvaigintas, nespėjo taip skubiai, kaip liepta, atsistoti, karalius sugriebė jį už balto palaidinio ir taip trūktelėjo, kad perplėšė drabužį iki pat marškinių.

Kai apnuoginta krūtine Žaną d'Arkūrą lankininkai stūmė lauk, šis, atsidūręs šalia jaunesniojo brolio Luji, kažką jam piktai šnipštelėjo, – ką, niekas nesuprato, tačiau brolis jam atsakė neapibrėžtu rankos mostelėjimu, kuris galėjo reikšti viską, ką tik nori... aš nieko negaliu padaryti; esu karaliaus šambelionas... tu pats šito norėjai, juo blogiau tau...

„Valdove, mano tėve, – primygtinai kartojo Normandijos kunigaikštis, – jūs neteisingai elgiatės su šitais garbiais žmonėmis...“

Bet Jonas II daugiau jo neklausė. Jis susižvalgė su Nikola Braku ir Roberu de Lorisu; šie akimis parodė keletą svečių. „Ir šitą į kalėjimą!.. Ir aną...“ – įsakinėjo jis, stumdamas sirą de Gravilį ir kumščiu baksnodamas Mobiujė de Menmarą. Tiedu riteriai taip pat buvo susitepę rankas Karlo Ispano žmogžudyste, tačiau šit jau dvejus metus turėjo malonės raštus, pasirašytus paties karaliaus. Kaip matote, toji neapykanta iš naujo užvirė karaliaus gyslose.

Mitonas Kvailelis, užsiropštęs ant akmeninio suolo, iškalto po lango ambrazūra, mosavo kažką savo šeimininkui, rodydamas tai į valgius, padėtus ant serviravimo stalelio, tai vėl į karalių, paskui judino pirštus palei savo burną, o tai reiškė: „Duok karaliui valgyti...“

„Mano tėve, – kreipėsi dofinas į karalių, – gal geidaujate, kad duotų užvalgyti?“ Mintis buvo išties vykusi; jei ne šis pasiūlymas, ko gera, visa Prancūzija būtų pakliuvusi į kalėjimą.

„O kodėl ne! Aš kaip reikiant išalkau. Ar žinote, Karoli, jojau čia per Liono giria ir nuo pat aušros nebuvau nulipęs nuo arklio – taip skubėjau nubausti nenaudėlius. Liepkite paduoti!“

Jis rankos mostu liepė nuimti šalmą. Pasirodė sulipę plaukai, išraudęs veidas, nuo prakaito sudrėkusi barzda. Sėsdamas į sūnaus vietą, jis jau buvo pamiršęs savo priesaiką nevalgyti ir negerti tol, kol jo žentas dar vaikšto šita žeme.

Tuo tarpu skubinosi karaliui dengti stalą, pylė vyno, šildė lydekos paštetą, beje, nedaug tenuvalgytą, atnešė gulbę, dar neliestą ir šiltą; salėje ir ant laiptų pasigirdo sujudimas – suimtuosius vedė žemyn, o tarnai zujo pirmyn ir atgal iš virtuvės į menę. Normandijos senjorai tuo pasinaudojo ir paspruko; tarp bėglių buvo ir mesiras de Kleri, kuris taip pat buvo laikomas gražiojo ispano žudiku, – dabar jam pavyko išvengti teisingumo. Karalius nebeatrodė ketinęs ką nors suimti.

Eskortas mirė iš bado ir troškulio. Žanas d'Artua, Tankarvilis ir kariai žvairavo į padėtus valgius. Jie laukė karaliaus ženklo, leidžiančio sėsti prie stalo. Kadangi to ženklo vis nebuvo, maršalas d'Odrehemas atsiplėšė netoli gulinčio gaidžio šlaunelę ir stovėdamas suleido į ją dantis. Liudvikas Orleanietis susiraukė. Jo brolis išties mažai rūpinosi tais, kurie jam ištikimai tarnavo. Todėl jis be jokio kvietimo atsisėdo į krėslą, kur dar taip neseniai sėdėjo Navarietis, ir tarė: „Aš privalau sudaryti jums draugiją, mano broli“.

Tik tada karalius geraširdiškai abejingai pakvietė savo gimines ir baronus sėstis. Visi akimirksniu atsidūrė prie stalo ir, nekreipdami dėmesio į padažais išterliotas staltieses, godžiai puolė ryti likusias išėdas. Niekam nė į galvą neatėjo pakeisti jiems sidabrinius indus. Jie kimšo viską, kas tik pakliuvo po ranka: pradėjo nuo saldaus pyrago, paskui iškart griebė marinuotą antį, o riebaluose keptą žąsį užgėrė midijų sriuba. Karštų valgių atliekas taip ir sudorojo nė nepašildytas. Lankininkai kirto sausos duonos riekes arba lindo tiesiog į virtuvę ieškoti ko stipresnio. Sargybiniai tuštino nebaigtas gerti taures.

Karalius, ištiesęs po stalu kojas, apautas medžioklės pušnimis, skendo savo nieko gera nežadančiose mintyse. Jo pyktis nebuvo atlėgęs; galėjai pamanyti, kad valgis tik kurstė jį. Tačiau karalius lyg ir turėjo dėl ko džiaugtis. Juk jis vaidino teisingumo nešėjo vaidmenį – šit koks geras karalius! Jis ką tik laimėjo ir būsimoje Žvaigždės ordino asamblėjoje lieps savo raštininkams užrašyti šitą gražų žygdarbį. Jie pradės tokiais žodžiais: „Kaip monsinjoras karalius Jonas susidorojo su išdavikais, kuriuos jis sučiupo Buvrėjaus pilyje...“ Staiga nustebęs apsižiūri, kad dingo Normandijos senjorai; jis labai sunerimsta, nes nepasitiki jais. O jei jie ims maištauti, pakels ant kojų visą miestą, išlaisvins kalinius?.. Čia mūsų karalius, šitas gudruolis, parodė visą savo prigimties esmę. Pirmomis ilgai brandinto įsiūčio minutėmis jis lakstė ir draskėsi apie nieką negalvodamas; paskui nė nepamanė sutvirtinti savo veiksmų kuo nors konkretesniu ir ėmė svajoti, – niekas nebūtų pajėgęs sugrąžinti jo į žemę. Dabar jis jau matė Ruaną, apimtą maišto, koks prieš mėnesį siautėjo Arase. Jis įsakė pakviesti merą. O metras Miustelis it skradžiai žemę prasmego. „Bet jis ką tik čia buvo“, – įterpė Nikola Brakas. Pagaliau merą sučiupo pilies kieme. Pasirodė jis godžiai puntančiam karaliui išblyškęs tarsi popierius, nes suryti valgiai sutrikdė jo virškinimą. Meras išklausė įsakymo uždaryti miesto vartus, o šaukliams liepti visose gatvėse šaukti, kad gyventojai liktų namuose. Visiems, buržua ir prasčiokams, draudžiama mieste rodytis, kad ir kokia priežastis verstų juos išeiti į gatvę. Ką ir sakyti, tikros apgulties sąlygos, karo padėtis vidury baltos dienos. Kitaip nebūtų elgusis ir priešo kariuomenė, jei būtų užėmusi miestą.

Miusteliui užteko drąsos įsižeisti. Ruaniečiai nieko bloga nepadarė, kad jiems reikėtų taikyti tokias griežtas priemones... „Ir dar kiek padarė! Jūs atsisakote mokėti mokesčius, pasidavėte šitų niekšų kurstymams... Bet aš sumaišiau jų kortas. Ir dabar, prisiekiu šventuoju Deni, jie jau jūsų nebekurstys“.

Matydamas nueinantį merą, dofinas su liūdesiu pamanė, kad visos jo daugelio mėnesių pastangos susitaikyti su normandais nuėjo niekais. Dabar visi kaip vienas stos prieš jį – ir diduomenė, ir buržuazija. Iš tiesų, kas galėtų patikėti, kad jis nebuvo šitų pinklių spendimo bendras? Taigi, šlykštų vaidmenį skyrė jam tėvas.

Paskui karalius pareikalavo atvesti Gijomą... Hm-m... o kaip toliau? Gijomas... pamiršau pavardę, o juk puikiai ją žinojau. Na, žodžiu, tas „paleistuvių karalius“. Visi suprato, kad karalius nutarė nieko nelaukdamas susidoroti su savo belaisviais.

„Tiems, kurie nesugeba išsaugoti riterio garbės, nėra jokio reikalo išsaugoti gyvybę“, – nutarė karalius. „Tikra tiesa, mano kuzenai Jonai“, – pritarė jam Žanas ďArtua, tikras paminklas žmogaus kvailybei.

Atsakykite man, Aršambo, nejau riteriška pasiųsti visą kariuomenę pulti beginklių žmonių, o sūnumi pasinaudoti it kokiu jauku? Navarietis, be jokių abejonių, taip pat buvo nešventas ir pridaręs visokiausių niekšybių; ar po visu tuo išoriniu švytėjimu būta karaliaus Jono dvasioje bent kiek riteriškumo?

VI

Pasirengimai

Pagaliau atsiminiau! Gijomas a la Košas... O kiek kamavausi; „paleistuvių karalius“... Keistos vis dėlto buvo pareigos, išlikusios nuo Pilypo Augusto laikų. Jo asmens sargybą sudarė korpusas sargybinių, kurie buvo stačiai milžinai; vadino juos „*ribaldi regis*“, karaliaus paleistuviais. O dėl kilmininko linksnio inversijos ar dėl paprasčiausio žodžių žaismo šito sargybos korpuso vadas virto „*rex ribaldorum*“, paleistuvių karaliumi. Nominaliai jis vadovauja sargybiniams kaip, sakykim, Perinė le Biuflis ir kiti; ir kaip tik jis kasdien vakarienės metą apeina karaliaus apartamentus ir patikrina, ar išėjo tie žmonės, kurie įėjo į rūmus dieną ir neturi teisės pasilikti nakvoti. Tačiau, mano galva, svarbiausios jo pareigos, kaip minėjau, buvo tikrinti visas ištvirkavimo vietas tame mieste, kur lankosi tuo metu karalius. Kitaip tariant, pirmučiausia jis užeina ir tikrina Paryžiaus bordelius, jų sostinėje ne taip jau mažai, o ką jau kalbėti apie patvirkusias mergiotes, kurios kaip išmanydamos darbuojasi gatvėse, skirtose jų amatui. Taip pat apžiūrimi namai, kur žaidžiami azartiniai žaidimai. Visose šitose nedorybių vietose papraščiau susekti vagis, plėšikus, nurenginėjančius vėlyvus praeivius, sučiupti dokumentų padirbinėtojus ir samdomus žudikus; be to, ten galima išvysti ydas žmonių, dažnai kilmingiausių didžiūnų, kurie iš pažiūros atrodo itin garbingi.

Viskas baigėsi tuo, kad paleistuvių karalius tapo lyg ir ypatingos policijos vadu. Jis visur turi šnipų, savo rankose laiko ir palaiko visas šitas tavernų padugnes, o jos dosniai aprūpina reikiamais pranešimais ir nurodo įtariamuosius. Prireikus apžiūrėti kelioninį lagaminą, pasekti keliautoją ar sužinoti, su kuo jis susitinka, kreipiamasi tik į jį. Negali sakyti, kad jį kas būtų mėgęs, tačiau visi jo bijojo. Aš jums pasakoju tai tam, kad žinotumėte, jei vieną dieną pateksite į karaliaus rūmus. Su juo verčiau nesipykti.

Jis uždirba nemažai pinigų, nes pareigos išties pelningos. Sekti paleistuves, tikrinti landynes – dalykas neginčijamai pinigingas. Be atlyginimo pinigais ir natūra, t. y. to, ką jis gaudavo kaip algą karaliaus dvare, jam dar turėdavo mokėti per savaitę dviejų su prievolę visi ištvirkavimo namai ir bordelių laikytojos. Neprastas mokestis, ar ne? Ir rinkti jį kur kas lengviau nei druskos mokestį. Be to, jis dar gauna po penkis su iš kiekvienos svetimaujančios moters... na, žinoma, iš tų, kurias pavyksta pričiupti. Tačiau tuo pat metu jis parūpina dvarui laisvo elgesio moteriškių. Jam mokama už tai, kad gerai matytų, o būna ir taip, jog moka už tai, kad laiku užmerktų akis ir nieko nematytų. Beje, kai karalius išjoja kur į žygį, tai jis, o ne kitas dvariškis vykdo karaliaus arba maršalų teismo nuosprendžius. Jis nustato bausmės vykdymo tvarką; tuo atveju jam atitenka visi pasmerktojo drabužiai, viskas, ką anas turėjo per areštą. Kadangi paprastai karaliaus įtūžį sukelia ne kokia prasikaltusi smulkmė, bet galingi ir turtingi žmonės, jų drabužiai ir brangenybės tikrai nėra menkavertis laimikis.

Toji diena Ruane – neapsakomos sėkmės diena. Nudaigoti karalių ir penkis jo senjorus! Šitaip gražiai pasipelnęs „paleistuvių karalius“ nebuvo nuo pat Pilypo Augusto laikų, o dar lygių neturinti dingstis būti įvertintam karaliaus. Todėl jis ir negailėjo pastangų. Mirties bausmė – visada reginys... Jam buvo liepta kreiptis į merą ir surasti šešis vežimus, mat karalius pareikalavo kiekvienam nusikaltėliui skirti po vežimą. Kortežas turėjo dar pailgėti. Vežimai jau laukė pilies kieme, į juos buvo įkinkyti apželtkojai peršeronai. Prireikė ieškoti ir budelio, nes negalėjo rasti Ruano budelio, o gal jis net ir nebuvo paskirtas. Vadinamasis paleistuvių karalius, specialiosios paskirties policijos vadas, ištraukė iš kalėjimo vieną tokį nepataisomą piktadarį Betruvą, Pjerą Betruvą... Matote, nė pats nežinau, kodėl prisimenu šitą pavardę... Jo sąžinė buvo siaubinga – keturios žmogžudystės. Tai turėjo rodyti gerą pasirengimą būsimam darbui, kurį jam ketino patikėti mainais į bausmės dovanojimą, suteiktą karaliaus raštu. Gražiai išsisuko tasai Betruvas. O jei miestas būtų turėjęs savo budelį...

Taip pat teko ieškoti ir kunigo, bet šitų žmonių netrūksta, taigi nebuvo jokio vargo jį išsirinkti... pirmas pasitaikęs kapucinas iš artimiausio vienuolyno.

Kol tie pasirengimai vyko, karalius Jonas toje pačioje pokylių menėje, tik kiek apvalytoje, sušaukė Mažąją tarybą...

Iš visko matyti, kad netrukus lis. Tai jau pliaups dabar visą dieną. Ne, bet kas mums, apsiklosime kailiais, šildyklės pilnos žarijų, turime žirnelių, karšto vyno su pagardais. Taigi jokia dranga mums nebaisi, iki Oksero be vargo išsilaikysime. O Okserą man bus labai malonu vėl išvysti, gera bus atgaivinti senus prisiminimus...

Vadinasi, karalius sušaukė Tarybą ir veik tik vienas kalbėjo. Jo brolis Orleanietis tylėjo; tylėjo ir jo sūnus Anžujietis. Odrehemas sėdėjo niūrus ir susimąstęs. Karalius be vargo įžvelgė savo patarėjų veiduose, ir net tų patarėjų, kurie šiaip troško Navaros karaliaus žūties, kad jie nepritaria jo sprendimui nubausti be teismo ir dar taip skubotai. Visa tai pernelyg priminė buvusio konetablio Raulio de Brieno mirties bausmę; jo likimą nulėmė įsiūčio priepuolis, o priežastys taip ir nepaaiškėjo; toji mirties bausmė rodė bloga lemiančią karaliavimo pradžią.

Tik Roberas de Lorisas, pirmasis šambelionas, antrino valdovo sprendimui reikalaudamas kuo spėresnio keršto; tai jis darė greičiau iš niekšiškumo nei iš įsitikinimo. Mat daugelį mėnesių šambelionas buvo praradęs karaliaus malonę, kai per Manto sutarties pasirašymą pernelyg karštai palaikė navariečius. Dabar Lorisui reikėjo įrodyti savo ištikimybę Prancūzijos karaliui.

Nikola Brakas, sumanus ir mokantis paveikti karalių žmogus, nukreipė jo mintis ir prakalbo apie Frikė de Frikaną. Jis stojo už tai, jog reikėtų palikti jį gyvą nors laikinai, kad galima būtų nuodugniai apklausti, kaip ir pridera. Be jokios abejonės, Kano valdytojas, ganėtinai jį paspaudus, atskleis itin įdomių paslapčių. O kai neliks nė vieno nusikaltėlio, tai išnarplioti sąmokslo bendrų tikrai nepavyks.

„Taip, išties protinga mintis, – sutiko karalius. – Tegul tas Frikė lieka gyvas“.

Tuomet Odrehemas atidarė langą ir šūktelėjo karaliaus reikalų tvarkytojui: „Užteks penkių vežimų!“ Savo žodžius patvirtindamas, iškėlė penkis pirštus. Ir vienas vežimas grįžo į meriją.

„Jei protas liepia išsaugoti gyvybę Frikanui, būtų dar protingiau palikti gyvą ir jo šeimininką“, – netikėtai pasigirdo dofino balsas.

Praėjus pirmajai sutrikimo minutei, dofinas nusiramino ir mąsliai žvelgė į visus. Dabar buvo sprendžiamas jo garbės reikalas. Visais galimais būdais jis stengėsi išgelbėti svainį. Jonas II paprašė Žano ďArtua pakartoti visiems girdint tai, ką jis žino apie sąmokslą. Tačiau „mano kuzenas Žanas“ atrodė gana pasimetęs, nes kalbėti Taryboje ne tas pats, kas kalbėti vienudu su karaliumi. Kai skundžiate žmogų, kuždėdami į ausį, tie jūsų kuždomis ištarti žodžiai skamba visai įtikinamai.

Bet tie patys dešimties asmenų akivaizdoje garsiai pasakyti žodžiai netenka tikroviškumo. Šiaip ar taip, tai tik girdai. Vienas senas tarnas matė... kitas girdėjo...

Net jei širdies gilumoje Normandijos kunigaikštis negalėjo nesutikti su pareikštais kaltinimais, tos prielaidos vis tiek neatrodo ganėtinai pagristos.

„O man regis, kad mes ganėtinai žinome apie mano netikusį žentą“, – tarė karalius.

„Ne, mano tėve, mes ničnieko nežinome“, – atsakė dofinas.

„Karoli, nejau jūs toks bukagalvis? – piktai paklausė karalius. – Argi negirdėjote, kad šitas niekšingas giminaitis, pametęs garbę ir sąžinę, šitas baisus gyvulys sumanė mus, pirmiausia mane, o paskui ir jus, artimiausiu metu nugalabyti? Jis norėjo nužudyti ir jus. Gal manote, kad be manęs galėsite sutrukdyti mūsų mielo žento užmačias; jis juk jau buvo sukilęs prieš mane, kai kadaise sumanė jus nutempti į Vokietiją? Jis siekia mūsų padėties ir mūsų sosto, bet daugiau nieko. Nejau jūs iki šiol esate pametęs galvą dėl jo ir nenorite nieko suprasti?“

Tada prabilo dofinas; jo balse suskambo pasitikėjimo savimi ir ryžto gaidelės: „Aš viską puikiai supratau, mano tėve, tačiau nėra nei įrodymų, nei prisipažinimų“. – „Kokių dar įrodymų jums reikia, Karoli? Ar jums nepakanka kuzeno žodžių, o jis juk tikrai garbingas žmogus? Laukiate, kol pats būsite pervertas durklu ir gulėsite klaikiame kraujo klane? Taip atsitiko ir mano vargšui Karlui Ispanui. Nejau jums reikia tokių įrodymų?“

Dofinas spyrėsi: „Neginčiju, mano tėve, nusikaltimo prielaidos labai rimtos, tačiau kol kas nieko daugiau ir neturime, tik prielaidas. O prielaida dar nėra nusikaltimas“. – „Karaliui, kuris privalo saugoti savo gyvybę, ir prielaida yra nusikaltimas, – suurzgė karalius, ir jo veidą išmušė raudonis. – Jūs, Karoli, kalbate ne kaip karalius, o kaip koks universiteto klerkas, apsivertęs storiausiomis knygomis“.

Tačiau jaunasis Karolis laikėsi savo. „Karaliaus pareiga – saugoti savo gyvybę; nedera karaliams kapoti vieniems kitų galvas. Karolis d'Evrė juk buvo pateptas šventais aliejais ir įšventintas valdyti Navarą. Jūsų žentas – neabejotinas niekšas, tačiau vis tiek jis jūsų žentas. Ir kas paskui gerbs karališkuosius asmenis, kai vienas karalius siunčia kitą ant ešafoto?“ – „Bet tai jisai viską pradėjo!“ – klyktelėjo karalius.

Tada įsiterpė maršalas d'Odrehemas, pareikšdamas savo nuomonę: „Valdove, šiuo atveju žmonės manys, kad viską pradėjote jūs“.

Maršalą, Aršambo, lygiai kaip ir konetablį, visada sunku paveikti. Jūs pats jį iškeliate į valdžios viršūnę, o jis nei iš šio, nei iš to pasinaudoja ta valdžia ir ima jums prieštarauti. Odrehemas – senas karys... nors, geriau pagalvojus, ne toks jau ir senas; jis net jaunesnis už mane... na, vis tiek tas žmogus visą gyvenimą tylėdamas pakluso įsakymams ir matė daugybę kvailysčių, kurioms negalėjo paprieštarauti. Dabar jis atsigriebė.

„Nebent sučiuptume vienais spąstais visus lapinus! – tęsė jis. – Tačiau Filipas Navarietis laisvas, – jis tai tikrai smarkuolis. Nugalabysite vyresnįjį, jį tučtuojau pakeis jaunesnysis, taip pat sukels ant kojų savo partiją ir puikiausiai susitars su anglais, o ką jau kalbėti apie tai, kad jis už brolį kur kas šaunesnis riteris, o mūšyje smarkesnis“.

Tada Liudvikas Orleanietis parėmė dofiną ir maršalą, pareikšdamas karaliui, kad laikys Navarietį uždarytą kalėjime, kol jis valdys jo vasalus.

„Ilgai tirkite bylą, iškelkite aikštėn jo klastą, padarykite taip, kad jį teistų Prancūzijos perai; tada nė vienas neišdrįs prieštarauti jūsų nuosprendžiui. Kai mūsų kuzeno Žano tėvas nusikalto visiems žinomais veiksmais, karalius, mūsų tėvas, kuo iškilmingiausiai surengė atvirą teismą. Kai mūsų antros eilės dėdė Pilypas Gražusis sužinojo apie nederamą savo marčių elgesį, įvyko teismas, tiesa, gana skubotas, bet teisingumas „buvo pasiektas apklausus, o nuosprendis paskelbtas viešai“.

Visa tai karaliui Jonui labai nepatiko, ir jis vėl padūko: „Gražūs pavyzdžiai, ką ir sakyti, be to, labai mums naudingi. Kam jūs čia man akis dumiate, mano broli?! Viešas Mobiuisono teismas tik užtraukė karališkajai giminei nešlovę ir sukėlė pakrikimą. O dėl Robero d'Artua, tai kaip tik už tai, kad jį teismo nuosprendžiu tik ištrėmė iš karalystės, užuot, teatleidžia mūsų kuzenas Žanas, paprasčiausiai sučiupę ir įvykdę mirties bausmę; juk jis įtraukė mus į karą su Anglija“.

Monsinjoras Orleanietis ne per daug myli savo vyresnįjį brolį ir būna itin patenkintas, kai gali jam įgelti; taigi ir tuomet jis netylėjo... Mane tikino, kad buvo pasakyta šitaip: „Valdove, mano broli, nejau turėčiau jums priminti, kad Mobiuisonas mums nė kiek nepakenkė? Jei nebūtų buvę teismo Mobiuisone, kur mūsų senelis Valua, tesaugo jį Dievas, suvaidino savo vaidmenį, veikiausiai dabar soste sėdėtumėte ne jūs, o mūsų kuzenas Navarietis. O karo su Anglija geidė grafas Roberas; jis tą karą norėjo sukurstyti, tačiau čia atsinešė tik vieną ietį – savąją. Karas su Anglija trunka jau 18 metų...“

Po tokio netikėto spaudimo karalius, regis, nusileido. Jis pasisuko į dofiną ir, rūsčiai į jį žvelgdamas, tarė: „Tiesa, 18 metų, t. y. kaip tik tiek, kiek metų ir jums, Karoli“, – tarsi priekaištaudamas sūnui už tokį sutapimą.

Į tai d'Odrehemas suniurzgė: „Mums būtų kur kas lengviau išgrūsti anglus, jei prancūzai amžinai nekariautų tarpusavy“.

Karalius sėdėjo minutę tylėdamas, nutaisęs rūsčią veido miną. Reikia išties stipriai pasitikėti savimi, kad tvirtai laikytumeis sprendimo, kuriam nepritaria visi tavo valdiniai. Štai čia ir išryškėja monarchų būdas. Tačiau karalius Jonas nebuvo nei tvirtas, nei ryžtingas, o tik užsispyręs.

Nikola Brakas, kuris puikiai mokėjo pasinaudoti tylos minutėmis, kai jos atsiranda Taryboje, atvėrė karaliui pasitraukimo vartus, pro kuriuos jis galėtų pasitraukti išsaugodamas savo orumą ir neparodydamas pykčio ir pagiežos.

„Valdove, ar ne per greit vienas kirvio kirtis gali išpirkti visas kaltes? Juk monsinjoras Navarietis verčia jus kentėti šit jau dvejus ir daugiau metų. O jūs jam ketinate skirti tokią trumpą bausmę? Jei lieptumėte uždaryti jį į kalėjimą, jis pasijustų taip, lyg mirtų kasdien. Be visa kita, dedu galvą, kad jo bendrai netrukus bandys jį išvaduoti. Tąsyk ir galėsite sučiupti tuos, kurie šiandien paspruko. Taigi turėsite puikiausią galimybę šitokio akivaizdaus maišto kurstytojams surengti teismą“.

Karalius sutiko su tuo patarimu pareikšdamas, kad iš tiesų jo išdavikas žentas nusipelnė už savo nusikaltimus kur kas ilgesnių kančių. „Bausmės vykdymą atidedu. Tik kad netektų vėliau gailėtis. Bet dabar tegul paskuba nubausti kitus. Gana kalbų, mes ir taip daug laiko sugaišome veltui“. Atrodė, lyg bijotų, kad kas neišsiderėtų iš jo ir kitos galvos.

Odrehemas vėl šūktelėjo karaliaus apsaugos vadui ir parodė jam keturis pirštus. Nebūdamas visiškai tikras, jog tasai jį suprato, dar pasiuntė į kiemą lankininką, kad anas lieptų grąžinti į meriją dar vieną vežimą.

„Ir paskubėkite! – patvirtino karalius. – Įsakykite kuo greičiau išvaduoti šituos išdavikus!“

Išvaduoti... Keistas žodis, kuris gali nustebinti kiekvieną, nepažįstantį šito keisto princo! Tuomet, kai jis įsako vykdyti bausmę, jo liepimas paprastai taip ir skamba. Jis nesako: „Išvaduokite mane nuo šitų išdavikų“, ir tai būtų visai suprantama. Jis sako: „Išvaduokite tuos išdavikus“... Ką karalius nori tuo pasakyti? Atiduokite juos budeliams? Išvaduokite juos nuo gyvenimo? O gal paprasčiausias nesusipratimas, kurį jis primygtinai kartoja, nes, pagautas pykčio priepuolio, pameta galvą ir nežino, ką kalba?

Aš jums visa tai pasakoju, Aršambo, taip, tarsi būčiau ten buvęs. Mat vos trims mėnesiams praėjus, t. y. liepos mėnesį, kai visa tai dar nebuvo išblėsę iš žmonių atminties, man visa tai pasakojo ir Odrehemas, ir monsinjoras Orleanietis, ir pats monsinjoras dofinas, be to, dar ir Nikola Brakas, žinoma, kiekvienas puikiai prisimena tai, ką ten pats kalbėjo. Šitaip aš atkūriau visą tą susitikimą ir viliuosi, kad gana tiksliai. Sužinojau ir tučtuojau apie tai parašiau popiežiui; jį jau buvo pasiekę įvairiausi ir kiek skirtingi gandai. Tokiuose reikaluose smulkmenos turi daugiau svarbos, nei įprasta manyti, nes jos daug pasako apie žmonių būdą. Lorisas ir Brakas, itin godūs pinigų ir geisdami praturtėti, gali ryžtis negarbingiems poelgiams, tik Lorisas – vidutinybė. Bet Brakas tikrai blaivaus mąstymo politikas.

Vis dar lyja... Briunė, kur mes? A-a, Fontenua... Taip, taip, atsimenu; jis priklausė mano diecezijai. Čia ir vyko tas garsusis mūšis, turėjęs Prancūzijai rimtų padarinių. *Fontanetum*, kaip jį vadino senovėje. Apie 840 metus, o gal 841-aisiais Karolis ir Liudvikas Germanas ten sutriuškino savo brolį Lotarą; paskui jie pasirašė Verdeno taikos sutartį. Ir kaip tik nuo to laiko Prancūzijos Karalystė amžinai atsiskyrė nuo imperijos... Šitaip pliaupiant lietui nieko nepamatysi. Beje, čia nėra į ką ir žiūrėti.

Kartkartėmis valstiečiai, ardami laukus, dar randa tai kardo rankeną, tai rūdžių kiaurai suėstą šalmą, gulintį žemėje apie 500 metų... Ne, Briunė, mes čia nesustosime, važiuojame toliau.

VII

Gailestingumo laukas

Karalius vėl užsivožė ant galvos šalmą ir šoko į balną; šalimais jojo maršalas, užsidėjęs paprasčiausią grandelių pošalmį. Kokie čia pavojai, kad reikėtų vilktis kovinę aprangą. Odrehemas ne iš tų, kurie mėgsta girtis kovų žygdarbiais, kai nebuvo jokio mūšio. Žinoma, kai karaliui norisi užsimaukšlinti šalmą ir dar ant viršaus karūną vien tam, kad pažiūrėtų, kaip keturiems žmonėms kerta galvas, tegul, tai jo reikalas.

Visi kiti, nuo paties kilmingiausio senjoro iki paprasčiausio lankininko, į bausmės vykdymo vietą eis pėsti. Taip buvo nutaręs karalius, nes negailėjo laiko ir pats su visomis smulkmenomis nurodinėjo ceremonijų eigą; jis ypač mėgo pridurti ką nors nauja, užuot leidęs viskam vykti nuo seno įprasta vaga.

Dardėjo tik trys vežimai, mat po visų tų įsakymų ir jų atšaukinėjimų sunku buvo ir susigaudyti, – merija grąžino vienu vežimu per daug.

Už vežimų žingsniavo Gijomas... palaukite, ne, ne Gijomas ir ne la Košas; aš supainiojau. Toks Gijomas a la Košas yra, tik jis karaliaus kambarinis, o jo pavardė kiek primena Košo pavardę... Lyg ir Gošas, o gal la Tanšas ar la Planšas... Dabar jau nebežinau, ar jo vardas Gijomas, beje, tai nelabai ir svarbu...

Taigi, šalia karaliaus apsaugos vado ėjo ir ką tik iškeptas budelis, išblyškęs tarsi ropė, ilgai išgulėjusi tamsoje, liesas liesutėlis, – taip man pasakojo, – nėmaž nepanašus į piktadarį, nužudžiusį keturis žmones. Paskui juos tapeno vienuolis kapucinas, iš papratimo vis čiupinėdamas kanapinę virvutę, juosiančią abitą.

Iš donžono išvedė pasmerktuosius – vienplaukius, už nugaros surištomis rankomis. Pirmasis žengė grafas ďArkūras, vilkintis tą patį baltą siurkotą, kurį karalius perplėšė nuo rankovės iki krūtinės kartu su marškiniais. Iš tolo švietė jo galingas petys, rausva tarsi paršiuko oda ir drūta krūtinė. Kiemo kampe tekėlu baigė galąsti kirvius.

Į nuteistuosius niekas nežiūrėjo, niekas ir nedrįso į juos pažvelgti. Vieni spoksojo įbedę akis į kiemo grindinį, kiti neatitraukė žvilgsnio nuo pilies sienos. Ir kas būtų drįsęs karaliui matant draugiškai ar bent su gailesčiu dirstelėti į tuos keturis, žengiančius tiesiai į mirtį? Net tie, kurie buvo užpakalinėje eilėje, stovėjo nosis įbedę į žemę bijodami, kad jų kaimynai nekalbėtų išvydę jų veiduose... Dauguma jų smerkė karalių. Bet juk viena yra smerkti, o visai kas kita parodyti, kad smerki... Daugelis jų seniai artimai draugavo su grafu ďArkūru, kartu medžiodavo, varžydavosi turnyruose, puotaudavo prie jo stalo, garsėjančio gausa. Nūnai nė vienas neatrodė tai prisimenąs; visus kur kas labiau traukė pilies stogai ir balandžio dangus. Žanas ďArkūras, apžvelgęs savo akimis iš po riebalais užplaukusių ir susiraukšlėjusių vokų, nepastebėjo nė vieno veido, kuriam nors žvilgsniu būtų galėjęs perduoti skausmą. Net savo brolio, ypač savo brolio! Kaipgi! Nugalabijęs vyresnįjį storulį, kam karalius perduos visus jo titulus ir visą jo turtą?

Į pirmąjį vežimą įvertė tą, kuris kol kas dar vadinosi grafu ďArkūru. Įvertė sunkokai. Ne juokai – pusantro centnerio, o dar surištomis rankomis. Atvilkti jį prie vežimo, pakelti ir įversti prireikė net keturių sargybinių. Vežimo dugnas buvo prikreiktas šiaudų; čia pat gulėjo trinka.

Kai pagaliau Žanas ďArkūras, galutinai iškamuotas ir sumaitotas, buvo įtupdytas į tuos ratus, jis pasisuko į karalių, lyg norėdamas kažką pasakyti, į karalių, kuris sėdėjo balne sustingęs it statula, grandelių pošarviais; ant galvos puikavosi plieno šalmas ir aukso karūna. Jis žvelgė į karalių, tokį teisingą teisėją, kuris visa savo povyza žūtbūt geidė parodyti, kad kiekviena gyvybė karalystėje pavaldi tik jo valiai ir pats turtingiausias kiekvienos provincijos senjoras akimirksniu gali tapti nieku, jei tokia bus jo, valdovo, valia. D'Arkūras nepratarė nė žodžio.

Sirą de Gravilį įsodino į antrąjį vežimą, o į trečiąjį įkėlė Mobiujė de Menmarą ir Koleną Dublelį, tą patį ginklanešį stalininką, kuris pakėlė savo durklą prieš karalių. Tas Dublelis, atrodo, kiekvienam kalbėjo: „Atsimink Karlo Ispano nužudymą „Verpiančios kiaulės“ smuklėje“. Visi esantys kieme suprato, kad jei ne Arkūrą, tai visus kitus tris tikrai čia atvedė kerštas, be to, tik kerštas įsakė karaliui taip žiauriai ir skubiai susidoroti. Nubausti žmones, kuriems buvo viešai dovanota... Tam, kad šitaip veiktum, reikia sugebėti uždegti savyje naują akivaizdžią neapykantą. Visa tai nusipelnė popiežiaus paties rūsčiausio pabarimo, tik popiežius tam buvo per silpnas...

Navaros karalių piktai stumtelėjo prie donžono langelio, kad jis nieko iš šito spektaklio nepraleistų.

Gijomas, tasai, kuris ne la Košas, pasisuko į maršalą ďOdrehemą... viskas atseit parengta. Karalius mosteli ranka. Ir kortežas pajuda.

Priekyje eina lankininkų būrys geležiniais šalmais ir odos palaidiniais; jie žirglioja sunkiai, vargiai keldami savo griozdiškus blauzdišarvius. Įdurmui joja maršalas; savo nepasitenkinimą jis rodo atvirai ir šito net neslepia. Toliau vėl lankininkai ir pagaliau trys vežimai. Galiausiai velkasi „paleistuvių karalius“, taip sakant, karaliaus apsaugos vadas, perkaręs budelis ir suskretęs kapucinas.

Paskiau karalius, lyg prikaltas prie savo kovinio žirgo; iš abiejų pusių – asmens sargyba ir pagaliau visa senjorų procesija. Jie turėjo ant galvų kas kepuraites, kas medžiotojų skrybėles, vilkėjo kailiu pamuštus apsiaustus ar tik trumpučius palaidinius.

Miestas nutilo ir ištuštėjo. Ruaniečiai apdairiai pakluso karaliaus įsakymui neišeiti iš namų. Užtat jų galvos buvo prilipusios prie storo žalsvo stiklo langų; žvilgsniai lydėjo procesiją pro mažumą pravertus langus, suskirstytus smulkiais kvadratėliais ir sutvirtintus švino kampainiu. Miestelėnai negalėjo patikėti, kad tame vežime sėdi grafas ďArkūras, tas pats grafas, kurį jie dažnai regėdavo savo gatvėse, net ir šįryt jis pradardėjo prabangiausiu ekipažu. Tačiau tai jis, dėl tokio stambumo nesupainiosi jo su niekuo kitu. „Tikrai jis; aš jums sakau, kad tikrai jis!“ Visi pažino ir karalių, kurio šalmas mažne siekė antro aukšto langus. Juk jis taip ilgai buvo jų kunigaikštis... „Jis, karalius, tikrai jis...“ Jie nebūtų jutę klaikesnės baimės po šalmo antveidžiu išvydę numirėlio kaukolę. Jie, tie šaunūs ruaniečiai, nors ir gana pašiurpinti, vis tiek rodė nepasitenkinimą, nes grafas ďArkūras juos palaikė, ir jie jį iš visos širdies mylėjo. Tada ir pasigirdo šnabždesys: „Ne, toks teismas neteisingas. Tai susiję ne su kuo kitu, o su mumis pačiais!“

Kelias buvo nelygus, ir vežimas baisiai kratė. Šiaudai slydo iš po pasmerktųjų kojų; jie vargiai išlaikė pusiausvyrą. Man pasakojo, kad Žanas ďArkūras visą kelią stovėjo užvertęs galvą; jo plaukai krito ant pakaušio, kitaip sakant, ant gilių, riebalais aptekusio kaklo raukšlių. Ką galėjo galvoti toks žmogus kaip jis, vežamas į miestą ir žiūrėdamas į dangų, slenkantį tarp namų frontonų? Aš dažnai svarstau, apie ką gali mąstyti pasmerkti myriop žmonės paskutines jiems likusias gyvenimo minutes... Gal grafas graužėsi, kad nesugebėjo deramai žavėtis visomis grožybėmis, kurias gerasis Dievas rodo ir dovanoja mums kiekvieną mielą dieną? O gal mąstė apie tai, kokie niekai gali mums trukdyti naudotis visomis tomis gėrybėmis. Dar vakar vakare jis ginčijosi dėl muito ir druskos mokesčių... O gal jį persekiojo mintis, kad tik per savo kvailumą įsipainiojo į visą šį reikalą. Juk jis buvo įspėtas, jį įspėjo dėdė Godfrua... „Tučtuojau iš ten dinkite..." Jisai, Godfrua d'Arkūras, bematant perprato, kad čia spąstai... „Šitas gavėnios pokylis kvepia pinklėmis..." Jei jo pasiuntinys būtų atvykęs bent kiek anksčiau, jei ten, laiptų apačioje, nebūtų pasipainiojęs Roberas de Lorisas... jei... jei... Tačiau tai – ne likimo klaida, tai – jo paties klaida. Būtų užtekę palikti dofino draugiją, būtų pakakę surasti kokių nors ir labiausiai nevykusių priežasčių atsispirti savo rajumui. Kur tau... „Išvyksiu po puotos, koks skirtumas..."

Matote, Aršambo, didžiausios nelaimės užgriūva žmones šitaip, dėl menkniekių, dėl klaidingo požiūrio ar sprendimo tokiomis aplinkybėmis, kurios jiems atrodo nereikšmingos, kai jie paprasčiausiai pasiduoda savo prigimties polinkiams... Kiek nukrypsi, pasirinksi ne tą, ką reikėtų pasirinkti, ir viskas, tavo gyvenimas baigtas.

O! Kaip jiems visiems norėtųsi įgyti teisę vėl pradėti viską iš naujo, grįžti atgal, pasukti teisingu, o ne tuo baisiu keliu. Štai Žanas d'Arkūras stumteli Roberą de Lorisą ir šūkteli jam: „Sudiev, mesire", šoka ant savo didžiulio arklio, – toliau viskas būtų kitaip. Jis vėl susitinka su savo dėde, vėl mato savo pilį, randa ten savo žmoną ir devynis vaikus ir visą likusį gyvenimą giriasi sugebėjęs ištrūkti iš karaliaus nagų... Nebent toji diena jau buvo pažymėta piktos lemties, ir jis, grįždamas iš pilies, vis tiek būtų susiknežinęs kiaušą trenkdamasis miške į sausą medžio šaką. Kaip sužinoti, kaip perprasti Dievo valią! Šiaip ar taip, nereikia pamiršti... na, ką šitas niekam tikęs teisingumas baigia ištrinti... kad grafas ďArkūras išties dalyvavo sąmoksle prieš Prancūzijos karūną. Na, ką gi, tai nebuvo karaliaus Jono diena; Dievas paliko Prancūzijai dar ir kitų bėdų, kurių įrankiu taps tas pats karalius.

Kortežas pasiekė šlaitą, vedantį į kartuves, tačiau sustojo pusiaukelėje, didžiulėje aikštėje, apsuptoje žemų namiūkščių; kas rudenį čia vykdavo arklių turgūs, ją vadina Gailestingumo lauku. Taip, taip ji ir vadinama. Ginkluoti žmonės išsirikiavo kairėje ir dešinėje kelio pusėje, o tas kelias kirto aikštę, palikdamas laisvą trijų iečių ilgio erdvę.

Karalius vis dar sėdėjo balne, pačiame aikštės vidury, mesto akmens atstumu nuo trinkos, kurią sargybiniai išrideno iš pirmojo vežimo ir kuriai pastatyti dabar ieškojo lygesnės vietos.

Maršalas nulipo nuo žirgo; ten jau stovėjo karaliaus svita, o virš visų kyšojo dvi brolių ďArtua galvos... Ką galėjo galvoti šiedu jaunuoliai? Juk vyresnysis paskirtas svarbiausiu atsakingu už visą bausmės vykdymą. O! Jie negalvojo nieko... mano kuzenas Žanas, ak, mano kuzenas Žanas... Svita sustojo pusračiu. Akies krašteliu visi stebėjo Luji ďArkūrą, kai iš vežimo tempė jo brolį; šis nė nekrustelėjo.

Turgaus aikštėje, kur greitomis sukurptu nuosprendžiu turėjo būti vykdoma mirties bausmė, pasirengimams vis nebuvo galo. Pro visų namų langus žvelgė akys.

Dofinas, Normandijos kunigaikštis, palenkęs galvą, ant kurios puikavosi perlais nusagstyta kepuraitė, mindžikavo vietoje šalia savo jaunojo dėdės Orleaniečio, tai žengdamas žingsnį pirmyn, tai vėl atgal, tarsi tikėdamasis nuvyti apnikusį nerimą. Staiga storulis grafas ďArkūras, kreipdamasis į jį, dofiną, ir į Odrehemą, kiek leidžia gerklė surinka: „Ei, valdove kunigaikšti, ir jūs, malonusis maršale, dėl Dievo meilės, maldaukite karalių, kad jis mane išklausytų, o aš jau mokėsiu išprašyti iš jo atleidimą ir papasakosiu tokių dalykų, kurie turės naudos ne tik jam, bet ir visai karalystei“.

Kiekvienas, kuris girdėjo jo žodžius, ilgai prisimins tą iš sielos išsiveržusį klyksmą, reiškiantį ir mirties baimę, ir prakeiksmą.

Stumiami to paties jausmo, kunigaikštis ir maršalas priėjo prie karaliaus, kuris ir pats turėjo viską girdėti taip pat gerai, kaip ir jie. „Valdove, mano tėve, išklausykite jį!“ – „Taip, taip, valdove, išklausykite, juk jums nuo to tik geriau bus!“ – primygtinai prašė maršalas.

Tačiau tasai Jonas II – tikras mėgdžiotojas! Jis mėgdžioja savo senelį Karolį de Valua, o gal ir patį legendinį karalių Artūrą. Kažkas jam pasakė, kad Pilypas Gražusis, įsakęs nubausti nusikaltėlį, būdavo nepalenkiamas jokiais maldavimais pasigailėti. Tuomet jis ima mėgdžioti jį, manydamas esąs panašus į Geležinį Karalių. Tačiau Pilypas Gražusis niekada nedėvėdavo šalmo, kai to nereikėdavo. Ir jis nesvaidydavo bausmių į kairę ir į dešinę, nebausdavo mirtimi vien dėl to, kad jį smaugdavo vis dar ramybės neduodanti neapykanta.

„Įsakykite išvaduoti tuos išdavikus!“ – pakartojo Jonas II pro pakeltą šalmo antveidį.

Ak, koks jis tą minutę turėjo jaustis didis ir išties visagalis! Karalystė per amžių amžius prisimins nepalenkiamą jo valią. Be to, jis ką tik prarado puikiausią progą bent akimirką susimąstyti.

„Na, ką gi! Išklausykite išpažinties“, – tarė tuomet grafas ďArkūras, pasisukdamas į apskretusį kapuciną. O karalius šūktelėjo: „Ne, jokių išdavikų išpažinčių!“

Čia jis jau ne mėgdžioja, o pats kuria. Jis laiko nusikaltimą... bet, tiesą sakant, kokį nusikaltimą? Nusikaltimas, kad esi įtarinėjamas, nusikaltimas, kad nepalankiai kalbėjai apie karalių, ir tai jam perdavė... Sakykim, tai išties nusikaltimas, jo didenybės įžeidimas, panašus nusikaltimas kaip erezija ar atsiskyrimas nuo Bažnyčios. Ar Jonas II ne Dievo pateptasis? *Tu es sacerdos in aeternum*... Tu esi per amžius Dievo pateptasis... Jis imasi Dievo misijos ir sprendžia, kur po mirties siųsti sielas. Už tai, mano galva, šventasis tėvas turėtų jį griežtai pabarti...

„Tik šitą, stalininką...“ – priduria jis, rodydamas į Koleną Dublelį.

Pasakykite, kas gali dėtis smegeninėje, kai ji skylėta tartum sūris? Kodėl toks išskyrimas? Kodėl karalius leidžia atlikti išpažintį tik stalininkui, pakėlusiam prieš jį durklą? Ten buvę žmonės, kai tik prisimena tas klaikias valandas, iki šiolei negali suprasti tokios karaliaus keistenybės. Gal jis norėjo nustatyti kaltės sunkumą atsižvelgdamas į feodalinę hierarchiją ir pabrėžti, kad stalininkas, kuris prasikalto, yra mažiau kaltas nei riteris? O gal peilis, nukreiptas į jo krūtinę, privertė karalių pamiršti, kad Dublelis taip pat buvo vienas iš Karlo Ispano žudikų, lygiai kaip Menmaras ir Gravilis. Tuo tarpu Menmaras, augalotas vyriškis, svaidė įsiūčio kupinus žvilgsnius ir stengėsi išsivaduoti iš veržiančių rankas virvių, o Gravilis, negalėdamas persižegnoti, balsu kalbėjo maldas... jei Viešpats Dievas susimylės išgirsti jo atgailą, išgirs ją be jokio tarpininko.

Kapucinas, pradėjęs nebesuprasti, ką jis čia veikia, tučtuojau įsikibo į sielą, kurią jam pagaliau patikėjo, ir ėmė paskubom šnibždėti į Koleno Dublelio ausį lotyniškas maldas.

Karaliaus apsaugos galva stumteli grafą ďArkūrą arčiau trinkos: „Klaupkitės, mesire“.

Storulis suklumpa lyg vėzdu partrenktas jautis. Jis vis krutina kojas, nes aštrus žvyras skaudžiai sminga į kelius. „Paleistuvių karalius“, paėjęs jam už nugaros, netikėtai užriša akis ir atima galimybę matyti nors trinkos kraštą – paskutinį daiktą, kuris prieš jį.

Tačiau užrišti akis reikėjo greičiau visiems kitiems, kad apsaugotų juos nuo reginio, kuris netrukus turėjo prasidėti.

„Paleistuvių karalius“... Karaliaus apsaugos vadas... vis dėlto keista, niekaip negaliu prisiminti jo vardo, o juk esu jį matęs šalia karaliaus daugybę kartų ir puikiausiai atmenu: aukštas ir tvirtas žaliūkas, nešioja tankią juodą barzdą... Ir šit jis abiem rankom griebia už galvos nuteistąjį kaip kokį daiktą ir guldo ją ant trinkos. Praskiria plaukus taip, kad apnuogintų kaklą.

O grafas ďArkūras ir toliau vis krutina kelius, į kuriuos taip skaudžiai įsirėžę aštrūs žvirgždukai...

„Ei, kirsk!“ – paliepė „paleistuvių karalius“. Tada jis pamatė, kaip budelis dreba. Jis nepaliovė ranka svėręs didžiulio, sunkaus kirvio, mėtė jį iš vienos į kitą vis ieškodamas patogesnės vietos atsistoti prie trinkos. Jis mirė iš siaubo. O! Visai kas kita būtų darbuotis su durklu, ir dar kuo tamsesniame kampe. Bet tokiam nupiepėliui mosuoti kirviu, matant karaliui, visiems tiems senjorams ir dar kareiviams! Po ilgų kalėjimo mėnesių jis nebejautė jėgos raumenyse, nors prieš tai, kad būtų tvirtesnis, gavo riebios sriubos ir taurę vyno. Bet jam neužmaukšlino gobtuvo su prapjovomis akims, kaip paprastai daroma, nes tokio drabužio nebuvo po ranka. Taigi nuo šiol visi žinos, kad jis – budelis. Ne tik nusikaltėlis, bet dar ir budelis. Kiekvienas šiurps iš siaubo jį pamatęs. Bet ką gali žinoti, kas dėjosi to žmogėno, to Betruvo galvoje, kai jis ketino užsidirbti laisvę tuo pačiu veiksmu, kuris atvedė jį į kalėjimą. Jis matė galvą, kurią turėjo nukirsti ten pat, kur kiek vėliau būtų atsidūrusi ir jo paties galva, jei karalius nebūtų atvykęs į Ruaną. Kas žino, gal ne karaliaus, o šito niekšo širdyje daugiau gailestingumo, daugiau užuojautos kitam žmogui, daugiau dvasinio ryšio su savo artimu.

„Kirsk!“ – reikėjo pakartoti „paleistuvių karaliui“. Betruvas pakėlė kirvį, bet ne tiesiai virš galvos, kaip dera budeliui, o įžulniai, t. y. taip, kaip laiko jį medkirtys, taikydamasis nukirsti medį, ir neužsimojęs paleido kirvį pasitikėdamas jo svorio jėga. Kirvis krito netikusiai.

Yra budelių, kurie nukerta galvą iš pirmo karto, vienu vieninteliu, gerai nutaikytu kirčiu. Tik ne šitas, o ne, ne šitas! Iš visko atrodė, kad grafas ďArkūras nudobtas, nes jo keliai jau nejudėjo; tačiau jis dar buvo gyvas, mat kirvio smūgį sušvelnino riebus jo kaklas.

Teko viską pradėti iš naujo. Dar blogiau. Šįkart geležies ašmenys atkirto tik kaklo kraštą. Iš plačios žaizdos pliūptelėjo kraujas, pasimatė stori gelsvi lašiniai.

Dabar Betruvas kovojo su kirviu, kuris giliai įsmigo į trinką; jam niekaip nesisekė jo ištraukti. Jo veidu sruvo prakaitas.

Apsaugos vadas atsisuko į karalių kalto žmogaus veidu, lyg norėdamas pasakyti: „Aš dėl to nekaltas“.

Betruvas visai pasimeta, negirdi, ką jam patarinėja žmonės. Jis vėl kerta, ir, regis, kirvio ašmenys įslysta į sviesto luitą. Dar kartą ir dar! Nuo trinkos srovena kraujas, raudonom dėmėm aptaško perplėštą mirtininko palaidinį. Stebėtojai suka šalin akis, kai kuriuos pykina. Dofino veide sustingsta siaubas ir įsiūtis; jis taip sugniaužia kumščius, kad net jo dešinė ranka pamėlynuoja. Luji ďArkūras, mirtinai išblyškęs, iš paskutinių jėgų laikosi stovėdamas pirmoje gretoje ir stebėdamas, kaip tarsi skerdykloje doroja jo brolį. Maršalas pasitraukia į šalį, kad neįliptų į kraujo lataką, kuris palengva vingiuoja prie jo.

Pagaliau iš šešto karto stambi, vis dar juodu raiščiu apršita grafo ďArkūro galva atsiskyrė nuo kūno ir nusirito nuo trinkos.

Karalius nė nekrustelėjo. Pro plieninio šalmo plyšį jis be menkiausio sumišimo ženklo, be jokio pasišlykštėjimo ar nerimo žvelgė tiesiai į tą kruviną košę, kuri dar taip neseniai buvo kaklas, į tą nukirstą purviną galvą lipniame kraujo klane. Galbūt jo metaliniame veide šmėstelėjo šypsena. Tarkštelėjo geležis, ir visi pamatė, kaip ant žemės žnektelėjo nualpęs lankininkas. Tik tada karalius teikėsi nusukti akis. O tas drybsantis skystablauzdis neilgai bus jo sargyboje. Perinė le Biuflis pasilenkė, pakėlė lankininką už marškinių apykaklės ir iš visų jėgų trenkė antausį. Bet tas bailys savo alpuliu, pasirodo, padarė paslaugą: visi kiek atitoko, pasigirdo net kikenimas.

Trys vyrai patraukė lavoną ir nukirstą galvą šalin. „Kur sausa, kur sausa!“ – šaukė karaliaus apsaugos vadas. Nepamirškime, kad visi nubaustųjų drabužiai atitekdavo jam. Užtenka, kad jie perplėšti, o kai dar ir susiterlios, kokia iš jų nauda. Ir taip jau dviem nuteistaisiais mažiau...

Todėl jis ir drąsino savo budelį patarinėdamas, lyg prieš jį stovėtų ne prakaitu apsipylęs ir šnopuojantis budelis, o išsekęs imtynininkas... „Kelk kirvį tiesiai virš savęs ir nežiūrėk į jį, žiūrėk ten, kur turi pataikyti, į kaklo vidurį. Ir tada dėk!“ Dar jam reikėjo pakreikti šiaudų šalia trinkos, kad susigertų kraujas, ir užrišti akis sirui de Graviliui, tam gerajam normandui; jis taip pat buvo apkūnus. Ir jį prireikė parklupdyti, paguldyti galvą ant kruvina koše aptekusios trinkos. „Kirsk!“ Ir ką, vienu smūgiu... stebuklas... Betruvas jam perkerta sprandą, ir galva nusirita, o kūnas šlumšteli ant šono; į dulkėtą žemę trykšteli kraujo fontanas. Žmonės su palengvėjimu atsiduso. Nedaug trūko, ir jie būtų puolę sveikinti Betruvo, o šis apstulbęs dairėsi pats nesuprasdamas, kaip tai galėjo pavykti.

Ateina raišakojo ilgšio Mobiujė de Menmaro eilė, – jis su iššūkiu žvelgia į karalių. „Visi žino! Visi žino!..“ – šūkteli jis. Tačiau priešais išdygsta barzdočius ir užriša ant galvos raištį; jo žodžiai uždūsta. Taip niekas ir nesužino, ką jis norėjo pranešti.

Maršalas ďOdrehemas dar pasitraukia, nes kraujas sėlina prie jo batų... „Kirsk!“ Smūgis. Pakako gerai nutaikyto vienintelio.

Menmaro kūną nutempia atgal, ten, kur jau guli kiti du. Lavonų rankas atriša, nes taip juos lengviau pagriebti, įsiūbuoti ir – švyst! – sumesti į pirmą pasitaikiusį vežimą, kuris nugabens juos iki kartuvių, kur kūnus dar pakabins šalia kitų, baigiančių pūti... Ten juos ir išrengs. „Paleistuvių karalius“ duoda ženklą surankioti ir galvas.

Betruvas stovi be kvapo, atsirėmęs į kirvio kotą. Jam gelia juosmenį; jis visiškas bejėgis. Dar kiek, ir visi būtų pajutę jam gailestį. O! Jis gerai padirbėjo už dovanotąją bausmę. Ir jei iki gyvenimo pabaigos jį kankins klaikūs sapnai ir jis šauks naktimis, šituo visai nereikėtų stebėtis.

Nors Kolenas Dublelis, narsusis stalininkas, ir gavo nuodėmių atleidimą, bet jis nerimavo. Net bandė išsivaduoti stumiamas prie trinkos; jis norėjo ten pats prieiti. Tačiau užrištas ant veido raištis padėjo jam išvengti būdingų visiems nuteistiesiems negrabių gestų.

Niekas negalėjo numatyti, kad Dublelis pačiu netinkamiausiu momentu pakels galvą ir Betruvas... čia jau išties jo kaltės nebuvo!.. perskels jam kiaušą. Ir dar vienas kirtis! Paskui viskas baigta.

Turės ką pasakoti ruaniečiai, kurie buvo aplipę namų langus. Ir tie pasakojimai žaibo greičiu aplėks visus miestus ir miestelius iki pat nuošaliausių kunigaikštystės kampelių. Iš visur ims plūsti į Ruaną žmonės, kad patys pagaliau išvystų aikštę, sugėrusią šitiek kraujo. Ir nė vienas nepatikės, kad iš keturių kūnų galėjo tiek išbėgti ir kad aplink ant žemės galėjo atsirasti tokia plati juodymė.

Karalius Jonas žvelgė į savo patikėtinius su keistu pasitenkinimu. Siaubas, kurį jis kėlė net patiems ištikimiausiems tarnams, atrodė, nebuvo jam nemalonus; jis didžiavosi savimi. Jis ypač atidžiai stebėjo savo vyresnįjį sūnų. „Štai kaip, mano berniuk, turi elgtis, kai esi karalius..."

Kas būtų jam išdrįsęs pasakyti, kad be reikalo nusileido savo kerštingai prigimčiai? Tą dieną jis pasijuto tarsi kryžkelėje. Kuriuo keliu pasukti? Į kairę ar į dešinę? Jis pasirinko blogiausiąjį, kaip ir grafas ďArkūras, kai stovėjo ant paskutinės donžono laiptų pakopos. Po šešerių negandų kupinų valdymo metų, per kuriuos būta šitiek neramumų, sunkumų ir pralaimėjimų, jis parodė karalystei neapykantos ir prievartos pavyzdį, o karalystė, beje, greit juo pasekė. Nereikėjo nė pusės metų, ir karalius įžengė į tikrų nelaimių kelią, nusivesdamas kartu ir visą Prancūziją.

Trečia dalis

PRARASTAS PAVASARIS

I

Šuo ir lapiukas

Ak, kaip buvo gera, kaip išties gera vėl pamatyti Okserą. Niekada nemaniau, kad Viešpats Dievas man suteiks tokią malonę ir aš taip galėsiu ja mėgautis. Vėl išvydęs vietas, kur praėjo tavo jaunystė, visuomet susijaudini. Jūs dar patirsite šitą jausmą, Aršambo, kai metų našta užguls jūsų pečius. Jei jums kada teks pravažiuoti Okserą, kai sulauksite mano metų... Tesaugo jus Dievas... Jūs, Aršambo, pasakysite: „Aš čia buvau su savo dėde kardinolu, tuomet jis dar vyskupavo, ten buvo jo antroji diecezija; tik paskui jis užsidėjo kardinolo kepuraitę... Aš jį lydėjau į Mecą, kur jis turėjo pasimatyti su imperatoriumi..."

Aš čia gyvenau trejus metus, ištisus trejus metus... O! Nemanykite, kad man gaila tų laikų ir kad aš geriau nei šiandien naudojausi gyvenimo džiaugsmais, būdamas Oksero vyskupu. Turiu prisipažinti, kad tada nekantravau iš ten kuo greičiau ištrūkti. Aš žvairakiavau Avinjono linkui, nors puikiai žinojau, kad esu dar per jaunas; tačiau kaip tik anuomet pajutau, kad Dievas man davė tvirtą charakterį ir daug proto, o tai galėtų Jam duoti, jei patekčiau į popiežiaus rūmus. Norėdamas išmokti pakantumo, ėmiau gilintis į astrologiją; šitas mokslas ir paskatino mano geradarį Joną XXII kaip tik man skirti kardinolo kepurę, – aš tuomet teturėjau 30 metų. Bet šitai, rodos, jau esu jums pasakojęs... O! Mano mielas sūnėne, kai bendraujate su gerokai vyresniu žmogumi, tenka priprasti tą patį pasakojimą išgirsti net kelis kartus. Ir tai ne dėl to, kad į senatvę mūsų smegeninės suminkštėja, ne, tik jos prikaupia tiek prisiminimų, kad, nori ar nenori, jie ima ir išlenda į paviršių. Jaunystė noriai rezga ateities vizijas, o senatvė atkuria praeitį pasitelkdama atmintį. Tai lygiaverčiai dalykai... Ne, aš nesigailiu. Kai dabar lyginu save su anuo, koks buvau, galiu šlovinti Aukščiausiąjį ir mažumą pagirti save patį, tik, žinoma, kukliai ir santūriai. Paprasčiausiai laikas sruvena iš Dievo rieškučių, o tada, kai nustosiu prisiminti, sustos ir laikas. Išskyrus prisikėlimo iš mirusiųjų dieną, kai visos mūsų gyvenimo akimirkos susilies į vieną. Bet šitai mano protui nesuvokiama. Aš tikiu prisikėlimu, visus mokau juo tikėti, tačiau pats nė nebandau įsivaizduoti, kaip ten yra iš tikrųjų; aš tvirtinu, kad išpuikėliai yra tie, kurie drįsta dvejoti prisikėlimu... Taigi, taigi, tokių daugiau, nei manote... nes jie neįgali jo įsivaizduoti. Žmogus elgiasi lyg neregys, kuris neigia šviesą vien dėl to, kad jos nemato. Šviesa neregiui – didžiulė paslaptis.

Palaukite... Apie tai galėčiau pakalbėti per sekmadienio pamokslą, kurį sakysiu Šanse. Esu katedros arkidiakonas. Todėl ir privalau daryti tokį vingį. Mes galėjome iškart pasukti į Trua, bet reikia dar patikrinti Šanso kapitulą.

Šiaip ar taip, man būtų malonu kiek ilgiau paviešėti Oksere. Tos dvi dienos prabėgo per greitai... Sent Etjenas, Sen Žermenas, Sen Esebas, visos tos gražios bažnyčios, kur aš laikiau mišias, tuokiau poras, dalijau komunijas... Žinote, kad Okseras, *Autissidurum*, seniausias iš visų mūsų karalystės krikščioniškų miestų; čia buvo vyskupijos centras prieš du amžius iki Chlodvigo, kuris, beje, sugriovė jį beveik iki pamatų mažai nusileisdamas Atilai, kadaise padariusiam tą patį; be to, ten prieš 600 metų vyko konklava... Kai aš vadovavau diecezijai, mano didžiausias ir nuolatinis rūpestis buvo išvaduoti ją iš skolų, kurias paliko mano pirmtakas, vyskupas Pjeras. Iš jo negalėjau nieko išreikalauti; tuo metu jis jau buvo įšventintas į kardinolus. Taigi puiki parapija, tikras kurijos prieškambaris... Pagaliau pavyko visas skyles užlopyti savo beneficijomis ir padedamam mano šeimos: mano įpėdiniai rado kur kas geresnę padėtį. Dabar mus lydintis toks pat. Jis išties geras prelatas, šitas naujasis Oksero monsinjoras... Tačiau Buržo monsinjorą parsiunčiau į... Buržą. Jis vis tampė mane už sutanos prašydamas, kad leisčiau jam pasiimti trečiąjį notarą. O! To jau per daug. Aš jam atsakiau: „Monsinjore, jei jums reikia tiek daug raštininkų, vadinasi, jūsų vyskupijos reikalai labai supainioti. Dėl to įpareigoju jus tučtuojau sugrįžti atgal, į Buržą, ir pačiam viską sutvarkyti. Su mano palaiminimu“. O mes be jo Mece kuo puikiausiai apsieisime. Oksero vyskupas sėkmingai jį pakeis... Beje, tai aš jau spėjau pranešti dofinui. Vakar nusiunčiau pas jį žygūną. Jis turi grįžti rytoj, vėliausiai – poryt. Vadinasi, paskutines žinias iš Paryžiaus gausime jau Šanse... Dofinas nepasiduoda; nepaisydamas visų gudrybių ir jam daromo spaudimo, jis vis dar laiko Navaros karalių kalėjime...

O kaip reagavo į tuos kruvinus Ruano įvykius Prancūzijos žmonės? Pirmiausia pats karalius keletą dienų iš miesto nekėlė kojos ir apsistojo Buvrėjaus pilies donžone, o sūnui liepė įsikurti kitame pilies bokšte, trečiajame bokšte sargyba saugojo Navaros karalių. Mūsų Jonas II manė privaląs sutvarkyti daugybę reikalų ir iškvosti atiduodamą kankinimams Frikaną. „Padarysime iš Frikano frikasė“. Šis kalambūras, manau, buvo pasiskolintas iš Mitono Kvailelio. Tačiau nereikėjo kurti nei didelės ugnies, nei ieškoti galingų replių; Perinė le Biufliui ir keturiems sargybiniams prireikė atitempti jį į rūsį ir pasukioti prieš nosį keletą kankinimo įrankių, ir Kano valdytojas tučtuojau įrodė savo gerą valią. Jis kalbėjo, kalbėjo, taip sakant, išpurtė iš savo krepšio viską iki menkiausio trupinio. Taip ir buvo. Ne kitaip. Kaip abejosi jo sakomais žodžiais, kai kalbant jam iš baimės tarškėjo dantys?

Iš tiesų, ką gi jis prisipažino? Pasakė Karlo Ispano nužudymo bendrininkų vardus? Jie ir taip jau seniai buvo žinomi; Frikanas nepridūrė nė vieno nežinomo, kuris po Manto sutarties nebūtų gavęs malonės rašto. Tačiau jo pasakojimas truko ištisą rytą. Ar tai slapti Karolio Navariečio pasitarimai Flandrijoje ir Avinjone su Lankasterio kunigaikščiu? Tačiau Europos karalių rūmuose visi apie tai tik ir kalbėjo; Frikanas mažai ką nauja pridūrė prie to, ką jau visi žinojo. Ar tai Anglijos ir Navaros karalių susitarimas padėti vienas kitam karo veiksmuose? Ir patys kvailiausi žmonės galėjo tai suprasti dar praėjusią vasarą, kai mažne tuo pačiu laiku savo karius išlaipino Karolis Piktasis Kotentene, o Velso princas – Bordo. Iš tikrųjų slapta sutartis, kuria Navaros karalius pripažįsta karalių Eduardą Prancūzijos karaliumi ir kuria jie pasidalijo visą karalystę! Frikanas noriai pripažino, kad toks susitarimas buvo parengtas, ir patvirtino Žano ďArtua iškeltus kaltinimus. Tačiau sutartis nebuvo pasirašyta, vyko tik parengiamieji darbai. Kai karalius Jonas išgirdo šituos Frikė parodymus, sužviegė: „Išdavikas! Išdavikas! Ar ne mano teisybė?“

Dofinas atkirto: „Tėve, šitą sutartį rengė anksčiau nei Valonijos sutartį, kurią Karolis pasirašė su jumis ir kurioje aptariami visai priešingi dalykai. Išeitų, kad Karolis veikiau išdavė Anglijos karalių, o ne jus“.

Kai karalius Jonas suurzgė, kad jo žentas išdavė visus žmones, dofinas įsiterpė: „Išties, mano tėve, ir pats pradedu tuo tikėti. Tačiau jūs labai klysite apkaltindamas Karolį tuo, kad jis išdavė kaip tik jūsų naudai“.

Apie kelionę į Vokietiją, kur ketino vykti, bet taip ir neišvyko Karolis Piktasis ir dofinas, Frikė de Frikanas kalbėjo neužsičiaupdamas. Jis vardijo sąmokslininkus, nurodinėjo vietas, kur jie turėjo susitikti, ir ką kuris planavo daryti... Tačiau visa tai savo tėvui jau buvo papasakojęs pats dofinas.

O ką jis žino apie naują Navaros monsinjoro sąmokslą, kurio tikslas – sučiupti Prancūzijos karalių ir nužudyti? O, ne, Frikė apie tai nėra girdėjęs nė vieno žodžio, nepastebėjęs nė menkiausio ženklo. Tiesa, grafas ďArkūras... apkalbėdamas mirusįjį, kaltinamasis nė kiek nerizikuoja; teisingumui šitai gerai žinoma... paskutinius mėnesius grafas ďArkūras siaubingai tūžo ir neretai kalbėjo grasindamas; tačiau tik jis vienas ir tik savo vardu.

Kaip, kartoju, kaip nepatikėti žmogumi, kuris toks paslaugus savo kvotėjams, ištisas šešias valandas nesustodamas pila savo parodymus, o raštininkai nespėja smailinti plunksnų? Koks gudreiva tas Frikė, uoliai išėjęs šeimininko mokslus, dabar skandinąs visus aplinkui žodžių tvane ir apsimetąs tokiu nepakenčiamu plepiu, kad tik geriau paslėptų tai, ką svarbu nutylėti! Šiaip ar taip, tam, kad šituos parodymus galėtum panaudoti teisme, reikės dar apklausti jį Paryžiuje, sudarius naują tyrimo komisiją, kadangi senoji niekam tikusi. Iš esmės užmetė didžiulį tinklą, o sugavo tik kelias žuvelytes.

Tuo pat metu Jonas II rūpinosi užgrobti išdavikų valdas ir pareigas; dėl to jis išsiuntė iš Ruano vikontą Tomą Kupveržą, kad šis uždėtų savo leteną ant visų Arkūro giminės turtų, o maršalą ďOdrehemą pasiuntė užimti Evrė miesto. Tačiau visur Kupveržas buvo sutinkamas labai nemeiliai, ir, gali sakyti, užgrobta ne per daugiausia. Jam būtų reikėję kiekvienoje pilyje palikti po ištisą įgulą karių, o jų jis nebuvo ganėtinai pasiėmęs. Užtat stambus nukirsta galva Žano ďArkūro kūnas neilgai kybojo Ruano kartuvėse. Jau antrąją naktį gerieji normandai slapta nukabino jį ir palaidojo, kaip ir dera palaidoti krikščionį; kartu jie prasimanė gerą pramogą pasišaipyti iš karaliaus.

O dėl Evrė, tai jį teko apgulti. Tačiau šis miestas nebuvo vienintelė navariečių feodo valda. Nuo Valonijos iki Melano, nuo Longvilio iki Konšų, nuo Pontuazo iki Kutansų – kiekviename mieste tvyrojo grėsmė, net gyvatvorės palei kelius virpėjo; atrodė, kad ir jas veikia visur slypintis pavojus.

Karalius Jonas Ruane toli gražu nesijautė saugus. Čia jis buvo atvykęs lydimas gana stipriai ginkluoto būrio, tikusio užpulti pokylio dalyvius, bet ne numalšinti maištą. Jis vengė išeiti iš pilies. Patys ištikimiausi jo tarnai, tarp jų ir pats Žanas ďArtua, patarinėjo jam išvykti iš Ruano. Jo buvimas kurstė žmonių įniršį.

Savo liaudies bijantis karalius yra išties vertas gailesčio valdovas, ir nenorom imi manyti, kad jo karaliavimo dienos suskaitytos.

Taigi Jonas II apsisprendė grįžti į Paryžių, tačiau įsigeidė, kad jį lydėtų dofinas: „Jūs neatsilaikysite, Karoli, kai jūsų kunigaikštystėje prasidės neramumai“. Jis ypač baiminosi, kad sūnus nepasirodytų pernelyg palankus Navaros partijai.

Dofinas pasidavė pareikšdamas norą keliauti vandeniu: „Aš įpratau, mano tėve, iš Ruano į Paryžių plaukti Sena. Jei elgsiuos kitaip, žmonės pamanys, kad bėgu. Beje, mes plauksime lėtai, ir visos naujienos pasieks mus kur kas greičiau nei keliaujant sausuma; ir jei tos naujienos pasirodys tokios, kad privers mane grįžti, padaryti tai bus kur kas patogiau“.

Šit karalius sėda į didžiulį laivą, kurį Normandijos kunigaikštis įsakė pastatyti tik jo kelionėms, nes, kaip jau minėjau, jis labiausiai nemėgsta keliauti raitas. Didžiulė, plokščiadugnė, išdailinta ir paauksuota laivė; plevėsuoja Prancūzijos, Normandijos ir Dofinė vėliavos. Ji plaukė varoma burių; nors ją galima valdyti ir irklais. Viršutinė kajutė įrengta tartum tikras kambarys, jaukus gyvenamas būstas, išklotas kilimais ir apstatytas skryniomis. Dofinas mėgo čia šnekučiuotis su savo patarėjais, žaisti šachmatais ir šaškėmis arba paprasčiausiai žavėtis kraštovaizdžiu, kuris per visą kelionę šia vandeninga upe rodo savo nepakartojamas grožybes. Tačiau karalius netvėrė pykčiu, kai reikėjo susitaikyti su šitokiu lėtumu ir ramybe. Kokia kvaila mintis plaukti Sena sukiojantis tomis visomis kilpomis; šitaip kelias pailgėja bent tris kartus, o juk galima šuoliuoti tiesiai keliais! Jis sunkiai apsiprato tokioje mažoje erdvėje; kiauras dienas žingsniuodavo pirmyn atgal diktuodamas laišką, vieną vienintelį laišką, kurį jis tai pamiršdavo, tai vėl jo griebdavosi be perstojo perdirbinėdamas. Ir kiek paplaukus, žiūrėk, vėl įsakydavo prisišvartuoti prie kranto. Tada jis brisdavo per purvynę, kad prisikastų iki prieplaukos, braukdamas purvais apskretusius savo aulinius per saulutes. Paskui, liepęs atvesti arklį, kartu su svita keliavusį paskui laivę krantu, be jokio reikalo jodavo apžiūrėti pilies, pastebėtos topolių guote. „Kol sugrįšiu, laiškas turi būti parašytas iš naujo“. Jo laiškas popiežiui; jame jis stengėsi paaiškinti Navaros karaliaus suėmimo priežastis. Galėjai pamanyti, kad svarbesnių dalykų karalystėje nė nebuvo! Buvo, tik karaliui jie nerūpėjo. Nerūpėjo niekas, nors kai kas ir prašė jį įsikišti. Per prastai mokami mokesčiai, atsiradusi būtinybė vėl sumenkinti monetą, per dideli muitai audeklams, – tai sukėlė pirklių nepasitenkinimą, be to, labai reikėjo tvarkyti tvirtoves, kurioms grasino anglai, – į šituos kuo skubiausiai spręstinus klausimus jis tik numojo ranka. Nejau jis neturi kanclerio ar monetų kalyklos valdytojo, karaliaus metrdotelio, mokesčių rinkėjų ir Parlamento pirmininkų? Tegul jie ir tvarko tuos reikalus. Tegul Nikola Brakas, esantis dabar Paryžiuje, tegul Simonas de Biusi ar Roberas de Lorisas imasi savo pareigų. Jie iš tiesų nesnaudė ir kimšo savo kapšus lošdami iš monetų kurso, nutraukdami nepalankiai galinčias baigtis teismo bylas prieš kurį giminaitį, be to, globodami savo draugus, jie nedavė ramybės vienai ar kitai prekybos kompanijai ar kuriam miestui, ar net diecezijai, o šie tikrai niekada neatleis to karaliui.

Valdovas, kuris nori pats viskuo rūpintis, net iki menkiausių iškilmių smulkmenų, arba visiškai niekuo nesirūpina, net ir pačiais svarbiausiais valstybės valdymo reikalais, toks valdovas nėra žmogus, galintis suteikti savo liaudžiai šlovingą lemtį.

Dofino laivas nuleido inkarą Pon de ľArše antrąją kelionės dieną; tuomet karalius išvydo atšuoliuojantį Paryžiaus pirklių prevo metrą Etjeną Marselį, lydimą 50 ar net 100 ietininkų būrio su plevėsuojančia mėlynai raudona Paryžiaus vėliava. Šie miestelėnai buvo geriau aprūpinti apranga ir ginkluote nei daugelis riterių.

Karalius neišlipo į krantą ir nepakvietė laivan prevo. Taip jie ir šnekėjosi – vienas nuo tiltelio, kitas nuo kranto; abudu buvo be galo nustebę, kad šitaip susidūrė akis į akį. Prevo mažiausiai tikėjosi sutikti čia karalių, o karalius stebėjosi, ką gali veikti prevo Normandijoje su tokiu eskortu! Tai vis Navariečio intrigos, ne kitaip. O gal jie bandys išlaisvinti Karolį Piktąjį? Lyg ir per anksti būtų, juk po arešto praėjo tik savaitė. Pagaliau viskas įmanoma. O gal prevo ir yra dalyvis to sąmokslo, apie kurį jam pakuždėjo Žanas ďArtua? Tąsyk viskas suprantama.

„Mes atvykome jūsų pasveikinti, valdove!“ – pasakė prevo. O karalius, užuot privertęs jį kiek įsišnekėti, nei iš šio, nei iš to grasinamai pareiškė, kad buvo priverstas sučiupti Navaros karalių, kuris jam pridarė nemažai blogio, ir kad viskas išdėstyta ir paaiškinta laiške, pasiųstame popiežiui. Karalius Jonas dar pridūrė, kad, grįžęs į sostinę, tikisi ten rasti gerą tvarką, visišką ramybę ir uoliai triūsiančius paryžiečius... „O dabar, mesire prevo, galite grįžti atgal“.

Išties per ilgas kelias tokiai trumpai ir nuobodžiai kalbai. Etjenas Marselis apsisuko ketindamas joti atgal; jo juodos barzdos kuokštas pasišiaušė. O karalius, kai tik Paryžiaus vėliava ėmė tolti gluosnių žalumoje, tučtuojau iškvietė savo sekretorių, kad dar kartą perdirbtų savo laišką popiežiui... Beje... Briunė? Briunė! Briunė, paprašyk dono Kalvo prijoti prie manęs... taip, prašau tave... Taigi, karalius padiktavo maždaug šitaip: „Ir dar, didžiai gerbiamas šventasis tėve, turiu neginčijamų įrodymų, kad monsinjoras Navaros karalius bandė sukiršinti prieš mane Paryžiaus pirklius ir susitarė su savo prevo, kuris be jokio leidimo atvyko į Normandiją; jį lydėjo toks gausus būrys ginkluotų žmonių, kad ir suskaičiuoti visus būtų sunku. Atjojo jie tam, kad padėtų Navaros partijos piktadariams užbaigti savo niekšybę ir sučiupti mane ir dofiną, mano vyresnįjį sūnų...“

Beje, kas valandą Marselio kavalkada karaliaus galvoje vis didėjo ir didėjo; netrukus jis jau suskaičiavo ne mažiau kaip 500 iečių.

Paskiau karalius netikėtai nutarė pakelti inkarą ir, paėmęs iš Pon de ľAršo pilies Navaros karalių ir Frikaną, upeiviams įsakė pasukti į Lez Andelisą. Navaros karalius jojo iš paskos, nuo vienos prieplaukos iki kitos, apsuptas būrio sargybos, kuri nė per colį nuo jo nesitraukė ir turėjo įsakymą belaisvį nudurti, jei šis mėgintų bėgti ar kas bandytų jį išvaduoti: iš laivo jis turėjo būti visą laiką matomas. Vakarais jį uždarydavo artimiausiame nuo upės bokšte. Jį laikė Elbefe, Pon de ľArše, o dabar ketino uždaryti Gajaro pilyje... taip, Gajaro pilyje, ten, kur jo senelė Burgundė taip anksti baigė savo dienas... beje, panašaus amžiaus.

O kaip visa tai pakėlė monsinjoras Navarietis? Teisybę sakant, blogai. Dabar, žinoma, jis jau apsiprato su belaisvio dalia, tuo labiau kai sužinojo, kad Prancūzijos karalius pats pakliuvo į Anglijos karaliaus nelaisvę, ir todėl jam nebereikia bijoti dėl savo gyvybės. Bet iš pradžių...

Ak, štai ir jūs, done Kalvai. Priminkite man, ar evangelijoje, kurią skaitys ateinantį sekmadienį, užsiminta apie šviesą ar ką nors panašaus... taip, antrajam advento sekmadieniui. Keista būtų, jei tokios vietos taip ir nerastume... O gal apie tai kalbama viename iš laiškų... Greičiausiai tame, kurį skaitė praėjusį sekmadienį... *Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis...* Taigi, nusimeskime tamsybių apdarus ir užsidėkime šviesos šarvus... Tikrai, praėjusį sekmadienį. Ir jūs, ir jūs neįsiminėte? Gerai, pasakysite kiek vėliau, būsiu jums labai dėkingas...

Pakliuvęs į spąstus, lapiukas sukasi it pakvaitęs; jo akys dega, gaurai pasišiaušia, pats sulysęs ir vis inkščia ir inkščia. Toks ir mūsų monsinjoras, Navaros karalius. Bet, reikia pasakyti, buvo daroma viskas, kad tik jį įbaugintų.

Nikola Brakas tuomet Ruane išsiderėjo bausmės atidėjimą sakydamas: tegul, girdi, Navaros karalius lieka gyvas, tik tegul jaučiasi taip, lyg kasdien mirtų; jo žodžiai pasiekė toli gražu ne kurčias ausis.

Karalius Jonas ne tik įsakė uždaryti Karolį kaip tik tame pačiame kambaryje, kur mirė Margarita Burgundė, be to, dar pasistengė jam šitai ir pranešti... „Visa šita šlykšti padermė paėjo iš tos niekingos kekšės, jo senelės, o jis pats, tos paleistuvės išpera, tegul mano, kad baigs savo dienas taip, kaip ir ji...“ To dar maža: visas tas dienas, kurias kalinys praleido vienutėje, jam nuolatos, net ir naktimis buvo kartojama, kad jo žūtis jau arti.

Karolio Navariečio vienatvę sutrikdydavo tai „paleistuvių karalius“, tai de Biuflis ar kuris nors kitas sargybinis, sakydamas jam: „Ruoškitės, monsinjore. Karalius įsakė pastatyti pilies kieme jums ešafotą. Netrukus ateisime jūsų paimti“. Po kelių minučių išties tarpdury pasirodydavo sargybinis Lalemanas ir rasdavo Navarietį prisispaudusį prie sienos, sunkiai alsuojantį, o paklaikusios iš siaubo akys įbestos į jį. „Karalius nutarė atidėti bausmę; jums bus atimta gyvybė ne anksčiau kaip rytoj dieną“. Tąsyk Karolis Navarietis atgaudavo kvapą ir bejėgiškai susmukdavo ant taburetės. Vos spėdavo prabėgti valanda ar dvi, ir vėl grįždavo Perinė le Biuflis... Karalius nutarė nebekirsti jums galvos, monsinjore. Ne... Jis įsigeidė, kad būtumėte pakartas. Ir dabar jo įsakymu statomos kartuvės“. O paskui, kai varpai baigia skambinti vakarinėms pamaldoms, ateidavo eilė užeiti Gotjė de Rivo, pilies valdytojui. „Jūs atėjote manęs, mesire valdytojau?“ – „Ne, monsinjore, atnešiau jums vakarienę“. – „Ar jau pastatė kartuves?“ – „Kokias kartuves? Ne, monsinjore, nėra jokių kartuvių“. – „Ir ešafoto nėra?“ – „Ne, monsinjore, nepastebėjau jokio ešafoto“.

Ir taip jau šešis kartus Navaros karaliui kirto galvą, tiek pat kartų korė ir ketvirčiavo. Galbūt baisiausia buvo tada, kai vieną vakarą į jo vienutę įnešė didžiulį kanapinį maišą ir pasakė, kad tąnakt jį įkiš ten ir įmes į Seną. Kitą rytą „paleistuvių karalius“

atėjo maišo; pavartęs jį, pastebėjo, kad Navaros karalius įsigudrino jame prabesti skylę, ir šypsodamasis išėjo.

Karalius Jonas vis klausinėjo, kaip ten laikosi kalinys. Ir tai jam teikdavo kantrybės laukti, kol raštininkas perrašinėja laišką popiežiui. Ar Navaros karalius valgo? Beveik ne, tik labai retai prisiliečia prie valgio, kurį jam atneša; dažniausiai tai, ką atnešdavo, ir išsinešdavo. Aiškus dalykas, bijojo būti nunuodytas. „Tai jis sulyso? Gerai, labai gerai. Įsakykite, kad valgiai būtų kartūs ir smirdėtų – tegul sau mano, kad nori jį nunuodyti“. Kaip jis miegojo? Prastai. Dienomis dar galima buvo retkarčiais pamatyti jį užsikniaubusį ant stalo, galvą padėjusį ant sulenktų rankų; bet užtekdavo kam įeiti, jis tučtuojau pašokdavo it įgeltas. Tačiau naktimis girdėdavosi, kaip jis vaikšto po kambarį, be perstogės sukdamas ratus... „Kaip lapiukas, valdove, kaip tikras lapiukas“. Matyt, baiminosi, kad jį pasmaugs, kaip kadaise tame pačiame apvaliame pilies kambaryje pasmaugė jo senelę. Kai kada rytais iš jo veido galėjai numanyti, kad jis verkė. „Gerai, labai gerai, – kalbėjo karalius. – O jis su jumis kalba?“ O! Ir dar kaip kalba! Mėgina užmegzti kalbą su kiekvienu, kuris pas jį užeina. Stengiasi užčiuopti kiekvieno silpnąją vietą. „Paleistuvių karaliui“ jis žadėjo kalnus aukso, jei šis padėtų pabėgti ar nors jau sutiktų perduoti laiškus. Perinė siūlė pasiimti jį kartu ir padaryti paleistuvystės namų prižiūrėtoju Evrė ir Navaroje, nes pastebėjo, kad le Biuflis pavydi mūsų prižiūrėtojui. Tvirtovės valdytoją jis laikė ištikimu kariu ir todėl be perstojo kartojo apie savo nekaltumą ir neteisybę jo atžvilgiu. „Nežinau, kuo mane kaltina, nes, prisiekiu Dievu, neturėjau jokių blogų užmačių prieš karalių, brangiausią mano tėvą, ir nė nemaniau kaip nors jam pakenkti. Jį suklaidino klastingi ir nedori žmonės. Mane norėjo pražudyti jo akyse, tačiau aš nuolankiai pakelsiu bet kokią bausmę, kurią tik jis man paskirs, nes puikiai žinau, kad jūs čia niekuo dėtas. O juk daug kur aš galėčiau jam padėti, galėčiau daug ką padaryti jo labui, bet taip ir nepadarysiu, jei mane nužudys. Eikite pas jį, mesire valdytojau, eikite ir pasakykite, kad išklausytų mane; iš to jis turės didelę naudą. Ir jei Dievo valia man grįžtų visi turtai, būkite tikras, pasirūpinsiu ir jumis, nes matau, jog jūs mane užjaučiate tiek, kiek rūpinatės savo šeimininko geru“.

Visa tai, žinoma, tučtuojau buvo persakyta karaliui, ir šis ėmė stūgauti: „Tik pažiūrėkite, koks niekšas! Tik pažiūrėkite, koks išdavikas!“ Tarsi ne visi belaisviai mėgina suminkštinti savo prižiūrėtojus ar juos papirkti. Gal sargybiniai net kiek sutirštino spalvas, pasakodami apie Navaros karaliaus pasiūlymus, nes patys manė šitaip kiek pakelsią savo vertę. Atsidėkodamas už tokią ištikimybę, karalius Jonas kiekvienam jų numetė po kapšą aukso. „Šįvakar jūs pasakysite jam, kad aš liepiau iškūrenti jo vienutę, primeskite į židinį šiaudų ir šlapių pliauskų, o kaminą užkimškite, – tegul gerai pasirūko“. Taip, mažasis Navaros karalius išties panėšėjo į mažą lapiūkštį, pakliuvusį į spąstus. O Prancūzijos karalius tarsi didžiulis pasiutęs šuo vis sukiojosi aplink narvą, toks barzdotas kiemsargis pasišiaušusiais ant kukšteros gaurais; jis urzgė, staugė, šiepė dantis, kapstė žemę keldamas dulkes ir pro narvo virbus niekaip negalėjo pasiekti savo grobio.

Šitai truko iki pat balandžio 20 dienos, kai Andelise pasirodė du normandų riteriai, lydimi padoraus eskorto; ant jų nešamų kotų smaigalių plevėsavo vėliavos su Navaros ir Evrė herbais. Jie gabeno karaliui Jonui Filipo Navariečio laišką, rašytą Konšuose. Gana griežtas laiškas. Filipas rašė esąs labai pasipiktinęs tuo, kad jo senjoras ir vyresnysis brolis turi kęsti tokį neteisingumą ir kančias... „Jūs jį išsivežėte neturėdami tam nei teisių, nei priežasčių. Žinokite, kad neturite jokio pagrindo galvoti nei apie jo palikimą, nei apie mūsų, jei net bus lemta jam mirti nuo jūsų žiaurumo, nes jūs niekada neįkelsite kojos į mūsų valdas. Nuo šios dienos mes metame jums iššūkį, jums ir visai jūsų galybei, ir skelbiame žūtbūtinį karą, kiek tai nuo mūsų priklausys". Žodžiai gal ir nėra visai tokie, tačiau prasmė kaip tik tokia. Žodžiai buvo surašyti sausai ir kategoriškai, aiškiai pareikštas atviras iššūkis. Laiško šiurkštumą ypač pabrėžė tai, kad jis adresuotas „Žanui de Valua, kuris vadina save Prancūzijos karaliumi..."

Abu riteriai nusilenkė ir be ilgesnių kalbų, apsukę savo žirgus, išjojo taip, kaip buvo atjoję.

Karalius neatsakė į laišką. Jis buvo nepriimtinas, ypač dėl tokio nepagarbaus adreso. Tačiau tai reiškė atvirą karą; juk vienas iš stambiausių vasalų nebepripažįsta karaliaus Jono teisėtu valdovu. Buvo akivaizdu, kad jis netruks pripažinti teisėtu Anglijos karalių.

Visi laukė, kad po tokio klaikaus įžeidimo karalius Jonas visai pasius. Tačiau, visų nuostabai, pasigirdo jo juokas. Juokas, teisybė, kiek dirbtinis. Prieš dvidešimt metų jo tėvas taip pat juokėsi, tik iš visos širdies, kai vyskupas Bergeršas, Anglijos karalius, atvežė jam jaunojo karaliaus Eduardo III kartelį...

Karalius Jonas įsakė tučtuojau išsiųsti popiežiui laišką tokį, koks buvo; nors daugybę kartų perdirbinėtas, jis nuo to nepasidarė nei protingesnis, nei įtikinamesnis. Tuo pat metu jis įsakė išvežti iš tvirtovės žentą. „Jį uždarysiu Luvre". Ir, palikęs dofiną plaukti Sena savo didžiuliu paauksuotu laivu, pats nušuoliavo į Paryžių. Ten jis nepadarė nieko naudinga, o Navaros klanas darbavosi itin aktyviai.

O! Aš ir nepastebėjau, kad jūs grįžote, done Kalvai... Tai jūs vis dėlto radote... tą vietą evangelijoje... *Ir Jėzus jiems atsakė...*

Ką jis atsakė?.. „*Keliaukite ir apsakykite Jonui, ką čia girdite ir matote...*“ Kalbėkite garsiau, done Kalvai. Šitas dunksėjimas... „*Ir aklieji praregi, ir raišieji vaikščioja...*“ Taip, taip, aš girdžiu. Pasak Mato, *Coeci vident, claudi ambulant, surdi audiunt mortui resurgunt, et coetera...* „Aklieji praregi“. Nelabai daug, bet man pakaks. Svarbu, kad turėsiu kuo pradėti savo pamokslą. Jūs juk žinote, kaip aš dirbu.

II

Anglų tauta

Aš jums, Aršambo, ką tik sakiau, kad Navaros partija darbavosi itin uoliai. Jau kitą dieną po Ruano pokylio į visas puses buvo išsiųsti žygūnai. Pirmiausia, be abejo, pas tetulę ir seserį – pas Žaną ir Blanšą. Ir tučtuojau karalienių našlių pilyje, tarsi kokiame audimo fabrike, prasidėjo zujimas. O paskiau pas Karolio svainį Fevą... Kiek vėliau papasakosiu apie jį daugiau; tai gana neįprastas valdovas, tačiau ir jis šį tą reiškė. Kadangi mūsų Perigoras, kad ir kaip ten būtų, arčiau jo Bearno negu Paryžius, neblogai būtų vieną gražią dieną... Bet apie tai mes dar pasikalbėsime. Ir Filipas ďEvrė, visus reikalus paėmęs į savo rankas ir gana vykusiai pakeitęs brolį, įsakė Navarai telkti kariuomenę ir nedelsiant ją vesti prie jūros, tuo tarpu Godfrua ďArkūras rinko Karolio šalininkus Normandijoje. Pirmiausia Filipas pasiskubino siųsti į Angliją sirus de Morbeką ir de Brevaną, kurie dalyvavo ankstesnėse derybose, kad ten jie prašytų pagalbos.

Karalius Eduardas sutiko juos gana šaltai: „Aš vertinu garbingas sutartis, kai daroma tai, kas pasižadėta. Kai sąjungą sudarantys karaliai nepasitiki vienas kitu, sunku įsivaizduoti, kad reikalai klostysis sėkmingai. Pernai atvėriau vartus Navaros monsinjorui, aprengiau ir apginklavau armiją ir perdaviau Lankasterio kunigaikščiui; ji turėjo sustiprinti karines Navaros karaliaus pajėgas. Mes jau buvome toli pažengę sudarydami tarpusavio sutartį; susitarėme dėl ilgalaikės sąjungos ir įsipareigojome niekada nesudaryti nei taikos, nei paliaubų sutarties be kito žinios. Ir šit Navaros monsinjoras, vos spėjęs išsilaipinti Kotentene, tariasi su karaliumi Jonu, prisiekia jam meilę ir ištikimybę. Ir jei jis nūnai pateko į kalėjimą, jei jo uošvis sugavo jį kaip išdaviką, – čia ne mano kaltė. Todėl, ketindamas jam padėti, norėčiau pirma sužinoti, ar tik mano Evrė giminaičiai nesikreipia į mane ištikus nelaimei ir ar neatsigręš jie į kitus iškart, vos tik aš juos ištrauksiu iš tos bėdos“.

Vis dėlto jis kažką nurodė, pasikvietė kunigaikštį Lankasterį ir įsakė rengtis naujam žygiui, drauge jis pasiuntė nurodymus Velso princui į Bordo. Iš Navaros pasiuntinių sužinojęs, kad Jonas II viskuo apkaltino savo žentą, jis iškart išsiuntė laiškus šventajam tėvui, imperatoriui ir daugeliui krikščioniškų šalių valdovų; tuose laiškuose neigė bet kokį sandėrį su Karoliu Navariečiu ir didžiai smerkė Joną II už nepakankamą jo tikėjimą ir veiksmus, kuriuos „riterijos garbės vardan“ jis mano esant karaliui netinkamus.

Jo laiškas popiežiui buvo parašytas kur kas greičiau nei karaliaus Jono laiškas ir, patikėkite manimi, kitaip išdėstytas.

Mes su karaliumi Eduardu nemėgstame vienas kito; jis mano, kad aš visada per daug rūpinuosi Prancūzijos nauda, o aš manau, kad jis per mažai gerbia Bažnyčios pirmenybę. Kaskart, kai tik susitinkame, tai ir susikivirčijame. Jis norėtų Šventajame Soste turėti anglą arba nieką kitą. Tačiau turiu pripažinti, kad savo liaudžiai jis – puikus valdovas, atsargus, kai turi būti atsargus, ir narsus, kai gali būti narsus. Anglija jam daug kuo skolinga. Ir nors jam tik 44 metai, jis gerbiamas taip, kaip paprastai gerbiami gerokai vyresni karaliai, jei jie buvo geri valdovai. Jų amžius matuojamas ne jų gimimo data, o jų valdymo trukme.

Tuo atžvilgiu Eduardas III atrodo pats seniausias iš visų Vakarų šalių valdovų. Popiežius Inocentas tik ketverius metus eina šias pareigas, imperatorius Karolis išrinktas valdovu prieš dešimt metų, tačiau karūnavo jį tik prieš dvejus. Jonas de Valua ką tik atšventė... deja, nelaisvėje ir liūdnai... taigi, šeštąsias savo karūnavimo metines, o Eduardas III soste sėdi jau 29 metus, netrukus bus 30.

Tai dailaus stoto ir didingos išvaizdos, gana apkūnus vyriškis. Ilgi šviesūs plaukai, švelni ir išpuoselėta barzda, kiek per didelės žydros akys... Tikras Kapetingas. Labai panašus į savo senolį, Pilypą Gražųjį, be to, paveldėjo iš jo ne vieną dorybę. Kaip apmaudu, kad mūsų karalių kraujas davė tokių gražių vaisių Anglijai ir tokių skurdžių – Prancūzijai! Sendamas Eduardas, kaip ir jo senelis, darėsi vis tylesnis ir tylesnis. Ko norėti! Šit jau tris dešimtmečius jis regi, kaip prieš jį lankstosi žmonės. Iš jų eisenos, žvilgsnio, balso tono jis supranta, ko iš jo tikisi, ko prašo ar trokšta garbės, o svarbiausia, supranta, kiek jie naudingi valstybei. Jo įsakymai trumpi. Štai ką jis sako: „Kuo mažiau ištarsi žodžių, tuo rečiau jie bus kartojami ir mažiau iškraipoma jų prasmė“.

Visoje Europoje jis buvo labai gerai žinomas. Mūšis prie Sliuiso, Kalė apgultis, pergalė prie Kresi... Per daugiau nei šimtą metų jis pirmasis nugalėjo Prancūziją, veikiau savo varžovą prancūzą, nes tą karą, jo žodžiais tariant, jis pradėjo tik tam, kad patvirtintų savo teises į Šventojo Liudviko karūną. Ir ne tik. Dar ir tam, kad užimtų klestinčios Prancūzijos provincijas.

Neprabėgdavo ir metai, kad jis neišlaipintų savo kariuomenės kontinente – tai Bulonėje, tai Bretanėje – ar neįsakytų, kaip buvo dvi paskutines vasaras, rengti žygį iš savosios Gienės Kunigaikštystės.

Anksčiau jis pats vadovavo savo pulkams ir pelnė didžiai narsaus kariūno vardą, o dabar jis savo karių į žygius jau nelydi – perdavė juos narsiems karo vadams, kurie daugelyje kampanijų labai užsigrūdino ir ištobulėjo. Tačiau esu įsitikinęs, jog tokią šlovę jis įgijo dėl to, kad jo armija yra nuolatinė, ją sudaro daugiausia pėstininkai. Tokia kariuomenė gana judri, visuomet po ranka ir atsieina kur kas pigiau nei ta gremėzdiška kariauna, kurią kaskart tenka šaukti ir kuri niekada laiku nesusirenka; jos kariai apsirengę ir apsiginklavę tuo, ką turi, nė vienas jų neapmokytas, kaip elgtis mūšio lauke.

Žinoma, labai gražu pasakyti: „Tėvynei gresia pavojus. Mus šaukia karalius. Kiekvieno pareiga skubėti pas jį!“ O su kuo? Lazdomis? Ateina laikas, kai visi karaliai ims pavyzdį iš Anglijos ir kariaus sutelkę gerai apmokytų ir gerai apmokamų vyrų kariuomenę, kuri eis ten, kur bus įsakyta, eis nemurmėdama ir nesigincydama.

Matote, Aršambo, kad valstybė taptų galinga, jai nebūtina turėti didžiulių plotų ir daug gyventojų. Tereikia, kad liaudis būtų išsiugdžiusi išdidumą ir prireikus sukauptų visas savo jėgas, o dar būtina, kad ją gana ilgai būtų valdęs išmintingas monarchas, sugebėjęs įžiebti aukštų siekių troškimą.

Krašte, turinčiame šešis milijonus sielų, įskaitant ir Velsą, ir dar prieš didįjį marą, o po šitos Dievo rykštės teliko keturi milijonai, taigi tame krašte Eduardas sukūrė klestinčią ir grėsmingą tautą, kuri kaip lygi tarp lygių kalbasi su Prancūzija ir imperija. Prekyba gelumbe, prekių plukdymas jūra, Airijos prijungimas, sumanus valdymas turtingoje Akvitanijoje, karaliaus įsakymų vykdymas be atodairos ir be išimčių, kiekvieną akimirką pasirengusi į karo žygį kilti armija, – štai kodėl Anglija tokia galinga ir turtinga.

Pats karalius valdo neapsakomai didelius turtus; žmonės kalba, jog jis toks turtingas, kad pats nebegali suskaičiuoti savo turtų, tačiau aš puikiai žinau, kad jis vis dėlto skaičiuoja, kitaip nieko neturėtų. Kaupti turtus jis pradėjo prieš trisdešimt metų, kai paveldėjo tuščią karaliaus iždą ir skolas visoje Europoje. O šiandien eina skolintis pas jį patį. Jis perstatė Vindzorą, išpuošė Vestminsterį... taip, teisybė, Vestmutję, bet aš taip dažnai lankiausi Anglijoje, kad įpratau tarti tuos pavadinimus angliškai; nuo to laiko, kai anglai pasigviešė užkariauti Prancūziją, jie vis dažniau net ir dvare kalba savo saksonų kalba ir vis rečiau prancūziškai... Visos jo rezidencijos pilnos kuo gražiausių ir brangiausių daiktų. Daug ką jis perka iš Lombardijos pirklių ir Kipro jūreivių, be to, ne tik rytietiškus prieskonius, bet ir visokiausius gaminius; juos paskui Anglijos amatininkai naudoja kaip modelius savo dirbiniams.

Beje, kai jau užsiminiau apie prieskonius, noriu jums, Aršambo, papasakoti apie pipirus. Pirmiausia tai labai pelningas pinigų investavimas. Jie negenda; pipirų kainos pastaraisiais metais vis auga, ir iš visko matyti, kad ir toliau didės. Viename Monpeljė sandėlyje turiu pasidėjęs pipirų už 10 000 florinų, o gavau juos už pusę skolos iš vieno vietos pirklio; jo pavardė Pjeras de Ramberas, jis nepajėgė atsiskaityti su Kipro tiekėjais. Kadangi esu Nikozijos kanauninkas... Nors ten niekada nebuvau, deja, niekada, nors šita sala, kaip pasakoja mačiusieji, neapsakomai graži... Todėl aš ir galėjau sutvarkyti jo reikalą... Bet grįžkime prie Eduardo.

Karaliaus stalas jo rūmuose – tai ne tušti žodžiai, ir kiekvienam, kuris ten atsiduria pirmąsyk, kvapą užgniaužia gausybė išdėlioto aukso. Vidury stalo puikuojasi mažne natūralaus didumo auksinis elnias. Taurės, ąsočiai, dubenys, šaukštai, peiliai, druskinės – viskas gryno aukso. Stalininkai kaskart atnešdavo tiek aukso, kad jo būtų užtekę prikalti monetų visai grafystei. „Jei prireiks, mes visa tai galėsime parduoti“, – sako karalius. Bet ir sunkiu šaliai metu, – o koks iždas šito nepatiria? – Eduardas įsitikinęs, kad visuomet gaus kreditą, nes visi žino apie jo turimus turtus. O savo valdiniams jis pasirodo tik prabangiausiais auksu siuvinėtais drabužiais, apsisiautęs brangiais kailiais, žėrintis brangenybėmis, o kojos apautos aukso kurpėmis.

Šioje visiems matomoje prabangoje nepamirštas ir Dievas. Vieninteléje Vestminsterio koplyčioje tarnauja keturiolika vikarų, o kur dar klierikai giedotojai ir visi zakristijos patarnautojai! Norėdamas iškrėsti šunybę popiežiui, kurį karalius mano priklausant prancūzams, jis nuolat skiria vis daugiau Bažnyčios tarnų; tas pareigas atiduoda tik anglams ir su Šventuoju Sostu nesidalija beneficijomis. Šiuo klausimu mes visuomet ginčijamės.

Prievolė Dievui atlikta, dar lieka šeima. Eduardas III turi dešimt vaikų; visi jie gyvi. Vyresnysis yra Velso princas ir Akvitanijos kunigaikštis, jam 26 metai. O jauniausiąjį, Bakingemo grafą, ką tik nujunkė nuo krūties.

Visiems savo sūnums Eduardas parūpino didingus titulus ir valdas, o savo dukterims stengiasi surasti pačius kilmingiausius vyrus; tos vedybos turi padėti įgyvendinti visas jo užmačias.

Kertu lažybų, kad jis, karalius Eduardas, gyventų labai nuobodžiai, jei Apvaizda nebūtų jo skyrusi tam, ką jis geriausiai moka, – valdyti. Taip, jam išties būtų nuobodu gyventi ir senti, mažai jį būtų dominusi ir artėjanti mirtis, jei nebūtų tekę valdyti kitų aistras ir kitiems nurodyti gyvenimo tikslo, kuris padėtų aniems užsimiršti. Žmonės tik tuomet mato gyvenimo prasmę ir sužino gyvenimo kainą, kai visi jų darbai ir mintys skirti kokiam didingam sumanymui, su kuriuo jie gali susieti savo likimą.

Kaip tik tai ir įkvėpė karalių, kai jis Kalė mieste įkūrė savo Keliaraiščio ordiną. Ordiną, kuris taip klesti ir kurį pamėgdžiodamas tas varguolis Jonas II įkūrė Žvaigždės ordiną, sukurpęs prašmatnią, bet pasigailėtiną kopiją.

Šis didybės troškimas skatina karalių Eduardą, – kai jis brandina planą, apie kurį garsiai nekalba, bet kuris aiškiai numanomas, – paversti visą Europą Anglijos valstybe. Jis ne tiek svajoja visus Vakarus laikyti tiesioginėje savo valdžioje arba užkariauti visas karalystes ir paversti jas savo vasalėmis. Ne, jis veikiau mąsto apie laisvą karalių ar vyriausybių sąjungą, kur jis turėtų pirmumą ir vadovautų; šitoje sąjungoje įsigalėtų ne tik taika, bet ir nebetektų baimintis imperijos, net jei ji ir nesutiktų prisijungti prie jo. Ir daugiau jokių įsipareigojimų Šventajam Sostui, įtariu, kad jis slapta brandina šį sumanymą... Jam jau pasisekė su Flandrija, kurią jis atplėšė nuo Prancūzijos; jis kišosi į Ispanijos reikalus ir jau tiesia savo čiuptuvus į Viduržemio jūros kraštus. O! Jei jis turėtų Prancūziją, įsivaizduokite, ką padarytų, ką jis galėtų jai padaryti! Jo sumanymas, beje, nėra toks jau naujas. Ir Eduardo senelis, Pilypas Gražusis, brandino Europos suvienijimo planą, kurį įgyvendinus pagaliau įsigalėtų amžina taika.

Su prancūzais Eduardas mėgsta kalbėti prancūziškai, o su anglais – angliškai. Į flamandus jis gali kreiptis jų gimtąja kalba ir tuo labai pamalonina jų savimeilę; toks elgesys jam atneša sėkmę jų šalyje. Su visais kitais jis bendrauja lotyniškai.

Aišku, jūs manęs paklausite, kodėl gi tokiam talentingam, tokiam sumaniam ir likimo apdovanotam valdovui nesudaryti palankių sąlygų atsisėsti į Prancūzijos sostą? Kam taip stengtis, kad išsaugotume karaliumi tokį įžūlų kvailelį, kurio žvaigždės prastai išsidėsčiusios ir kuriuo mus apdovanojo Apvaizda, matyt, tam, kad pasiųstų mūsų nelaimingai karalystei dar vieną išbandymą?

O, mano mielas sūnėne, tos Vakarų karalysčių santarvės mes taip pat norime, tik geidaujame, kad toji santarvė būtų prancūziška, kitaip sakant, kad tai Vakarų karalysčių sąjungai vadovautų Prancūzija ir kad prancūzai visur turėtų pirmumo teisę. Esame tvirtai įsitikinę, kad Anglija, kai ji pasidarys pernelyg galinga, labai greitai nutols nuo Bažnyčios ir nepaisys jos įstatymų. Prancūzija yra Dievo išrinkta karalystė, o karalius Jonas juk neamžinas.

Jūs suprantate, mielas Aršambo, kodėl karalius Eduardas taip atkakliai palaiko tą Karolį Piktąjį, kuris tiek kartų jį apgaudinėjo? Ogi dėl to, kad mažoji Navarietė ir didžiulė Evrė Grafystė yra gardus kąsnis ne tik jo norams užsidėti Prancūzijos karūną, bet ir jo sumanymui sujungti karalystes; tas sumanymas tvirtai įsigraužė jam į smegenis. Ką gi, tegul ir karaliai bent kiek pasvajoja!

Netrukus po mūsų pasiuntinių, Morbeko ir Brevano, atvykimo Anglijoje pasirodė ir monsinjoras Filipas d'Evrė Navarietis, Longvilio grafas.

Šviesiaplaukis, dailiai sudėtas ir orios laikysenos Filipas Navarietis yra tiek garbingas, kiek jo brolis klastingas. Atsitiko taip, kad, būdamas garbingas ir ištikimas savo broliui, nors ir nenoriai, tačiau dalyvauja visose klastose. Jis, kaip ir jo brolis, nėra apdovanotas dideliu gražbylystės talentu, tačiau traukia žmones savo dvasine šiluma. Filipas labai patiko karalienei Pilypai. Ji tikina, kad jis visiškai panašus į jos vyrą, kai šis buvo tokio pat amžiaus. Nieko čia, beje, nuostabaus, juk jie pagal daugelį giminystės linijų yra pusbroliai.

Šaunioji, geroji karalienė Pilypa! Apvalutė ir rausvutė jaunystėje, su amžiumi žadėjo būti storulė, kaip dauguma Eno moterų. Ir tą pažadą ištesėjo.

Karalius ją mylėjo ramiai. Tačiau metams bėgant pasitaikydavo ir kitų meilių, retų, bet aistringų. Iš tokių buvo grafienė de Solsberi, o dabar Alisa Perėr ar Perjėr, karalienės rūmų dama. Ramindama savo apmaudą, Pilypa vis valgo ir vis storėja, storėja.

Klausiate, kaip laikosi karalienė Izabelė? Taip, taip, ji dar gyva; nebent prieš mėnesį tikrai buvo gyva... Jau 28 metus gyvalioja Kestl Rizinge, didžiulėje ir niūrioje pilyje, kur ją uždarė sūnus po to, kai, jam įsakius, buvo mirtimi nubaustas motinos meilužis lordas Mortimeris. Gyvendama laisvėje, ji būtų kėlusi per daug rūpesčių. Prancūzijos Vilkė. Jis ją aplanko kartą per metus, per Kalėdų šventes. Jo teisės į Prancūziją kaip tik ir yra iš jos pusės. Tačiau, kita vertus, ji yra ir Prancūzijos dinastinės krizės priežastis, kai paskundė Margaritą Burgundę svetimaujant ir tuo suteikė puikiausią pagrindą nuo sosto nušalinti Liudviko Vaidingojo palikuonis. Sutikite, tai lyg likimo ironija, kai po keturiasdešimt metų Margaritos Burgundės vaikaitis ir Izabelės sūnus sudaro sąjungą. O! Verta gyventi, kad tiek pamatytum!

Ir štai Eduardas ir Filipas Navarietis Vindzore vėl imasi sudaryti kadaise nutrauktą sutartį, kai jos pamatai jau buvo padėti per derybas Avinjone. Sutartis, žinoma, slapta. Juodraštinėse apybrėžose susitariančių šalių vadai turėjo būti nurodyti kuo neaiškiau. Anglijos karalius ten vadinamas „vyresniuoju“, o Navaros karalius – „jaunesniuoju“. Tarsi šito būtų užtekę juos užmaskuoti ir tarsi pats sutarties turinys kuo aiškiausiai nenurodytų tikrųjų jų vardų! Visi tie atsargumai gal ko nors verti kanceliarijose, tačiau negali suklaidinti tų, kurių tenka saugotis. Kai nori paslaptį išsaugoti, jos nereikia užrašyti, – šit ir viskas.

„Jaunesnysis“ pripažįsta „vyresnįjį“ teisėtu Prancūzijos karaliumi. Tai vis tiek ta pati pradžia ir ta pati sutarties esmė; tai svarbiausias sutarties dalykas. „Vyresnysis“ pripažįsta „jaunesniojo“ teises į Normandijos Kunigaikštystę, Šampanę ir Bri Grafystę, Šartro vikontiją ir visą Langedoką kartu su Tulūza, Bezjė, Monpeljė. Atrodo, Eduardas nenusileido dėl Angulemo... Jis per arti Gienės, veikiausiai dėl to ir tas užsispyrimas; jei ši sutartis, neduok, Viešpatie, įsigalės, Eduardas neleis Navarai įsiterpti tarp Akvitanijos ir Puatu. Vietoj Angulemo jis sutiko perleisti Bigorą, taigi Febas, jei ši žinia būtų pasiekusi jo ausis, anaiptol netrykštų laime. Kaip matote, viską sudėjus, išeina didelis Prancūzijos gabalas, net labai didelis. Reikia tik stebėtis, kad žmogus, ketinąs valdyti visą šalį, tiek žemių atiduoda savo vasalui. Tačiau, viena vertus, ta lyg ir vicekaralystė, kurią jis perduoda Navarai, kuo puikiausiai atliepia jo puoselėjamą svajonę apie naująją imperiją; kita vertus, kuo labiau jis didina princo valdas, – o jis juk pripažįsta Eduardą karaliumi, – tuo platesnis ir tvirtesnis jo teisėtumo teritorinis pagrindas. Užuot siekęs, kad tos valdos būtų jungiamos viena po kitos pamažu, jis gali manyti, kad visos provincijos pripažino jį savo valdovu išsyk.

O visa kita – karo išlaidų pasidalijimas, įsipareigojimai nieku gyvu nesudarinėti separatinių paliaubų – įprasti punktai ir perrašyti iš pirminio projekto. Tačiau sąjunga pavadinta „Nenutrūkstama sąjunga“.

Noriu prisiminti vieną juokingą nesusipratimą tarp Eduardo ir Filipo Navariečio: pastarasis pareikalavo, kad į sutartį įrašytų 100 000 ekiu įmoką, kuri buvo minima Karolio Navariečio ir Žanos de Valua vedybų sutartyje ir kuri taip ir nebuvo sumokėta.

Karalius Eduardas nustebo: „Kodėl aš turėčiau mokėti karaliaus Jono skolas?“ – „O kaipgi? Juk jūs jį pakeisite soste, taigi perimsite ir visus jo įsipareigojimus“. Pasitikėjimo savimi jaunajam Filipui išties netrūko. Tik jo amžiaus žmogus gali išdrįsti reikalauti tokių dalykų. Karalius Eduardas III nusijuokė, o tai ne taip dažnai atsitikdavo: „Tiek to, tegul taip ir bus. Bet tik po to, kai būsiu karūnuotas Reimse. Ir ne anksčiau“.

Filipas Navarietis grįžo į Normandiją. Kol ant veleninio popieriaus perrašinėjo tai, dėl ko susitarta, kol papunkčiui aptarinėjo kiekvieną žodį, kol kėlė dokumentus nuo vieno Lamanšo kranto į kitą... iš „vyresniojo“ pas „jaunesnįjį“... O dar karo rūpesčiai, ir šitas slaptas susitarimas tapo visiems žinomas, bent jau tiems, kuriems rūpėjo žinoti, ir toji sutartis pagaliau pasirašyta buvo tik rugsėjo pradžioje Klarendono pilyje, tik prieš tris mėnesius, o netrukus įvyko Puatjė mūšis. Kas ją pasirašė? Filipas Navarietis, kuris tam tikslui ryžosi antrąkart keliauti į Angliją.

Dabar suprantate, mielas Aršambo, kodėl dofinas, kuris, kaip menate, priešinosi Navaros karaliaus areštui, atkakliai laiko jį kalėjime, o juk dabar, kai valdo karalystę, seniai jau galėjo jį išlaisvinti, juo labiau kad yra spaudžiamas iš visų pusių tai padaryti. Kol sutartį pasirašė Filipas Navarietis, ją galima laikyti nieko nevertu popiergaliu. O kai ją pasirašys ir Karolis – tai jau kitas dalykas.

Kol kas Navaros karalius, nes Prancūzijos karaliaus sūnus jį laiko nelaisvėje Pikardijoje, dar nežino... greičiausiai jis vienas ir nežino... kad jis pripažino Anglijos karalių Prancūzijos karaliumi, tačiau be raštiško sutikimo, mat tos sutarties jis negali pasirašyti.

Ir čia prasideda tokia painiava, kai, taip sakant, savi savųjų neatpažįsta, o mes tuos mazgus ir mėginsime išpainioti Mece! Kertu lažybų, kad praeis keturiasdešimt metų ir nė viena žmogysta čia nieko nebesupras, išskyrus galbūt jus ar jūsų sūnų, nes jūs jam visa tai papasakosite...

III

Popiežius ir pasaulis

Ar aš jums nesakiau, kad mes Sanse gavome naujienų? Ir dar gerų. Dofinas palikęs savo Generalinius luomus labai sunerimusius, – ten Marselis reikalauja panaikinti Didžiąją tarybą, o vyskupas Le Kokas, rūpindamasis Karolio Piktojo išlaisvinimu, užsimiršta ir nusikalba iki to, kad, girdi, reikėtų nuversti nuo sosto Joną II... Taip, taip, mielas sūnėne, prieita jau prie šito; vyskupo kaimynui teko užminti ant kojos, tik tuomet Le Kokas atitoko ir patikslino, kad karalių nuversti turi teisę ne Generaliniai luomai, o popiežius, ir tai prašant trejiems Generaliniams luomams. Tai šit dofinas, apmovęs visus žmones, vakar, t. y. pirmadienį, taip pat išvyko į Mecą. Kartu su juo ir 2000 raitelių. Jis pasiaiškino tuo, kad neva gavęs iš imperatoriaus pranešimų, kuriuose reikalaujama atvykti į seimą Prancūzijos Karalystės labui. Taip... pirmiausia mano pranešimą. Jis manęs paklausė. Taigi, Generalinių luomų reikalingumas pakibo ore, ir jiems teko išsiskirstyti nespėjus ką nors nutarti. Kai mieste prasidės neramumai, dofinas galės ten įvesti kariuomenę. Taip jis laiko miestą nuolatinėje grėsmėje...

Kita gera žinia: Kapočis į Mecą neatvyks. Jis atsisako pasimatyti su manimi. Koks laimingas atsisakymas. Tuo jis parodys nepaklusnumą šventajam tėvui, o aš pagaliau nusikratysiu jo. Lydėti dofino pasiunčiau Sanso vyskupą, kartu vyksta ir vyskupas kancleris Pjeras de La Forė; taigi ten jau bus du patarėjai, be to, abu išmintingi žmonės. O mano palydoje dvylika prelatų. Šito visiškai pakanka. Iki šiolei nė vienas legatas tokios svitos nėra turėjęs. Ir dar nėra Kapočio. Išties negaliu suprasti, kodėl šventasis tėvas taip atkakliai norėjo jį pristatyti prie manęs ir taip pat atkakliai geidauja jo nebekviesti. Be jo aš būčiau išvykęs kur kas anksčiau... Ką ir sakyti, prarastas pavasaris.

Kai tik sužinojome apie įvykius Ruane ir Avinjone, gavome karaliaus Jono ir karaliaus Eduardo laiškus, o paskui, kai mums buvo pranešta, kad Lankasterio kunigaikštis surengė naują žygį, o Prancūzijos kariuomenė pašaukta rinktis birželio pradžioje, aš supratau, kad reikalai eina vis prastyn. Šventajam tėvui pasakiau, kad reikėtų pasiųsti legatą, ir jis su tuo sutiko. Skundėsi krikščionybės būkle. Po savaitės jau buvau pasirengęs iškeliauti. Jam reikėjo bent trijų, kad surašytų pamokymus. Aš jam ir sakau: „Kokie dar gali būti pamokymai, *sanctissimus pater?* Užtenka perrašyti tuos, kuriuos gavote iš savo pirmtako, garbiojo Klemenso VI; surašyti jie buvo prieš dešimtmetį ta pačia intencija. Kuo puikiausi pamokymai. O man regis, jog svarbiausias pamokymas – daryti viską, kad užkirstume kelią naujo visuotinio karo grėsmei“.

Galbūt širdies gilumoje, pats to nesuvokdamas, nes sąmoningai jis negali apie ką nors turėti blogų minčių, popiežius ne taip jau degė noru linkėti, kad man pavyktų ten, kur jam nepasisekė kadaise, prieš mūšį prie Kresi. Apskritai jis tai ir pats prisipažino. „Su manimi Eduardas III taip nemandagiai kalbėjo ir taip šiurkščiai atstūmė, jog dabar baiminuosi, kad ir jums taip neatsitiktų. Tas Eduardas neabejotinai labai ryžtingas ir tvirtas žmogus; jo lengvai nepergudrausi. Be to, jis įsitikinęs, kad visi prancūzų kardinolai stojo jo priešų pusėn. Todėl su jumis aš pasiųsiu jūsų *venerabilis frater Capocci*“. Šit ką jis įsikalė į galvą...

Venerabilis frater! Kiekvienas popiežius per visą savo buvimą Šventajame Soste turi bent kartą suklysti, kitaip jis taptų pačiu Viešpačiu Dievu. Tai štai Klemenso VI suklydimas ir buvo nurodymas įšventinti į kardinolus Kapočį.

„O be to, – tarė Inocentas, – jei vienas iš jūsų dviejų susirgtų... tesaugo jus Viešpats... tąsyk mūsų misiją galės tęsti kitas“. Kadangi mūsų vargšelis šventasis tėvas amžinai jaučiasi nesveikas, jam norisi, kad ir kiti negaluotų, ir užtenka jums nusičiaudėti, jis jau pasirengęs suteikti paskutinį patepimą.

Per visą tą laiką, kai keliaujame, ar matėte, Aršambo, kad aš kada negaluočiau? Bet Kapotis – kitas reikalas: jis negali ištverti kratymo, nuo jo jam ima nepakeliamai skaudėti pusiaują, o dar kas dvi ljė tenka sustoti, kad jis galėtų nusišlapinti. Vieną dieną, žiūrėk, jį muša karštis, o kitą jau kamuojasi viduriuodamas. Jis net norėjo atimti iš manęs mano gydytoją metrą Vižjė, kuris, pripažinkite, per daug apkrautas darbu nebuvo, bent aš atimdavau tikrai mažai jo laiko. Mano galva, geras gydytojas – tai tas, kuris kas rytą jus apčiupinėja, paklauso, apžiūri akis ir liežuvį, ištiria šlapimą, nieko per daug nedraudžia ir nuleidžia kraujo ne dažniau kaip kartą per mėnesį, žodžiu, palaiko kuo puikiausią jūsų savijautą... Be to, reikia pažiūrėti, kaip Kapočis ruošiasi kelionei! Jis iš tų žmonių, kurie intriguoja ir primygtinai prašo pasiųsti į misiją, o vos tik išgauna sutikimą, jau neužsičiaupdami reikalauja to ar ano. Vieno popiežiaus sekretoriaus tokiems nebeužtenka, duok jiems bent du. Kyla klausimas, kuriam galui, jei visus laiškus į kuriją, kol dar važiavome kartu, diktavau ir taisiau aš pats... Ir todėl galėjome išvykti tik per saulėgrįžą, birželio 21-ąją. Vėloka. Kai armijos leidžiasi į karo žygį, karo jau nebesustabdysi. Ginklų žvangesį galima nutildyti tada, kai jis tik karalių galvose, kurios dar nėra priėmusios galutinio sprendimo. Trumpiau sakant, Aršambo, prarastas pavasaris.

Išvykimo išvakarėse mane priėmė šventasis tėvas, pabrėžiu, priėmė mane vieną. Gal kiek apgailestavo davęs man niekam tikusį palydovą. Aš nuvykau į Vilnevą, kur gyveno popiežius. Mat jis atsisakė įsikurti tuose didžiuliuose rūmuose, kuriuos pastatydino jo pirmtakai. Per daug ten prabangos, jo požiūriu, per daug iškilmingumo, per daug rūmininkų. Inocentas išgirdo liaudies balsą, kuris priekaištavo dėl pomėgio gyventi per daug prabangiai, ir stengėsi jam paklusti. Liaudies balsas! Keletas rašeivų, kuriems tulžį pakeičia rašalas, dar keletas pamokslininkų, kuriuos į Bažnyčią pasiuntė pats velnias, kad pasėtų ten nesantaiką; pirmuosius užteko prigrasinti atskyrimu nuo Bažnyčios, ir jiems tokio smūgio pakanka, kad nutiltų, o antriesiems teks skirti dalį pelno iš Bažnyčios turto ar beneficijų ir dar duoti kokią padoresnę vietą, nes jie taip niekina visus dažniausiai tik iš pavydo; jei jie ką ir nori pakeisti šiame pasaulyje, tai tik dėl to, kad jie jame, jų akimis žiūrint, užima per menką vietą. Kad ir Petrarka. Jūs girdėjote, kaip apie jį kalbėjau su Oksero monsinjoru. Tas žmogus blogas iš prigimties, tačiau, reikia pripažinti, turi daug mokslo žinių ir kitų teigiamybių; jo klausosi abipus

Alpių. Jis buvo Dantės Aligjerio draugas. Dantė ir atsivežė jį į Avinjoną; ten jis atlikinėjo daugybę princų pavedimų. Štai kas rašė, kad Avinjonas – liūnų liūnas, kad ten klesti visos ydos, knibždėte knibžda perėjūnų, kad ten papirkinėja kardinolus, o pats popiežius laiko kromelį ir prekiauja diecezijomis ir abatijomis, kad prelatai turi meilužių, o jų meilužės savo ruožtu išlaiko dykaduonius vyriškius... Taip sakant, tikras naujasis Babilonas.

Apie mane jis prikalbėjo daugybę bjauriausių dalykų. Kadangi jis – gerbtina persona, aš su juo mačiausi, išklausiau jį ir tai jam suteikė nemažą pasitenkinimą, dar sutvarkiau keletą jo reikalų... Kalbama, kad jis domisi astrologija, kerėjimais, juodąja magija ir kitais dalykais... Padėjau atgauti keletą jo beneficijų, kurios buvo iš jo atimtos; be to, susirašinėjau su juo ir paprašiau, kad į kiekvieną savo laišką jis įdėtų nurašytų žymių senovės poetų eilių ir sentencijų, kurių jis turi begalę, o aš jomis puoščiau savo pamokslus, nors pats ne itin jomis piktnaudžiauju, mat mano stilius veikiau primena legisto stilių; vienąkart aš jam net pasiūliau popiežiaus sekretoriaus vietą, – tik nuo jo priklausė, ar sutiks. Ir ką jūs manote, nuo to laiko jis kur kas mažiau dergė Avinjono popiežiaus rūmus, o apie mane ėmė rašyti stačiai stebuklus. Aš, girdi, esąs Bažnyčios dangaus skliaute ryškiausia žvaigždė, esąs tikroji valdžia, nors ir nesėdžiu popiežiaus soste; žiniomis esąs lygus ar net pralenkęs bet kurį mūsų dienų teisės mokovą, esąs dosniai apdovanotas pačios gamtos ir ištobulėjęs mokslais; man galima pripažinti sugebėjimą suvokti bet kokį pasaulio reiškinį, t. y. kaip tik tai, ką Julijus Cezaris pripažino Plinijui Vyresniajam. Taigi, mano mielas sūnėne, nei daugiau, nei mažiau! O juk mano namai nė kiek nenusileidžia nei puošnumu, nei tarnų skaičiumi tiems namams, kurie kadaise įkvėpdavo jį rašyti tokius piktus pamfletus... Jis grįžo į Italiją, mano bičiulis Petrarka. Jis turi kažko, kas trukdo jam apsistoti kurioje nors vienoje vietoje. Toks ir jo draugas Dantė, iš kurio jis daug ką perėmė. Jis išsigalvojo begalinę meilę kažkokiai moteriai, kuri net niekada nebuvo jo meilužė ir kurios jau nebėra gyvos. Todėl jis taip mėgsta jausmų didingumą... Aš labai myliu šitą pikčiurną. Jo man trūksta. Jei jis gyventų Avinjone, dabar, be jokių abejonių, sėdėtų jūsų vietoje, nes būčiau jį pasiėmęs kartu...

Bet kaip galima taip klausyti liaudies balso, kaip mūsų gerasis Inocentas? Tikras silpnumas duoti valią kritikams ir atstumti daugybę žmonių, kurie jus palaiko, taip ir neįgijus tarp tų nepatenkintųjų draugo.

Taigi, parodęs savo nusižeminimą, mūsų šventasis tėvas apsigyveno nedideliuose kardinolų rūmuose Vilneve, kitoje Ronos pusėje. Nors ir nedaug tarnų, patalpos pasirodė per ankštos. Todėl jas teko praplėsti, nes nebuvo kur apgyvendinti reikalingų žmonių. Sekretoriatas dirba labai blogai – trūksta vietos; raštininkams tenka keisti kambarius, nelygu koks darbas. Nuo lapų, kur rašomos bulės, kyla dulkės. O kadangi daugelis popiežiaus tarnybų liko Avinjone, tai reikia nuolatos plaukti skersai upės, neretai pučiant stipriam vėjui, o žiemą reikalai tvarkomi smarkiai vėluojant... Popiežius jaučia ypatingą palankumą Žanui Bireliui, kartezininkų vyriausiajam, kuris laikomas mažne tikru šventuoju... ir norom nenorom ateina į galvą mintis, ar teisus buvau neprileidęs jo prie Šventojo Sosto; jau tas nelemtas pasirinkimas būtų ne toks... Ir mūsų šventasis tėvas pasižadėjo pastatyti Kartezininkų vienuolyną... Šiuo metu jį ir stato tarp popiežiaus rezidencijos ir naujojo, Sent Andrė, gynybos forto, kuris dabar kyla kartu su vienuolynu. Čia darbams vadovauja karaliaus pareigūnai. Taigi kol kas krikščionių pasaulis valdomas nuo pastolių statybų aikštelės vidury.

Šventasis tėvas priėmė mane savo koplyčioje, iš kurios jis beveik neišeina, – tai nedidelis penkiaskliautis priestatas, prisiglaudęs prie didžiosios salės, kur vyksta priėmimai, nes, šiaip ar taip, priėmimų salė būtina, šitą supranta ir popiežius... Salę liepė papuošti tapytojui iš Viterbo. Matėjas Džova, lyg ir Džovanotas, lyg ir Džovanelis ar Džovanetis... viskas žydra, pasteliška, greičiau tiktų moterų vienuolynui; man tai nepatinka, per maža raudonio, per maža aukso. Ryškios spalvos juk daugiau nekainuoja už kitas... O triukšmo, kiek ten triukšmo, mano berniuk! Ir, regis, toji koplyčia yra pats ramiausias kampelis, todėl čia šventasis tėvas ir kiurkso dienų dienas! Pjūklai džeržgia gremždami akmenį, plaktukai kaukši į kaltus, girgžda skrysčiai, bilda vežimai, dunda paklotai, klykauja ir keikiasi darbininkai... Per tokį gaudesį aptarinėti rimtus dalykus tolygu pragarui. Dabar aš suprantu, kodėl šventajam tėvui amžinai skauda galvą! „Matote, godotinas broli, – tarė jis man, – kiek tenka leisti pinigų ir kiek čia triukšmo tik tam, kad susidarytų vargingumo regimybė. O be to, man vis tiek reikia išlaikyti tuos didžiulius rūmus priešais. Negaliu leisti, kad jie sugriūtų...“

Man visuomet iš gailesčio suspaudžia širdį, kai popiežius Oberas šaiposi iš savęs, šaiposi nelinksmai, pripažindamas savo klaidas, kad tik padarytų man malonumo.

Popiežiaus krėslas toks vargingas, kokio aš nebūčiau norėjęs turėti net ir tuomet, kai gavau pirmąją vyskupiją; per visą pokalbį jis, kaip buvo pratęs, sėdėjo smarkiai susikūprinęs. Stambi nosis su kuprele, pratęsianti kaktos liniją, plačios šnervės, tankūs pakelti antakiai, didžiulės ausys, kurių speneliai kyšo iš po baltos kepuraitės, lūpų kampučiai nuleisti žemyn ir dingsta garbanotoje barzdoje. Jis taip tvirtai sudėtas, jog net sunku patikėti, kad jo tokia silpna sveikata. Vienas skulptorius akmenyje kala jo gulinčio atvaizdą būsimam antkapiui. Jis nieku gyvu nenori, kad jo skulptūra stovėtų, – vis tas nepalenkiamas užsispyrimas. Tačiau dėl antkapinės plokštės su savo atvaizdu jis vis dėlto sutinka.

Tądien jį buvo apėmęs įkvėpimas guostis. Jis kalbėjo: „Kiekvienas popiežius, broli mano, privalo išgyventi mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus kančias. Visi geriausi mano ketinimai nuėjo perniek. Nuo to laiko, kai Dievo valia patekau į pačią Bažnyčios hierarchijos viršūnę, jaučiuosi esąs nukryžiuotas, mano rankos prikaltos vinimis. Ką aš padariau, ką pasiekiau per tuos pusketvirtų metų?“

Dievo valia, žinoma, kas galėtų nuginčyti. Tik pripažinkime, kad toji valia mažumą pasireiškė per mano kuklų asmenį. Todėl aš ir galiu sau leisti su šventuoju tėvu elgtis kiek laisviau. Ir vis tiek yra dalykų, kurių negaliu jam pasakyti: negaliu pasakyti, kad žmonės, kuriems skirta aukščiausia valdžia, neturi per daug stengtis perdaryti pasaulį, kad šitaip pateisintų savo iškėlimą. Didžiai nusižeminusiųjų sielose slepiasi išdidumas, kuris neretai tampa jų nepasisekimų priežastimi.

Aš puikiai žinau visus popiežiaus Inocento ketinimus, visus jo didingus užmojus. Jų bent trys, ir vienas su kitu siejasi. Pats tuščiagarbiškiausias: sujungti Romos ir Graikų katalikų Bažnyčias, jų priekyje, žinoma, stovėtų Katalikų bažnyčia; vėl suvienyti Rytus ir Vakarus; atkurti krikščionybės pasaulio vienybę. Apie tai jau visą tūkstantmetį svajoja kiekvienas popiežius. Valdant Klemensui VI, aš buvau toli pastūmęs tuos reikalus, šiaip ar taip, toliau nei šiandien. Popiežius Inocentas priskyrė tą užmojį sau, tarsi ta mintis, visai nauja mintis, būtų atsiųsta Šventosios Dvasios. Dėl to nesiginčysim.

O tai savo svajonei įgyvendinti turėjo jis ir antrą ketinimą, kuris vykdytinas net anksčiau už pirmąjį: grąžinti Šventąjį Sostą į Romą, nes popiežiaus įtaka Rytų krikščionims bus pripažinta tik tada, kai ji bus reiškiama iš Šventojo Petro Sosto aukštybių. Konstantinopolis dabar patiria sunkius nuosmukio laikus ir gali neprarasdamas garbės nusilenkti Romai, tik ne Avinjonui. Čia, kaip jūs žinote, mūsų nuomonės visiškai skiriasi. Gal toks samprotavimas ir būtų teisingas, tačiau su sąlyga, kad pats popiežius nepasirodytų Romoje dar silpnesnis nei Provanse...

Juk norint sugrįžti į Romą pirmiausia būtina susitaikyti su imperatoriumi, o tai ir yra trečias jo ketinimas. Ir tai buvo padaryta. Dabar pažiūrėkime, kuo baigėsi tie gražūs sumanymai... Mano patarimų niekas neklausė ir paskubėjo karūnuoti Karlą, kurį išrinko jau prieš aštuonerius metus ir kurį visą tą laiką laikė pažabotą, nuolat viliojamą įšventinimo saldainiais, bet jie kybojo per aukštai. O dabar mes prieš jį bejėgiai. Jis mums atsidėkojo savo „Auksine bule“, kurią teko priimti, nors dėl jos netekome savo įtakos ne tik imperijos rinkimuose, bet ir imperijos Bažnyčios finansų reikaluose. Tai ne susitaikymas, o visiškas pasidavimas. Už tai imperatorius geraširdiškai paliko laisvas rankas Italijoje, kitaip sakant, jis mums padarė malonę ir leido įlįsti į širšių lizdą.

Į Italiją šventasis tėvas pasiuntė kardinolą Alvaresą d'Albornozą, kuris savo prigimtimi veikiau karys nei dvasininkas, ir pavedė jam viską parengti, kad Šventasis Sostas grįžtų į Romą. Albornozas pradėjo nuo to, kad susisiekė su Kola de Rienciu, kuris tuo metu valdė. Tas Riencis, gimęs vienoje Trasteverės tavernoje, ir buvo vienas iš tų žemos kilmės žmogėnų, tačiau veidą turėjo tikro Cezario; tais laikais tokių dalykų pasitaikydavo. Panašūs žmonės moka užkariauti romėnų širdis primindami, kad jų protėviai valdė visą pasaulį. Beje, Riencis tikino esąs imperatoriaus sūnus, nesantuokinis Henriko VII Liuksemburgiečio vaikas, tik, deja, jis vienintelis tuo ir tikėjo. Riencis pasirinko tribūno titulą, nešiojo purpuro spalvos togą ir gyveno Kapitolijuje, ant Jupiterio šventyklos griuvėsių. Mano draugas Petrarka visaip garbino jį kaip senosios Italijos didybės atkūrėją. Mūsų žaidimo lentoje jis galėjo būti geras pėstininkas, tačiau eiti reikėjo apgalvotai, jokiais būdais negalima rizikuoti per jį visu mūsų žaidimu. Prieš dvejus metus jį nužudė broliai Kolonos, nes Albornozas vėlavo atsiųsti jam pagalbą. Viską teks pradėti iš naujo; niekada dar nebuvome taip nutolę nuo minties apie Romą, kur kaip niekad siautėjo anarchija. Roma toks miestas, apie kurį visuomet reikia svajoti, bet grįžti ten – niekuomet.

O dėl Konstantinopolio... Ak, žodžiais mes jau toli pasistūmėjome. Imperatorius Paleologas jau ketina pripažinti mus ir iškilmingai pareiškė, kad pasirengęs atsiklaupti prieš mus, jei tik pavyks iš savo apkarpytos imperijos ištrūkti. Ir tik su viena sąlyga: jam turi atsiųsti karių išsivaduoti iš priešų. Būdamas dabartinėje padėtyje, jis sutiko pripažinti pirmą pasitaikiusį kaimo kiurė, kad tik gautų 500 riterių ir 1000 pėstininkų.

Aha! Jūs taip pat stebitės! Jei krikščionių vienybei, jei Bažnyčių suvienijimui tik tiek užtenka, kodėl nepasiuntus tos mažos kariaunos prie Graikijos jūros? Ne, tik jau ne, mano gerasis Aršambo, šito nieku gyvu negalima daryti. Nes neturime iš ko jos nei apginkluoti, nei aprengti, nei mokėti jai atlyginimą. Mūsų puikioji politika davė savo vaisių todėl, kad, norėdami nuginkluoti savo niekintojus, nutarėme viską reformuoti ir grįžti prie to pirmapradžio tyrumo, kurį Bažnyčia patyrė savo ištakose... Kokios ištakos? Drąsus tas, kuris tvirtina jas žinąs! Ir koks tyrumas? Juk net tarp dvylikos apaštalų atsirado vienas išdavikas!

Pradedama tuo, kad uždraudžiama imti pelną iš abatijų ir atimamos beneficijos, jei tik tai nėra lydima sielų gelbėjimo...

„Aveles turi ganyti ganytojas, o ne koks savanaudis... Įsakoma atimti galimybę priimti šventąsias paslaptis tų, kurie kaupia turtus... Būkime panašūs į skurdžius...“ Uždraudžiama imti mokestį iš prostitučių ir lošėjų kauliukais... taip, taip, mes nusileidome net iki šitokių smulkmenų... Mat, žaisdami kauliukais, lošėjai piktžodžiauja; jokių nešvarių pinigų, iš nuodėmės nelobsime, nes, paversdami ją prekybos sandėriu, mes tik didiname nuodėmę ir leidžiame visiems į ją spoksoti.

O dėl šitų pokyčių visai išseko iždas, nes švarūs pinigai įteka labai plona srovele; nepatenkintųjų vis daugėja, ir visada atsiranda apšviestųjų, kurie tikina, kad popiežius yra ne kas kitas, o eretikas.

O! Jei tiesa, kad kelias į pragarą gerais norais grįstas, mūsų brangusis šventasis tėvas jais bus išgrindęs geroką gabalą!

„Mano godotinas broli, atverkite man visas savo mintis, neslėpkite nuo manęs nieko, net jei norėtumėte pareikšti man kokius nors savo priekaištus“.

Ar galiu jam pasakyti, jog, kiek atidžiau skaitydamas tai, ką Kūrėjas nubrėžė mums danguje, jis pamatytų, kad žvaigždės išsidėsčiusios nepalankiai ir sudaro nieko gera nežadančius kvadratus mažne visiems sostams, įskaitant ir jo paties, nes jis į jį įžengė tik dėl to, kad jo žvaigždės rodo jam blogą lemtį, o jei rodytų gerą, Šventajame Soste, be abejo, sėdėčiau aš? Argi galiu jam pasakyti, kad žmogui, kurio žvaigždžių padėtis tokia apgailėtina, ne laikas imtis atnaujinti namą nuo pamatų iki stogo, reikia tik kuo geriau jį prižiūrėti ir palikti tokį, kokį paveldėjo; be to, toli gražu nepakanka atsikraustyti iš Pompadur kaimo Limuzine su visu kaimišku naivumu ir dar tikėtis, kad būsi išgirstas karalių ir galėsi atitaisyti šito pasaulio neteisybes? Pati didžiausia mūsų laikų nelaimė yra tai, kad didingiausius sostus užima anaiptol ne tokie didingi žmonės; jie nemoka atlikti jiems skirtų pareigų. Ak! Tų, kurie ateis jų pakeisti, laukia nelengvas darbas!

Vakare, prieš man išvykstant, jis dar šit ką pasakė: „Kažin, ar aš būsiu tas popiežius, kuris suvienys visus krikščionis, ar visi mano siekiai nenueis perniek? Sužinojau, kad Anglijos karalius į Sauthemptoną įplukdė 50 laivų, kad pergabentų į kontinentą 400 riterių bei lankininkų ir daugiau nei 100 arklių“. Gera jam buvo sužinoti, – juk aš jam tai pranešiau. „O man ir pusės užtektų, kad patenkinčiau imperatoriaus Paleologo prašymą. Ar negalėtumėte, padedamas mūsų brolio kardinolo Kapočio, nors aš puikiai žinau, kad jo nuopelnai neprilygsta jūsiškiams, ir myliu jį kur kas mažiau nei jus...“ Žodžiai, tušti žodžiai, kad tik mane užliūliuotų... „Bet jį vertina karaliaus Eduardo dvare, tai ar negalėtumėte to anglo įtikinti, kad, užuot siuntęs savo pulkus prieš Prancūziją, verčiau... Taip, taip, aš puikiai žinau, ką jūs manote... Karalius Jonas taip pat surinko kariuomenę, tačiau jam artimesni riterio ir krikščionio garbės jausmai. Jūs darote jam įtaką. Jei abu karaliai atsisakys tarpusavio karo ir, suvieniję karines jėgas, dalį jų pasiųs į Konstantinopolį, šis miestas taps vieninteliu suvienytos Bažnyčios lopšiu: tik įsivaizduokite, kokią šlovę pelnys jų vardai! Pamėginkite jiems visa tai išaiškinti, mano godotinas broli; įrodykite jiems, kad, užuot užlieję krauju savo karalystes ir didinę savo tautų kančias, jie galėtų prilygti karžygiams ir šventiesiems...“

Aš atsakiau: „Švenčiausiasis tėve, tai, ko jūs geidaujate, – pats lengviausias dalykas pasaulyje, tačiau tik tuomet, kai bus įvykdytos dvi sąlygos: karalius Eduardas pareikalaus, kad būtų pripažintas Prancūzijos karaliaus ir karūnuotas Reimse, o karalius Jonas savo ruožtu pareikalaus, kad karalius Eduardas atsisakytų savo ketinimų ir duotų jam vasalo priesaiką. Kai šitos sąlygos bus įvykdytos, jokių kliūčių nebeliks...“ – „Jūs tyčiojatės iš manęs, broli mano; jūs tiesiog menko tikėjimo“. – „Ne, aš tikiu, švenčiausiasis tėve, bet ne mano jėgoms priversti saulę šviesti naktį. Taip sakant, esu šventai įsitikinęs, kad Viešpačiui Dievui, panorusiam sukurti stebuklą, mūsų pagalbos tikrai nereikėtų“.

Valandėlę sėdėjome tylėdami, nes gretimame kieme vertė iš vežimo skaldą ir dailidės susiriejo su vežėjais. Popiežius kažkaip susmuko, jo didžiulė nosis nulinko, nulinko ir plačios šnervės, ir ilga jo barzda. Pagaliau jis tarė: „Tada bent pasistenkite, kad jie pasirašytų naujas paliaubas. Kuo aiškiau jiems pasakykite, kad aš draudžiu kariauti tarpusavy. Jei nors vienas prelatas ar klierikas priešinsis jūsų pastangoms padaryti taiką, jūs atimsite iš jo visas Bažnyčios beneficijas. Ir atminkite: kai katras iš karalių užsispirs ir bandys pradėti kariauti, galite net pagrasinti jam atskyrimu nuo Bažnyčios. Tai įrašyta į jums skirtus pamokymus. Atskyrimas nuo Bažnyčios ir interdiktas“.

Kai jis man priminė duotus įgaliojimus, paprašiau jo palaiminimo ir gavau jį. Įsivaizduokite, Aršambo, kaip aš atskirsiu nuo Bažnyčios iškart du karalius – Prancūzijos ir Anglijos, o dar kai tokie dalykai dedasi Europoje? Eduardas tučtuojau atleistų savo Bažnyčią nuo bet kokio paklusnumo Šventajam Sostui, o Jonas nedelsdamas siųstų į Avinjoną savo konetablį su įsakymu apgulti miestą. O ką darytų Inocentas, kaip jūs manote? Tuojau jums pasakysiu. Jis viskuo apkaltintų mane ir atšauktų ekskomunikavimą. Visa tai tik tušti žodžiai.

Taigi kitą dieną mes išvykome.

O prieš tris dienas, birželio 18-ąją, kunigaikščio Lankasterio kariai išsilaipino Hagoje.

Ketvirta dalis

NEGANDŲ VASARA

I

Žygis į Normandiją

Viskas negali būti visada tik blogai... O! Jūs jau pastebėjote, Aršambo, kad tai vienas mano mėgstamiausių posakių... Taip, taip, kad ir kokios negandos užgriūtų, kokios nelaimės ar nusivylimai apimtų, Aukščiausiasis apdovanoja mus kokiu nors gėriu, sustiprinančiu mūsų dvasią. Reikia tik mokėti vertinti. Dievas telaukia mūsų dėkingumo, kad įrodytų mums savąjį kilniaširdiškumą.

Matote, po tos vasaros, atnešusios pragaištį Prancūzijai ir, tenka prisipažinti, nieko viltingo nedavusios mano misijai, atėjo gražus ruduo; nuostabiu oru mus lepina Aukščiausiasis per visą mūsų kelionę! Pats dangus nori mus padrąsinti.

O aš baiminausi, kad po liūčių, kurios kankino mus Beri, artėjant į šiaurę, užklups blogas oras, vėtros ir šalčiai. Todėl jau rengiausi liepti užkamšyti visus mano palankino plyšius, susisupstyti kailiais ir šildytis karštu vynu. O išėjo atvirkščiai: oras atšilo, šviečia saulė ir gruodis panašesnis į pavasarį. Provanse kartais šitaip pasitaiko, bet niekaip nelaukiau, jog mus, įvažiuojančius į Šampanę, sutiks šitokios saulės šviesos užlieti laukai ir toks karštis, kad net arkliai, uždengti gūniomis, risnoja drėgnomis nuo prakaito nugaromis.

Patikėkite, buvo beveik šalčiau tądien, kai liepos pradžioje atvažiavau į Bretėjų Normandijoje susitikti su karaliumi.

Kadangi, palikęs Avinjoną birželio 21 dieną, liepos 12-ąją buvau... a-a, juk jūs pats gerai pamenate, aš jums jau pasakojau... ir Kapočis kaip tik tuomet sunegalavo... taigi... nuo tokio greito mūsų važiavimo...

Ką karalius Jonas veikė Bretėjuje? Apgultimi, pilies apgultimi baigėsi trumpas jo žygis į Normandiją; jis neatnešė jam didelės šlovės, ir tai mažiausia, ką galima pasakyti.

Priminsiu jums, kad kunigaikštis Lankasteris birželio 18-ąją išlipo Kotentene. Ypač sekite datas, šiuo atveju tai labai svarbu... Šviesuliai? O ne, tos dienos šviesulių išsidėstymo aš specialiai netyrinėjau. Tik norėjau pasakyti, kad kare laikas ir greitis reiškia tiek pat, o kartais ir daugiau nei karių skaičius.

Po trijų dienų kunigaikštis Monteburo abatijoje susijungė su kontinente esančiais kariuomenės pulkais, kurių vieną Roberas Knolis, šaunus karvedys, atvedė iš Bretanės, o kitą surinko Filipas Navarietis. Kiek karių jie visi trys turėjo? Filipas Navarietis ir Godfrua d'Arkūras atsivedė ne daugiau kaip 100 riterių, Knolio pulkas pasirodė pajėgesnis: 300 ginkluotų vyrų, 500 lankininkų, beje, jie ne visi anglai, buvo nemažai ir bretonų. Jie atvyko su Žanu de Monforu, kuris pretendavo atimti kunigaikštystę iš grafo de Blua, vieno iš Valua žmonių. Pagaliau Lankasteris. Jis vargiai surinko 150 riterių ir 200 lankininkų. Užtat jo žirgų ūkis buvo nuolat atnaujinamas ir papildomas.

Kai karalius Jonas II sužinojo tuos skaičius, jis taip nusikvatojo, kad net jo pilvas ėmė kretėti. Nejau jie mano išgąsdinti jį su tokia skurdžia kariauna? Jei tai viskas, ką galėjo surinkti jo kuzenas iš Anglijos, nėra ko per daug nerimauti: „Matote, Karoli, mano sūnau, aš buvau teisus; matote, Odrehemai, mes be jokios baimės galime laikyti mano žentą kalėjime; taip, aš tikrai buvau teisus nekreipdamas dėmesio į tų niekam tikusių navariečių iššūkius, kai jie pajėgė susirasti tik tokius menkus sąjungininkus“.

Jis puolė girtis, neva jau mėnesio pradžioje turėjo surinkęs Šartre kariuomenę. „Argi ne protingas įžvalgumas? Na, ką jūs apie tai pasakysite, Odrehemai, ką pasakysite jūs, Karoli, mano sūnau? Patys matote, kad užteko sušaukti pusę kariuomenės, neprireikė nė visos. Tegul jie skuba, tie šaunuoliai iš Anglijos, tegul veržiasi į krašto gilumą. Mes užklupsime juos ir nubloksime į Senos žiotis“.

Man perdavė, kad retai kada matydavo jį tokį linksmą; aš tikrai tuo tikiu. Mat šitas nuolat sumušamas karys dievino karą, bent jau svajonėse tikrai dievino jį. Šuoliuoti, įsakinėti sėdint savo kovinio žirgo balne, priversti visus paklusti! Juk kare žmonės paklūsta... ypač pirmosiomis dienomis; palikti piniginius ir šalies valdymo reikalus Nikola Brakui, Lorisui, Biusi ir kitiems; gyventi tarp vyrų, o ne moterų bendrijoje; judėti, be perstogės judėti, valgyti balne, godžiai ryjant dideliais kąsniais, arba sustoti kelio atšlaitėje, po didžiule obelimi, jau apsipylusia mažais žaliais obuoliukais, priiminėti žvalgytojų pranešimus, tarti didingus žodžius, kuriuos paskui visi kartos... „Jei priešą kankina troškulys, tegul geria nuosavą kraują...“ Uždėti ranką ant peties kokio riterio, o tas iš džiaugsmo užsiplieks raudoniu... „Niekuomet nepavargstantis, Busiko... tavo ištikimasis kardas laukia darbo, kilnusis Kusi!..“

Beje, ar jis bent kartą yra nugalėjęs? Niekada. Kai jam sukako 22 metai, jo tėvas paskyrė jį karo vadu Eno... nieko sau titulas: karo vadas!.. Ir leidosi nugalimas anglų. Dvidešimt penkeri metai – dar gražesnis titulas; gali pamanyti, kad pats juos išgalvoja; pergalės senjoras... Jis itin brangiai kainavo Langedoko gyventojams; ištisus keturis mėnesius laikė apsuptą Egijoną, miestą Lo ir Garonos santakoje, bet taip jo ir neužėmė. Tačiau jo pasiklausius atrodė, kad visi mūšiai, nors ir kaip liūdnai jie baigtėsi, tikri karžygiškumo pavyzdžiai. Dar nė vienas žmogus niekuomet nepasisėmė tiek pasitikėjimo iš nepabaigiamų pralaimėjimų praktikos, kiek jis.

Šįkart karalius Jonas mėgino pratęsti savo malonumus.

Kol jis vyko į Sen Deni paimti vėliavos ir neskubėdamas pasiekė Šartrą, kunigaikštis Lankasteris, aplenkęs iš pietų pusės Kaną, perplaukė į kitą Divos pusę ir įsikūrė nakvynei Lizjė. Prisiminimai apie Eduardo III išpuolį, o ypač Kano apiplėšimą, nors tai įvyko prieš gerą dešimtį metų, dar neišblėso iš žmonių atminties. Šimtai gatvėse nužudytų miestelėnų, išnešta 40 000 rietimų gelumbės, visos brangenybės išgabentos už Lamanšo, tik per stebuklą miestas išvengė gaisro... Ne, Normandijos liaudis nieko nepamiršo ir skubėjo kuo greičiau praleisti anglų lankininkus. Juo labiau kad Filipas ďEvrė Navarietis ir mesiras Godfrua ďArkūras visiems plačiai paskelbė, jog tie anglai – mūsų draugai. Sviesto, pieno ir sūrio buvo iki valiai, sidras liejosi per kraštus, vešliose pievose ganėsi anglų arkliai. Teisybę sakant, vieną vakarą pamaitinti tūkstantį anglų pigiau nei ištisus metus mokėti karaliui druskos mokestį, muitą, duokles ir aštuonis denjė už kiekvieną parduotų prekių livrą.

Šartre Jonas II rado savo kariuomenę kur kas menkesnę ir prasčiau pasirengusią, nei tikėjosi. Karalius manė, kad susirinks 40 000 žmonių, o rado vos trečdalį numatyto skaičiaus. Argi šito neužteko, argi nebuvo net kiek per daug, turint galvoje tokią negausią priešininko kariuomenę? „Aha, dabar tiems, kurie neatvyko, nemokėsiu, vadinasi, iš to dar bus ir naudos. Tačiau reikalauju, kad jiems pareikštų įspėjimą“.

Kol karalius kūrėsi lelijomis siuvinėto audeklo palapinėje ir diktavo tuos savo patarimus... „kai karalius pareiškia norą, riteris privalo..." kunigaikštis Lankasteris jau buvo pasiekęs Pont Odmerą, Navaros karaliaus valdas. Jis išvadavo pilį, kurią prancūzai keletą savaičių bergždžiai laikė apgulę, ir kiek sutvirtino Navaros įgulą, aprūpindamas ją maistu ištisiems metams; pasukęs į pietus, patraukė plėšti Bek Elueno abatijos.

Kol konetablis grafas Atėnietis stengėsi įvesti šiek tiek tvarkos Šartre susirinkusių triukšmingų karių pulkuose... kadangi tie, kurie čia atsikraustė prieš geras tris savaites, nieko neveikė, tik trempė rugių želmenis ir jau ėmė nekantrauti... O svarbiausia, kai konetablis mėgino užgesinti tarp dviejų maršalų – Odrehemo ir Žano de Klermono – įsiplieskusią nesantaiką, – o tie nekentė vienas kito iš visos širdies, – kunigaikštis Lankasteris jau buvo prie Konšų pilies sienų; jis išvijo žmones, kurie buvo užėmę pilį karaliaus vardu. Paskui ją padegė. Taigi dūmai nusinešė priblėsusius prisiminimus apie Roberą ďArtua ir dar taip nesenus – apie Karolį Piktąjį. Šita pilis niekam nelėl laimės... Lankasteris patraukė į Bretėjų. Išskyrus Evrė, visos valdos, kurias karalius geidavo užimti savo žento feode, viena po kitos buvo nesunkiai atimtos.

„Mes sutraiškysime tuos piktadarius Bretėjuje", – išdidžiai sviedė Jonas II, kai jo kariuomenė pagaliau pajudėjo iš vietos. Nuo Šartro iki Bretėjaus – septyniolika ljė. Karalius panoro, kad tas kelias būtų įveiktas nesustojant. Vidurdienį jau atsirado atsiliekančių. Kai pagaliau mirtinai išvargę žmonės pasiekė Bretėjų, Lankasterio ten jau nebuvo. Jis paėmė tvirtovę, sutriuškino prancūzų įgulą ir jos vietoje įkurdino galingą karių pulką, vadovaujamą šaunaus vado, navariečio Sančos Lopeso, kuriam jis taip pat paliko maisto atsargų visiems metams.

Greitai gebantis nusiraminti karalius Jonas šūktelėjo: „Mes juos visus Vernėjuje sumalsime į miltus, ar ne, mano sūnūs?“ Dofinas man vėliau prisipažino, jog jis neišdrįso pasakyti, kad jam atrodė absurdiška, kai 15 000 karių vejasi kokį 1000. Tik nenorėjo prieš žmones pasirodyti mažiau pasitikintis nei jo jaunesnieji broliai, kurie visur mėgdžiojo tėvą ir degė troškimu pulti į kovą, – nenusileido ir jauniausiasis, Filipas, kuriam neseniai sukako tik keturiolika.

Vernėjus įsikūręs ant Avro upės kranto; tai vartai į Normandiją. Anglų kavalkados pralėkė vakare tarsi viską griaunantis uraganas, o prancūzų kariuomenė praplaukė tarsi pavasarį patvinusi upė.

Kai mesiras Lankasteris suprato, kad ši lavina artėja prie jo ir grasina užplūsti, leistis į Paryžių jis pabijojo. Išsigabendamas didelį grobį, kurį pakeliui prisiplėšė, o dar nemažai belaisvių, jis apdairiai patraukė į vakarus... „Į Leglį, į Leglį, jie pasuko į Leglį“, – nurodė kaimiečiai. Tai išgirdęs, karalius Jonas pasijuto taip, tarsi jį būtų palietusi Viešpaties ranka. Manau, jūs suprantate kodėl... O ne, Aršambo, visai ne dėl paukščio*... Įspėjote, dėl „Verpiančios kiaulės“... Ispanijos monsinjoro nužudymo... Ten, kur padarytas nusikaltimas, turės įvykti ir bausmė. Savo armijai karalius leido miegoti tik keturias valandas. Leglyje jis pavys anglus ir navariečius, o tuomet išmuš keršto valanda.

Taigi liepos 9 dieną stabtelėjęs prie „Verpiančios kiaulės“, kad priklauptų ant savo geležinio antkelio... Ką ir sakyti, keistą surengė spektaklį kariams: karalius meldžiasi ir lieja ašaras priešais kažkokios smuklės duris!.. Pagaliau už dviejų ljė nuo Leglio,

---

* Leglis – *l'aigle* – erelis (*pranc.*).

Tiubefo girios laukymėje, jis pastebėjo Lankasterio ietis... Kas ten atsitiko, mielas sūnėne, man papasakojo po trijų dienų.

„Varstykite šalmus! Rikiuokitės!“ – šūktelėjo karalius.

Čia konetablis ir abu maršalai pirmąkart pasirodė vieningi. „Valdove, – rūsčiai pareiškė Odrehemas, – jūs matėte, kaip visuomet ugningai aš jums tarnavau...“ – „Ir aš“, – tarė Klermonas. „... tačiau beprotiška iškart įsivelti į kovą. Iš jūsų karių nebegalima reikalauti žengti nė vieno žingsnio. Šit jau keturias dienas jūs neleidžiate jiems nė atsipūsti, o šiandien vedėte dar greičiau nei paprastai. Žmonės kojų nebepavelka, patys matote; lankininkai iki kraujo nusitrynė kojas ir, jei nebūtų rankose laikę iečių, į kurias rėmėsi, būtų kritę be jėgų ten pat, į kelio dulkes“. – „Ak, jau ta pėstininkija, ji amžinai visus sulaiko!“ – susierzinęs tarė Jonas II. – „Raitininkai ne ką daugiau verti, – įsiterpė Odrehemas. – Daugeliui arklių raiteliai nutrynė gugas, o kiti šlubuoja ir nėra kaip jų perkaustyti. Tokį ilgą kelią ėjusiems ir suprakaitavusiems kariams nuo karščio šarvai iki kraujo nubrūžino juosmenis; kol riteriai nepailsės, nieko gera iš jų nelaukite“. – „Be to, valdove, – pridūrė Klermonas, – apsidairykite, kokia vietovė, kur mums reikės eiti į ataką. Priešais tankiausia giria, ten ir pasislėpė mesiras Lankasteris. Jam nebus sunku su savo pulku pasitraukti, mūsų lankininkai įsipainios brūzgynuose, o ietininkams teks galynėtis su medžių kamienais“.

Karalius Jonas persiuto prakeikdamas ir žmones, ir aplinkybes, nenorinčias paklusti jo valiai. Staiga jis priėmė netikėčiausią sprendimą – dėl šio jo padlaižiai praminė jį Geruoju vildamiesi, kad žodžiai bus perduoti valdovui.

Jis pasiuntė du savo artimiausius ginklanešius, Pliujaną diu Valį ir Žaną de Korkijerė, pas kunigaikštį Lankasterį prisakydamas jam įteikti kartelį ir reikalauti mūšio. Lankasteris buvo įsitaisęs proskynoje; priešais stovėjo išsirikiavę lankininkai, o visur šmirinėjo žvalgytojai, stebėdami prancūzų kariuomenę, mat jie ieškojo kelių atsitraukti. Taigi žydraakis kunigaikštis išvydo keleto savo ginkluotų vyrų lydimus du karaliaus ginklanešius, kurie ėjo ant ieties smaigalio užkabinę lelijomis siuvinėtą vėliavą ir pūtė ragą tarsi turnyrų šaukliai. Sėdėdamas Filipo Navariečio, Žano de Monforo ir Godfrua ďArkūro bendrijoje, jis išklausė kalbą, kurią pasakė Pliujanas diu Valis.

Prancūzijos karalius atvedė didžiulę kariuomenę, o kunigaikštis teturėjo labai menką. Todėl karalius siūlo kunigaikščiui susikauti kitą dieną su tokiu pat skaičiumi riterių iš vienos ir iš kitos pusės, nesvarbu, ąr tai bus šimtas, ar penkiasdešimt, arba net trisdešimt, iš anksto sutartoje vietoje ir pagal visas riterijos garbės taisykles.

Lankasteris gana maloniai išklausė pasiūlymus karaliaus, „kuris laikė save Prancūzijos karaliumi“, tačiau savo riteryste ne itin buvo išgarsėjęs. Kunigaikštis patikino Jono II pasiuntinius, jog jis aptars karaliaus pasiūlymą su savo sąjungininkais, ir mostelėjo į jų pusę ranka, nes, girdi, reikalas per daug rimtas, kad jis galėtų spręsti vienas. Taigi abu ginklanešiai pamanė, jog Lankasteris turėtų duoti atsakymą rytojaus dieną.

Tuo įtikino ir karalių; šis įsakė ištiesti palapinę ir ramiausiai užmigo. Naktį prancūzų armija virto knarkiančiųjų armija.

Rytą Tiubefo giria buvo tuščia, tik pasitraukimo pėdsakai, niekur nesimatė nė vieno anglo ir nė vieno navariečio. Lankasteris apdairiai nuvedė savo žmones į Aržantaną.

Karalius Jonas įniršęs reiškė panieką savo priešams „be garbės ir be sąžinės“, mokantiems tik plėšti, kai arti nieko nėra, ir tučtuojau pasileidžiantiems į kojas, kai tik juos mėgina iškviesti į garbingą kovą. „Mes nešiojame savo Žvaigždės ordiną ant širdies, o jų Keliaraištis plaka jiems blauzdas. Šit kas mus skiria. Jie – bėgimo riteriai“.

Bet ar rengėsi jisai juos vytis? Maršalai siūlė Lankasteriui įkandin siųsti pačias šviežiausias riterių pajėgas, tačiau, didelei jų nuostabai, Jonas II atmetė tą pasiūlymą. Galėjai pamanyti, kad jis jau laikė mūšį laimėtą, „jeigu priešininkas nepriėmė jo iššūkio“.

Taigi jis nutarė grįžti į Šartrą ir paleisti savo kariuomenę. Pakeliui jis atsiims Bretėjų.

Odrehemas priminė, kad Lankasterio palikta Bretėjuje įgula gana gausi, gerai įsitvirtinusi ir turi gerus vadus. „Aš žinau tą vietą, valdove, jos taip lengvai nepaimsi“. – „Tuomet kodėl mūsiškiai ją paliko? – paprieštaravo karalius. – Aš pats vadovausiu apgulčiai“.

Ir čia, mano sūnėne, aš ir mano bendrakeleivis Kapočis liepos 12-ąją susitikome su karaliumi.

II

Bretėjaus apgula

Karalius Jonas priėmė kario ginkluotę, tarsi po pusvalandžio jam reikėtų eiti į mūšį. Jis pabučiavo mūsų žiedus, pasiteiravo apie šventąjį tėvą ir, iki galo neišklausęs ilgoko, pernelyg išsamaus ir spalvingo Nikolos Kapočio atsakymo, kreipėsi į mane: „Perigoro monsinjore, jūs atvykote kaip tik laiku ir galėsite dalyvauti gražutėje apguloje. Žinau, kokia narsi jūsų giminė ir kad visi esate puikūs karo meno mokovai. Jūs visais laikais užėmete labai aukštas pareigas ir ištikimai tarnavote Prancūzijos Karalystei; jei nebūtumėte Bažnyčios princas, neabejoju, taptumėte mano kariuomenės maršalu“.

Tai, kad karalius kalbėdamas kreipėsi tik į mane ir taip pagyrė mano giminę, Kapočiui labai nepatiko, mat jis nebuvo itin aukštos kilmės ir manė būtina priminti, kad atvykome čia ne žavėtis karo žygdarbiais, o pakalbėti apie taiką krikščionių pasaulyje.

Aš iškart supratau, kad mano tikėjimo brolio ir Prancūzijos karaliaus santykių draugingumo nėra ko laukti, ypač kai karalius, pamatęs mano sūnėną Roberą Diuracą, ėmė rodyti kuo karščiausią prielankumą ir klausinėti apie Neapolio dvarą ir jo tetulę karalienę Žaną. Reikia pasakyti, kad mano Roberas išties buvo gražuolis: puikus stotas, skaistus veidas, šilko švelnumo plaukai... grakštumas ir kartu jėga. Pastebėjau, kaip karaliaus akyse įsižiebė toji pati kibirkštis, kuri paprastai plyksteli vyrų žvilgsnyje, kai praeina daili moteris. „O kur ketinate apsistoti?“ – paklausė jis. Atsakiau, kad įsikursime gretimoje abatijoje.

Įdėmiai nužvelgiau jį ir pamačiau, kad jis gana paseno, sustambėjo, išplero, o smakras po reta šlapimo geltonio barzdele atrodė dar labiau pasunkėjęs. Dar jis įprato keistai mataruoti galva, tarsi jo kaklą ar petį būtų raižiusios metalo pjuvenos, patekusios į šarvinius marškinius.

Jis įsigeidė aprodyti mums stovyklą, čia mūsų pasirodymas sukėlė nemažą smalsuolių sujudimą. „Štai jo Šventenybė, Perigoro monsinjoras, atvyko mūsų aplankyti“, – kalbėjo jis savo riteriams, tarsi būtume čia atsidūrę kaip tik tam, kad suteiktume jam dangaus pagalbą. Į visas puses dalijau palaiminimus, o Kapočio nosis vis labiau tįso.

Karalius nekantravo supažindinti mane su šios apgulos katapultų vadu, ir dingojosi, kad jis tuos apsiausties mechanizmus vertina labiau nei savo maršalus ar net konetablį. „Kur Arkidiakonas?.. Ar nematėte Arkidiakono?.. Burbonai, pakvieskite Arkidiakoną...“ Ir aš sunkiai besusigaudžiau, ką galėtų reikšti Arkidiakono pravardė tam, kuris įsakinėjo toms mašinoms ir parakiniams pabūklams.

Mūsų linkui artėjo keistas žmogėnas: ilgos kreivos kojos, sutvirtintos plieno blauzdišarviais; atrodė, tarsi jis eitų žaibais. Diržas taip veržė odinį siurkotą, kad iš šalies jis panėšėjo į vapsvą. Abipus šonų styrojo dvi didžiulės juodomis panagėmis rankos, kurias priglausti jam trukdė metaliniai antalkūniai. Fizionomija gana įtartina, liesa, atsikišusiais skruostikauliais, toli viena nuo kitos nutolusios akys, pašaipi veido išraiška; toks žmogus dėl menko nieko gali šaipytis iš savo artimo. Ir viską vainikavo plačiakraštė Montobano skrybėlė, visa metalinė, su išsikišusia virš nosies smailuma, su dviem plyšiais, kad galėtų matyti palenkęs galvą. „Kur tu buvai, Arkidiakone? Tavęs visur ieškojo, – ištaria karalius ir pristato man patikslindamas: – Arno de Servolis, Velino siras“. – „Arkidiakonas pasirengęs, monsinjore kardinole...“ – pašaipiai priduria šis. Tai man visai nepatinka. Ir netikėtai prisiminiau... Velinas! Juk tai iš mūsų kraštų, Aršambo... žinoma, netoli Sent Fua la Grand, kaip tik tarp Perigoro ir Giujeno. Žmogėnas išties arkidiakonas – nei pridėsi, nei atimsi. Arkidiakonas, žinoma, be tonzūros ir nemoka lotyniškai, bet vis tiek arkidiakonas. Ir iš kur? Savaime aišku – iš Velino, savo nediduko feodo, kur jis pasisavino parapiją ir šitaip gaudavo iš senjorijos prievoles, o kartu ir pelną iš bažnyčios. Jam teliko pusvelčiui pasisamdyti tikrą dvasininką, kad tarnyba bažnyčioje vis dėlto vyktų... Ir taip buvo tol... popiežius Inocentas tuojau po savo išrinkimo atėmė iš jo beneficiją ir visas kitas pajamas. „Aveles turi ganyti ganytojas...“ Aš jums jau esu tai sakęs. Taigi šitaip Velino vyskupija išsisklaidė kaip dūmas! Tokių atvejų žinau ne mažiau kaip šimtą ir nutuokiu, kad šitas šaunuolis Avinjono rūmus ne per labiausiai gerbia. Turiu prisipažinti, kad šįkart aš visiškai sutinku su šventuoju tėvu. Išsyk supratau, kad tas Servolis mano reikalų tvarkymo anaiptol nepalengvins.

„Arkidiakonas šauniai pasidarbavo Evrė, ir miestas vėl grįžo mums“, – tarė karalius, matyt, norėdamas iškelti savo parakininką. – „Tai ir yra vienintelis, kurį jūs atėmėte iš Navariečio, valdove“, – itin įžūliai atsakė jam Servolis. – „Mes tą patį pakartosime Bretėjuje... Noriu labai gražios apgulos, tokios, kokia buvo Egijone“. – „Tik tiek, kad jūs Egijono taip ir nepaėmėte, valdove“.

Po paraliais, pamaniau sau, šitas žmogus turi ypatingą karaliaus malonę, jei gali su tokiu įžūliu atvirumu kalbėti.

„Tik dėl to, kad man, deja, pritrūko laiko“, – liūdnai atsiliepė karalius.

Reikėjo būti Arkidiakonu, ne kitaip... aš ir pats ėmiau jį vadinti Arkidiakonu, nes šitaip jį vadino visi žmonės... Taigi reikėjo būti šiuo žmogumi, kad galėtum linguoti galva, paslėpta po geležine skrybėle, ir burbėti stačiai į akis savo valdovui: „Laiko, laiko... ištisų šešių mėnesių...“

Reikėjo būti karaliumi Jonu, kad su tokiu užsispyrimu tvirtintum, jog Egijono apgula, kuriai jis vadovavo tais pačiais metais, kai jo tėvą sutriuškino prie Kresi, taigi, jog Egijono apgula rodo puikiausią karo meno pavyzdį. Brangiai atsiėjęs ir tiek laiko pareikalavęs sumanymas. Tai buvo tiltas, kurį karalius įsakė pastatyti, kad priartėtų prie tvirtovės; statė jį tokioje vietoje, jog apgultieji be vargo šitą tiltą sugriovė bent šešis kartus.

Kažkokias sudėtingas šturmo mašinas prireikė tempti nuo pat Tulūzos, o tai labai brangiai kainavo ir atėmė daug laiko... ir jokios naudos.

Na, ką gi! Tą apgulą karalius Jonas laikė pačia šlovingiausia ir sėmė iš jos savo patirtį. Iš tiesų, karštai trokšdamas suvesti sąskaitas su likimu, po dešimt metų sumanė atsigriebti už Egijoną ir visam pasauliui įrodyti, kad jo taktika buvo teisinga; jis norėjo amžiams palikti būsimų kartų atmintyje prisiminimą apie garsiausią apgulą.

Todėl, neketindamas persekioti priešo, kurį galėjo be jokio vargo sumušti, jis įsakė pastatyti savo palapinę prie Bretėjaus. Kai jis kreipėsi į Arkidiakoną, labai įgudusį naudoti paraką griaunant, visi pamanė, kad karalius nutarė užminuoti tvirtovės sienas, kaip jau buvo daryta Evrė. Bet kur ten! Iš apgulų meistro jis pareikalavo pastatyti tokias konstrukcijas, kurios padėtų pereiti sienas. Ir maršalai, ir karvedžiai pagarbiai klausėsi karaliaus įsakymų ir iškart sukruto juos vykdyti. Jei vienas žmogus komanduoja kitiems, įsakinėja gana ilgai, nors ir koks mulkis jis būtų, vis tiek atsiras žmonių, kurie bus įsitikinę, kad jis įsakinėja gerai.

O dėl Arkidiakono... man regis, Arkidiakonas iš visko tyčiojosi. Karalius reikalauja pastolių, pakylų ir bokštų; gerai, mes juos pastatysime, o paskui ir mokesčių paprašysime. Jei šitie pasenę mechanizmai, geri anuomet, dar prieš sviedinių naudojimą, nepateisins vilčių, karaliui teks kaltinti tik patį save. Ir Arkidiakonas, neleisdamas niekam nė burnos praverti, plakė apie tai liežuviu į kairę ir į dešinę; jis turėjo karaliui Jonui tokią įtaką, kokią kartais savo valdovui įgyja šiurkštūs kareivos ir nesidrovėdami ja naudojasi. Ir kodėl ne, jei iždininkas išmoka nemažai pinigų jam ir jo bendrininkams.

Nedidelis Normandijos miestelis virto didžiule statybviete. Aplink pilį kasė apkasus, o ant išverstų žemių statė platformas ir darė šturmo šlaitus. Be paliovos bildėjo vežimai ir stuksėjo kastuvai, džeržgėjo vartų vyriai, pliauškėjo botagai ir aidėjo keiksmai. Pasijutau lyg vėl patekęs į Vilnevą.

Aplinkiniuose miškuose poškėjo kirviai. Vietos gyventojai taisė savo piniginius reikalus pardavinėdami vyną, o kiti būdavo nemaloniai nustebinti, kai netikėtai išvysdavo įžūlėlius, griaunančius jų svirną ir tempiančius rąstus. „Karaliaus tarnyba!“ – tučtuojau pasigirsdavo atsakymas. Ir kirtikliai puldavo atakuoti plaušaplyčių sienų; virvės užmetamos už medinių sijų, šios poškėdamos driooksteli žemyn, ir viskas sugriūva. „Galėtų tas mūsų karalius kur kitur įsitaisyti, o ne siųsti mums šituos piktadarius, kurie stačiai virš tavo galvos plėšia stogą“, – kalbėjo kaimiečiai. Jiems jau ėmė dingotis, kad Navaros karalius buvo geresnis šeimininkas, ir net anglų buvimas ne taip sunkiai slėgė žmonių pečius nei Prancūzijos karaliaus.

Taigi užtrukau Bretėjuje ir dalį liepos; pasilikau dideliam Kapočio apmaudui; jis labiau linko leisti dienas Paryžiuje... Lyg aš nebūčiau linkęs!.. ir be perstojo siuntinėjo į Avinjoną raštus, kur gana tulžingai leido suprasti, kad man, girdi, arčiau širdies gėrėtis karo veiksmais, nei rūpintis, kaip pagreitinti taikos įsigalėjimą. Kaip, sakykite, kaip aš galėjau tuo rūpintis kitaip, nei kalbėdamas su karaliumi? O kur man su juo kalbėtis, jei ne prie tų apgulos statinių, nuo kurių jis nė per žingsnį nebūtų sutikęs pasitraukti?

Kiauras dienas jis sukiojosi tarp plušančių žmonių, o visur jį lydėjo Arkidiakonas: tai tikrino puolimo kampą, tai vėl sunerimdavo, ar išlaikys atramos, o dažniausiai stovėdavo žiūrėdamas į medinį bokštą, neįprastą, keistą, aukštą gremėzdą ant ratų, kur galima išrikiuoti ne vieną šimtinę lankininkų su arbaletais ir ugninėmis strėlėmis; toks dar nebuvo pastatytas nuo seniausių laikų. Jis nepasitenkino keliaaukščiu bokštu, ne, dar reikėjo surasti ganėtinai jaučių odų ir apkalti jomis tą milžinišką pakylą; be to, būtina nutiesti tvirtą ir lygų kelią, kad juo gerai riedėtų tas bokštas. Bet kai jis, tas stebuklas, bus baigtas, visi išvys tikrai įstabiausią dalyką.

Dažnai karalius mane kviesdavo kartu vakarieniauti, ir čia aš galėdavau su juo pasišnekučiuoti.

„Taika? – pakartojo jis. – Bet juk tai pats karščiausias mano troškimas. Matote, aš paleidau mažne visą savo kariuomenę, pasilikau tik tiek žmonių, kiek jų prireiks šitam puolimui. Palaukite, šit paimsiu Bretėjų ir iškart pasirašysiu taikos sutartį, tada tikrai įtiksiu šventajam tėvui. Tegul tik mano priešas pateikia savo sąlygas“. – „Valdove, – atsakiau aš, – reikėtų iš anksto žinoti, kokias sąlygas jūs geidautumėte peržiūrėti...“ – „Tas, kurios nesikėsins į mano garbę.“ Ak, kokia nelengva užduotis manęs laukė! Deja, kaip tik aš turėsiu jam pasakyti, nes žinojau daugiau nei jis – Velso princas Liburne ir La Reolyje renka kariuomenę naujam antpuoliui.

„Ir jūs, Perigoro monsinjore, dar kalbate apie taiką?“ – „Taip, valdove, kalbu, kad išvengtume naujų nelaimių...“ – „Šįkart neleisiu Anglijos princui užpulti Langedoko, kaip buvo pernai. Rugpjūčio 1 dieną Šartre aš vėl subursiu armiją“.

Nustebau, jog jis paleido savo riterius tik tam, kad po savaitės vėl juos sušauktų. Apie tai atsargiai prasitariau kunigaikščiui Atėniečiui ir Odrehemui, nes visi ateidavo su manimi pasikalbėti ir atverti širdies. Ne, karalius užsispyrė neva taupumo sumetimais, – o tai neatrodė jam būdinga, – paleisti vasalų kariuomenę, sušauktą prieš mėnesį, ir dabar vėl ją rinkti kartu kviečiant ir nereguliariosios kariuomenės pulkus. Veikiausiai tai jam bus pataręs Žanas ďArtua, o gal kuris kitas protuolis, kad šitaip galima būtų sutaupyti kelių dienų karių atlyginimą. Todėl nuo Velso princo jis ir atsiliko visu mėnesiu. O taip, taikos karalius norėjo; kuo ilgiau jis delsė, tuo sunkiau darėsi derėtis laikantis jo reikalavimų. Per tą laiką geriau pažinau Arkidiakoną, ir, turiu prisipažinti, jis mane linksmino. Mus suartino Perigoras; kartą jis atėjo prašyti grąžinti jam beneficiją. Ir kokiais žodžiais jis prašė! „Jūsų Inocentas...“ – „šventasis tėvas, mano drauge, šventasis tėvas...“ – pataisiau jį. – „Gerai, tegul bus šventasis tėvas, jei norite, taigi šventasis tėvas atėmė iš manęs pajamas, kurias gaudavau iš parapijos, manydamas šitaip įvesti gerą tvarką... kaip tik taip man paaiškino vyskupas... Na, ir ką? Nejau jis mano, kad prieš jį Veline nebuvo tvarkos? Nejau manote, mesire kardinole, kad aš nesirūpinau sielų išganymu? Nebuvo nė vieno merdinčiojo, kuris būtų palikęs šį pasaulį be paskutinio patepimo. Vos tik kuris kiek sunegaluoja, aš ir siunčiu pas jį įšventintą į kunigus žmogų. O už paskutintį patepimą tenka mokėti. Mokėti piniginę baudą tenka ir tiems, kurie ateina pas mane teistis. O dar išpažintys; nuodėmių niekas veltui neatleidžia. Už svetimavimą taip pat atitinkamas mokestis. Aš puikiai žinau, kaip tvarkytis su padoriais krikščionimis“. Tada jam pasakiau: „Bažnyčia neteko vieno arkidiakono, užtat karalius įgijo gerą riterį“. Jonas II pernai įšventino jį į riterius.

Tasai Servolis nebuvo toks jau blogas. Užtekdavo jam prabilti apie mūsų Dordonės pakrančių grožį, ir jo balse suskambėdavo stebėtinai švelnios gaidelės. Plati, vandeninga upė, jos žalsvame vandenyje vakarais atsispindi pilys, skendinčios topolių ir gluosnių alėjose; pavasarį žaliuoja vešlios pievos, po karšta vasaros saule geltonuoja prinokę miežiai, vakarais kvepia mėtos; rugsėjo vynuogės, kai vaikystėje mes taip mėgdavome suleisti dantis į šiltas jų kekes... Jei visi Prancūzijos žmonės taip mylėtų savo žemę, kaip ją mylėjo šitas Servolis, karalystė būtų kur kas saugesnė!

Pagaliau aš supratau, kur glūdi tokio karaliaus prielankumo priežastis. Servolis prisidėjo prie karaliaus 51-aisiais metais, per žygį į Sentonžą; tai buvo ne toks svarbus žygis, tačiau jis leido Jonui II manyti tapsiant karaliumi nugalėtoju. Arkidiakonas tada atsivedė savo kariuomenę: 20 šarvuotų riterių ir 60 pėstininkų. Kaip jis galėjo juos visus ten, Veline, surinkti? Šiaip ar taip, pulkas buvo suformuotas. 1000 aukso ekiu, nustatytų karo iždininko už vienerių metų tarnybą... Ne veltui karalius sakė: „Juk mes seni bendražygiai, Arkidiakone?!“

Be to, jis tarnavo Ispanijos monsinjorui ir niekada nepamiršdavo šitai priminti karaliui. Maža to, komanduojant Karlui Ispanui, 53-ųjų kampanijoje jis išvijo anglus iš savo pilies Veline ir artimiausių žemių – Monkarė, Montenio, Montravelio... Anglai laikė užėmę Liburną ir ten turėjo gausią lankininkų įgulą. O jis, Arno de Servolis, turėjo Sent Fua ir nebuvo nusiteikęs jo atiduoti... „Aš prieš popiežių, jis iš manęs atėmė parapiją. Aš prieš Anglijos karalių, jis nusiaubė mano pilį; esu ir prieš Navaros karalių, jis nužudė mano konetablį. Kodėl nebuvau Leglyje šalia jo, būčiau jį apgynęs!“ Šitie žodžiai it švelniausias balzamas kuteno karaliaus ausis.

O dar Arkidiakonas buvo nepralenkiamas naujausių padegamųjų karo mašinų žinovas. Jis jas myli, prisijaukina, jos jį linksmina. Nieko nėra smagesnio, kalbėjo jis man, kaip prikišti liepsnojantį dagtį prie požeminio pakaso ir gėrėtis, kaip pilies bokštas atsiveria tartum gėlės žiedas ar visa puokštė gėlių ir sviedžia į orą žmones ir akmenis, ietis ir čerpes. Dėl šitų priežasčių jis nėra per daug vertinamas, tačiau gerbiamas beveik visų, nes beveik visi, net patys drąsiausi riteriai bjaurisi prieiti arčiau prie šitų velnio įrengimų, kuriuos jis valdo tarsi žaisdamas. Yra žmonių, kurie kaskart, atsiradus naujiems kariavimo būdams, suvokia jų esmę ir kaipmat išgarsėja juos panaudodami. Taigi kai paprasti kariai, užspaudę ausis delnais, puola ieškoti slėptuvės, kai net baronai ir maršalai apdairiai atsitraukia, Servolis žibančiomis iš malonumo akimis žiūri, kaip ridena parako statinaites, įsakinėja, ramiai perlipa sprogstamąsias minas, šliaužia pasiremdamas savo antalkūniais, įskelia ugnį ir neskubėdamas atsitraukia į saugų kampą ar pasilenkia už sienelės, tuo tarpu driooksteli sprogimas; visa žemė sudreba, sienos skilinėja ir žiojėja plyšiai.

Tokiems darbams reikia nemažai stiprių vyrų. Servolis surinko savo būrį iš žiaurių, tačiau sumanių žaliūkų, mėgėjų žudyti, netveriančių džiaugsmu, kai gali sukelti siaubą, daužyti ir griauti. Jis jiems moka dosniai, nes rizika verta tokių pinigų. Surado ir du savo padėjėjus, kuriuos, gali pamanyti, išsirinko grynai dėl jų vardų: Gastonas de la Paradas ir Bernaras d'Orgėjus*. Tarp mūsų kalbant, jei karalius Jonas būtų geriau pasinaudojęs šitų trijų parakininkų paslaugomis, Bretėjus būtų pasidavęs per savaitę. Bet ne, jis užsispyrė ir nenorėjo nieko, tik to savo ratukinio bokšto.

Nors didžiulis bokštas vis stiepėsi į viršų, donas Sančas Lopesas, jo navariečiai ir anglai, įkalinti pilyje, neatrodė bent kiek sunerimę. Tiksliai nustatytą valandą keitėsi apžvalgos takuose sargybiniai.

---

* Paradas – paradiškumas, prašmatnumas (*pranc.*). Orgėjus – išdidumas (*pranc.*).

Apsupti žmonės turėjo ganėtinai maisto atsargų, jų žandai blizgėjo nuo riebumo. Retkartėmis jie apipildavo strėlių kruša žemkasius, bet stengdavosi būti taupūs, kad bergždžiai nenaudotų amunicijos. Tokie šaudymai kartais prasidėdavo tuomet, kai pamatydavo sankasa praeinantį karalių, ir tai jam duodavo puikią dingstį laikyti save karžygiu... „Matėte? Visos strėlės siųstos karaliui, o mūsų valdovas nė nesujudėjo... Ak! Ir gerą mes turime karalių..." O Arkidiakonas, Paradas ir Orgėjus naudodavosi proga ir šaukdavo: „Saugokitės, valdove, taiko tiesiai į jus!" ir surėmę pečius iš savo kūnų sudarydavo gyvą sieną, turinčią apsaugoti karalių nuo strėlių; tuo tarpu jos baigdavo savo skrydį ir ramiai įsmigdavo į žolę prie jų kojų.

Negali sakyti, kad Arkidiakonas būtų maloniai kvepėjęs. Tačiau, reikia prisipažinti, dvokėme mes visi, dvokė visa stovykla ir pirmiausia šita šlykšti smarvė buvo apsiautusi Bretėjų! Vėjas nešė išmatų dvoką, nes visi, kurie kasė, vežė, pjovė, lengvinosi ten pat, kur ir dirbo. Jau seniai niekas nesiprausė, taip pat nesimaudė ir karalius, be to, dar niekados nenusiimdavo šarvų...

Kiek galėdamas šlaksčiausi kvepalais ir tepiausi aliejais, kartu turėjau laiko iš arčiau stebėti karaliaus Jono silpnybes. Ak, stačiai stebuklas, kad vieno žmogaus smegenys gali sutalpinti tiek nesąmoningumo!

Šalia jo nuolat sukiojosi du šventojo tėvo siųsti kardinolai, kad palenktų jį sudaryti taikos sutartį; iš visų Europos šalių valdovų plaukė laiškai, kur buvo smerkiamas jo elgesys su Navaros karaliumi ir patariama jį išlaisvinti; tokiu būdu jis patyrė, kad mokesčiai visur mokami prastai, kad ne tik Normandijoje, ne tik Paryžiuje, bet ir visoje karalystėje žmonės nepatenkinti ir gali kilti maištas. Jis puikiai žinojo, kad abi Anglijos armijos rengiasi pulti – Lankasterio armija iš Kotenteno, gavusi pastiprinimą, ir Akvitanijos... Tačiau jam tai nieko nereiškė, palyginti su mažo Normandijos miestelio paėmimu, ir niekas jam daugiau nerūpėjo. Užsispirti dėl smulkmenų ir nematyti visumos – nedovanotina valdovo yda.

Per visą mėnesį Jonas II tik kartą keturioms dienoms buvo išvykęs į Paryžių ir tai tik tam, kad iškrėstų dar vieną kvailystę, apie kurią dar jums papasakosiu. Vienintelis ediktas, kuris šįkart buvo išleistas neužkrovus jo rašymo ant karaliaus patarėjų pečių ir kurį buvo liepta šaukliams skelbti visuose miesteliuose ir kaimuose, esančiuose šešių ljė spinduliu aplink Bretėjų, liepė visiems mūrininkams, dailidėms, vežėjams, kasėjams, šachtininkams, malkų kirtėjams ir kitiems darbininkams prisistatyti karaliui padėti bet kuriuo paros metu, o kartu atsinešti būtinus savo amato įrankius.

Vien pažvelgęs į judantį milžinišką bokštą, tą šturmo puošmeną, kaip jį vadino pats karalius, jis nepajėgė nuslėpti pasitenkinimo. Trys aukštai, kiekviename jų gana plati aikštelė, kur gali tilpti ir net kautis 200 žmonių. Viso labo ten sulips 600 karių, kurie užims visus tris to nepaprasto įrenginio aukštus po to, kai bus prinešta ganėtinai žabų ir žabinių, priversta ganėtinai akmenų ir lygiai suplūkta žemė keliui, kuriuo tas bokštas galėtų savo keturiais didžiuliais ratais laisvai riedėti.

Karalius taip didžiavosi tuo savo statiniu, kad kvietė visus stebėti, kaip jį stato ir kaip jį privers veikti. Šitaip karaliaus kviesti atvyko Kastilijos pavainikis Anri Trastamaras, grafas Duglas.

„Mesiras Eduardas turi savo navarietį, o aš turiu savo škotą!“ – mėgo juokauti karalius. Skirtumas tik tas, kad Filipas Navarietis atnešė Anglijai pusę Normandijos, o mesiras Duglas Prancūzijos karaliui – tik kardą, tegul ir labai šaunų.

Aš ir dabar dar girdžiu karalių mums aiškinant: „Šitą bokštą galima pastumti prie kiekvienos įtvirtinimų vietos, jis gali iškilti virš jos, o tai leis šturmuotojams mėtyti į tvirtovės vidų akmenis ir metalo sviedinius, atakuoti net apžvalgos tako aukštyje, o jaučių odos, kuriomis apmuštas viršus, apsaugos nuo strėlių“. Ir kaip visa tai turėjau išklausyti aš, taip atkakliai stengęsis aptarti su juo taikos sąlygas!

Tačiau Ispanas ir Škotas buvo ne vieninteliai, pakviesti žavėtis tuo didžiuliu mediniu bokštu. Mesiro Sančos Lopeso žmonės jį taip pat apžiūrinėjo, tiesa, atsargiai, nes Arkidiakonas šalia atrideno kitas mašinas, o šios gausiai svaidė į priešo įgulą akmeninius sviedinius ir parako strėles. Pilis buvo, taip sakant, atkimšta. Tačiau Lopeso žmonės neatrodė per daug išsigandę. Maždaug pusės sienų aukštyje jie pridarė angų. „Kad lengviau būtų pasprukti“, – nutarė karalius.

Pagaliau toji didi diena atėjo. Ir aš ten buvau, stovėjau, tiesa, kiek atokiau, ant nedidelės kalvelės, nes man buvo įdomu pamatyti, kaip viskas vyks. Juk Šventasis Sostas taip pat turi savo kariuomenę, turi ir miestus, kuriuos gali tekti ginti... Šit pasirodo karalius Jonas II; ant jo galvos tas garsusis šalmas su aukso gėlėmis viršugalvyje. Švysteli kardas: tai jis duoda signalą pulti; tuo pat metu sugaudžia ir trimitai. Bokšto viršuje, apkaltame odomis, plazda lelijomis išsiuvinėta vėliava, o žemiau plevena pulkų vėliavos; karių prikimšti visi trys aukštai. Šitas bokštas priminė įvairiaspalvę vėliavų puokštę! Jisai pajuda. Tempia jį įkinkyti arkliai ir žmonės, surikiuoti grupėmis, – jų daugybė. Arkidiakonas visa gerkle šaukia juos ragindamas... Paskui man pasakojo, kad vien už kanapinę to viso kinkinio virvę teko suploti tūkstantį livrų. Mašina juda; girdisi, kaip cypia medis, ji kiek siūbuoja, tačiau juda. Iš šalies žiūrint, kaip ji šliaužia, ateina mintis, kad tai laivas, mažumėlę linguojantis ant bangų, pasišiaušęs vėliavomis ir artėjantis prie abordažo. Bokštas išties prisispaudė prie tvirtovės sienos, orą drebino siaubingas triukšmas. Ant pilies kuorų, trečiosios bokšto aikštelės aukštyje, jau verda kova. Kryžiuojasi žvangėdami kardai, lekia spiečiai iečių. Kariai, supantys pilį, visi kaip susitarę užvertė galvas ir sulaikė kvėpavimą. Ten, viršuje, nuožmi kova. Karalius pakeltu šalmo antveidžiu taip pat ten. Koks didingas ir kaip gražiai jis kaunasi ten, ore.

Ūmiai pilį supantys kariai pašoka nuo baisaus trenksmo; bokšto viršuje pliūpteli dūmų debesis, apgaubdamas bokšto viršūnę su visomis vėliavomis.

Pasirodo, mesiras Lankasteris buvo palikęs keletą patrankos sviedinių donui Sančai Lopesui, šis delsė panaudoti juos laukdamas tinkamo laiko. Dabar šitie ugniniai sviediniai pro pramuštas sienose angas pliekė tiesiai į tą ratukinį bokštą, plėšė į skutus jaučių odas ir eilėmis guldė žmones bokšto aikštelėse, trupino jo karkasą į smulkiausius šipulius.

Arkidiakono balistos ir katapultos taip pat buvo paleistos į darbą, tačiau veltui: jos negalėjo sutrukdyti antros salvės, o paskui ir trečios. Švilpė ne tik švino sviediniai, bet ir degantys puodai, veikiantys panašiai kaip graikiškoji ugnis. Klaikiai staugdami dribo, stumdėsi žmones; jie puldinėjo prie kopėčių arba siaubingai apdegę krito į tuštumą. Liepsnos jau laižė gražiosios mašinos viršų. Paskui griausmingai traškėdamas įgriuvo viršutinis aukštas ir degančios sijos traiškė žmones... Savo gyvenime, Aršambo, neteko girdėti tokių siaubingų klyksmų, o juk aš buvau ne taip arti. Lankininkai tysojo prispausti liepsnojančių sijų; sulaužytos krūtinės, apanglėjusios kojos ir rankos, smilkstančios jaučių odos skleidė šleikščią smarvę. Bokštas ėmė svirti, ir jau atrodė, kad dar minutė, ir jis nugrius, tačiau statinys kažkaip stebuklingai sustingo pakrypęs ir paskendęs liepsnose. Vieni, kiek įgalėdami, pylė vandenį, kiti rūpinosi ištraukti apdegusius, sutraiškytus kūnus, tuo tarpu pilies gynėjai iš džiaugsmo šoko ant pilies sienų šaukdami: „Garbė šventajam Jurgiui! Garbė Navarai!“

Matydamas šitą nelaimę, karalius Jonas atrodė tarsi ieškąs aplinkui kaltininko, nors iš tiesų kaltininkas buvo ne kas kitas, o tik jis pats. Tačiau čia pat stovėjo Arkidiakonas su savo geležine skrybėle; didžiulis karaliaus įniršis, pasiruošęs išsiveržti, įstrigo karališkajame šalme. Servolis, be abejo, buvo visoje kariaunoje vienintelis žmogus, kuris, ilgai nelaukdamas, galėjo sviesti karaliui: „Pasigėrėkite savo kvailumu, valdove. Aš juk patariau kasti griovius, o ne statyti tą griozdišką ešafotą. Tokių jau gerą pusšimtį metų niekas nebestato. Tamplierių laikai praėjo, o ir Bretėjus – ne Jeruzalė“.

Karalius tik paprastai paklausė: „Ar galima pataisyti bokštą?“ – „Ne, valdove“. – „Tada išardykite viską, kas dar liko. Liekanomis galima bus sustiprinti griovius“.

Tą vakarą maniau, kad atsirado tinkama proga rimtai pasikalbėti apie taikos sutartį. Paprastai nesėkmės atveria karalių ausis išminties balsui. Siaubas, kurio liudytojai ką tik buvome, padėjo man sužadinti krikščioniškus jo jausmus. Ir kai jis su riterišku įkarščiu trokšta žygdarbių, popiežius siūlo jam ir visiems Europos princams kur kas vertingesnių ir kur kas šlovingesnių žygdarbių Konstantinopolyje. Tačiau aš buvau atstumtas, ir tai labai patiko Kapočiui.

„Mano karalystėje man grasina dvi Anglijos kariuomenės; aš privalau nedelsdamas jas užpulti. Kol kas tai vienintelis mano rūpestis. Pakalbėsime apie tai Šartre, jei norite“.

Tie pavojai, kurie dar vakar jam atrodė neverti dėmesio, šiandien pasidarė visų svarbiausiu dalyku.

O Bretėjus? Ką jis nuspręs dėl Bretėjaus? Naujai apsiausčiai surengti prireiktų ištiso mėnesio. O apgultieji, turėdami dar maisto ir ginklų likučių, gana neblogai išsisuko. Buvo tarp jų, žinoma, ir sužeistų, ir nuo stogų nuplėštų čerpių. Kažkuris užsiminė apie derybas: o jei, girdi, įgulai pasiūlytume garbingą kapituliaciją? Čia karalius pasisuko į mane: „Na, ką pasakysite, monsinjore kardinole?..“

Dabar atėjo ir mano eilė priminti savo aukštą kardinolo titulą. Aš atvykau čia iš Avinjono tvarkyti visuotinės taikos reikalų, o ne dalyvauti derybose dėl kažkokios tvirtovės atidavimo. Karalius suprato savo klaidą ir, tausodamas orumą, leido suprasti, kad jis kreipėsi į mane juokais. „Jei kardinolui kas nors trukdytų laikyti mišias, galėtų tai padaryti Arkidiakonas“.

Kitą dieną, kai medinis bokštas dar rūko, o žemkasiai vėl griebėsi darbo, – tik šįsyk jie kasė duobes žuvusiesiems, – mūsų siras de Velinas, užsitempęs savo plienines blauzdines ir vedamas trimitininkų, nužygiavo derėtis su donu Sanču Lopesu. Jie neskubėdami patraukė prie pakeliamojo pilies tilto; abiejų stovyklų kariai žvelgė į juos. Jie buvo patyrę žmonės ir nematė jokio reikalo dumti vienas kitam akis... „O jei aš būčiau po jūsų sienomis padėjęs parako minų ir tada atakavęs?“ – „O! Mesire, manau, būtumėte iki mūsų prisikasęs“. – „Kiek laiko dar galite išsilaikyti?“ – „Daug trumpiau, nei to norėtume mes, bet daug ilgiau, nei to norėtumėte jūs. Mes turime ganėtinai vandens, maisto, strėlių ir sviedinių“.

Po valandos Arkidiakonas grįžo pas karalių. „Donas Sanča Lopesas sutinka palikti pilį, jei netrukdysite jam iš jos pasitraukti ir duosite pinigų“. – „Tiek to, tegul jam duoda, kiek reikia, tik tegul kuo greičiau viskas baigiasi“.

Po dviejų dienų įgula išėjo iš Bretėjaus. Pakeltos galvos ir pilni kapšai aukso; ji žygiavo susijungti su monsinjoro Lankasterio pulkais, o karaliui Jonui teks Bretėjų atstatyti savo lėšomis. Taip baigėsi apgula, kuri, karaliaus Jono manymu, turėjo žmonių atmintyje palikti gilų pėdsaką. Be to, jis dar turėjo įžūlumo teigti, kad be jo apgulos bokšto abi pusės nebūtų taip greitai susitarusios.

III

Febo priesaika

O jūs vis gręžiojatės į Trua? Gražus miestelis, ar ne, sūnėne, ypač šįryt, visas nutviekstas saulės. Ak, didelė laimė tam miestui, kuriame pasaulį išvydo būsimasis popiežius. Visi tie prabangūs rūmai, kuriuos matėte apie rotušę, ir Šventojo Urbono bažnyčia yra tikras naujosios architektūros perlas, turtinga vitražų, ir daugelis kitų statinių, kurių harmonija jūs taip žavėjotės, visa tai iškilo tik dėl to, kad Urbonas IV, užėmęs Šventojo Povilo Sostą beveik prieš šimtmetį ir tik trejiems metams, gimė čia, Trua, vargingoje krautuvėlėje, ten, kur nūnai iškilusi jo vardo bažnyčia. Tai šit kas suteikė miestui šlovę ir lyg pakylėjo į visokeriopą suklestėjimą. Ak, kad tokia sėkmė ištiktų ir mūsų brangųjį Perigė... Tiek to, nebenoriu apie tai kalbėti, nes dar pamanysite, kad man vien tai terūpi...

Nūnai aš jau žinau, kokį kelią pasirinko dofinas. Jis vyksta paskui mus ir rytoj bus Trua. Tačiau Mecą jis pasieks per Sen Dizjė ir Sen Migelį, o mes keliausime per Šaloną ir Verdeną.

Pirmiausia stabtelėsime Verdene, ten turiu reikalų... Esu to miesto katedros kanauninkas... Be to, visiškai nenoriu atrodyti taip, tarsi geisčiau prisidėti prie dofino. Mes esame netoli vienas kito ir kiekvienu momentu galime pasikeisti pranešimais, tam užteks dienos ar kiek daugiau, be to, taip bus lengviau ir greičiau susisiekti su Avinjonu...

Kas čia dabar? Pažadėjau kažką papasakoti ir pamiršau? A, tiesa... Apie tai, ką veikė Jonas II Paryžiuje tas keturias dienas, kai buvo pasitraukęs nuo apgulto Bretėjaus?..

Jis ten priėmė Gastono Febo vasalinę ištikimybės priesaiką. Negirdėta karaliaus sėkmė, ne, stačiai triumfas, ir ne tiek karaliaus, kiek kanclerio Pjero de La Forė, kuris kantriai ir sumaniai parengė šitas iškilmes. Febas yra Navaros karaliaus žentas, ir net abiejų valdos susisiekia Pirėnų papėdėje. Beje, apie šią priesaiką jau buvo kalbama nuo pat karaliavimo pradžios. Prisiminti ją kaip tik tada, kai Karolis Navarietis sėdėjo kalėjime, reiškė pakreipti įvykių eigą ir pakeisti daugelio Europos dvarų nuomonę apie Prancūziją.

Žinoma, ir jūs esate nemažai girdėjęs apie Febą... Ne tik vyriausiasis medžioklės prievaizdas, bet ir garsus turnyrų dalyvis, pagarsėjęs savo apsiskaitymu, žymus statytojas ir, be visa kita, dar ir garsus širdžių ėdikas. Šit ką apie jį pasakyčiau: didis valdovas, tik visa bėda, kad jo valstybė per maža. Tikina, kad jis pats gražiausias karalystės vyras, – aš mielai su tuo sutinku. Aukštas ir toks stiprus, kad gali pargriauti lokį... taip, mano sūnėne, lokį, o tai ne tušti žodžiai!.. Kojos it nutekintos, klubai siauri, pečiai platūs, skaistaveidis, o kai šypsosi, suboluoja it sniegas dantys. Labai gražūs plaukai, tokia vario spalvos kupeta, švytinti aukso vilna, banguojanti iki pečių tarsi karūna, duota pačios gamtos, ir žėrinti saulėje; todėl jis savo emblema pasirinko saulę, o dar ir Febo vardą, kurį jis rašė su „ė“... Fėbas... Matyt, tuomet dar nemokėjo graikų kalbos. Niekada nenešioja skrybėlės ir kiauras dienas vaikšto vienplaukis lyg senovės romėnas, o tai pas mus neįprasta.

Kadaise lankiausi pas jį. Jis toks išmintingas, kad visi patys vertingiausi krikščionybės žmonės svečiavosi nedideliame jo Ortezo dvare, kurį jam pavyko paversti plačiai garsėjančiu dvaru. Be manęs, ten buvo ir pfalcgrafas, vienas iš karaliaus Eduardo prelatų, pirmasis Kastilijos karaliaus šambelionas, be to, nemažai garsiausių gydytojų, vienas žymus dailininkas ir keli žinomi teisės daktarai. Visi šitie žmonės buvo kuo puikiausiai priimti.

Aš težinau vienintelį Kipro karalių Liuzinjaną, kuris itin mažoje savo karalystėje taip pat garsėja nuostabiu ir įtakingu dvaru; prekyba Liuzinjanui duoda išties gražaus pelno; jis valdo kur kas didesnį turtą, nei atrodo.

Febas keri savo žavinga maniera skubiai aprodyti jums viską, ką turi: „Čia mano medžiokliniai šunys... mano arkliai... čia mano meilužė... štai mano pavainikiai... Garbė Dievui, ponia de Fua jaučiasi gerai. Jūs ją šįvakar pamatysite“.

Vakarais ilgoje galerijoje, kurią jis liepė įrengti viename pilies šone, – iš čia atsiveria žavus horizontas su dantytu kalnų kontūru, – susirenka visas dvaras ir vaikštinėja prabangiausiais pašvitais gėrėdamasis, kaip ant Bearno leidžiasi melsvos sutemos. Šen bei ten įrengti didžiuliai židiniai, kuriuose pleška pliauskos, o ant sienų tarp židinių – freskos, vaizduojančios medžioklės scenas. Tai vis iš Italijos atsiųstų menininkų darbai. Svečias, kuris nepasiėmė visų savo brangenybių ir geriausių apdarų, manydamas pavieš ėti nedidelėje kalnuose prisiglaudusioje pilaitėje, pasijunta ne itin jaukiai. Aš šitai jums tyčia sakau, kad žinotumėte, jei kokią dieną ten atsidursite... Ponia Anjesė de Fua, kilusi iš Navaros, yra karalienės Blanšos sesuo ir veik tokia pat graži, tarsi visa iš aukso ir perlų. Kalba mažai, tiksliau sakant, tai galima nuspėti; ji bijo kalbėti. Ponia Anjesė mielai klauso menestrelių, kai jie dainuoja jos vyro sukurtą „*Aqueres mountanes*“, o bearniečiai su malonumu choru pritaria dainuodami priedainį.

Febas eina nuo vieno svečių būrelio prie kito, sveikina vieną, kitą, pasitinka senjorą, pagiria poetą, pasišnekučiuoja su pasiuntiniu, vaikštinėdamas teiraujasi, kas dedasi pasaulyje, pareiškia savo nuomonę, pusbalsiu įsako tarnui ir viską tvarko nepastebimai, nenutraukdamas malonaus pokalbio. Ir šit pasirodo dvylika tarnų, vilkinčių livrėjas; jie, nešini deglais, palydi jį su visais svečiais į salę, kur padengtas stalas. Būna, kad jie sėda vakarieniauti tik vidurnaktį.

Vieną vakarą aš radau jį atviroje galerijoje. Jis stovėjo atsirėmęs į arką ir dūsaudamas žvelgė į sidabriškus kalnus, jų švelnią žydrynę horizonte. „Per maža, per maža... Sakytum, monsinjore, Apvaizda sumanė piktai pajuokauti ir išmetė lošimo kauliukus taip, kad jie iškristų atvirkščiai...“

Mes neseniai buvome kalbėję apie Prancūziją, apie Prancūzijos karalių; aš puikiai supratau, ką jis turėjo galvoje. Galingas žmogus dažnai gauna valdyti mažą žemės valdą, o silpnam žmogeliui atitenka didžiulė valstybė. Ir pridūrė: „Tačiau kad ir koks mažas mano Bearnas, aš noriu, kad jis priklausytų ne kam kitam, o tik pačiam sau“.

Jo laiškai – tai tikras stebuklas. Jis niekada nepamiršta išvardyti visų savo titulų: „Mes, Gastonas III, grafas de Fua, Bearno vikontas, Lotreko, Marsano ir Kastijono vikontas...“ ir dar kažkas ten... a-a, taip: „Senjoras de Monteskjė ir de Monpeza...“, ir dar ne viskas, tik paklausykite: „Andoros ir Kapsiro teisėjas...“, o pasirašo tik „Fėbas“, su „ė“, žinoma, gal kad kiek skirtųsi nuo Apolono... Ant visų pilių ir paminklų, kuriuos jis statė ar gražino, didžiosiomis raidėmis buvo išgraviruota: „Padarė Fėbas“.

Žinoma, negalėtum tvirtinti, jog jo asmenybė neturėjo kraštutinumų, tačiau nevalia pamiršti, kad jam tebuvo 25 metai. Pagal savo amžių jis išties sumanus. O dar ir didžiai narsus. Antai Kresi mūšyje jis pagarsėjo kaip vienas iš drąsiausių, – tuomet buvo tik 15. Ak, man visai išėjo iš galvos jums pasakyti, o gal jau ir žinojote: jis – Robero ďArtua sesers vaikaitis. Jo senelis vedė Žaną ďArtua, tikrą Robero seserį; toji, tapusi našle, kraustėsi iš proto dėl vyrų dėmesio, gyveno tokį skandalingą gyvenimą ir pridarė daugybę painiavos... Ir būtų dar daugiau pridirbusi... taip, taip, ji dar gyva, dabar jai kiek daugiau kaip 60, o sveikata nėmaž nesiskundžia... Taigi, kaip sakiau, būtų dar daugiau visko prikrėtusi, jei jos vaikaitis, mūsų Febas, nebūtų jos uždaręs viename Fua pilies bokštų, kur ją gana akylai saugo. Taigi! Visų Artua gyslomis teka išties pragariškas kraujas!

Ir šit toks La Forė, arkivyskupas kancleris, tuomet, kai visi stoja prieš karalių Joną, prišnekina Febą duoti vasalo priesaiką. Ak, tik neapsirikite! Febas kuo puikiausiai apmąstė šitą savo žingsnį ir sutiko jį žengti tik tam, kad išsaugotų savo mažojo Bearno nepriklausomybę. Akvitanija ribojasi su Navara, na, o Bearnas – su jomis abiem; jų abiejų sąjunga – nūnai tokia akivaizdi – jo visai netenkina, juk tai kelia rimtą grėsmę jo ir taip menkoms sienoms. Jis norėtų sustiprinti savo sienas iš Langedoko pusės, kur jam vis nepavyksta susitarti su grafu ďArmanjaku, karaliaus vietininku. Taigi, suartėkime su Prancūzija, baikime visus nesusipratimus ir dėl to prisiekime mūsų Fua Grafystės vardu. Žinoma, Febas rūpinsis savo svainio Navariečio išlaisvinimu, tačiau tik formaliai, taip buvo sutarta, tik formaliai; tai bus dingstis suartėti. Žaidimas neabejotinai subtilus. Febas visuomet galės priminti Navariečiui: „Aš daviau priesaiką tik tam, kad galėčiau jums padėti".

Per vieną savaitę Gastonas Febas pavergė visą Paryžių. Jis atvyko lydimas didžiulės svitos didikų, daugybės tarnų; dardėjo dvidešimt vežimų, prikrautų drabužių ir baldų; kartu jis vežėsi ir puikiuosius savo skalikus, dalį savo žvėryno su plėšrūnais narvuose. Visas šis kortežas nutįso per ketvirtį lyė. Net pats varganiausias tarnas vilkėjo prabangiausiais drabužiais, puikavosi Bearno karalystės livrėja; visi arkliai buvo apdengti brokato gūniomis, tokiomis pat kaip mano arkliai. Žinoma, išlaidos didelės, tačiau viskas skirta miniai apstulbinti. Ir Febui šitai gražiausiai pavyko.

Kilmingiausi senjorai varžėsi dėl garbės priimti svečią savo namuose. Visi bent kiek žymesni žmonės Paryžiuje – Parlamento nariai, universiteto mokslininkai, finansininkai ir net dvasininkai – kuria nors dingstimi stengėsi patekti į jo sesers Blanšos, karaliaus našlės, namus, kurie buvo atviri visą jo viešnagės šiame mieste laiką. Moterys troško matyti jį, girdėti jo balsą, paliesti jo ranką! Kai jis vaikščiodavo po miestą, žiopliai atpažindavo jį iš auksinės ševeliūros ir grūsdavosi prie juvelyrų ir gelumbininkų krautuvėlių durų, pro kurias jis įeidavo. Pažindavo ir jo ginklanešį, visur ir visuomet jį lydintį: tikras milžinas, vadinamas Ernotonu Ispanu, kuris galėjo būti nesantuokinis Febo tėvo sūnus; atpažindavo ir du didžiulius jo Pirėnų aviganius, kuriuos už pavadėlių paskui vesdavo tarnas. Ant vieno šuns nugaros tupėdavo mažytė beždžionėlė... Sostinę aplankė kilmingas senjoras, ir toks neįprastas, apsivilkęs prabangiau nei patys įmantriausi puošeivos; visi vien apie jį ir tekalbėjo.

Aš jums šitai per smulkiai pasakoju, tačiau tą nelemtąją liepą mes jau stovėjome ant tragedijos slenksčio, todėl svarbus kiekvienas žingsnis.

Jūs valdysite didžiulę grafystę, Aršambo, ir valdysite, drįstu lažintis, tokiais laikais, kurie nebus lengvesni nei šiandiena; per keletą metų negalima pakilti iš tos duobės, į kurią nūnai patekome.

Gerai įsiminkite: kai valdovas iš prigimties yra menkas žmogelis arba nusilpęs nuo metų naštos ar kokios negalios, jis nebegali išlaikyti savo patarėjų vieningų. Jo aplinkos žmonės susiskaldę, pakrikę, nes kiekvienas taikosi nugriebti bent kiek valdžios, kuri gana menka; kiekvienas kalba vardu savo šeimininko, kuris jau neturi galios įsakinėti. Kiekvienas pluša tik sau, visos mintys nukreiptos į savo ateitį. Tuomet susidaro grupelės, susietos vienodų ambicijų ar temperamento. Įsiplieskia konkurencija. Garbingieji susiburia vienoje pusėje, išdavikai – kitoje, tačiau pastarieji vis tiek laiko save garbingais, nors ir savaip.

Išdavikais vadinu tuos, kurie išduoda aukščiausius karalystės interesus. Dažnai jie net patys nepajėgia to suprasti; jie mato tik savo naudą; beje, kaip tik jie paprastai ir laimi.

Apie karalių buvo susispietusios dvi partijos, kaip ir šiandien aplink dofiną, nes tie patys žmonės užėmė tas pačias vietas.

Iš vienos pusės – kanclerio Pjero de La Forė, Ruano arkivyskupo, partija; jam padeda Angeranas diu Pti Seljė; tai žmonės, kurie, mano galva, labiausiai išmano karalystės reikalus ir daugiausia rūpinasi jos gerove. Kitai partijai priklauso Nikola Brakas, Lorisas, o svarbiausia, svarbiausia, Simonas de Biusi.

Galbūt jūs jį pamatysite Mece. O! Visuomet stenkitės vengti jo ir į jį panašių... Kai matote žmogų, ant kurio striuko kūno užtupdyta per didelė galva, žinokite, tai blogas ženklas; jisai kelia skiauterę it gaidys; vos tik prasižioja, iškart suvoki, koks jis nevėkšla ir žiaurus, o dar ir pasipūtęs, nors stengiasi šitai nuslėpti. Jis mėgaujasi savo valdžia, jam nieko nėra maloniau, kaip pažeminti, o gal ir pražudyti kiekvieną, įgijusį kiek per daug svarbos dvare ar darantį per didelę įtaką valdovui. Jis įsivaizduoja, kad valdyti – tai tik gudrauti, meluoti, regzti visokiausias intrigas. Jo galvoje dar nekilo nė viena išmintinga mintis, joje knibžda tik menki tikslai; juos jis įgyvendina baisiai užsispyrusiai. Valdant karaliui Pilypui, Simonas de Biusi dirbo kukliu raštininku, o paskui užsiropštė ant aukščiausios pakopos... tapo Parlamento galva ir Didžiosios tarybos nariu... be to, susikūrė ištikimo, atsidavusio žmogaus vardą, nes jis valdingas ir šiurkštus. Reikia tik išvysti tą žmogų, kai jis, surengęs teismą, verčia nepatenkintus bylininkus klauptis vidury salės ir maldauti jo atleidimo arba kai jis įsako nubausti išsyk 23 Ruano gyventojus; tačiau jis gali priimti išteisinamąjį nuosprendį tada, kai tam nėra jokio pagrindo, arba be galo be krašto atidėlioti svarbias bylas, kad galėtų laikyti žmones savo galioje. Jis moka pasirūpinti ir savo turtais: iš Sen Žermen de Prė abato jis gavo teisę imti muitą prie Sen Žermeno vartų, tučtuojau pervardytų Biusi vartais; šičia jis gauna gerą dalį muito mokesčių už visa tai, kas įvežama į Paryžių.

Kai La Forė ėmė tartis dėl Febo priesaikos, Biusi tam pasipriešino ir nutarė sužlugdyti derybas. Ne kas kitas, o jis puolė prie karaliaus, kai tas atvyko iš Bretėjaus, ir ėmė jam kuždėti: „Febas tyčia jums įžūlauja Paryžiuje, demonstruodamas savo turtingumą... Febas bent du kartus priėmė prevo Marselį... Įtariu, kad Febas kartu su žmona ir karalienė Blanša rezga Karolio Piktojo pabėgimą... Būtina reikalauti, kad Febas prisiektų ir Bearno vardu... Febas apie jus gerai nekalba... Venkite pernelyg maloniai priimti Febą, nes galite įžeisti grafą ďArmanjaką, o jis – nepakeičiamas Langedoke. Teisybė, kancleris La Forė per daug lengvai sukalbamas su jūsų priešų draugais... O be to, koks prasimanymas pasivadinti Febu?“ Tam, kad galutinai įsiutintų karalių, jis dar pranešė blogą žinią: iš Šatlė pabėgo Frikė de Frikanas, o tą pabėgimą gana sumaniai suorganizavo du jo tarnai. Navariečiai tyčiojasi iš karaliaus valdžios, ypač dabar, kai rado sau tokį apsukrų ir pavojingą žmogų...

Taigi nieko nuostabaus, kad per vakarienę, surengtą priesaikos garbei, karalius Jonas sėdėjo pasipūtęs ir irzlus, į Febą kreipėsi: „Mesire, mano vasale“ ir net paklausė: „Ar dar liko koks žmogus jūsų feodo valdose, ar visi išsiruošė lydėti jus į mano miestą?“

Jis dar pasakė Febui: „Geidaučiau, kad jūsų karių pulkai nekeltų kojos į tas žemes, kurias valdo monsinjoras ďArmanjakas“.

Su Pjeru de La Forė buvo susitarta, kad karalius laikys tuos susidūrimus tarsi ir nebuvusiais. Febas nustebęs paprieštaravo: „Mano pulkai, valdove, mano kuzene, niekada nebūtų įžengę į Armanjaką, jei nebūtume buvę priversti vyti kariuomenės, užpuolusios mus. Tačiau vos tik jūs įsakėte uždrausti monsinjoro ďArmanjako žmonėms įsiveržti į Bearną, mano riteriai negali atsidžiaugti galėdami stovėti prie savo sienų“. Tačiau karalius spyrėsi: „Aš norėčiau, kad jie būtų arčiau manęs. Šartre renku armiją kautis su anglais. Viliuosi, kad ir jūs prisistatysite laiku su Fua ir Bearno pulkais“. – „Fua Grafystės kariuomenė, – atsakė Febas, – bus sušaukta, kai tik to pareikalaus vasalo pareiga, iškart, kai tik prisieksiu jums, valdove, mano kuzene. O Bearno pulkai seks paskui mane, man reikės tik ženklą duoti“.

Ką ir sakyti, gera išėjo vakarienė, susitaikymo ir susiderinimo užstalė! Arkivyskupas kancleris nustebęs ir nepatenkintas bergždžiai bandė paskleisti nors truputį taikos ir ramybės. Biusi sėdėjo akmeniniu veidu. Tačiau širdies gilumoje jis džiūgavo, jautėsi tikras šeimininkas. O Navaros karaliaus net vardas nebuvo ištartas, nors prie stalo sėdėjo ir karalienė Žana, ir karalienė Blanša. Išeidamas iš rūmų, Ernotonas Ispanas, milžinas ginklanešys, tarė grafui de Fua... Kaip numanote, aš ten nebuvau, tačiau to pokalbio esmė man buvo pranešta: „Aš žaviuosi jūsų kantrybe. Tik, būdamas Febas, nelaukčiau naujų įžeidimų ir kaipmat grįžčiau į savo Bearną“. Į tai Febas atsakė: „Jei aš būčiau Ernotonas, Febui duočiau kaip tik tokį patarimą. Tačiau aš esu Febas ir visų pirma privalau rūpintis savo valdinių ateitimi. Nenoriu pasirodyti santykių su Prancūzija griovėju ir likti dėl to kaltas. Padarysiu viską, kad pavyktų susitarti, žinoma, nepažeisdamas garbės. Tačiau įtariu, kad La Forė man paspendė spąstus. Šiaip ar taip, atsitiko tai, ko aš nežinau; ir pats La Forė nežino, kad kažkas perkalbėjo karalių. Paaiškės rytoj“.

Kitą dieną po mišių Febas įėjo į didžiąją rūmų menę. Šeši pažai laikė jo mantijos šleifą, ir šįkart, – o tai retai būna, – jis buvo ne vienplaukis, o su karūna, auksine karūna ant auksinių plaukų. Salė pilna šambelionų, patarėjų, prelatų, kapelionų, Parlamento metrų ir aukštų pareigūnų. Tačiau pirmiausia Febas pamatė grafą ďArmanjaką. Žanas de La Forė stovėjo greta karaliaus vos ne atsirėmęs į sostą ir įžūliai dairėsi aplinkui. Kitoje pusėje stypsojo Biusi ir dėjosi tvarkąs pergamentų registrą. Paskui ištraukė vieną ir perskaitė taip, sakytum tai būtų pats paprasčiausias nuosprendis: „Mesiras, Prancūzijos karalius, mano senjoras, priima iš jūsų Fua Grafystę ir Bearno Vikontiją, kurias jūs iš jo gavote, ir jūs tampate jo vasalu kaip grafas de Fua ir vikontas de Bearnas pagal formas, nustatytas jo pirmtakų, Prancūzijos karalių, ir jūsų. Klaupkitės“.

Stojo tyla. Paskui pasigirdo stiprus ir aiškus Febo balsas: „Aš negaliu“.

Visi esantieji apmirė iš nuostabos – vieni iš nuoširdžios, o kiti aiškiai apsimesdami, tačiau be jokio pasitenkinimo ženklo. Ne taip dažnai tokie dalykai atsitinka duodant priesaiką.

Febas pakartojo: „Aš negaliu“. Ir tuo pačiu aiškiu balsu pridūrė: „Lenkiasi tik vienas mano kelis. Turiu galvoje Fua, Bearnas lenktis negali“.

Tuomet prabilo karalius Jonas; jo balsas buvo pritvinkęs pykčio: „Aš priimu jūsų priesaiką ir Fua, ir Bearno vardu“. Susirinkusiųjų gretos net suvirpėjo iš smalsumo. Prasidėjo kivirčas... Febas: „Valdove, Bearnas yra nepriklausoma žemės valda, jūs negalite iš manęs gauti to, kam nesate siuzerenas“. Karalius sako: „Melas tai, ką jūs čia dabar tvirtinate ir kas buvo daugelio metų ginčo tarp jūsų ir mano tėvų priežastis“. Febas: „Teisybė, valdove, ir ji nustos būti nesantaikos priežastis, kai tik šito panorėsite. Aš esu ištikimas ir garbingas jūsų pavaldinys kaip Fua grafas, nors mano tėvai tam visuomet prieštaravo; tačiau aš negaliu pasiskelbti jūsų vasalu atžvilgiu to, kas man atiteko iš paties Dievo“. Karalius: „Netikęs vasalas! Jūs einate suktais keliais, kad išvengtumėte tarnybos, nors privalote man tarnauti. Pernai neatvedėte savo pulkų grafui d'Armanjakui, mano vietininkui Langedoke; jis nepajėgė išvyti anglų dėl jūsų atsimetimo!“ Tuomet Febas kuo išdidžiausiai atsakė: „Jei Langedoko likimas priklauso vien tik nuo mano paramos ir jei mesiras d'Armanjakas negali išsaugoti jums tos provincijos, tuomet jūsų vietininkas turėtų būti ne jis, valdove, o aš“.

Karalius persiuto, net jo smakras ėmė tirtėti. „Jūs tyčiojatės iš manęs, gražusis sire, bet greit ateis toms patyčioms galas.

Klaupkitės!“ – „Išbraukite Bearną iš priesaikos, ir aš tučtuojau atsiklaupiu“. – „Klaupsitės kalėjime, prakeiktas išdavike! – klyktelėjo karalius. – Sučiupti jį!“

Visas šitas spektaklis buvo iš anksto numatytas, parengtas veikiausiai paties Biusi, kuriam užteko mostelėti ranka, ir Perinė le Biuflis su šešiais sargybiniais išsyk apsupo Febą. Jie netgi jau žinojo, kad vesti jį reikės į Luvrą.

Tą pačią dieną prevo Marselis vaikštinėjo po sostinę ir kalbėjo: „Buvo likęs vienintelis žmogus, kuris nelaikė savęs karaliaus Jono priešu, o dabar ir to nebėra. Jei visi tie niekšeliai, kurie supa karalių, ir toliau sėdės savo vietose, laisvėje greit nebeliks nė vieno garbingo žmogaus“.

IV

Šartro stovykla

Kuo toliau, tuo gražiau, mano mielas sūnėne! Žinote, ką man parašė popiežius savo laiške, datuotame lapkričio 28-ąja, kurį turėjo neišsyk išsiųsti, o gal žygūnas, gabenęs jį man, ieškojo manęs ten, kur nebuvau, nes perdavė man jį tik vakar vakare Arsi? Na, atspėkite... Tai šit, šventasis tėvas apgailestauja dėl mano nesantaikos su Nikola Kapočiu ir priekaištauja man dėl „gailestingumo trūkumo mūsų santykiuose“. Norėčiau sužinoti, kaip aš turėčiau rodyti Kapočiui gailestingumą? Nuo Bretėjaus aš jo ir matyti nemačiau; jis pasitraukė net neatsisveikinęs ir apsistojo Paryžiuje. Ir kas tuomet kaltas dėl nesutarimo, jei ne tas, kuris visomis išgalėmis norėjo pripiršti man tą savanaudį, ribotą prelatą, tesirūpinantį savo gerove, kurio visi žygiai teturėjo vienintelį tikslą – sužlugdyti manuosius? Visuotinė taika jį mažiausiai jaudina. Jam svarbu tik viena: kad šitai pasiekti nepavyktų man. Gailestingumo stoka, tai tau gražiausia! Gailestingumo stoka... Turiu pagrindo manyti, kad Kapočis tvarko nešvarius reikalus su Simonu de Biusi ir kad ne be jo įsikišimo Febas pakliuvo į kalėjimą. Nusiraminkite... ak taip, jau žinote... rugpjūtį jį paleido į laisvę. O kas padėjo? Ogi aš. Šito jūs ir nežinote... išleido jam pasižadėjus prisijungti prie karaliaus kariuomenės.

Pagaliau šventasis tėvas nori mane įtikinti, kad visi giria mane už pastangas ir mano darbus tinkamai įvertino ne tik jis pats, bet ir visa kardinolų kolegija. Bijau, kad jis tą patį bus parašęs ir Kapočiui... Vėl jis grįžta prie to, ką jau patarinėjo spalį, – kad į visuotinės taikos derybų tarybą reikėtų įtraukti Karolį Navarietį. Nesunku atspėti, kas jam tokią mintį įkvėpė...

Kaip tik po Frikė de Frikano pabėgimo karalius Jonas nutarė perkelti savo žentą į Arlė, Pikardijos tvirtovę, kur visi aplinkui visiškai atsidavę Artua giminei. Jis bijojo, kad Karolis Navarietis Paryžiuje nesutelktų bendrininkų. Jis nenorėjo Febo ir Karolio laikyti ne tik tame pačiame kalėjime, bet ir tame pačiame mieste... Ir, kaip aš jums vakar pasakojau, prakišęs reikalą Bretėjuje, grįžo į Šartrą. O man jis pasakė: „Pakalbėsime Šartre“. Aš ir sėdėjau Šartre, kol Kapočis, pasipūtęs it povas, vaikštinėjo po Paryžių...

Kur mes esame dabar? Briunė!.. Kaip vadinasi šitas miestas?.. O, Puavras? Mes jau pravažiavome Puavrą? Na, gerai, tai dar pravažiuosime. Man pasakojo, kad ten yra dėmesio verta bažnyčia. Beje, visos Šampanės bažnyčios viena už kitą gražesnės. Išties krikščioniško tikėjimo kraštas...

O! Aš nėmaž nesigailiu, kad mačiau Šartro stovyklą, norėčiau, kad ir jūs ją pamatytumėte... Žinau, jūs buvote atleistas iš kariuomenės, jums teko pakeisti pasiligojusį jūsų tėvą, bet kokia kaina sulaikyti anglus, neįleisti jų į Perigorą... Galbūt tai jus ir išgelbėjo nuo mirties, nes dabar gulėtumėte po antkapine plokšte kuriame nors Puatjė vienuolyne. Kas gali žinoti? Viskas Dievo valioje. Taigi, įsivaizduokite Šartrą: 60 000 žmonių, o gal daugiau; visi įsikūrę plačiausiame slėnyje, virš kurio didingai kyla smailūs katedros bokštai. Viena iš pačių didžiausių kariuomenių, jei ne pati didžiausia, kokia kada nors buvo surinkta karalystėje. Tačiau ji suskilusi į dvi dalis, be to, labai skirtingas.

Vienoje pusėje stovi šimtų šimtai dailiomis eilėmis išrikiuotų šilko ar margintos drobės palapinių, skirtų riteriams ir didžiūnams. Žmonių, arklių ir vežimų maišalynė, nenurimstantis jų judėjimas iš šalies primena milžinišką skruzdėlyną; kiek akys užmato, saulėje mirga visokios spalvos, žėri šarvų ir ginklų plienas. Kaip tik šitoje pusėje su prekydėžėmis ant ratelių įsitaisė ginklų, pakinktų, vyno ir valgių pardavėjai, čia pat įsikūrė ir bordelių laikytojai, kurie į stovyklą atgabeno pilnus vežimus kekšių; jas prižiūrėjo „paleistuvių karalius“... Aš taip ir negaliu prisiminti jo vardo.

O kitoje pusėje, gerokai toliau, nuošalėje, tarytum paveikslėliuose su Paskutinio teismo vaizdais... vienoje pusėje – rojus, kitoje – pragaras... pėstininkai be jokio stogo virš galvos sugulė tiesiog ant nupjautų kviečių; kai kurie įsikalė kuolus ir ištempė ant jų gabalą audeklo; didžiulis netvarkingas plebso pulkas, surinktas atsitiktinai, apskretęs, dykinėjantis, sugrupuotas pagal žemes; jis prastai klausė atsitiktinių vadų. Beje, kam šita tamsi liaudis turėjo paklusti? Jai neskyrė jokių užduočių, nieko jos nemokė. Vienintelis šitų žmonių užsiėmimas tebuvo ieškoti maisto. Patys mitriausieji prisigretindavo prie riterių ir gribišiaudavo, tuštindavo gretimų sodybų paukštides ir brakonieriaudavo. Kiekvienoje atšlaitėje galėjai pamatyti po tris pritūpusius valkatas aplink ugnį, ant kurios kepė triušis. Atsitikdavo, kad užpuldavo vežimus, kuriais atveždavo miežinės duonos; kepalai žaibiškai dingdavo. Vienintelis pastovus dalykas čia buvo kasdienis karaliaus pasirodymas tarp pėstininkų. Jis apžiūrinėjo naujus būrius, beje, šiandien jis tikrino pėstininkus, atvykusius iš Bovė, rytoj – iš Suasono, o poryt – iš Orleano ir Žaržo. Karalius panoro, kad jį lydėtų – tik paklausykite! – keturi jo sūnūs, jo brolis, konetablis, du maršalai, Žanas d'Artua, Tankarvilis, na, žodžiu, daugybė žmonių ir dar... ištisas tuntas ginklanešių.

Vieną kartą, – o tas kartas ir buvo paskutinis, jūs netrukus suprasite kodėl... – jis pasikvietė mane, tarsi suteikdamas didelę garbę. „Perigoro monsinjore, rytoj, jei pareikštumėte norą, paimsiu jus į apžiūrą“. Aš kaip tik laukiau progos aptarti su juo keletą nors ir miglotų pasiūlymų dėl taikos, kad galima būtų juos vėliau perduoti anglams ir kaip nors mėginti pradėti derybas. Aš pasiūliau, kad abu karaliai paskirtų atstovus, o tie sudarytų sąrašą visų ginčijamų klausimų, iškilusių tarp karalysčių. Šito ir telaukiau, nes tokius klausimus galima aptarinėti bent ketverius metus.

Be to, galima surasti kitą, visai skirtingą būdą – apsimesti, kad jokių ginčytinų klausimų nėra, ir stengtis nuteikti bendram žygiui į Konstantinopolį. Svarbiausia, jau pradėti tartis...

Ir štai teko valkioti savo purpurinę sutaną po tą didžiulį utėlyną, įsikūrusį Boso plynėje. Aš nėmaž neperdėjau: utėlyną, nes, grįžus Briunė, reikėjo nurinkti nuo manęs utėles. Negalėjau juk atstumti tų varguolių, kurie veržėsi prie manęs pabučiuoti dvasiško drabužio padurkų! Smarvė ten buvo dar šlykštesnė nei Bretėjuje. Tą naktį praūžė audra, pėstininkai gulėjo ant drėgnos žemės. Ryto saulėje tie skarmalai garavo, ir garas klaikiai dvokė; Arkidiakonas, žingsniuojantis karaliaus prieky, sustojo. Išties tas Arkidiakonas užėmė svarbią vietą karaliaus gyvenime! Sustojo karalius, sustojo ir visa jo svita.

„Valdove, štai tie žmonės iš Brasjė prevotijos, kuri yra Blua bajystėje; jie atvyko vakar. Kokie apgailėtini žmogeliai...“ Savo galinga kuoka Arkidiakonas parodė į kokias keturias dešimtis apskretusių, skarmaluotų, pasišiaušiusių varguolių. Jie nesiskuto jau dešimt dienų, o apie prausimąsi nebuvo ko ir kalbėti. Po pilkšvo purvo ir žemės pluta ne taip į akis krito jų drapanų nevienodumas. Vieni avėjo nudrengtais batais, kitų kojos buvo apvyniotos neaiškios spalvos skurliais, o dar kiti šlepsėjo tiesiog basomis. Jie pasitempė, kad atrodytų ne taip graudžiai, tačiau jų akyse galėjai įžvelgti nerimą. O kaipgi! Juk jie nelaukė, kad ateis pats karalius, apsuptas tokios žymios svitos. Ir Brasjė skarmaliai susigrūdo į vieną krūvą. Sulankstyti durklai ir sulinkusios ietys, ilgomis rankenomis kobiniai styrojo virš jų tarsi spygliai, kyšantys iš purvino žabų kūlelio.

„Valdove, – tęsė Arkidiakonas, – jų viso labo 39 žmonės, o turėjo būti 50. Aštuoni turi kobinius, o devyni – kardus, tik niekam tikusius. Vienintelis turi ir kobinį, ir kardą. Be to, vienas turi kirvį, trys – geležimi kaustytas lazdas, kitas – aštrų peilį, o visi kiti nieko neturi“.

Aš vos tvėriau nesusijuokdamas, tik viena mintis sulaikė: kodėl karalius ir jo maršalai tiek laiko leidžia skaičiuodami tuos surūdijusius kardus? Na, pažiūrėtų kartą ir užtektų, būtų naudingiau. Bet kasdien, kasryt? Ir kodėl mane pakvietė į šitą varganą apžiūrą?

Tuomet mane nustebino jaunėlis karaliaus sūnus Filipas. Jis šūktelėjo tokiu nenatūraliu balsu, kokiu paprastai kalba berniūkščiai, kai nori dėtis subrendusiais vyrais: „Tik jau ne su tokiu pastiprinimu laimėsime kautynes“. O jam tik keturiolika, balsas lūžinėja, grandelių marškiniai tikrai dar per dideli. Tėvas paglostė jo plaukus, tarsi pasidžiaugdamas, kad pagimdė tokį nuovokų kariūną. Paskiau pasisuko į Brasjė vyrus ir paklausė: „Kodėl jūs taip prastai apginkluoti? Klausiu – kodėl? Ar šitaip galima prisistatyti į karaliaus kariuomenę? Nejau negavote įsakymo iš savo prevo?“

Tuomet vienas kiek drąsesnis už kitus žaliūkus, galbūt net ir vienintelis, atsinešęs kirvį, išėjo į priekį ir atsakė: „Valdove, mūsų metre, prevo mums įsakė ginkluotis tuo, kas ką turi. Šit mes ir pasiėmėme, ką galėjome. Tie, kurie atėjo be nieko, tai dėl to, kad jie nieko neturi“.

Karalius Jonas atsisuko į konetablį ir maršalus veidu tokio žmogaus, kuris pasirodė teisus ir dabar patenkintas, nors viskas ir susiklostė reikalo nenaudai. „Dar vienas prevo neatliko savo pareigos... Siųskite juos atgal, kaip grąžinome tuos žmones iš Sen Faržo, o kitus – iš Suasono. Jie turės mokėti baudą, Lorisai, pasižymėkite...“

Jis man vėliau aiškino, kad tie, kurie visai neatvyko į apžiūrą arba atėjo be ginklo ir negali kautis, privalo sumokėti išpirką. „Pinigais, gautais iš pėstininkijos, galiu sumokėti algas savo riteriams“.

Šitą puikią mintį veikiausiai jam bus pakišęs Simonas de Biusi, o karalius apsimetė, kad tai jo paties sumanyta. Štai kodėl jis sušaukdavo pėstininkiją ir taip karštai puldavo ją, o paskiau jos būrius siųsdavo atgal į namus... „Kokia mums nauda iš tokių pėstininkų? – dar pridūrė kreipdamasis į mane. – Tik dėl pėsčiųjų pulkų mano tėvas buvo sumuštas Kresi. Jie viską tik lėtina ir trukdo raiteliams joti kaip dera“.

Visi sutiko su juo, išskyrus, turiu jums pasakyti, dofiną, kuris jau norėjo žiotis prieštarauti, tačiau paskutinę akimirką susilaikė.

O ar viskas taip gražiai klojosi anoje stovyklos pusėje, kur plevėsavo riterių vėliavos, prunkštė žirgai ir saulėje žibėjo ginklai? Nepaisant daugkarčių šaukimų, nepaisant gerų taisyklių, kurios nurodo didžiūnams ir karo vadams dukart per mėnesį be perspėjimo tikrinti savo žmones, ginklus ir arklius, ar jie pasiryžę eiti į karo žygį, ir kurios draudžia keisti vadus ar pasitraukti be leidimo, nes „kyla grėsmė negauti už tarnybą pinigų ir būti negailestingai nubaustam“, nepaisant visko geras trečdalis riterių neatvyko. Kiti, įgalioti aprengti ir apginkluoti mažiausiai 25 ietis, atsivedė tik dešimtį. Grandelių marškiniai sutrūkinėję, geležiniai šalmai sulankstyti, pakinktai perdžiūvę ir todėl skilinėja... „O! Mesire, ką aš galiu padaryti? Negavau pinigų, gerai dar, kad galiu turėti tvarkingą savo ekipiruotę...“ Prie kalvės vos nesimušė, kad perkaustytų arklius. Vadai blaškėsi po stovyklą ieškodami savo išsilaksčiusių karių, o atsiskyrusieji nuo pulko apsimesdavo, kad ieško savo vadų. Iš vieno pulko į kitą žmonės tempė ar kokį lentgalį, ar odos skiautę, ylą ar plaktuką, žodžiu, tai, ko kuriam reikėjo. Maršalus užvertė skundais; jų ausyse skambėjo keiksmai, kuriais drabstėsi persiutę didikai. Karalius Jonas nenorėjo nieko nė girdėti. Jis tik skaičiavo pėstininkus, kurie sumokės jam išpirką...

Dabar jau ketino apžiūrėti atvykusius iš Sent Enjano, kai staiga stovyklą risčia perjojo šeši ginkluoti raiteliai; jų apsiputoję arkliai atrodė net balti, o žygūnų veidais upeliais žliaukė prakaitas, šarvai net papilkėję nuo dulkių. Vienas iš jų vargiai nusiropštė ant žemės ir pareiškė norįs pasikalbėti su konetabliu;

kai šis priėjo, tarė jam: „Mane siuntė mesiras de Busiko, atjojau su naujienomis“. Kunigaikštis Atėnietis rankos mostu pakvietė pasiuntinį tiesiai pas karalių. Žygūnas pamėgino priklaupti, tačiau jam kliudė šarvai; karalius maloniai leido jam apsieiti be ceremonijų ir liepė kuo greičiau kalbėti.

„Valdove, mesiras de Busiko apsuptas Romorantene“.

Romorantenas! Karaliaus svita valandėlę iš nuostabos sustingo. Ta žinia jiems buvo tarsi perkūnas iš giedro dangaus. Romorantenas tik už trisdešimt ljė nuo Šartro, priešingoje Blua pusėje! Niekam ir į galvą neatėjo, kad anglai gali būti taip arti.

Taigi, kol Bretėjus buvo apgultas, kol Gastoną Febą gabeno į kalėjimą, kol riteriai ir pėstininkija neskubėdami rinkosi į Šartrą, Velso princas... beje, jūs, Aršambo, tai geriau nei kas kitas žinote, nes gynėte Perigė... taigi Velso princas nuo Sen Fua ir Beržerako patraukė tolyn ir jau yra Prancūzijos Karalystės žemėse, jis ėjo tuo pačiu keliu, kuriuo keliavome ir mes – pro Šato l'Eveką, Brantoną, Rošešuarą, La Periuzą, palikdamas vienus griuvėsius, kuo mes patys galėjome įsitikinti. Karalius pranešė apie anglų artėjimą, o aš, turiu prisipažinti, tik stebėjausi matydamas, kad karalius bemeilija kiurksoti Šartre, kai princo Eduardo gaujos siaubia jo kraštą. Iš šių žinių buvo aišku, kad anglai dabar kažkur tarp Šartro ir Buržo. Visi manė, kad jie patrauks į Orleaną, ir kaip tik ten karalius grasino su jais susikauti ir atkirsti jiems kelią į Paryžių. Dėl to konetablis, šiaip ar taip, paklusęs išminties balsui, 300 iečių pasiuntė tarnauti mesirams de Busiko, de Kraonui ir de Komonui, kad anie padėtų išžvalgyti priešo persikėlimo į kitą Luaros pusę kelius ir kuo daugiau sužinoti. Beje, jam pavyko sužinoti tikrai nedaug. O čia dar taip netikėtai Romorantenas! Taigi, Velso princas pasuko į vakarus...

Karalius ragino žygūną tęsti.

„Pirmiausia, valdove, mesiras de Šambli, kurį mesiras de Busiko pasiuntė į žvalgybą prie Obinji siur Nėr... pakliuvo į priešo nagus“. – „Ak! Pakliuvo Pilkasis Avinas...“ – tarė karalius, nes šitaip buvo praminę mesirą de Šambli.

Busiko pasiuntinys tęsė: „Tačiau mesiras de Busiko tai sužinojo per vėlai ir todėl mes taip netikėtai pakliuvome į priekines anglų linijas. Juos atakavome taip atkakliai, kad jie ėmė trauktis...“ – „Kaip jiems įprasta“, – įterpė karalius Jonas. „...Tačiau jie susijungė su pastiprinimu, kuris pasirodė kur kas gausesnis nei mūsų pulkai, ir apsupo mus iš visų pusių taip, kad mesirai de Busiko, de Kraonas ir de Komonas buvo priversti mūsų armiją kuo skubiausiai vesti į Romoranteną, kur jie ir užsidarė persekiojami visos princo Eduardo kariuomenės; tuo tarpu mesiras de Busiko mane pasiuntė čia, o anglai pradėjo šturmuoti. Štai, valdove, ką įsakyta jums pranešti!“

Vėl įsivyravo tyla. Paskiau persiutęs maršalas de Klermonas sumostagavo rankomis ir sušuko: „Kokio velnio jiems reikėjo atakuoti? Tokio įsakymo jiems niekas nebuvo davęs“. – „Jūs priekaištaujate už jų narsumą? – paprieštaravo maršalas ďOdrehemas. – Jie aptiko priešą ir jį užpuolė“. – „Nieko sau narsumas, – gūžtelėjo pečiais Klermonas. – Jų bent 300 iečių, jie pamato 20 ir nieko nelaukę užpuola tardami, kad tai didžiulis žygdarbis. O paskui pasirodo 1000 priešo karių – ir ką jūs manote? – jie puola bėgti ir užsisklendžia pirmoje pasitaikiusioje pilyje. Dabar jie neduoda nė menkiausios naudos. Tai ne narsumas, o paprasčiausias kvailumas“.

Abu maršalai, kaip buvo įprasta, ne juokais susikibo, o konetablis į jų kivirčą nė nemanė kištis. Tai buvo tvirto kūno ir silpnos dvasios žmogus. Jis labiau linko vadintis Atėniečiu nei Brienu; visa tai dėl buvusio konetablio, jo kuzeno, kuriam nukirto galvą. Juk Brienas priklausė jo feodo valdoms, o Atėniečio titulas teliko kaip sena šeimos relikvija, primenanti vieną kryžiaus žygį ir neturinti jokio realaus pagrindo. O gal metams bėgant jis paprasčiausiai pasidarė viskam abejingas. Su ilgesiu jis prisimindavo Italiją, nes ilgėjosi savo jaunystės. Arkidiakonas stovėjo kiek atokiau ir, pašaipiai šypsodamasis, stebėjo maršalų susirėmimą. Šitam kivirčui galą padarė karalius.

„O aš manau, – prabilo jis, – kad jų nesėkmė mums kaip tik labai paranki, nes dabar anglai dėl apgulos negali veikti. Be to, mes žinome, kur juos užklupti, kol jie ten užspeisti“. Jis kreipėsi į konetablį: „Gotjė, ryt auštant armija turi išžygiuoti. Išskaidykite ją į kelis pulkus, kad jie pasidaliję persikeltų per Luarą keliose vietose, t. y. ten, kur yra tiltai, taip trumpiau užtruksime. Pulkai privalo palaikyti ryšį, kad, pasiekę kitą krantą, nurodytoje vietoje galėtų vėl susijungti. Aš pereisiu upę prie Blua. Ir mes Romorantene užpulsime Anglijos kariuomenę iš užnugario, o jei ji sumanys iš ten pasprukti, užkirsime visus kelius. Ypač sergėkite Luaros atkarpą nuo Turo iki Anžero, kad Lankasterio kunigaikštis, ateinantis iš Normandijos, negalėtų susijungti su Velso princu“.

Kas jau kas, o Jonas II mokėjo stebinti savo liaudį, šitokia staigi ramybė ir susitvardymas! Geba aiškiai įsakinėti, nurodo kelią savo kariaunai taip, tarsi priešais regėtų visą Prancūziją. Neleisti pereiti Luaros prie Anžu, o patiems persikelti ties Turenu, būti pasirengusiems arba išsilaipinti ties Beri arba užkirsti priešui kelią į Puatu ir Angulemą... ir po visų šių operacijų atkovoti Bordo ir Akvitaniją. „Ir tegul miklumas būna mūsų didžiausias rūpestis, tegul netikėtas užpuolimas būna mūsų pranašumas“. Visi pasitempė pasiryžę veikti nedelsiant. Tikrai laukė neabejotinai šaunus žygis.

„O visus pėstininkus tegul paleidžia, – dar įsakė Jonas II. – Nereikia mums antrojo Kresi. Bus vieni riteriai ir tai mūsų bus penkissyk daugiau nei šitų niekšų anglų“.

Ir vien tik dėl to, kad prieš dešimt metų lankininkai ir arbaletininkai, ne laiku atėję į mūšį, sutrukdė veikti riterijai; tuomet mūšis buvo pralaimėtas, karalius Jonas II šįkart atsisakė bet kokios pėstininkijos. Jo karo vadai pritarė, nes visi jie buvo Kresi ir iki šiolei nuo to pralaimėjimo negali atsigauti. Dabar labiausiai jiems rūpėjo nebekartoti tokių klaidų.

Tik dofinas įsidrąsino ir pasakė: „Tai mes, tėve, neturėsime nė vieno lankininko“.

Karalius net nesiteikė jam atsakyti. Dofinas, stovintis netoli manęs, kuštelėjo, tarsi būtų ieškojęs paramos arba nenorėjęs, kad jį laikytų kvaileliu: „O anglai sodina savo lankininkus ant arklių. Tačiau pas mus juk nė vienas nesutiks prasčioko matyti ant žirgo“.

Palaukite, Briunė!.. Man į galvą šovė viena mintis... Jei rytoj dar bus taip šilta, aš norėsiu bent kiek pajoti ant savo kovos žirgo. Iki Meco balne turėčiau atsigauti. O be to, Šalono gyventojams noriu parodyti, kad joju ne blogiau už jų beprotį vyskupą Šovo... Į jo vietą iki šiol taip nieko ir nepaskyrė.

V

Akvitanijos princas

Ak, matote, Aršambo, koks aš suirzęs visą šito kelio galą iki Sent Menu. Tik spėji apsistoti kokiame didesniame mieste, lyg tyčia tučtuojau atneša žinią, nuo kurios užverda kraujas.

Trua laukė laiškas iš popiežiaus, o Šalone – žygūnas iš Paryžiaus. Ir ką aš sužinau? Dofinas prieš penkiolika dienų iki išvykdamas pasirašė įsaką, kuriuo dar sykį keičia monetų kursą, žinoma, mažindamas jį, bet kartu ir baimindamasis, kad šitai bus blogai priimta... o kad tai nuspėtum, anaiptol nereikia būti pranašui... jis įsakė viešai paskelbti žinią tik jam išvykus, t. y. tuomet, kai jis bus toli nuo Paryžiaus; taigi ordonansas buvo atspaustas tik šio mėnesio dešimtą dieną. Iš esmės jis pabūgo supykinti savo miestelėnus ir leidosi į kojas, it medžiotoją pajutęs elnias. Ką ir sakyti, bėgimas per dažnai tampa jo gelbėjimosi priemone! Nežinau, kas jam įkvėpė šitą ne itin garbingą gudrybę, veikiausiai Brakas ar Biusi; šiaip ar taip, jos vaisiai netruko prinokti. Didžiai persiutę prevo Marselis ir stambiausi pirkliai nuskubėjo skųstis Anžu kunigaikščiui, kurį dofinas paliko Luvre vietoj savęs; antrasis karaliaus Jono sūnus, būdamas tik aštuoniolikos metų ir nelabai blaivaus proto, nenorėdamas maišto, kuriuo jam grasino, sulaikė ordonanso paskelbimą, kol sugrįš dofinas. Arba visai nereikėjo imtis tokios priemonės, bent aš taip linkęs manyti, nes čia niekas kitas, tik dar viena niekam tikusi išeitis, arba reikėjo jos griebtis ir taikyti nieko nelaukiant. Mūsų dofinas Karolis apsikvailins prieš savo dėdę imperatorių sostinėje, kur miesto taryba atsisako paklusti karaliaus ordonansams.

Tai kas šiandien valdo Prancūziją? Mes turime teisę apie tai pamąstyti. Šitie dalykai gali baigtis sunkiais padariniais. Prevo Marselis taip ėmė pasitikėti savimi, kad išdrįso nepaklusti karūnos valiai; jį dabar karštai palaiko visa miestelėnų tamsuomenė – juk jis gina jų kapšus. Dofinas mitriai apmovė savo Generalinius luomus, o tie visai pasimetė jam išvykus. Pripažinkite, išties apmaudu be atokvėpio trankytis keliais taip, kaip aš šit jau pusmetį baldausi, kad pamėginčiau kiek palengvinti likimą princų, taip užsispyrusiai kenkiančių vieni kitiems!

Sudiev, Šalonai... O ne, ne! Aš nieku gyvu neketinu kištis į naujo vyskupo skyrimą. Šalono grafas vyskupas – vienas iš šešių perų dvasininkų, tai – karaliaus Jono arba dofino reikalas. Tegul jie tai tvarko su šventuoju tėvu... arba tegul leidžia tuo rūpintis Nikolai Kapočiui; bent kartą gyvenime ir jis bus kam nors naudingas... Šiaip ar taip, neverta per daug priekaištauti dofinui; jo uždavinys toli gražu nėra lengvas. Didžiausias kaltininkas – karalius Jonas; niekada sūnus nepridarys tiek klaidų, kiek jų pridarė tėvas.

Idant numalšinčiau savo pyktį, o gal dar labiau pasiusčiau... tegul Dievas atleidžia mano nuodėmes... aš jums papasakosiu apie beprotišką karaliaus Jono poelgį, ir jūs pamatysite, kaip karalius žlugdo Prancūziją!

Kaip minėjau, Šartre jis staiga susigriebė. Metė kalbėti apie riterystę, kai reikėjo kalbėti apie finansus; nustojo užsiiminėti finansais, kai reikėjo užsiimti karu, ir metė rūpintis menkniekiais, kai buvo sprendžiamas karalystės likimas. Pirmąkart gyvenime jis atrodė nugalėjęs vidinį sumišimą ir savo pragaištingą polinkį daryti viską netinkamu momentu; pirmąkart, regis, jis kažką darė laiku. Pagaliau karalius ėmėsi teisingų kampanijos priemonių, o kadangi vado nusiteikimas – dalykas tikrai užkrečiamas, jo potvarkiai buvo vykdomi tiksliai ir greitai.

Pirmiausia – sutrukdyti anglams persikelti per Luarą. Saugoti visų tiltų ir perėjų tarp Orleano ir Anžero buvo pasiųsti stiprūs būriai; jiems vadovavo žmonės, kurie gerai žinojo tas vietas. Kariams įsakyta palaikyti su kaimyniniais pulkais nuolatinį ryšį ir kuo dažniau siųsti žygūnus pas karalių. Bet kokia kaina sutrukdyti susijungti Velso princo riteriams, jojantiems iš Solono, ir Lankasterio kunigaikščio armijai, artėjančiai nuo Bretanės. Juos sutriuškins atskirai, nesusijungusius, o visų pirma sumuš Velso princą. Kariuomenė, padalyta į keturias kolonas, greitinant perėjimą, persikels per upę Meno, Blua, Ambuazos ir Turo tiltais. Vengti susidūrimų su priešu, kad ir kokios pasitaikytų tam palankios progos, kol visa Prancūzijos kariuomenė susijungs kitoje Luaros pusėje. Jokių asmeninių žygdarbių, nors ir kaip jie atrodytų gundantys. Žygdarbis – sutriuškinti visus anglus iki vieno ir išgelbėti Prancūzijos Karalystę nuo skurdo ir gėdos, ką taip ilgai teko jai kęsti. Tokie buvo įsakymai, kuriuos davė konetablis, kunigaikštis Atėnietis, karo vadams, susirinkusiems prieš puolimą. „Eikite, mesirai, ir tegul kiekvienas įvykdo savo pareigą. Karalius įdėmiai seks kiekvieną jūsų žingsnį“.

Dangų aptraukė sunkūs juodi debesys, ūmiai prapliupo lyti ir sublyksėjo žaibai. Vandomiečius ir tureniečius be perstogės plakė perkūnijos skrodžiama liūtis; trumpa, bet smarki, ji kiauriai permerkė apsiaustus ir pakinktus, vandens čiurkšlės sruvo pro grandelių marškinius, jo prisigėrė odos ir pasidarė sunkios it švinas. Sakytum žaibą pritraukė visa ta daugybė judančio plieno; trys kariai, pasislėpę nuo lietaus po didžiuliu medžiu, buvo mirtinai nutrenkti. Bet apskritai kariuomenė blogą orą pakėlė ramiai, tuo labiau kad ją dažnai drąsino džiaugsmingi liaudies šauksmai. Mažų miestelių gyventojai ir kaimiečiai buvo prisiklausę tiek siaubingų dalykų apie Akvitanijos princą, kad neapsakomai bijojo jo atėjimo. O šita ilgiausia eisena karių, taip skubiai žygiuojančių po keturis gretoje, juos nuramino, – jie suprato, kad mūšis vyks ne jų žemėse. „Tegyvuoja mūsų gerasis karalius! Apkulkite kaip reikiant jo priešus! Tesaugo jus Dievas, narsieji senjorai!“ O tai reiškė: „Tesaugo mus Dievas ir gina jūsų rankomis... ir nors daugelis jūsų kris pakirsti mirties kažkur ten, bet mūsų namai ir mūsų vargana manta nebus sudeginta, neišsilakstys mūsų kaimenė, niekas neišmindys mūsų javų, niekas nesityčios iš mūsų dukterų. Teapsaugo mus Dievas nuo karo, kurį jūs kariausite ne čia“. Jie nešykštėjo vyno, to gaivinančio, auksaspalvio gėrimo, riteriams – šie jį godžiai gėrė užvertę galvas, nesulėtindami arklio žingsnio.

Aš visa tai pats mačiau, nes nutariau sekti karalių ir drauge su juo nusigauti į Blua. Jis skubėjo į karą, o aš turėjau taikdario užduotį ir užsispyriau ją atlikti. Be to, turėjau savo planą. Mano palankinas judėjo paskui pagrindinius dalinius, tačiau už jų dar skubėjo pulkai, nespėję laiku atvykti į Šartro stovyklą. Keletą dienų keliu traukė pavėlavusieji, tarp jų ir grafas de Žuanji, ir grafas ďOkseras, ir de Šatijonas; keliavo jie neskubėdami, surinkę visas ietis, kokios tik atsirado jų grafystėse; karą jie laikė linksma pramoga. „Gerieji žmonės, gal kartais matėte pražygiuojančią karaliaus armiją?“ – „Armiją? O kaipgi, matėme. Ji praėjo užvakar; kiek ten karių, ak, kiek karių! Ėjo bent kelias valandas. O paskutiniai praėjo dar šįryt. Kai susiremsite su anglais, nebepaleiskite jų!“ – „Nepaleisime, gerieji žmonės, nepaleisime... O jei sučiupsime patį princą Eduardą, atminimui atsiųsime ir jums gabalėlį“.

Galit manęs paklausti, ką tuo metu veikė princas Eduardas... Princas užtruko Romorantene. Ne tiek ilgai, kiek buvo numatęs karalius Jonas, tačiau, šiaip ar taip, ganėtinai, kad šis spėtų įgyvendinti savo sumanymą. Princas uždelsė ten penkias dienas, nes sirai de Busiko, de Kraonas ir de Komonas smarkiai gynėsi. Tik per vieną dieną, rugpjūčio 31-ąją, anglai puolė bent tris kartus, ir visus kartus pavyko juos atremti. Pasidavė tik rugsėjo 3 dieną. Princas įsakė sudeginti tvirtovę, o tai buvo įprasta; kitą dieną, t. y. sekmadienį, jis leido kariams pailsėti. Lankininkai neteko daug savųjų ir iš nuovargio vos laikėsi ant kojų. Iš esmės tai buvo pirmas rimtesnis susirėmimas nuo pat kampanijos pradžios. Kai princas, nebe toks linksmas kaip paprastai, sužinojo iš savo žvalgytojų... o jo žvalgai pasižymėjo ypatingu uolumu... sužinojo, kad Prancūzijos karalius su visa savo kariauna rengiasi jį užpulti, jis susimąstė, ar tik nebus padaręs klaidos, kai taip užsispyrusiai puolė tvirtovę, ir ar tik ne geriau būtų buvę palikti tuos 300 Busiko iečių, užspeistų Romorantene.

Jis gerai nežinojo, kiek karaliaus Jono armijoje karių, tačiau puikiai suvokė, kad ji kur kas galingesnė ir gausesnė nei jo paties kariuomenė ir kad dabar ji ketina vienu metu pereiti keturiais tiltais per Luarą... Ir jei jis nenori būti sutriuškintas nelygioje kovoje, privalo žūtbūt susijungti su Lankasterio kunigaikščio pulkais. Gana antpuolių, gana linksmybių, gana kvatoti žiūrint, kaip kaimiečiai bėga į miškus ir kaip liepsnoja vienuolynų stogai. Geriausi jo karo vadai mesirai de Čandas ir de Greji susirūpinę ne mažiau už jį patį. Net ir jie, tokie užsigrūdinę mūšiuose kariai, maldavo princą skubėti. Jis nusileido į Šero lygumą, perėjo Sent Enjaną, Tezėją, Montrišarą, tik trumpam sustojo kiek pasiplėšti, net neužtrukdamas pasigrožėti upe ir lėta jos tėkme bei salomis, apaugusiomis tuopomis, pro kurių šakas skverbėsi saulė, nė kreidingomis kalvomis, kur noko būsimas vynuogių derlius. Jis traukė į vakarus, kur jo laukė pagalba ir pastiprinimas.

Rugsėjo 7 dieną jis pasiekė Monlu ir sužinojo, kad didžiulė kariuomenė, kuriai vadovauja grafas de Puatjė, trečias karaliaus Jono sūnus, ir maršalas de Klermonas, jau Ture.

Tuomet jis sudvejojo. Keturias dienas jis laukė ant Monlu aukštumos, kad Lankasteris, perėjęs upę, prisistatytų; kitaip pasakius, jis laukė stebuklo. Ir net jei stebuklas neįvyktų, jo pozicija kuo puikiausia. Keturias dienas jis laukė, kad prancūzai, žinoję jo buvimo vietą, užpuls jį. Velso princas nutarė, kad prieš Puatjė ir Klermono pulkus jis gali atsilaikyti ir netgi laimėti mūšį. Būsimam mūšiui parinko vietą spygliuotų krūmokšnių tankumyne. Savo lankininkams jis įsakė kasti tranšėjas, o pats su maršalais ir ginklanešiais įsikūrė gretimuose namiūkščiuose.

Keturias dienas, vos tik brėkštant aušrai, jis neatitraukdamas akių stebėjo akiratį, žvelgė į Turo pusę. Aušros nuauksinta neaprėpiama lyguma lėtai plaukė tirštas ryto rūkas; upė, patvinusi nuo neseniai praūžusių liūčių, tarp žalių krantų nešė ochros spalvos vandenis. Lankininkai ir toliau tvirtino šlaitus.

Keturias naktis iš eilės, žiūrėdamas į dangų, princas klausė savęs, ką jam ruošia artėjanti diena. Tuo laiku naktys pasitaikė neapsakomai gražios; Jupiteris švietė skaisčiau nei visos kitos žvaigždės.

„Ką sumanė prancūzai? – nerimavo princas. – Ką jie darys?“

O prancūzai šįkart klausė gautų įsakymų ir į ataką nėjo. Rugsėjo 10 dieną karalius Jonas su visa susijungusia armija jau Blua. 11-ąją pajuda į mielą Ambuazo miestelį, kitaip sakant, atsiduria visai šalia Monlu. Sudiev, pastiprinimai, sudiev, Lankasteri; Velso princui teks kuo skubiau trauktis į Akvitaniją, jei nenori pakliūti į spąstus, laukiančius jo tarp Turo ir Ambuazos; jis juk negali vienu metu gintis nuo dviejų armijų. Tą pat dieną jis pasitraukia iš Monlu ir sustoja nakvynei Monbazone.

Ir ką jis mato rytą, išaušus dvyliktai dienai? 200 iečių, priekyje plevėsuoja geltonai balta vėliava; iečių vidury šviečia didžiulis raudonas palankinas, o iš jo lipa kardinolas... Kaip matėte, savo sargybinius ir tarnus aš įpratinau priklaupti tuomet, kai išlipu. Tai visuomet daro neišdildomą įspūdį visur, kur tik atsidurčiau. Daugelis suklumpa ir žegnojasi. Patikėkite, mano pasirodymas anglų stovyklą nemažai sujaudino.

Praėjusį vakarą išsiskyriau su karaliumi Ambuazoje. Žinojau, kad jis kol kas neketina pulti, tačiau ta valanda gali netrukus išmušti. Tada aš ir pasiryžau imtis savo misijos. Pervažiavau Blėrė, kur labai mažai miegojau. Iš abiejų pusių spaudžiamas savo sūnėno Diuraco ir mesiro de Eredėja šarvų, lydimas savo prelatų ir klierikų sutanų, patraukiau pas princą ir paklausiau, ar negalėčiau su juo pakalbėti akis į akį.

Supratau, kad jis labai skuba, nes įspėjo, jog po valandos palieka stovyklą. Aš jį patikinau, kad kokia minutė vis tiek atsiras ir mano žodžiai, tikriau, mūsų šventojo tėvo žodžiai verti būti išklausyti. Kai jis sužinojo, kad šiandien jo nepuls, lengviau atsikvėpė, tačiau per visą mūsų pokalbį, nors ir labai stengėsi būti ramus, vis dėlto sėdėjo it ant adatų; tai tikrai džiugino mane.

Šis princas iš prigimties išdidus, o kadangi aš ir pats turėjau ganėtinai išdidumo, pradėti pokalbį mums buvo nelengva. Bet man padeda solidus amžius...

Gražus vyras, gražus stotas... Teisybė, aš juk jums, mano sūnėne, dar neapsakiau Velso princo išorės!.. 26 metai. Beje, kaip tik toks amžius, kai jaunoji karta ima visus reikalus į savo rankas. Navaros karaliui 25 ir Febui tiek pat, jaunesnis tik dofinas... Velso princas šypsosi maloniai, rodydamas dvi eiles baltų sveikų dantų. Apatinė veido dalis ir rausvumas primena jo motiną, karalienę Pilypą. Iš jos jis paveldėjo ir būdo linksmumą, o ateity jis, kaip ir ji, sustorės. Viršutine veido dalimi jis veikiau panėši į savo prosenelį Pilypą Gražųjį. Lygi kakta, žydros, didelės, plačiai įsodintos ir šaltos it metalas akys. Jis žvelgia į jus atidžiai ir rūsčiai; tai niekaip nesiderina su šypsenos meilumu. Abi šio veido dalis ir abi tokias skirtingas išraiškas skiria puikūs šviesūs ūsai, kurie pagal Saksonijos madą nutįsę nuo lūpos iki pat smakro... Savo prigimtimi jis tikras valdovas, o pasaulį mato tik iš savo žirgo aukščio.

Jūs žinote jo titulus? Eduardas Vudstokas, Velso princas, Akvitanijos princas, kunigaikštis Kornuelis, grafas Česteris, Biskajaus senjoras... Vieninteliai žmonės, į kuriuos jis žiūri kaip į aukštesnius už save, – tai popiežius ir karūnuoti karaliai, o visos kitos būtybės tėra žemi padarai ir skiriasi žemumo lygmeniu. Jis turi dovaną mokėti įsakinėti ir niekinti riziką. Ištvermingas ir net pavojaus akivaizdoje nepameta galvos. Kai sekasi, jis prabangauja ir apipila dovanomis savo draugus.

Jis jau pramintas Juoduoju Princu, nes dėvi šarvus iš labai mėgstamo juodinto plieno ir ryškiai išsiskiria iš kitų riterių savo blizgančių grandelių marškiniais ir margaspalviais apsiaustais, o dar ir dėl to, kad ant jo šalmo plaikstosi trys baltos plunksnos. Jis labai anksti patyrė šlovę. Prie Kresi, kai jam nebuvo 16 metų, jo tėvas patikėjo jam vadovauti visam galų lankininkų pulkui, žinoma, pristatęs ir patyrusių karo vadų, kurie jaunajam princui patarinėjo ir net vadovavo. Prancūzų riterius anglai taip žiauriai puolė, kad vienu metu tie patarėjai jau pamanė princą esant pakliuvusį į pavojų; jie nuskubėjo pas karalių prašyti pagalbos sūnui; Eduardas III, stebintis mūšį nuo malūno kalvos viršaus, pasiuntiniui atsakė: „Nejau mano sūnus žuvo nublokštas nuo žirgo, kad negali pats sau padėti? Ne?.. Tuomet grįžkite pas jį arba pas tuos, kurie jus čia atsiuntė, ir pasakykite jiems, kad negrįžtų pas mane ir nieko neprašytų tol, kol bus gyvas mano sūnus. Griežtai įsakau: tegul vaikas užsitarnauja riterio pentinus, nes aš noriu, – ir jei bus tokia Dievo valia, – kad šiandieną būtų jo triumfo diena ir kad už tai jis būtų pašlovintas“.

Štai koks buvo tas jaunikaitis, kurį aš tąkart pirmą kartą pamačiau.

Aš jam pasakiau, kad Prancūzijos karalius... „Man jis ne Prancūzijos karalius“, – nutraukė mane princas. „Šventajai Bažnyčiai jis yra Dievo pateptasis ir karūnuotas karalius“, – atsakiau aš. Kad būtumėt girdėjęs jo toną! Tai šit, Prancūzijos karalius su savo kariauna rengiasi jį pulti, o jis turi apie 30 000 karių. Aš kiek perdėjau, žinoma, perdėjau sąmoningai, o tam, kad jis labiau patikėtų, pridūriau: „Kitas jums kalbėtų apie 60 000. O aš jums sakau tiesą. Dar neįtraukiau pėstininkijos – ji eina įdurmu“. Aš nutylėjau, kad visi pėstininkai išsiųsti namo, tačiau man pasirodė, jog jis tai jau žino.

Tačiau koks skirtumas – 60 000 ar 30 000, ar net 25 000, beje, paskutinis skaičius arčiausiai tiesos; princas teturėjo 6000 žmonių kartu su lankininkais ir peiliais ginkluotais pėstininkais. Ir aš jam įrodžiau, kad nuo šiolei kalbama jau ne apie narsą, o apie kiekinį pranašumą.

Jis man pasakė, kad netrukus susijungs su Lankasterio armija. Atsakiau, kad iš visos širdies šito linkiu jo paties labui.

Jis nujautė, kad toliau vaidinti tokį savimi pasitikintį nėra prasmės, taip jis manęs nepergalės; minutėlę patylėjęs, staiga pareiškė žinąs, kad aš esu palankesnis karaliui Jonui... tąkart jis vis dėlto grąžino Jonui karaliaus titulą... nei jo tėvui. „Aš tesu palankus taikai tarp abiejų karalysčių, – atsakiau jam, – ir kaip tik jos aš ir atėjau jums pasiūlyti“.

Tada jis gana iš aukšto ėmė man dėstyti, kad pernai jis perėjo visą Langedoką ir atvedė savo riterius iki pat Lotynų jūros nesutikdamas nė menkiausio karaliaus pasipriešinimo, – jau šiemet jis nužygiavo nuo Giujeno iki pat Luaros ir beveik visa Bretanė pakluso Anglijos valdžiai, – kad gera Normandijos pusė, vedama monsinjoro Filipo Navariečio, pasirengusi pasekti Bretanės pavyzdžiu ir prie jo prisijungė daugelis Angumua, Puatu, Sentonžo ir net Limuzeno senjorų... Jam užteko takto nepaminėti Perigoro... Jis kalbėjo ir vis nenuleido akių nuo lango sekdamas, kaip aukštai pakilo saulė; pagaliau baigė kalbą sakydamas: „Kokius taikos pasiūlymus mums gali pateikti karalius Jonas po visų mūsų pergalių, kurias ginklu išplėšėme iš jo rankų po to, kai teisiškai ir faktiškai užėmėme gerą Prancūzijos dalį?“

O! Jei karalius būtų teikęsis išklausyti mane Bretėjuje, o paskiau Šartre... Ir ką aš galėjau atsakyti, ką galėjau pasiūlyti? Atsakiau princui, kad atėjau be jokio pasiūlymo, nes Prancūzijos karalius, būdamas toks galingas, ketina tartis dėl taikos tik tuomet, kai nugalės, o dėl pergalės jis nė neabejoja; tačiau aš atnešiau popiežiaus įsakymą, kur šventasis tėvas pareiškė norą nutraukti skerdynes Vakarų karalystėse ir įsakmiai maldavo karalius, pabrėžiau aš, susitaikyti, idant visi vieningai galėtume padėti mūsų broliams Konstantinopolyje. Aš jo paklausiau, kokiomis sąlygomis Anglija...

Neatplėšdamas akių nuo vis aukščiau kylančios saulės, jis nutraukė pokalbį: „Taikos reikalus dera spręsti ne man, o mano tėvui. O jis man nedavė jokių įgaliojimų vesti derybas“. Paskui paprašė atleisti jam už tai, kad turi iškeliauti pirma manęs. Jo galvoje sukosi tik viena mintis: kaip atsiplėšti nuo jį persekiojančios kariuomenės. „Leiskite jus palaiminti, monsinjore, – tariau. – Aš būsiu netoliese, jei jums ko prireiktų“.

Sakysite, mielas sūnėne, kad mano laimikis ne toks didelis, kai išvykau iš Monbazono įkandin anglų armijos. Tačiau aš nebuvau taip nusivylęs, kaip galėtumėte pamanyti. Viskas klostėsi taip, kaip ir tikėjausi; žuvis užkibo ant mano meškerės kabliuko, ir dabar ją atsargiai tampiau už valo. Viskas priklausė nuo upės tėkmės. Man reikėjo tik nepasitraukti nuo kranto.

Princas pasileido į pietus, Šatelro linkui. Tomis dienomis Turenės ir Puatu keliais traukė keisčiausi kortežai: priekyje – Velso princo kariauna: glausta rikiuote, guviu žingsniu žygiavo 6000 žmonių; nors jie ėjo stebėtinai tvarkingai, tačiau jau kiek padusę, o atsipūsdami mielai supleškindavo pakeliui pasitaikiusius valstiečių kluonus. Galėjai pamanyti, kad žemė degina jų žirgų kanopas. Atsilikusi viena diena juos vijosi galinga karaliaus Jono kariuomenė, kurią jis pertvarkė, kaip buvo sumanęs, palikdamas tik riterių pulkus; dabar tuos 25 000 ginkluotų vyrų karalius be gailesčio skubino, o šie ėmė ilsti, ne taip uoliai vykdė įsakymus ir vis dažniau palikinėjo atsiliekančiuosius.

O tarp anglų ir prancūzų, sekdamas pirmuosius ir aplenkęs antruosius, judėjo nedidelis mano kortežas, purpuro ir aukso taškeliu atsispindėdamas laukų žalumoje. Kardinolas tarp dviejų priešiškų armijų – šito taip dažnai nepamatysi! Pulkai skuba į kautynes, o aš, lydimas savo nediduko eskorto, atkakliai siekiu taikos. Mano sūnėnas Diuracas neslepia savo prastos nuotaikos; jaučiu, jam gėda lydėti žmogų, kuris vieninteliu žygdarbiu laikytų sukliudyti žmonėms kautis. Kiti riteriai, Eredija, La Riu, mano taip pat. Diuracas man tiesiai drebia: „Leiskite pagaliau karaliui Jonui sudoroti tuos anglus, ir viskas baigsis. Beje, kaip manote tai sukliudyti?“

Širdies gilumoje esu tokios pat nuomonės, tačiau nieku gyvu nenoriu pasiduoti. Puikiai suprantu, kad tuomet, kai karalius Jonas pavys princą Eduardą, o jis jį tikrai pavys, tai ir sutriuškins. Jei ne Puatu, tai Angumua, be jokios abejonės.

Viskas akivaizdžiai klostosi taip, kad Jonas nugalės. Tomis dienomis žvaigždžių išsidėstymas jam nieko gera nežadėjo, buvo net labai blogas, aš tą puikiai mačiau. Man nedavė ramybės klausimas: kaip atsitiko, kad šitokioje jam palankioje padėtyje dangaus šviesuliai brėžia tokią pragaištingą lemtį! Ir aš nutariau, kad veikiausiai tose kautynėse jis pasieks triuškinamą pergalę, bet bus nukautas. O gal pakeliui jį sugriebs kokia liga...

Tais pačiais keliais traukė ir vėluojančiųjų kavalkada – grafai de Žuanji, ďOkseras ir de Šatijonas – tikri šaunuoliai; jie visados geros nuotaikos ir neatsisako malonumų, pamažu mažindami atstumą iki tos galingosios Prancūzijos kariaunos. „Gerieji žmonės, ar nematėte karaliaus?“ – „Karaliaus? Jis šįryt išvyko iš La Ė.“ – „O anglo?“ – „Jis čia vakar nakvojo...“

Kadangi Jonas II persekiojo savo kuzeną anglą, jis reikalavo kuo tikslesnių žinių, kuriais keliais juda jo priešininkas. O šis, jausdamas, kad jam lipa ant kulnų, pasiekia Šatelro ir čia, kad palengvintų rytdienos persikėlimą ir neužgriozdintų tilto, siunčia naktį per Vjeną savo asmeninę gurguolę su visais vežimais, prikrautais baldų, paradinių pakinktų ir karo grobio: šilko, sidabrinių indų, dramblio kaulo dirbinių, Bažnyčios turto, t. y. visko, ką buvo prisiplėšęs per antpuolius! Jis įsako skubėti į Puatjė, o pats, jo riteriai ir lankininkai praaušus traukia tuo pačiu keliu. Paskui iš atsargumo jis su savo žmonėmis pasuka aplinkiniu keliu. Tam turėjo savo išskaičiavimų: apeiti Puatjė iš rytų pusės; ten karalius bus priverstas leisti kelias valandas savo sunkiajai raitajai kariuomenei pailsėti ir taip padidinti atstumą.

Tik jis nežino, kad karalius nepasuko Šatelro keliu. Su visa savo kavalerija, kurią ginė medžioklės riščia, jis pasileido į rytus, kad pabandytų apeiti priešą ir užkirstų kelią trauktis. Joja priekyje, sėdi balne įsitempęs it styga, smakras atsikišęs, nieko nepaiso. Šitaip jis jojo ir į Ruano pokylį. Nenušokdamas nuo arklio, nušuoliuodavo daugiau nei dvylika ljė.

Jiems įkandin skubėjo vis ta pati Burgundijos senjorų trijulė: Žuanji, Okseras ir Šatijonas. „Karalius?“ – „Pasuko į Šovinji“. – „Sukime ir mes ten!“ Jų veiduose švyti šypsenos: jie veik prisivijo karaliaus armiją ir spės pamedžioti sušukdami savo „u liuliū“.

Taigi, jie pasiekė Šovinji, kur už Vjenos vingio stūksojo didžiulė pilis. Vakaro sutemose mato didžiulius pulkus karių, neregėtą vežimų kamšatį ir šarvų kalnus. Žuanji, Okseras ir Šatijonas mėgsta gražiai pagyventi. Po tokio vargingo kelio nėra ko pulti į tą maišalynę. Kuriam galui skubėti? Geriau skaniai papietauti, o tarnai tuo tarpu nuvalys arklius. Pošalmius šalin, šalin ir atvarstytus antblauzdžius; šit mūsų trijulė jau rąžosi, trina įskaudusias strėnas ir blauzdas, o paskui įsitaiso prie stalo karčemoje netoli upės. Jų ginklanešiai žino, kad šeimininkai smaguriai, ir parūpino jiems žuvies – juk penktadienis. Pagaliau jie sugula... visa tai man kuo smulkiausiai papasakojo vėliau... o rytą nubunda vėlai tuščiame ir tarsi išmirusiame miestelyje. „Gerieji žmonės... o karalius?“ Jiems rodo į Puatjė pusę. „O kaip trumpiau?“ – „Per Šaboteri“.

Ir šit Šatijonas, Žuanji ir Okseras, o paskui juos ietininkai guvia ristele joja šilojais apaugusiais keliais. Rytas išties gražus; veidus glosto švelnūs, dar nespėjusios įkaisti saulės spinduliai, kurie prasimuša pro medžių šakas. Trys ljė įveiktos be jokio vargo. Nereikės ir pusvalandžio, kai jie atsidurs Puatjė. Ir staiga ten, kur susikryžiuoja dvi proskynos, jie veidas į veidą susiduria su keliomis dešimtimis anglų žvalgytojų. Jų pačių daugiau nei 300. Koks netikėtas laimikis! Nuleiskime antveidžius ir griebkime ietis mūšiui. Anglų žvalgai, kurie, beje, buvo Eno gyventojai ir kuriems vadovavo mesirai de Gistelis ir ďOberšikūras, apsisuko ir pasileido bėgti. „Ei, bailiai, ei jūs, kinkadrebiai! Vykimės juos, vykimės!“

Vytynės truko neilgai, nes, įveikę aukštamiškį, Žuanji, Okseras ir Šatijonas įpuolė į pačią anglų kolonos tirštumą: šie buvo įleisti ir tučtuojau apsupti. Kurį laiką tesigirdėjo kardų ir iečių džerškėjimas. Jie, tie mūsų burgundai, kovėsi narsiai! Tačiau priešas dusino juos savo gausumu. „Bėkite pas karalių, bėkite, jei tik galite!“ – spėjo dar surikti Okseras ir Žuanji savo ginklanešiams anksčiau, kol nebuvo nuversti nuo žirgų ir paimti į nelaisvę.

Karalius Jonas jau jojo per Puatjė priemiestį, kai keletas grafo de Žuanji žmonių, kuriems pavyko pasprukti nuo pasiutusios medžioklės, vargiai gaudydami kvapą, pripuolė prie jo ir papasakojo tai, kas nutiko. Karalius širdingai juos pasveikino ir labai apsidžiaugė. Kad neteko trijų žymiausių baronų ir jų kariaunos? Ne, žinoma, ne, tik tokia kaina buvo kur kas menkesnė už išties gerą naujieną. Pasirodo, Velso princas, kurį jis manė esant vis dar priekyje, jau atsidūrė už jo. Jam pasisekė: kelias anglams buvo užkirstas. Posūkis į Šaboteri. „Veskite mane, gerieji žmonės! Uliuliū, uliuliū!“ Pagaliau išaušo ir jo šlovės diena, karaliaus Jono diena.

O ką aš, klausiate, sūnėne? O! Aš buvau pakeliui į Šaterlo. Pasiekiau Puatjė ir apsistojau nakvynei vyskupijoje, ten vakare ir sužinojau viską.

VI

Kardinolo žygiai

Tik nesistebėkite, Aršambo, kai Mece pamatysite, kaip dofinas duoda vasalo priesaiką savo dėdei imperatoriui. Na, žinoma, vis dėl Dofinė, kuri priklauso imperijai... Ne, aš jį pats įkalbėjau;

tai net viena iš kelionės dingsčių! Prancūzija nuo to nė kiek nesumažės, atvirkščiai, tai padės grąžinti teises į Arlio Karalystę, jei tik apskritai ruošiasi grąžinti, nes kadaise jai priklausė ir Vjenua Grafystė. Paskui tai juk puikus pavyzdys anglams: tegul pamato, kad karalius ar karaliaus sūnus, savęs nežemindami, gali sutikti duoti vasalo priesaiką kitam suverenui, kai jo valstybės dalis nuo seno priklauso kitam...

Pirmą kartą per daugelį metų imperatorius, regis, nutarė linkti į Prancūzijos pusę, nes iki šiol, nors jo sesuo Bona buvo pirmoji karaliaus Jono žmona, jis rodė daugiau palankumo anglams. Ar ne jis paskyrė karalių Eduardą, kuris su juo elgėsi itin sumaniai, imperijos vikaru? Stulbinamos Anglijos pergalės ir Prancūzijos nuosmukis turėjo priversti jį susimąstyti. Anglijos imperija buvo šalia jo imperijos, o tai jam toli gražu nepatiko. Su vokiečių princais visuomet taip būna; jie iš kailio neriasi, kad tik apkarpytų Prancūziją, o paskui susigriebia, kad iš to nieko gera negauna, atvirkščiai...

Noriu jums patarti: kai mus priims imperatorius ir kalba pasisuks apie Kresi, per daug apie tą mūšį nekalbėkite. Bent jau pirmas šito žodžio neištarkite, nes, kitaip negu jo tėvas Jonas Aklasis, imperatorius, kuris tuomet dar ir nebuvo imperatorius, ne itin pavydėtinai ten pasirodė... Kalbėkime tiesiai, jis paprasčiausiai pabėgo iš mūšio lauko... Neįsileiskite į per ilgas kalbas ir apie Puatjė, kuris ir taip jau sukasi ant visų liežuvių, nebandykite kelti į padanges vargšų prancūzų riterių drąsos, šito neverta daryti iš pagarbos mūsų dofinui... juk jis mūšyje neišsiskyrė ypatinga narsa. Tai ir yra viena iš priežasčių, dėl kurių jam sunkoka susigrąžinti ankstesnį autoritetą. O ne! Nemanykite, kad pateksite į karžygių susiėjimą... Pagaliau dofinui galima atleisti; jei ir negimė kariu, kaip tik jis sugebėjo pasinaudoti tuo pasiūlymu, kurį aš pateikiau jo tėvui...

Grįžtu prie pasakojimo apie Puatjė, nes nė vienas negalėtų jums visko perpasakoti smulkiau nei aš. Greit suprasite kodėl. Taigi, mes baigėme šeštadienio vakaru, kai abi kariuomenės jau žinojo, kad yra arčiausiai viena kitos, kad vos nesusidūrė viena su kita. Kai Velso princas supranta, kad iš ten jau niekur pajudėti nebegalės...

Sekmadienį, anksti rytą, karalius klauso mišių, laikomų tiesiog lauke. Karo lauko mišios. Tas, kuris laikė pamaldas, buvo su mitra, o arnotą užsivilkęs tiesiog ant grandelių marškinių; tai Renjo Šovo, Šalono grafas vyskupas, vienas iš tų prelatų, kuriems labiau derėtų kariškio, o ne dvasininko titulas... Matau, jūs šypsotės, mielas sūnėne... Taip, taip, jūs pamanėte, kad ir aš toks pat, tačiau išmokau tramdytis, nes Dievas nurodė man kelią.

Vyskupui Šovo šita armija, suklupusi drėgnoje nuo rasos pievoje netoli Nuajė miestelio, primena dangaus legionus. Didžiojoje kvadratinėje Mopertiuji abatijos varpinėje suskambo varpas. Ir anglai, įsitaisę ant aukštumos, slepiami giraitės, išgirdo nuostabią „*Gloria*“, kurią giedojo Prancūzijos riteriai.

Karalius priėmė komuniją kartu su savo keturiais sūnumis ir broliu Orleaniečiu, kartu su visa kovos svita. Maršalai žiūrėjo kiek sutrikę į jaunuosius princus, kuriems jie turės įsakinėti, nors šie karo reikalų beveik visai neišmanė. Taip, vienas rūpestis su tais princais. Priėjo iki to, kad į karą veda vaikus – jaunąjį Filipą, mylimiausią karaliaus sūnų, ir jo kuzeną Karolį ďAlensoną! Vienam keturiolika, o kitam trylika metų; kiek rūpesčių pridarys tie šarvais apvilkti mažyliai! Jaunasis Filipas liks prie savo tėvo, panorusio juo rūpintis, o mažąjį Alensonietį paskyrė globoti Arkidiakonui.

Konetablis suskirstė kariauną į tris didelius kovos būrius. Pirmąjį sudarė 32 didikų vėliavos; šiam pulkui įsakinėjo Orleano kunigaikštis. Antrajam vadovavo dofinas, Normandijos kunigaikštis, kartu su savo broliais Liudviku Anžujiečiu ir Žanu de Beri. Tiesą sakant, visiems vadovavo Žanas de Landa, Tibo de Vodenė ir siras de Sen Venanas – trys karo vyrai. Jiems pavesta laikytis kuo arčiau sosto paveldėtojo ir jam vadovauti. Trečiojo pulko vadas buvo pats karalius.

Jį sodina ant jo stambaus balto kovos žirgo. Jis apžvelgia savo armiją ir negali atsigėrėti matydamas ją tokią gausią ir gražią. Kiek šalmų, koks tankus iečių miškas ir kokios ilgos karių eilės! Kiek galingų žirgų mataravo galvomis ir žvangino brizgilais. Prie balnų prisegti kardai, ten pat ir kovinės kuokos, ir dviašmeniai kirviai. Ant iečių smaigalių plevėsavo šilko vėjarodžiai ir riterių vėliavos. Kokiomis ryškiomis spalvomis nudažyti skydai ir targos, kokiais ryškiais siūlais išsiuvinėti riterių apsiaustai ir jų arklių gūnios! Ir ryto saulėje pro sukeltas dulkes viskas žėri, mirga ir spindi.

Tuomet į priekį išjoja karalius ir sušunka: „Mano šaunieji sirai, kai jūs buvote Paryžiuje, Šartre, Ruane ar Orleane, jūs grasinote anglams ir svajojote su jais susiremti; dabar jie čionai priešais, aš rodau juos jums. O jūs parodykite jiems, ką galite, ir atkeršykite priešams už visas negandas, kurios jus užgriuvo jiems atėjus, juk, be jokių dvejonių, mes juos nugalėsime!“ Ir kai pasigirdo galingas atsakymas: „Dievas su mumis! Priešas bus sumuštas!“, karalius patylėjo. Jis laukia, neįsako pulti, laukia, kol grįš Estašas de Ribmonas, Lilio ir Dujė baji, kurį karalius pasiuntė su nedideliu būriu karių kuo geriau išžvalgyti anglų pozicijų.

Mirtina tyla, visa kariuomenė laukia. Sunkios akimirkos tam, kuris pasirengęs pulti, o įsakymas vėluoja, nes kiekvienam ateina į galvą mintis: „Šiandien galbūt mano eilė... Gal šitą žemę matau paskutinįsyk...“ Ir visiems suspaudė krūtines, slegiamas sunkių plieno šarvų; kiekvienas ima dar karščiau nei per mišias šauktis Dievo. Karo žaidimai netikėtai tampa iškilmingi ir šiurpūs.

Mesiras Žofrua de Šarni nešė Prancūzijos oriflamą, nes karalius suteikė jam garbę ją nešti, ir, kaip man pasakojo, jo veidas spindėjo iš pasitenkinimo. Pats ramiausias atrodė kunigaikštis Atėnietis. Iš patirties jis žinojo, kad patį didžiausią savo, kaip konetablio, darbą jis jau anksčiau padarė. Kai tik prasidės mūšis, jis nematys nieko toliau kaip per du šimtus žingsnių ir niekas jo neišgirs per pusšimtį; iš visų mūšio pusių jam siųs su žiniomis ginklanešius, kurie prasiverš arba neprasiverš, o tam, kuriam pasiseks, jis išrėks įsakymą; šis bus arba nebus įvykdytas. Tačiau vien tai, kad konetablis čia pat, kad galima pas jį siųsti žygūnus, kad jis mostelės ranka ir šūktels kokį padrąsinamą žodį, ramino žmones. O gal sunkią minutę priims reikiamą sprendimą... Tačiau visam tam kardų džeržkėjimui ir žmonių šauksmams įsakinės ne jis, o Dievo valia. Ir turint galvoje tokią gausią prancūzų kariuomenę, regis, Dievas savo valią jau buvo parodęs.

Karalius Jonas pradėjo nekantrauti, nes Estašo de Ribmono vis dar nebuvo. Gal jį, kaip Okserą ir Žuanji, sučiupo anglai? Būtų protingiau pasiųsti dar vieną žvalgų būrį. Tačiau karalius Jonas nepakenčia nė trumpiausio laukimo. Jį apniko piktas nekantrumas, kuris įsismelkia į jo širdį kaskart, kai koks įvykis neiškart paklūsta jo valiai; kaip tik dėl to jis netekdavo gebėjimo blaiviai mąstyti. Jis jau ketino duoti įsakymą pradėti puolimą... tiek to, vėliau... ir čia pagaliau sugrįžo mesiras de Ribmonas su savo žvalgybininkais.

„Na, Estašai, kokios naujienos?“ – „Labai geros, valdove, ir jei bus tokia Dievo valia, jūs laimėsite triuškinamą pergalę!“ – „Kiek jų?“ – „Valdove, mes juos matėme ir šiek tiek paskaičiavome. Apytikriai anglų riterių gali būti apie 2000, 4000 lankininkų ir 1500 pėstininkų“.

Ir karalius pergalingai nusišypsojo. Jis dar kartą apžvelgė savo 25 000 ar beveik 25 000 karių, išsirikiavusių aplink jį... „O kaip jie išsidėstę?“ – „O valdove, jie užima labai patogią vietą. Galima būti tikram, kad anglai išrikiuos prieš mus tik vieną pulką, bet nedidelį, tačiau jie, matyt, mūšiui gerai pasirengę“.

Jis skubėjo pasakoti, kaip priešininkai išsidėstę: vienoje ir kitoje į kalną kylančio kelio pusėje kelias apaugęs tankia gyvatvore ir krūmokšniais; už jų išsirikiavę lankininkai. Pulti juos tegalima iš kelio pusės, kur vienoje eilėje tilps vos keturi arkliai. Iš visų kitų pusių – tik vynuogynai ir pušynai, – ten vargiai pajosi. Anglų riteriai savo žirgus nuvedę į atokesnę vietą, o patys ketina kautis pėsti; jie stovi už lankininkų, kurie iš viršaus atrodė lyg kokios akėčios. Tuos lankininkus nebus taip lengva sutvarkyti!

„Ir ką, mesire Estašai, mums patartumėte?“

Visa armija stovėjo nenuleisdama akių nuo susibūrusių apie karalių pasitarti konetablio, maršalų ir vyriausiųjų karo vadų. Taip pat ir nuo grafo Duglo, kuris nuo Bretėjaus su karaliumi nesiskyrė. Esti kartais svečių, kurie šeimininkams itin brangiai kainuoja. Prabilo Gijomas Duglas: „Mes, škotai, su anglais visuomet kaunamės nulipę nuo arklių...“ O Ribmonas dar paantrino ėmęs kalbėti apie flamandų pulkus. Ir kai atėjo laikas eiti į mūšį, prasidėjo išvedžiojimai apie karo meną. Ribmonas pasiūlė, kaip pasiskirsčius pradėti pulti. Gijomas Duglas jį palaikė. Karalius patarė visiems atidžiai išklausyti, nes Ribmonas yra vienintelis, gerai žinąs vietovę, o Duglas – karaliaus svečias ir puikiai pažįstąs anglus.

Staiga pasigirdo įsakymas, perduodamas iš lūpų į lūpas. „Lipti nuo arklių!“ Ką? Nejau po tokio didingo įtampos ir nerimo momento, kai kiekvienas mintyse jau buvo pasirengęs mirti, viskas veltui ir mūšio nebus? Eilėmis nuvilnijo nusivylimo banga.

Žinoma, bus, būtinai bus, tik eisime pėsčiomis. Raiti liks 300 riterių; juos ves abu maršalai, jie prasiverš išguldydami anglų lankininkų eiles. Pro susidariusį laisvą plyšį tučtuojau įsiskverbs kiti riteriai ir susikaus vienas prieš vieną su Velso princo žmonėmis. Arkliai stovės netoliese, nes vyti priešą reikės raitomis.

Odrehemas ir Klermonas jau apėjo riterių būrius, kad išrinktų atakai 300 riterių, pačių tvirčiausių, pačių narsiausių ir geriausiai apsiginklavusių.

Negali sakyti, kad maršalai buvo labai patenkinti, nes jiems net nepasiūlė pareikšti savo nuomonės. Teisybė, Klermonas mėgino kažką sakyti ir prašė duoti laiko pamąstyti. Karalius jį nutraukė: „Mesiras Estašas matė, o mesiras Duglas žino, ką mums nauja duos jūsų kalbos?“ Taigi žvalgytojo ir svečio planas tampa karaliaus planu. „Telieka paskirti Ribmoną maršalu, o Duglą – konetabliu“, – burbtelėjo Odrehemas.

Visi kiti, nepakliuvę į raitelių būrį, telipa nuo savo žirgų, ir kuo spėriau... „Nusisekite pentinus ir patrumpinkite ietis iki penkių pėdų!“

Riteriai susierzinę niurna. Juk ne tam čia atjota. Kuriam galui tuomet Šartre paleido pėstininkiją, jei nūnai jiems reikia atlikti jų pareigas? O svarbiausia, kur matyta trumpinti ietis; riterių širdys stačiai plyšo tatai išgirdus. Gražiausi uosio kotai, parinkti taip rūpestingai ir su meile; juos gali laikyti horizontaliai, priremti prie skydo, ir risčia pirmyn! Dabar jiems teks vilktis su šita sunkia geležine šarvuote, o dar su lazdomis vietoje iečių. „Nepamirškite, kad Kresi...“ – kalbėjo tie, kurie, nepaisydami visko, stengėsi pateisinti karalių. „Kresi, nieko daugiau ir nežinote, tik Kresi“, – niurzgėjo kiti.

Tie žmonės, kurių dvasia dar prieš pusvalandį buvo kupina neapsakomo jaudulio dėl suteiktos garbės kautis, dabar burbėjo it valstiečiai, kai jiems nulūžta vežimo ašis. Pats karalius, norėdamas duoti pavyzdį valdiniams, paleido savo baltąjį kovos žirgą ir žingsniavo per žolę, mindamas kulnais, nuo kurių buvo nusegti pentinai; jis mėsčiojo savo kovinį vėzdą iš vienos rankos į kitą.

Šit į vidurį tokios kariaunos, kuri kirviais, nukabintais nuo balnakrėslių, rūpestingai trumpino ietis, aš ir įlėkiau grįždamas iš Puatjė; virš manęs plaikstėsi Šventojo Sosto vėliava. Mane lydėjo tik mano riteriai ir geriausi bašeljė: Gijermi, Kiunakas, Elis ďEmeri, Elis de Raimonas, žodžiu, tie, kurie ir dabar mus lydi. Jie tikrai viską mena! Gal jie jums jau pasakojo?.. Ne?

Aš nulipu nuo arklio ir numetu pavadį La Riu, pasitaisau kepurę, kuri nuo jojimo nuslydusi ant nugaros, o Briunė palygina mano mantiją. Prieinu prie karaliaus sukryžiavęs pirštinėtas rankas ir prabylu tvirtai ir pagarbiai: „Valdove, prašau jūsų, maldauju jus tikėjimo vardu atidėti mūšį. Kreipiuosi į jus mūsų šventojo tėvo įsakymu ir jo valia. Ar teiksitės mane išklausyti?“

Valandėlę stovėjau akis pakėlęs į dangų, tarsi melsdamas Aukščiausiąjį apšviesti mane. Aš iš tiesų meldžiausi, tačiau taip pat laukiau, kol arčiau prieis kunigaikštis Atėnietis, maršalai, kunigaikštis Burbonas, vyskupas Šovo, kurio asmeny maniau rasiąs sąjungininką, Žanas de Landa, Sen Venanas, Tankarvilis ir dar keletas, tarp jų ir Arkidiakonas, nes dabar jau ne laikas kalbėti dviese ar šnekučiuoti prie pietų stalo kaip Bretėjuje ar Šartre. Aš norėjau, kad mane išgirstų visi, ne tik karalius, ir kad jie taptų mano žygio liudytojais.

„O brangiausiasis valdove, – pradėjau, – čia susirinko jūsų karalystės riterių žiedas, šit kokia jų aibė; jie eina kautis su saujele žmonių; palyginti su jūsų kariuomene, anglų išties tėra saujelė. Jie negali prilygti jums jėga; būtų kur kas garbingiau paleisti juos be mūšio, nei rizikuoti visa šita riterija ir pražudyti krikščionis ir vienos, ir kitos pusės. Kalbu šitai įsakytas mūsų švenčiausiojo tėvo, kuris pavedė man, kaip nuncijui, suteikęs visus savo valdžios įgaliojimus, padėti įgyvendinti taiką, nes taip įsakyta Dievo, nes Dievas geidžia, kad krikščionių pasaulyje įsigalėtų taika. Ir dar meldžiu jus Viešpaties vardu leisti man pasimatyti su Velso princu, kad galėčiau jam įteigti, koks pavojus jo tyko, ir pabandyti atvesti jį į protą".

Jei karalius Jonas būtų galėjęs man įkąsti, manyčiau, būtų tai su malonumu padaręs. Tačiau kardinolas mūšio lauke vis dėlto daro įspūdį. Kunigaikštis Atėnietis pagarbiai nulenkė galvą, juo pasekė ir maršalas de Klermonas, ir monsinjoras Burbonas. Aš pridūriau: „Brangiausiasis valdove, šiandien sekmadienis, Viešpaties diena, ir jūs ką tik išklausėte mūsų. Nejau jums patiktų darbuotis mirties labui dieną, skirtą Aukščiausiajam? Leiskite nors pasikalbėti su princu".

Karalius Jonas apžvelgė savo senjorus ir suprato, kad jis, labai krikščioniškas valdovas, negalės nepaklusti mano prašymui. Atsitikus kokiai nors lemtingai nelaimei, pirmiausia tik jį laikytų dėl to kaltu ir tą nelaimę suvoktų kaip Dievo bausmę.

„Tegul bus taip, kaip norite, monsinjore, – tarė karalius, – mums malonu patenkinti jūsų prašymą. Tik ilgai neužtrukite!"

Vos nesprogau iš pasididžiavimo... teatleidžia man gerasis Dievas... Aš patyriau dvasininko, Viešpaties Dievo tarno, pranašumą prieš žemės valdovus. Jei būčiau vietoj jūsų tėvo tapęs Perigė grafu, argi turėčiau tiek galios? Tuomet pamaniau, kad atlikau viso savo gyvenimo užduotį.

Lydimas vis tų pačių kelių savo lankininkų ir nešamos vis tos pačios popiežiaus vėliavos, nušuoliavau keliu, kurį jau buvo išžvalgęs Ribmonas, nedidelės giraitės linkui, kur įsitvirtino Velso princas.

„Prince, brangusis mano sūnau... – pradėjau aš, atsidūręs priešais jį; šįkart aš jo nebevadinau monsinjoru, norėjau leisti jam pajusti jo silpnumą, – jei jūs iš tiesų galėtumėte įvertinti Prancūzijos karaliaus galybę, kaip aš ką tik įvertinau, leistumėte man pabandyti jus sutaikyti, o šito trokštu iš visos širdies ir, manau, man pavyktų surengti derybas“. Be to, pasakiau jam, kokia galinga prancūzų armija, kurią aš turėjau progos pamatyti prie Nuajė miestelio. „Pažiūrėkite, kokios jūsų pozicijos ir kiek jūsų... Nejau manote, kad galėsite ilgai atsilaikyti?“

Ė-ė, ne, ilgai jis negalėtų atsilaikyti; tai Velso princas puikiai suprato. Vienintelis pranašumas buvo sėkmingas vietovės parinkimas; jos įtvirtinimai iš tiesų karo mene neturėjo sau lygių. Tačiau jo žmonės jau kentė troškulį, nes ant kalvos nebuvo vandens; jį semdavo iš Miosono upelio kalvos apačioje; ten stovėjo prancūzai. Maisto atsargų tebuvo likę vienai dienai. Iš po saksoniškų šito princo griovėjo ūsų jau nebešvietė baltadantė šypsena! Ir jei jis nebūtų sėdėjęs tarp savo riterių Čando, Greilio, Varviko, Siufolko, kurie nenuleido nuo jo akių, būtų pripažinęs tai, ką manė ir patys jo bendražygiai – jų padėtis nieko gera nežadėjo. Nebent stebuklą... ir tą stebuklą padaryti galbūt padėsiu aš. Tačiau jis kiek pasiginčijo, mat bijojo įžeisti savo riterišką orumą. „Juk aš jau sakiau jums Monbazone, monsinjore de Perigorai, kad neturiu jokios teisės sudarinėti sutartis negavęs karaliaus, savo tėvo, įsakymo...“ – „Gerasis mano prince, Dievo valia aukštesnė už karaliaus valią. Nei jūsų tėvas karalius Eduardas, sėdįs soste Londone, nei Viešpats Dievas, sėdįs dangaus soste, niekada jums nedovanos, jei pražudysite tiek gerų ir šaunių žmonių, patikėtų jūsų globai – nors galėjote pasielgti visiškai kitaip. Ar sutinkate aptarti sąlygas, kad būtų, nepažeidžiant riterio garbės, išvengta žiauraus ir gana abejotinų tikslų mūšio?“

Juodi šarvai ir raudona mantija – vieni priešais antrą. Šalmas su trimis baltomis plunksnomis, regis, klausinėja mano raudonos kepurės ir perskaičiuoja šilko kutelius. Pagaliau šalmas sutikdamas linkteli.

Jodamas tuo pačiu keliu, kuriuo buvo jojęs Estašas, aš pastebėjau tankias anglų lankininkų eiles už mietų tvoros, kurią priešininkai spėjo pastatyti; šit aš vėl stoviu priešais karalių Joną. Matyt, nutraukiau gyvą pokalbį ir iš tam tikrų žvilgsnių supratau, kad nė vienas iš tų žmonių nieko gera apie mane nepasakė. Išdžiūvėlis Arkidiakonas mindžikavo vietoje su atvira pašaipa žvelgdamas į mane iš po savo Montobano skrybėlės.

„Valdove, – prabilau, – šnekėjau su anglais. Jums nėra ko skubėti juos sumušti ir jūs nieko neprarasite, jei čia kiek atsipūsite. Kadangi iš ten, kur dabar įsitaisė, jie negali nuo jūsų nei pabėgti, nei pasislėpti. Teisybę sakant, manau, kad juos galėtumėte paimti ir be kovos. Todėl maldauju duoti jiems atsitokėti iki rytojaus, tik iki aušros“.

Be kovos... Tardamas tuos žodžius pastebėjau, kad daugelis, kaip antai grafas Žanas ďArtua, Duglas, net pats Tankarvilis, nekantriai sujudėjo ir piktai papurtė galvas. Jie troško kautis. O aš tvirtinau savo: „Valdove, malonėkite neteikti nieko savo priešui, tačiau suteikite šitą dieną Viešpačiui Dievui!“

Konetablis ir maršalas de Klermonas palaikė mano pasiūlymą... „Palaukime ir sužinokime, valdove, ką siūlo anglai ir ko galime patys iš jų pareikalauti, mes juk niekuo nerizikuojame...“ Į tai Odrehemas, – tik dėl to, kad Klermonas palaikė mano pusę, – užsispyrė tvirtinti priešinga, ir dar taip garsiai, kad gerai išgirsčiau. „Ar čia atvykome kariauti, ar klausytis pamokslo?“ Estašas de Ribmonas, – nes jo mūšio planą įvertino pats karalius, – dabar netvėrė nekantrumu išvysti jį įgyvendintą ir skatino visus nedelsiant veikti.

O Šovo, Šalono grafas vyskupas, kurio šalmas turėjo mitros pavidalą ir buvo nudažytas violetine spalva, netikėtai susijaudino ir mažne įsiuto.

„Argi Bažnyčios pareiga, mesire kardinole, paleisti plėšikus ir priesaikos laužytojus nenubaustus?“ Aš pykteliu: „O argi Bažnyčios tarno pareiga, mesire vyskupe, atsakyti Viešpačiui Dievui paliaubas, kurių jie trokšta? Tebus jums žinoma, jei dar neteko girdėti, kad aš įgaliotas atimti teisę tarnauti Bažnyčiai, taip pat teisę į beneficijas visiems tiems dvasininkams, kurie trukdys man siekti taikos... Apvaizda, mesire, baudžia pasipūtėlius. Taigi suteikite karaliui garbę parodyti savo didybę, jei tokia jo valia... Valdove, viskas jūsų rankose, o Dievas jūsų rankomis įvykdys savo valią“.

Komplimentas pasiekė tikslą. Minutėlę karalius dar svyravo, o aš laikiausi savo, papildydamas kalbą saldžiomis pagyromis. Kuris kitas princas nuo pat Liudviko Šventojo laikų yra davęs tokį didį pavyzdį žmonėms, kaip nūnai gali duoti jis? Visas krikščionių pasaulis žavėsis jo karžygišku poelgiu ir nuo šiolei apeliuos į jo išmintį, kai reikės spręsti ginčą ar prašyti pagalbos, nes jo galybė bus žinoma visiems!

„Liepkite statyti mano palapinę, – įsakė karalius ginklanešiams. – Tegul bus taip, monsinjore kardinole. Aš čia pasiliksiu iki rytojaus, kol patekės saulė; liksiu tik iš meilės jums“. – „Iš meilės Dievui, valdove, tik iš meilės Dievui“.

Ir išvykau. Per dieną bent šešis kartus laksčiau iš vienos stovyklos į kitą, ir kai vieną šalį palenkdavau priimti sutarties sąlygas, dumdavau į kitą pusę išdėstyti jų antrajai; kaskart, važiuojant pro išsirikiavusius Velso lankininkus, aprengtus pusiau baltomis ir žalsvomis livrėjomis, mane persekiodavo mintis: o jei keli jų iš nesusipratimo paleistų į mane strėlių krušą, tai gražiai išpuoštų!

Karalius Jonas sėdėjo savo ryškiai raudono drapo palapinėje ir, neturėdamas ką veikti, lošė kauliukais. Susispietę aplink kariai laužė galvas: bus kautynės ar nebus? Dėl to jie ginčijosi net pačiam karaliui girdint. Ginčijosi išminčiai, drąsuoliai, ginčijosi bailiai, įširdusieji... Kiekvienas manė turįs teisę pareikšti nuomonę. O karalius Jonas, teisybę sakant, ir pats negalėjo apsispręsti. Nemanau, kad jis bent minutę būtų susimąstęs apie visuotinę gerovę. Jis galvojo tik apie asmeninę šlovę, kurią kažkodėl painiojo su savo liaudies gerove. Kas po daugybės nesėkmių ir nusivylimų gali labiau aukštinti jo asmenį – pergalė, iškovota mūšyje, ar pergalė, pasiekta derybomis? Mintis apie galimą pralaimėjimą netoptelėjo nei karaliui, nei jo patarėjams.

Pasiūlymai, kuriuos aš vis jam atnešdavau, buvo išties verti dėmesio. Per pirmąją savo kelionę pas Velso princą išgavau jo sutikimą grąžinti visą grobį, prisiplėštą per antpuolius, bei belaisvius nereikalaujant jokios išpirkos. Per antrąjį žygį jis sutiko grąžinti visas užkariautas žemes ir pilis, laikyti negaliojančiais visus sandorius ir priesaikas. Per trečiąjį vizitą jau buvo kalbama apie tam tikrą aukso sumą, reikalingą atlyginti ne tik už visa, kas sugriauta tą vasarą, bet ir už Langedoko žemes, nuniokotas praėjusiais metais. Kitaip sakant, tie abu Velso princo antpuoliai nedavė jokios naudos.

Ar karalius Jonas prašė daugiau? Be abejonės. Aš išpešiau iš princo pasižadėjimą išvesti visas įgulas, įsikūrusias už Akvitanijos... Išties svarbi pergalė... Be to, buvo pasiektas įsipareigojimas niekada ateity nesudarinėti sutarčių nei su grafu de Fua, – beje, Febas prisijungė prie karaliaus armijos, bet aš jo nė karto nemačiau; jis stengėsi laikytis nuošaliai, – nei su bet kuriuo karaliaus giminaičiu, o tai reiškė ne ką kita, tik konkrečiai Navarietį. Velso princas nusileido išties nepaprastai daug, netgi daugiau, nei galėjau tikėtis. Ir vis dėlto aš nujaučiau, jog širdies gilumoje jis netikėjo, kad bus apsieita be mūšio.

Paliaubos nedraudžia darbuotis karo labui. Todėl visą dieną princo žmonės tvirtino pozicijas, lankininkai įkasė antrą nusmailintų mietų eilę abipus kelio: išėjo tvirčiausia gynybos siena. Jie kirto medžius ir klojo skersai kelio, kuriuo galėjo traukti priešas. Grafas de Siufolkas, anglų karo maršalas, tikrino pulkus vieną po kito. Grafai Varvikas ir Solsberis, siras Odlėjus dalyvaudavo mūsų pasitarimuose ir per visą stovyklą lydėdavo mane atgal.

Diena jau slinko vakarop, kai karaliui Jonui atgabenau paskutinį pasiūlymą, kurį pats jam ir įpiršau. Princas jau buvo pasiryžęs prisiekti ir pasirašyti, kad ištisus septynerius metus nesiginkluos ir nesiims jokių veiksmų, priešiškų Prancūzijos Karalystei. Taigi mes atsidūrėme ant visuotinės taikos slenksčio.

„O! Pažįstu tuos anglus, – tarė vyskupas Šovo, – jie prisiekia, o paskui ramiausiai sulaužo savo priesaiką“.

Paprieštaravau, kad bus sunku atsisakyti įsipareigojimų, duotų popiežiaus legatui; juk aš pats pasirašysiu sutartį.

„Atsakysiu jums auštant“, – tarė karalius.

Ir aš išjojau į Mopertiuji abatiją. Tądien kaip niekad ilgai sėdėjau balne ir daug kalbėjau. Nors ir griuvau iš nuovargio, tačiau radau jėgų karštai pasimelsti. Mane pažadino dienai brėkštant. Pirmi ryto spinduliai vos palietė žemę, o aš jau stovėjau priešais karaliaus Jono palapinę. Auštant – pasakė jis. Punktualesnio už mane negalėjo ir būti. Apėmė bloga nuojauta. Visa Prancūzijos kariuomenė, nusodinta nuo arklių, stovėjo išsirikiavusi, išskyrus 300 raitelių, kurie pirmieji turėjo veržtis į ataką; dabar jie telaukė ženklo pulti.

„Monsinjore kardinole, – be ilgų įžangų pareiškia karalius, – aš atsisakysiu mūšio tik tąsyk, kai princas Eduardas ir

100 jo riterių, kuriuos išrinksiu pats, pasiduos į nelaisvę ir bus uždaryti į mano kalėjimą“. – „Valdove, jūsų reikalavimas per didelis ir prieštarauja garbei, o vakarykštės mūsų derybos netenka prasmės. Aš ganėtinai gerai spėjau pažinti Velso princą ir todėl žinau, kad jis net nesiteiks manęs išklausyti. Princas ne iš tų žmonių, kurie be kovos kapituliuotų ir atiduotų save ir visą anglų riterijos žiedą, nors šiandiena būtų paskutinė gyvenimo diena. O jūs ar bet kuris jūsų Žvaigždės ordino riteris, juo dėti, argi jūs taip elgtumėtės?“ – „Žinoma, ne“. – „Tuomet, valdove, regis, neverta dėl to aušinti burnos; tai bus atmesta“. – „Monsinjore kardinole, dėkoju už jūsų tarnybą. Saulė jau pakilo... Malonėkite palikti stovyklą“.

Pro šalmų antveidžių plyšius susižvalgė, nusišypsojo vienas kitam vyskupas Šovo, Žanas ďArtua, Duglas, Estašas de Ribmonas ir net Odrehemas, dar, žinoma, ir Arkidiakonas – tokie patenkinti, kad popiežiaus legatas patyrė nesėkmę; dabar jie galės anglus nušluoti nuo žemės paviršiaus.

Minutę svyravau. Pyktis užtemdė protą, ir vos nepasinaudojau kardinolo teise atskirti juos nuo Bažnyčios. Bet kam? Kokią naudą tai duos? Prancūzai vis tiek eis į mūšį, o aš laimėčiau tik tiek, kad visi akivaizdžiai įsitikintų Bažnyčios bejėgiškumu. Todėl tepasakiau: „Dievas įvertins, valdove, kuris iš jūsų geresnis krikščionis“.

Ir nujojau jau paskutinįsyk giraitės linkui. Aš siutau. „Kad jie visi nusprogtų, šitie bepročiai! – netvėriau pykčiu, gindamas žirgą šuoliais. – Viešpačiui nereikės atsirinkti, jie visi spirgės pragare“.

Atsidūręs priešais Velso princą, tariau jam: „Sūnau mano, darykite viską, ką norite; jums teks kautis. Man nepavyko taikiai susitarti su Prancūzijos karaliumi“. – „Kautis ir yra mūsų tikslas, – atsakė man princas. – Tepadeda mums Dievas!“

Iš ten, dusinamas kartėlio ir apmaudo, patraukiau tiesiai į Puatjė. Ir kaip tik tada mano sūnėnas Diuracas pareiškė man: „Prašau atleisti mane iš tarnybos, dėde. Noriu eiti kariauti“. – „Ir pas ką tu nori kariauti?“ – sušukau aš. – „Pas prancūzus, žinoma“. – „Ar tau neatrodo, kad jų ir be tavęs užtenka?“ – „Supraskite, dėde, greit prasidės kautynės; nebūsi vertas riterio vardo, jei jose nedalyvausi. Ir mesiras de Eredija prašo jūsų to paties...“

Aš galėjau jį išplūsti paskutiniais žodžiais, pasakyti, kad Šventasis Sostas įpareigojo jį lydėti mane atliekant taikdarystės misiją, kad tai, ką jis laiko garbe, atvirkščiai, gali būti įvardyta kaip tarnybinis prasižengimas, – turiu galvoje kariavimą vienoje ar kitoje pusėje. Paprasčiausiai galėjau jam įsakyti, ir jis liktų... Tačiau buvau pernelyg pavargęs ir pernelyg įniršęs. Be to, savotiškai supratau jį. Man taip pat norėjosi čiupti ietį ir pulti, na, kad ir vyskupą Šovo... Šūktelėjau: „Eikite abu po velnių! Tik gero iš viso šito nelauk!“ Tai paskutiniai žodžiai, kuriuos pasakiau savo sūnėnui. Iki šiolei smerkiu save už tai, labai smerkiu...

VII

Dievo pirštas

Sunku aprašyti kautynes, kai jose nebuvai, bet jei ir buvai, vis dėlto tai nelengva. O jei dar tiek painiavos, tiek buvo Mopertiuji mūšyje... Pasakojimą išgirdau po mūšio praėjus keletui valandų, tačiau girdėjau mažne dvidešimt istorijų, nes visi matė kautynes iš savo, taip sakant, varpinės; svarbiausia kiekvienam buvo tik tai, ką nuveikė jis pats. Paklausęs nugalėtųjų, išgirstum, jog jie suimti tik dėl to, kad jų kaimynai blogai kovėsi, o šie tvirtintų, kad niekam tikusiai kovėsi anie.

Vienintelis dalykas, kuriuo nėra ko abejoti, yra tai, tad netrukus, t. y. po mano išvykimo iš prancūzų stovyklos, abu maršalai susikivirčijo. Konetablis, kunigaikštis Atėnietis, pasiteiravo karaliaus, ar šis nesiteiktų išklausyti jo nuomonės; jis pradėjo maždaug taip: „Valdove, jei jūs iš tiesų norite, kad anglai atsiduotų jūsų malonei, kodėl nepalaukus, kol baigsis jų maisto atsargos? Jų pozicija stipri, bet jie ilgai neišsilaikys, kai nusilps kūnai. Anglai iš visų pusių apsupti, o jei mėgintų pasprukti per vienintelę likusią laisvą vietą, mes galime juos užpulti ir be mažiausio vargo sutriuškinti. Taigi jau laukėme dieną, galime palaukti dar vieną ar net porą dienų, tuo labiau kad mūsų pajėgos vis gausėja, nes prisijungia pavėlavusieji". Palaikė jį ir maršalas de Klermonas: „Konetablis kalba teisingai. Mažumą palaukę mes tik laimėsime".

Kaip tik tuomet maršalas Odrehemas ir persiuto. Atidėlioti, vis atidėlioti! Reikėjo visa tai baigti dar vakar vakare. „Šitaip dar leisite jiems pasprukti, kaip jau ne kartą atsitiko. Pažiūrėkite, koks ten sujudimas. Jie artėja prie mūsų, kad įsitvirtintų žemiau ir gautų kelią pabėgti. Gali pamanyti, Klermonai, kad jūs ne itin skubate su jais susikauti ir kad jums net nemalonu šitaip arti matyti anglus".

Maršalų kivirčas negalėjo neįsiplieksti. Tik ar geriausias tam momentas? Klermonas ne iš tų žmonių, kurie ramiai pakęstų įžeidimus. Jis vikriai, tarsi žaisdamas, pasiuntė rutulį atgal: „O jūs šiandien, Odrehemai, galėsite rodyti savo narsumą įbedęs savo arklio snukį į manojo pasturgalį".

Pasakęs tuos žodžius, jis surinko riterius, kuriuos turėjo vesti į ataką, liepė įkelti jį į balną ir pats įsakė pradėti šturmą. Odrehemas tučtuojau pasekė juo ir, nespėjus karaliui ištarti bent žodžio ar konetabliui išrėkti komandos, puolimas prasidėjo; riteriai puolė ne vieningai, kaip buvo nutarta, o pasidalije į du atskirus eskadronus; iš šalies galėjo pasirodyti, kad kariai mažiau rūpinasi pralaužti priešo įtvirtinimus, nei laikytis kuo toliau vieni nuo kitų ar, atvirkščiai, persekioti vieni kitus. Konetablis savo ruožtu reikalauja atvesti kovos žirgą ir nušuoliuoja įkandin eskadronų tikėdamasis juos sujungti.

Tada karalius įsakė savo kariaunai kilti į ataką. Ir visi riteriai, tempdami ant kuprų penkiasdešimt ar šešiasdešimt svarų geležies, negrabiu žingsniu laukais lėtai pajudėjo link stataus kelio, kuriuo jau jojo raitoji kavalerija. Kopti teks iš viso penkis šimtus žingsnių...

O Velso princas, nuo kalvos viršūnės pamatęs artėjančius prancūzus, sušuko: „Šaunieji mano senjorai, mūsų nedaug, bet nesibaiminkite. Nei dorybė, nei pergalė neateina savaime pas tuos, kurių daug, o tik pas tuos, kuriems Dievas tas malones siunčia. Jei mus sutriuškins, niekas neišdrįs apie mus ką bloga pasakyti, o jei ši diena atneš pergalę, mus šlovins visame pasaulyje“.

Kalvos papėdėje jau dundėjo žemė; Velso lankininkai priklaupė ant vieno kelio už nusmailintų mietų tvoros. Ir sušvilpė pirmosios strėlės...

Pirmiausia maršalas Klermonas puolė prie Solsberio pulko ir įsirėžė į tvorą, tikėdamasis ten pramušti plyšį. Tačiau strėlių kruša sustabdė antpuolį. Tie, kuriems pavyko likti gyviems, pasakojo, kad tokio žiauraus šaudymo jiems dar neteko patirti. Arkliai, išsisukę nuo strėlės, pasismeigdavo ant aštrių mietų, už kurių slėpėsi anglų lankininkai. Šalia aštriatvorės prancūzų laukė pėstininkai, ginkluoti peiliais ir kabekliais, klaikiais žudymo įrankiais su trimis dantimis, kurie sugriebia raitelį už jo grandelių marškinių, o kartais ir už mėsos ir nutraukia jį iš balno... Kai žmogus jau ant žemės, aštriu dantimi praskečia šarvus kirkšnyse ar pažastyse, o pjautuvo pavidalo peiliu perrėžia šalmą... Maršalas Klermonas žuvo vienas pirmųjų, ir beveik nė vienam iš jo pulko nepavyko įsiveržti į anglų pozicijas. Visi krito kelyje, kuriuo eiti patarė Estašas de Ribmonas.

Užuot skubėjęs į pagalbą Klermonui, Odrehemas suskubo trauktis, norėdamas apeiti anglus iš Miosono pusės. Jis susidūrė su grafo de Varviko pulkais; jo lankininkai surengė tokias pat žiaurias sutiktuves. Netrukus buvo pranešta, kad Odrehemas sužeistas ir paimtas į nelaisvę. O apie kunigaikštį Atėnietį visai nieko nebuvo girdėti. Jis paprasčiausiai dingo kautynių maišatyje. Prancūzų armija per kelias minutes neteko trijų savo vadų. Pradžia pasibaisėtina. Tačiau nukauta ar atstumta tebuvo 300 žmonių, o 25 000 prancūzų juk liko gyvi ir judėjo į priekį. Karalius sėdo ant žirgo ir išdidžiai jojo tarp šarvų ir iečių, lėtai judančių keliu.

Tuomet prasidėjo keistas sūkuriavimas. Likę gyvi Klermono pulko riteriai, sprukdami nuo abiejų mirtį nešančių aštriatvorių, nepajėgė suvaldyti arklių, patys iš baimės neteko savitvardos ir įsirėžė į Orleano kunigaikščio kariuomenę tarsi į šachmatų figūras; jie vartė savo riterius, vos velkančius kojas. O! Žinoma, jie ne tiek daug ir apvertė, gal 30 ar 50, tačiau tie savo ruožtu virsdami paskui griovė dar dvigubai tiek.

Ir akies mirksniu Orleano kunigaikščio pulkuose kilo panika. Pirmos gretos, norėdamos išsisukti nuo puolimo, be jokios tvarkos traukėsi, o paskutinės gretos nesuprato nei kodėl pirmieji traukėsi, nei kas juos puola; po kelių akimirkų apie 6000 žmonių leidosi į kojas. Kautis pėsčiomis jiems neįprasta, nebent riterių turnyruose vienas prieš vieną. O čia, vargiai įveikdami šarvų svorį, vos keldami kojas ir mažai ką matydami pro antveidžių plyšius, jie jau manė, kad jų laukia galas. Visi puolė bėgti, nors priešas buvo dar gana toli. Nuostabus dalykas, kai kariuomenė bėga nuo savęs pačios!

Kunigaikščio Orleaniečio pulkai ir pats kunigaikštis tokiu būdu atidavė vietovę, į kurią niekas nė nesikėsino; keletas batalionų pasislėpė už karaliaus armijos, tačiau dauguma bėgo, jei galima tai pavadinti bėgimu, prie savo žirgų, kuriuos laikė už pavadžių tarnai; nors, teisybę pasakius, šitų išdidžių žmonių niekas kitas nevijo, tik baimė, kurią sukėlė jie patys.

Įkelti į balnus, jie taikėsi kuo mikliau pasprukti, o kai kurie net nespėjo užšokti ant arklio ir jojo lyg skersai permesti suvynioti kilimai. Jie dingo kažkur laukuose... Sakykite, Aršambo, ar neateina į galvą mintis, kad tai Dievo pirštas?.. Ir tik netikėliai, išgirdę šiuos žodžius, išdrįs ironiškai nusišypsoti.

Dofino pulkas išjojo į priekį šaukdamas: „Monžua Sen Deni!..“ Ir nesutikdamas nė vieno grįžtančio riterio netrukdomas traukė į priekį. Pirmos eilės, jau spėjusios uždusti nuo ėjimo, atsidūrė tarp tų pačių aštriatvorių, kurios atnešė pragaištį maršalo Klermono kariaunai; žmonės vis kliuvo už nukautų karių ir kritusių arklių. Juos sutiko ta pati strėlių kruša, paleista iš už mietų tvorų. Pasigirdo susikryžiuojančių kardų džeržgėjimas, siaubo, įniršio ir skausmo klyksmai. Perėja buvo per siaura, ir tik nedaugelis galėjo stoti į kovą, o visi kiti spaudėsi užpakaly ir negalėjo nė pajudėti. Žanas de Landa, Vudenė, siras Gišaras laikėsi, kaip buvo įsakyta, arčiau dofino, trukdydami jam veikti, kaip, beje, ir jo broliai de Puatjė ir de Beri neleido jam nei komanduoti, nei apskritai pajudėti.. Be to, pro šalmo plyšius, nulipęs nuo arklio ir atsidūręs ant žemės, priešais save tegali matyti keletą šimtų šarvų; žvilgsniu niekaip neaprėpsi mūšio lauko. Ir dofinas toliau savo vėliavos ne ką tematė. Ją vis dar nešė ginklanešys Tristanas de Menjelė. O kai grafo Varviko riteriai, tie patys, kurie paėmė į nelaisvę Odrehemą, raiti užpuolė dofino kariuomenės flangą, jau buvo per vėlu persirikiuoti ir pereiti į puolimą.

To dar tetrūko! Tie patys anglai, kurie taip narsiai kovėsi nulipę nuo žirgų ir kaip tik tuo pagarsėjo, pamatę, kad jų priešai eina į ataką pėsti, tučtuojau šoko į balną. Ir nors jų buvo nedaug, tarp dofino karių kilo sumaištis, tik dar didesnė nei Odrehemo kariuomenėje, kuri susidarė pati savaime; sąmyšio čia būta kur kas daugiau. „Saugokitės! Saugokitės!“ – kažkas klykė trims karaliaus sūnums. O Varviko riteriai veržėsi pirmyn, prie dofino vėliavos; dofinas paleido savo patrumpintą ietį ir, stumdomas savųjų, vos nulaikė kardą.

Vudenė, o gal Gišaras, – gerai niekas nežino, – patraukė princą už rankovės ir suriko: „Sekite paskui mus, jūs privalote pasitraukti, monsinjore!“ Šitai ne taip lengva buvo padaryti... Dofinas matė, kaip vargšas Tristanas de Minjelė krito ant žemės, kaip kraujas plūstelėjo iš po jo antkaklio tarsi iš suskilusio puodo ir užpylė vėliavas su Normandijos ir Dofinė herbais. Sunku pasakyti, tačiau manau, kad šitas vaizdas dofiną ir privertė bėgti. Landa ir Vudenė atvėrė jam kelią į savo eiles. Abu broliai patraukė paskui, ir Sen Venanas juos vis skubino.

Nėra ko peikti dofino, kad jis ištrūko iš šito pragaro, reikia tik pagirti tuos, kurie padėjo jam tai padaryti. Jiems buvo liepta jį lydėti ir saugoti. Jie negalėjo leisti, kad Prancūzijos karaliaus sūnūs, o ypač vyresnysis, pakliūtų į priešo rankas. Visa tai labai pagirtina. O tai, kad dofinas galėjo nusigauti iki arklių ir kad atvesdami arklį prie jo padėjo jam, kaip ir jo riteriams, yra teisinga, nes juos ėmė stumdyti priešo raiteliai.

Tačiau tai, kad dofinas net neatsigręždamas pasileido risčia palikdamas mūšio lauką, kaip neseniai padarė jo dėdė Orleanietis, bus sunku laikyti poelgiu, vertu garbingo riterio vardo. Ak, ką ir sakyti, ta diena Žvaigždės ordino riteriams nebuvo sėkminga!

Sen Venanas, senas ir atsidavęs karūnos tarnas, vėliau tvirtins, jog tai jis nutarė išvesti dofiną iš mūšio lauko, nes pamatė, kad prancūzų reikalai prasti ir karaliaus sosto paveldėtojas, patikėtas jo globai, žūtbūt turi būti išgelbėtas – o tą jam padaryti teko smarkiai priešinantis dofinui. Jis net įsakė pasitraukti, – tai jis įrodys pačiam dofinui... Gerasis Sen Venanas! Kitų liežuviai, deja, pasirodė mažiau santūrūs.

Dofino kariūnai matydami, kad šis bėga, ilgai nelaukė ir patys išsilakstė užšokę ant savo arklių, šaukdami, kad visi atsitraukia.

Dofinas vienu atsikvėpimu nušuoliavo gerą lję. Tuomet Vudenė, Landa ir Gišaras, nutarę, kad jis jau saugus, pranešė jam ketinimą grįžti į mūšio lauką. Dofinas nieko nepasakė. O ką jis galėjo pasakyti? „Jūs grįžtate vykdyti savo pareigos, o aš pasitraukiu; sveikinu jus ir linkiu viso geriausio!“ Sen Venanas taip pat panoro grįžti. Tačiau kažkas turėjo likti su dofinu! Jį, kaip vyriausią ir protingiausią, privertė būti šalia sosto paveldėtojo. Taigi Sen Venanas su gausiu eskortu, kuris sparčiai didėjo, nes prie jo jungėsi pakely sutikti ir paklaikę iš baimės bėgliai, palydėjo dofiną ir uždarė jį gerai įtvirtintoje Šovinji pilyje. Čia, kaip pasakojama, dofinas vargiai nusimovė pirštinę – taip stipriai buvo sutinusi ir visa pamėlynavusi jo dešinė ranka. Daugelis išvydo, kaip dofinas pravirko.

VIII

Kaunasi karalius

Dabar stoti į mūšį turėjo karaliaus pulkai... Briunė, įpilk mums po lašelį mozlano... Ką sakote? Arkidiakonas?.. Ak, tas iš Verdeno? Mes pasimatysime rytoj, ir tai dar per anksti. Čia praleisime tris dienas, nes oras toks pavasariškas, o mes važiuojame greičiau, nei manėme; tik įsivaizduokite, gruodis, o medžių pumpurai sprogsta...

Taip, karalius Jonas liko Mopertiuji lauke... Mopertiuji... Kaip aš anksčiau nepagalvojau. Kai garsiai kartoji tikrinius vardus, nebejauti jų prasmės... Mopertiuji... Bloga išeitis, bloga baigtis... Taip pavadintoje vietovėje reikėjo vengti veltis į mūšį.

Pirmiausia karalius pamatė be tvarkos sprunkančius brolio pulkus; jie net nespėjo susiremti su priešu. Paskui jis stebėjo, kaip į šalis išsisklaidė sūnaus pulkai; šie buvo nugalėti, nors kaip reikiant ir nesusikovę. Ką ir kalbėti, jis apmaudavo, tačiau nutarė, kad dar ne viskas prarasta. Jo vieno kariuomenė gausesnė nei visų anglų kartu paėmus.

Labiau patyręs karo vadas nesunkiai būtų supratęs, koks pavojus tyko, ir būtų iškart pakeitęs puolimo planą. O karalius ramiausiai leido anglų riteriams tolydžio kartoti tą patį puolimo manevrą, kuris taip puikiai jiems pavyko. Karaliaus armiją jie puolė nuleidę žemyn ietis ir lengviausiai pralaužė priekines karių gretas.

Vargšas Jonas II! Jo tėvas, karalius Pilypas, buvo sumuštas Kresi kautynėse tik dėl to, kad pasiuntė savo kavaleriją prieš pėstininkus, o jis pralaimėjo Puatjė tik todėl, kad pasielgė visiškai atvirkščiai.

„Ką gali padaryti, kai susiduri su negarbingu priešu, vartojančiu kitokį ginklą nei tu?“ Šit ką jis man pasakė, kada mes vėl susitikome. Kai jis pasiuntė į mūšį pėstininkus, tai ir anglai, jei jie garbingi žmonės, privalėjo nesėsti ant arklių. O! Mūsų valdovas ne vienintelis, kuris savo pralaimėjimo klaidas suverčia priešininkui, nepanorusiam žaisti pagal jo sumanytas taisykles!

Ir dar karalius man pasakė, kad nepaprastas įniršis, apėmęs jį, tik sutvirtino jėgas. Jis nebejautė net šarvų svorio. Jo geležinis vėzdas perlūžo – juo jis spėjo nudobti dešimtis priešo karių. Beje, Jonui II mūšyje labiau patikdavo šitaip užmušti žmones, o ne perkirsti juos pusiau, tačiau, turėdamas tik dviašmenį kovos kirvį, jis mosavo juo, suko virš galvos ir kirto kirto... Galėjai pamanyti, kad išprotėjęs medkirtys taršo plieninę giria. Niekada kautynių laukas nebuvo matęs tokio smarkaus kovotojo. Jis nejautė nieko: nei nuovargio, nei baimės, vien tik įniršį, kuris akino stipriau nei kraujas, žliaugiantis per kairįjį voką.

O dar taip neseniai jis buvo visiškai tikras nugalėsiąs! Ir viskas žlugo. Kas kaltas, kas? Kaltas Klermonas, Odrehemas – jo niekam tikę maršalai, per anksti pradėję atakuoti, kaltas ir tas asilas konetablis! Kad jie nustiptų, kad jie visi nustiptų vietoje! Nors jau dėl šito jis gali būti ramus, tas mūsų Jonas Gerasis: bent šis jo linkėjimas išties išsipildė. Kunigaikštis Atėnietis žuvo; netrukus jo kūną, perrėžtą ieties ir sutryptą arklio kanopų, rado prie krūmo. Negyvas ir maršalas Klermonas; į jį susmigo tiek iečių, kad jo lavonas priminė papūstą kalakuto uodegą. Odrehemas paimtas į nelaisvę su perkirsta šlaunimi.

Siutulys ir įniršis. Viskas prarasta, tačiau karalius Jonas trokšta tik viena – žudyti, žudyti, žudyti visus, kurie tik pakliūva į akis. O paskui – kas bus, tas bus, tegul plyšta širdis ir ateina mirties valanda! Jo žydra, lelijomis išsiuvinėta mantija virto skarmalais. Jis matė, kaip nukrito jo vėliava, kurią šaunusis Žofrua de Šarni ką tik spaudė prie krūtinės, kai jį užpuolė penki anglų peilininkai, matė, kaip vienas Velso lankininkas ar airių valstietis, ginkluotas primityviu mėsininko peiliu, nusinešė jo vėliavą.

Karalius šaukia saviškius: „Pas mane, Artua! Pas mane, Burbonai!“ Juk jie ką tik buvo čia. Tačiau dabar grafo Robero sūnų, Navaros karaliaus skundiką, milžiną vištos smegenimis... „mano kuzenas Jonas, mano kuzenas Jonas...“ paėmė į nelaisvę, anglai sučiupo ir jo brolį Karolį d'Artua, ir dofino žmonos tėvą, monsinjorą de Burboną.

„Pas mane, Renjo, pas mane, vyskupe! Melskis, tegul išgirsta tave Dievas!“ Jei Renjo Šovo šiuo metu ir kalbėjo su Viešpačiu Dievu, tai kalbėjo akis į akį. Šalono vyskupo kūną rado netoliese; jo akys po geležine mitra buvo užmerktos amžiams. Niekas neatsiliepė į karaliaus šūksnius, tik vienas lūžinėjantis berniuko balsas klyktelėjo: „Saugokitės, tėve! Žiūrėkite ten, tėve, dešinėj pavojus, saugokitės!“

Akimirką atrodė, kad grįžta viltis, kai karalius pamatė atjojančius Landa, Vudenė ir Gišarą. Tai bėgliai susiprato ir grįžta? Vadinasi, jam į pagalbą netrukus atšuoliuos ir princo pulkas? „Kur mano sūnūs?“ – „Saugioje vietoje, valdove!“

Landa ir Vudenė puolė į mūšį. Vieni. Vėliau karalius sužinojo, kad jie abu žuvo, žuvo išgelbėję Prancūzijos princus ir grįžę kovoti, kad niekas jų nepavadintų bailiais. Šalia karaliaus kovėsi vienas jo sūnus Filipas, jauniausiasis, tėvo numylėtinis; jis be perstogės klykė: „Dešinėje, tėve, pavojus, saugokitės! Tėve, tėve, saugokitės iš dešinės...“ Sakysime tiesiai, berniukas veikiau trukdė tėvui, nei padėjo jam. Kardas buvo per sunkus vaiko rankoms, kad galėtų juo pulti; karaliui Jonui vis tekdavo atstumti savo ilguoju kirviu šitą nereikalingą geležtę ir tik tuomet gintis nuo priešų. Tačiau nors jis, jo mažasis Filipas, nepabėgo!

Staiga karalius Jonas susigriebia esąs apsuptas dvylikos priešo pėstininkų tokiu tankiu žiedu, kad nė vienas iš jų nebegali nė pajudėti. Išgirsta šaukiant: „Tai karalius, čia karalius, čiupk karalių!“

Ir šitame baisiame rate nematyti nė vienos prancūziškos mantijos. Ant skydų ir skydelių tik anglų ir gaskonų herbai. „Pasiduokite, pasiduokite, kitaip jums galas!“ – šaukė jam.

Tačiau paklaikęs karalius nieko negirdėjo. Jis tik mosavo savo kirvuku. Kai anglai jį atpažino, kiek atsitraukė; velniai rautų, bet juk jį nori paimti gyvą! Jis šnioruoja į dešinę ir į kairę, ypač į kairę, nes kairė jo akis užlipusi krauju... „Tėve, saugokitės...“ Karalius pajunta smūgį į petį. Ir čia vienas galingas milžiniško ūgio riteris prasibrauna pro spūstį, savo galingu kūnu pramuša plieno sieną, darbuodamasis antalkūniais, ir išdygsta priešais karalių, kuris vis dar mala kirviu orą. Ne, tai ne Žanas ďArtua, aš jums jau sakiau, jį paėmė į nelaisvę. Skambiu balsu riteris sušunka prancūziškai: „Valdove, valdove, pasiduokite!“

Karalius Jonas tuomet nustoja plakęs tuštumą, apžvelgia jį apsupusius žmones ir atsako riteriui: „Kam aš pasiduosiu, kam? Kur mano kuzenas Velso princas? Aš kalbėsiu tik su juo“. – „Valdove, jo čia nėra: pasiduokite man, ir aš jus nuvesiu pas jį“, – atsako milžinas. „Kas jūs?“ – „Deni de Morbekas, riteris, jau penkerius metus esu Anglijos Karalystėje, nes namuose gyventi negaliu“.

Morbekas, nuteistas už žmogžudystę ir už karo įstatymų nesilaikymą, buvo brolis to paties Žano Morbeko, kuris taip puikiai pasidarbavo navariečiams, vadovaudamas Filipo ďEvrė ir Eduardo III deryboms. O! Likimas patvarko taip, kaip jam patinka, ir mėgsta įpilti žibalo į ugnį.

„Pasiduodu jums“, – tarė karalius ir ant žemės numetė savo kirvuką, nusimovė šarvinę pirštinę ir ištiesė ją galingajam riteriui. Paskui kelias sekundes pastovėjo sustingęs, kol galutinai suvokė pralaimėjęs.

Bet šit vėl netoli jo kyla triukšmas; jį stumdo, kažkur tempia, spaudžia. Kažkas užvirsta ant jo, ir karalius pasijunta dūstąs. Dvi dešimtys žaliūkų vienu balsu riaumoja: „Aš jį sučiupau, aš jį sučiupau, ne, tai aš jį sučiupau!“ Kažkoks gaskonas rėkloja garsiau už kitus: „Jis mano! Aš pirmas jį užpuoliau. O jūs, Morbekai, pasirodėte tada, kai jau viskas buvo padaryta!“ Morbekas atsako: „Ko čia rėkaujate, Trua? Juk jis pasidavė man, o ne jums“.

Ir viskas tik dėl to, kad už Prancūzijos karaliaus suėmimą laukė nemaža nauda – ir garbė, ir pinigai! Dabar kiekvienas stengėsi nučiupti karalių ir taip įrodyti savo teises. Bertranas de Trua griebė už rankos, kažkuris – už kaklo; karalius nebeišlaikė tampymo, sunkių šarvų ir pargriuvo. Jį taikėsi sudraskyti į gabalus.

„Senjorai! Senjorai! – šaukė jis. – Malonėkite su reikiama pagarba vesti mane, be to, ir mano sūnų pas princą, mano kuzeną. Ir nesimuškite. Esu ganėtinai galingas ir galėsiu visus jus padaryti turtingus“.

Niekas jo neklausė ir staugė toliau: „Ne, aš jį sučiupau! Jis mano!“

Tie pasipūtę riteriai susipliekė, grėsmingai skėtriodami savo geležinius nagus, jie pjovėsi dėl karaliaus tarytum šunys dėl kaulo.

Dabar pažiūrėkime, kas vyksta Velso princo stovykloje. Jo gerasis karo vadas Džonas Čandas atjojo pas jį, ir abu stovėjo ant kalvelės, nuo kurios atsivėrė mūšio laukas. Jų arkliai kruvinomis šnervėmis putojo, o nuo žąslų tįso baltos seilės. Patys raiteliai sunkiai gaudė kvapą. „Girdėjome, kaip vienas ir kitas ryte rijome orą..." – vėliau pasakojo man Čandas. Princo veidu sroveno prakaitas, o jo plieninė pelerina, prisegta prie šalmo ir dengianti veidą bei pečius, kaskart įkvepiant ritmingai kilnojosi.

Priešais juos visur išvartytos aštriatvorės, sutrypti krūmokšniai, nuniokoti vynuogynai, užmušti arkliai ir žmonių lavonai. Vienur orą pasagomis daužė vis negalintis nusibaigti arklys, kitur šliaužė šarvuotas karys, o kiek tolėliau trys ginklanešiai po medžiu nešė merdintį riterį. Ir visur Velso lankininkai ir airių peilininkai apžiūrinėjo lavonus. Vietomis dar girdėjosi kardų žvangėjimas. Anglų riteriai leidosi į slėnį, spausdami paskutinius bandančius pabėgti Prancūzijos karius.

Čandas tarė: „Ačiū Dievui, šiandien jūsų diena, monsinjore". – „Teisybė, tokia buvo Dievo valia, ši diena tikrai mano. Mes nugalėjome!" – atsakė jam princas. Gandas tęsė: „Manyčiau, vertėtų jums pasilikti čia ir įkurdinti savo armiją ten, ant kalvos, šalia tų krūmų. Tuomet pas jus galės susirinkti jūsų žmonės, kurie dabar taip išsibarstę. O ir jūs galėsite kiek atvėsti, nes esate gerokai įkaitęs. Juk nebėra ko persekioti". – „Ir aš taip manau", – sutiko princas.

Kol krūmokšniuose kėlė vėliavą su išsiuvinėtais liūtais ir lelijomis, o trimitininkai pūtė ragus kviesdami rinktis, princas Eduardas nusiėmė šalmą, papurtė savo šviesius plaukus ir nusišluostė sudrėkusius ūsus.

Kokia diena! Reikia pripažinti, kad princas išties negailėjo savęs; jis šuoliavo nesustodamas, kad pasirodytų visiems pulkams, kad padrąsintų lankininkus, paskatintų riterius ir nuspręstų, kur siųsti pastiprinimą... Žinoma, šituos reikalus daugiausia spręsdavo Varvikas ir Siufolkas, jo maršalai, tačiau ir jis visuomet būdavo šalia ir spėdavo įterpti: „Šaunuoliai, viskas puiku..." Tiesą sakant, princas Eduardas savarankiškai priėmė vienintelį, bet patį svarbiausią sprendimą; jis jam šiandien pelnė pašlovinimą. Kai princas pamatė, kad kunigaikščio Orleaniečio kariauna netvarkingai traukiasi spaudžiama savųjų kavalerijos, nieko nelaukdamas įsakė pasodinti karius ant arklių, kad šie panašiai veiktų su Normandijos kunigaikščio kariuomene. Jisai pats puolė kokius dešimt kartų. Atrodė, lyg jis buvo visur. Kiekvienas, prijodamas prie princo po mūšio, kalbėjo tą patį: „Šiandien – jūsų diena. Jūsų šlovės diena... Šią didžią datą tautos išsaugos savo atmintyje. Šiandien jūsų diena, jūs padarėte stebuklą“.

Jo asmens sargybos dvariškiai ir kambariniai skubėjo pastatyti palapinę ir atsiųsti vežimą, rūpestingai iki šiol slėptą, pridėtą visko, ko reikia iškilmėms: krėslų, stalų, indų ir stalo reikmenų, vyno.

Princas vis dar nesiryžo nulipti nuo žirgo, tarsi pergalė nepasiekta.

„O kur Prancūzijos karalius? Ar kas nors jį matė?“ – klausinėjo jis savo ginklanešių.

Jis buvo tarsi apgirtęs ir nenustygo vietoje. Jodinėjo po visą kalvą, pasiryžęs stoti į kažkokią lemiamą kovą.

Staiga viržiuose princas pastebėjo nejudantį šarvuotą karį. Riteris buvo miręs; visi ginklanešiai jį paliko, išskyrus vieną seną sužeistą tarną, pasislėpusį atvašyne. Šalia riterio gulėjo jo vėliava: Prancūzijos herbai purpuro fone. Princas paliepė nuimti nuo mirusiojo šalmą. Taip, Aršambo... jūs atspėjote, tai buvo mano sūnėnas... Roberas Diuracas.

Aš nesigėdiju savo ašarų... Jo asmeninė garbė paakstino jį daryti tai, ką Bažnyčios – vadinasi, ir mano – garbė turėjo jam užginti. Tačiau aš jį supratau. Be to, jis buvo toks narsus... Ir nėr dienos, kad aš nemelsčiau Dievo atleisti jam nuodėmes.

Princas įsakė savo ginklanešiams: „Paguldykite riterį ant skydo ir neškite į Puatjė, o ten perduokite jį nuo manęs Perigoro kardinolui kartu su mano sveikinimais“.

Štai taip aš sužinojau, kad laimėjo anglai. Tik pamanykite, dar šįryt princas buvo pasirengęs pasirašyti taikos sutartį, sugrąžinti viską, ką buvo užgrobęs ir prisiplėšęs, ir ištisus septynerius metus nepakelti prieš Prancūziją ginklo! Kai kitą dieną susitikome Puatjė, jis pareiškė man daugybę priekaištų. O! Kalbėdamas nesirinko žodžių. Atseit aš norėjęs pasitarnauti prancūzams, aš jį apgavęs padidindamas jų pajėgas, metęs ant svarstyklių lėkštės visą Bažnyčią, kad tik paveikčiau jį ir priversčiau sutikti tartis dėl taikos. Ką galėjau jam atsakyti? „Gerasis mano prince, iš meilės Dievui jūs naudojote visus būdus išsaugoti taiką. Dievo valia išsipildė“. Štai ką aš jam pasakiau...

Ant kalvos netrukus pasirodė Varvikas ir Siufolkas, o su jais ir lordas Kobheimas. „Ar sužinojote ką apie karalių Joną?“ – paklausė jų princas. „Ne, manome, kad jis arba žuvo, arba paimtas į nelaisvę, nes su savo kariais tikrai neišjojo“.

Tuomet princas kreipėsi į juos: „Prašau jūsų grįžti ir apžiūrėti visą mūšio lauką. Noriu žinoti tiesą. Raskite karalių Joną“.

Anglai išsibarstė, išsisklaidė mažne dviejų ljė spinduliu; jie medžiojo kiekvieną žmogų, persekiojo, džerškindami kardais. Dabar, kai diena virto pergalės diena, kiekvienas sekiojo priešą stengdamasis gauti naudos. O kaipgi! Viskas, kas priklausydavo sučiuptam riteriui, – ginklai, šarvuotė ir brangenybės – dabar jau atitekdavo nugalėtojui. O karaliaus Jono baronai mėgo puoštis auksu, daugelis juosėjo net auksinius diržus. Žinoma, o dar išpirka, kurios dydis dar ilgai bus aptarinėjamas ir nustatomas nelygu belaisvio rangas. Prancūzai per daug tuščiagarbiai ir turi patys nuspręsti, kiek verti. Galima visiškai pasikliauti jų tuštybe. Taigi, kaip kam pasiseka! Tas, kuriam nusišypso laimė sučiupti tokį kaip Žanas ďArtua arba grafas de Vandomas, arba grafas de Tankarvilis, gali svajoti pasistatyti naują pilį. Tie, kurie paėmė į nelaisvę kokį smulkų dvarininką ar dar neįšventintą į riterius pažą, tepakeis savo dvaro menės baldus ar padovanos savo širdies damai keletą suknelių. O kur dar princo dovanos už žygdarbius ir narsumą mūšyje!

„Mūsų žmonės vijo sumuštuosius iki pat Puatjė vartų“, – atėjęs pranešė Žanas de Graji, samdytinis iš Biušo. Vienas riteris iš jo pulko, grįžęs nuo Puatjė su gausiu grobiu, apšvarinęs tik keturis prancūzus vien dėl to, kad daugiau negalėjo patempti, pasakojo, kad ten susigrūdę daugybė žmonių, nes Puatjė gyventojai uždarė miesto vartus; klaikios žudynės įvyko tiesiog vietoj, prie užvertų vartų, ir dabar prancūzai pasiduodavo iškart, vos tik išvydę kokį anglą. Net patys menkiausi lankininkai į nelaisvę paėmė po penkis ar šešis prancūzus. Apie tokį sutriuškinimą dar niekada neteko girdėti.

„O karalius Jonas taip pat ten?“ – paklausė princas. „Žinoma, ne. Man būtų pranešę“.

Čia, kalvos papėdėje, pasirodė Varvikas ir Kobheimas; jie ėjo pėsčiomis, vesdami savo žirgus už pavadžių ir mėgindami nuraminti juos lydintį eskortą – kokius 20 riterių ir ginklanešių. Šie mostagavo rankomis mėgindami atgaivinti kovos akimirkas, šūkavo, ginčijosi anglų, prancūzų, gaskonų kalbomis. Priešais juos vos vilkdamas kojas sliūkino mirtinai išvargęs, kiek svirduliuodamas žmogus; plika ranka jis laikė už šarvinės pirštinės berniuką. Vienas šalia kito ėjo tėvas ir sūnus; ant jų krūtinių puikavosi skarmalais virtusių šilkinių mantijų lelijos.

„Atgal! Nedrįskite artintis prie karaliaus, jei jis šito neprašo!“ – šaukė Varvikas.

Tik dabar Velso princas Eduardas, Akvitanijos princas ir Kornuelo kunigaikštis, suprato ir suvokė visą savo pergalės didybę. Karalius, karalius Jonas, didžiausios ir galingiausios Europos karalystės valdovas... Vyras ir vaikas labai lėtai artinosi... O! Šita akimirka visiems laikams liks žmonių atmintyje!.. Princui atrodė, kad į jį nukreiptos viso pasaulio akys.

Jis davė ženklą savo didžiūnams, kad šie nukeltų jį nuo arklio. Pajuto, kaip užtirpo kojos ir juosmuo.

Princas atsistojo prie savo palapinės. Saulė jau slinko vakarop, paskutiniai spinduliai nuauksino visą giraitę. Mišparų valanda jau praėjo.

Eduardas ištiesė abi rankas tarsi norėdamas priimti dovaną, kurią jam dovanojo Varvikas ir Kobheimas, pačios Apvaizdos dovaną. Prancūzijos karalius, nors ir sulinkęs nuo priešiškos jam dalios naštos, vis dėlto buvo už jį aukštesnis. Jis atsakė savo nugalėtojui tuo pačiu gestu: abi jo rankos – viena pirštinėta, o kita plika – išsitiesė į kuzeną. Taip jie kiek pastovėjo spausdami rankas. Paskui Eduardas padarė tai, kas iki širdies gelmių sujaudino visus riterius. Jis buvo karaliaus sūnus, o jo belaisvis buvo pats karalius, karūnuotas Reimse. Vis dar laikydamas Joną už rankų, Eduardas žemai nulenkė galvą ir padarė vos pastebimą judesį, lyg ketindamas priklaupti ant vieno kelio. Pagarba nepavykusiam narsumui... Visa, kas aukština mūsų nugalėtąjį, aukština ir mūsų pergalę. Tų šiurkščių, kovų užgrūdintų vyrų krūtines suspaudė graudulys.

„Sėskite, valdove, mano kuzene, – tarė Eduardas, kviesdamas karalių Joną įeiti į jo palapinę. – Leiskite pavaišinti jus vynu ir prieskoniais. Atleiskite, kad tegalėsiu pasiūlyti labai skurdžią vakarienę. Netrukus sėsime prie stalo“.

Ant kalvos skubėjo statyti didžiulę pavėsinę; princo dvariškiai puikiai žinojo savo pareigas. Virėjai visuomet turi savo skryniose paštetų ir mėsos atsargų. Jei ko ir pritrūko, tą nesunkiai rado pašniukštinėję Mopertiuji vienuolynų sandėliuose. Princas dar pridūrė: „Jūsų giminės ir baronai turės malonumą prisidėti prie jūsų. Liepsiu juos pakviesti. Leiskite, kad sutvarstytų jūsų žaizdą kaktoje; ji rodo išties didžiulę jūsų narsą“.

IX

Vakarienė pas princą

Šit pasakoju jums, o galvoje vis kirba mintys apie tautų likimą, apie tai, kokios permainos po šio pralaimėjimo mūsų laukia, koks didžiulis posūkis ištiks mūsų karalystę... ir pasakoju ne kur kitur, o kaip tik Verdene... Kodėl? Ogi todėl, kad tai, ką šiandien galima vadinti Prancūzijos Karalyste, atsirado iš pasirašytos sutarties kaip tik čia, po Fontenua mūšio, tada vadinamo *Fontanetum*... Patys puikiai žinote, kaip viskas prasidėjo... nuo sutarčių tarp trijų Liudviko Pamaldžiojo sūnų. Karolio Plikojo dalis buvo smarkiai apkarpyta, be to, niekas nepaisė, kad žemės būtų padalytos teisingai. Alpės, Reinas turėjo būti natūralios Prancūzijos sienos, o tai, kad Verdenas ir Mecas atiteko imperijai, stokoja sveiko proto. O kas laukia Prancūzijos rytoj? Kaip ją sukarpys? Gal po dešimtmečio ar dviejų Prancūzijos visai nebeliks? Tokį klausimą daugelis kelia jau visai rimtai. Ir tam turi pagrindo, nes mato, kaip vieną didžiulį gabalą atplėšė anglai, o kitą – navariečiai; jis driekiasi nuo vienos jūros iki kitos kartu su Langedoku, o Arlio Karalystė vėl atiteko imperijai, o dar Burgundija... Kiekvienam tik ir knieti pasiglemžti kuo daugiau iš silpnesniojo...

Jei jums įdomu žinoti mano nuomonę, tai aš nėmaž tuo netikiu, nes Bažnyčia, kol aš gyvas ir kol bus gyvi žmonės, manantys panašiai kaip aš, nieku gyvu neleis šitokio ketvirčiavimo. Be to, juk liaudies atminty dar labai gyva vieninga ir didi Prancūzija. Prancūzai netrukus įsitikins, kad jie bus niekas tuomet, kai sužlugs karalystė, kai jie nesusijungs į vieną valstybę. Tačiau reikės pereiti sraunias ir pavojingas brastas. Galbūt ir jums pačiam bus lemta susidurti su sudėtingu ir atsakingu pasirinkimu. Rinkitės, Aršambo, visuomet karalystę, nors ją valdytų ir niekam tikęs karalius... Kadangi karalius gali mirti arba būti išvarytas iš sosto, arba tiesiog pakliūti į nelaisvę, o karalystė juk liks.

Tą vakarą prie Puatjė Prancūzijos didybė nusipelnė tos pagarbos, kurią nugalėtojas, apakintas savo sėkmės ir beveik netikėdamas palankiu likimu, reiškė savo nugalėtajam. Keista tai buvo užstalė, paruošta tuojau po mūšio vidury gūdžios Puatu girios, tarp raudono audeklo sienų. Garbingiausioje vietoje ryškiai apšviesti žvakių ugnelių sėdėjo Prancūzijos karalius, jo sūnus Filipas, monsinjoras Žakas Burbonas, gavęs kunigaikščio titulą, nes jo tėvas žuvo mūšyje, Žanas ďArtua, grafai de Tankarvilis, ďEtampas, de Damartenas, taip pat sirai de Žuenvilis ir de Partenė; prieš juos išdėstė sidabro indus ir stalo įrankius. Prie kitų stalų, tarp anglų ir gaskonų riterių, susėdo galingiausi ir turtingiausi prancūzų belaisviai.

Velso princas dėjosi, kad stojasi norėdamas pats patarnauti Prancūzijos karaliui, ir pylė jam daug vyno.

„Valgykite, brangusis valdove. Nesigailėkite to, ką padarėte. Juk jei Dievas neatsižvelgė į jūsų valią ir reikalai pasisuko jūsų nenaudai, jūs nūnai pelnėte garbingą narsuolio šlovę, didingi jūsų žygiai pranoko visus iki šiolei garsėjusius. Užtikrinu, jog monsinjoras mano tėvas parodys jums kuo didžiausią pagarbą, derančią aukštam jūsų asmeniui, ir derėsis su jumis tokiomis geromis sąlygomis, kad tapsite geriausiais draugais. Juk neginčijamai kiekvienas čia pripažįsta jūsų drąsą, – jūs pralenkėte visus“.

Tonas buvo duotas. Karalius Jonas su palengvėjimu atsiduso. Jis atsakinėjo į šeimininko mandagybes, ir jo dešinė skaisčiai žydra akis gyvai žvalgėsi aplinkui; tik dešinė, nes kairiąją slėpė raištis, juosiantis žemą kaktą. Jis buvo karalius riteris; savo pralaimėjimo valandą jam itin svarbu atrodyti kaip tik tokiam. Prie kitų stalų kalbos vis garsėjo. Po tokių žiaurių susirėmimų kardais ir kirviais abiejų priešiškų pusių senjorai lenktyniavo sakydami pagyras.

Jie garsiai aptarinėjo kautynių peripetijas, be paliovos kėlė į padanges jaunojo princo Filipo narsą, o šis, apsunkęs nuo valgių ir nuvargintas tokios sunkios dienos, iš lėto suposi krėsle ir taikėsi snūduriuoti.

Pagaliau pradėjo suvedinėti sąskaitas. Be žymių senjorų, kunigaikščių, grafų ir vikontų, kurių buvo apie 20, tarp belaisvių neabejotinai atsidūrė ir daugiau nei 60 baronų ir dvasininkų, turinčių teisę į vėliavas; paprastų riterių, ginklanešių ir pažų nė nesuskaičiuosi. Aišku viena: į nelaisvę paimta ne mažiau kaip 2000, o tikras belaisvių skaičius bus žinomas tik rytoj...

Kiek žuvusiųjų? Reikia manyti, tiek pat. Princas įsakė spėti iki aušros surinkti kūnus ir nugabenti juos į Puatjė vienuolyną; priekyje turėjo būti nešami kunigaikščio Atėniečio, kunigaikščio Burbono ir Šalono grafo vyskupo palaikai, kad ten juos palaidotų su deramom iškilmėm ir atitinkama pagarba, kokios jie nusipelnė. Kokia procesija! Niekada dar vienuolynas per vieną dieną nebuvo regėjęs tiek kilmingų ir turtingų žmonių. Kokia sėkmė ištiko pranciškonus, kiek mišių ir kiek dovanų! Tiek pat atiteko ir dominikonams.

Aš jums jau minėjau, kad prireikė išardyti abiejų vienuolynų navą ir pertvarą, kad galima būtų per du aukštus palaidoti tuos žuvusius didžiūnus: Žofrua de Šarni, Rošešuarą, Estašą de Ribmoną, Dansą de Meloni, Žaną de Monmarijoną, Segeną de Klu, La Fajetą, La Rošdragoną, La Rošfuką, La Ros Pjerą de Bra, Olivjė de Sen Žoržą, Imberą de Sen Saturneną... Ir dar galėčiau suminėti jų kelias dešimtis.

„Gal kuris žino, kas nutiko Arkidiakonui?“ – paklausė karalius.

Arkidiakonas sužeistas, jį paėmė į nelaisvę vienas anglų riteris. Kokios išpirkos reikalauti už Arkidiakoną? Ar jis turi kokią didesnę pilį, žemės valdų? Nė kiek nesigėdydamas šituo domėjosi jo nugalėtojas. Ne, neturi. Tik nedidelį dvarą Veline. Bet jei karalius ištarė šį vardą, kaina už Arkidiakoną tikrai padidės.

„Aš jį išpirksiu“, – tarė Jonas II dar nežinodamas, kiek pats atsieis Prancūzijai, tačiau vėl grįždamas prie savo valdoviško didingumo.

Tuomet princas Eduardas atsakė: „Iš meilės jums, sire, mano kuzene, pats išpirksiu Arkidiakoną ir suteiksiu jam laisvę, jei tik jūs šito geidaujate“.

Triukšmas prie stalų vis garsėjo. Godžiai išgertas vynas ir praryta mėsa trenkė į galvą tiems išvargusiems žmonėms, kurie nuo pat ryto nebuvo turėję nė kąsnio burnoje. Jų susirinkimas labai panėšėjo į dvaro vakarienę, valgomą po didžiojo turnyro, ir drauge į galvijų mugę.

Morbekas ir Bertranas de Trua vis dar negalėjo baigti ginčytis, katras į nelaisvę paėmė karalių. „Aš paėmiau, sakau jums, aš!“ – „Nieko panašaus, aš jau buvau jį sučiupęs, tik jūs mane atstūmėte!“ – „O kam jis atidavė savo šarvinę pirštinę?“

Šiaip ar taip, išpirka, – o ji turėjo būti išties didelė, – šitiems dviem senjorams negrėsė; ji atiteks Anglijos karaliui. Paimtas į nelaisvę karalius priklauso karaliui. Šiedu kivirčijosi tik todėl, kad abu troško pensiono, kurio karalius Eduardas nepagailės skirti nugalėtojui. O šiaip jie jau dvejojo, ar nebūtų buvę naudingiau, žinoma, išskyrus garbę, paimti į nelaisvę kurį nors turtingesnį baroną ir pasidalyti grobį. Juk dalybos – įprastas dalykas: vieno belaisvio apdarus ir brangenybes dalijasi du ar trys riteriai. Vyko ir mainai. „Atiduokite man sirą de La Turą; aš jį pažįstu, jis mano brangios žmonos giminaitis. O jums perleisiu Moviné, kurį sučiupau. Jūs tik laimėsite, nes Moviné – Turenės senešalas“.

Tą akimirką karalius Jonas pliaukštelėjo delnu per stalą.

„Mano sirai, mano gerieji senjorai, aš puikiai girdžiu viską, ką kalbate jūs ir tie, kurie mus paėmė į nelaisvę garbingame riterių mūšyje. Dievo valia mes buvome nugalėti, tačiau matote, kaip pagarbiai esame čia priimami. Mes privalome neužmiršti, kad esame riteriai. Nė vienas tenedrįsta bėgti ar sulaužyti duotą žodį, nes aš jį viešai pasmerksiu“.

Galėjai pamanyti, kad šitas sutriuškintas karo vadas įsakinėja ir labai oriai liepia savo baronams tvarkingai laikytis nelaisvės sąlygų.

Velso princas, įpylęs Sent Emiljono vyno, padėkojo jam už tuos žodžius. Šis jaunuolis karaliui Jonui pasirodė labai mielas. O koks dėmesingas, kokių gražių manierų! Karalius Jonas norėtų, kad į jį panėšėtų jo sūnus! Gėrimas ir nuovargis darė savo, ir jis neiškentė nepaklausęs: „O jūs nepažinojote monsinjoro Ispano?“ – „Ne, brangusis sire; aš tik su juo koviausi jūroje...“ Ak, tas princas išties malonus; jis juk galėjo pridurti: „Aš jį tada sumušiau...“ – „Jis buvo geras mano draugas; jūs esate labai į jį panašus...“ Ir staiga jo balse suskamba pykčio gaidelė: „Tik neprašykite, kad paleisčiau į laisvę savo žentą Navarietį. Tegul atima man gyvybę, bet šito nė už ką nepadarysiu“.

Jonas II išties buvo didis tą trumpą akimirką mūšio lauke, prieš jį sučiumpant. Išdidus patekęs į tokią bėdą. O nūnai jis vėl toks, koks buvo iš prigimties: manieros, rodančios jo per daug gerą nuomonę apie save, silpna nuovoka, niekam nereikalingi rūpesčiai, gėdingos aistros, absurdiški potroškiai ir nepajudinama neapykanta.

Nelaisvė, nelaisvė aukso narve tam tikru atžvilgiu jam patiko, žinoma, tokia nelaisvė, kokia dera karaliui. Šis apgaulingas garbėtroška pasuko savo likimo keliu; likimas jam lėmė būti nugalėtam. Kurį laiką išnyko visi valdymo rūpesčiai, kovos su priešingomis jėgomis, ardančiomis karalystę, išsisklaidė nuobodulys, kai reikia duoti įsakymus, kurių niekas nevykdo. Dabar jam ramu, jis gali imti liudytoju patį dangų, kuris jam toks nepalankus, apsisiausti savo nesėkme it mantija ir dėtis, kad garbingai išrgyvena kartų likimą, jam taip tinkantį. Tegul kiti neša tos užsispyrusios tautos valdymo naštą! Pažiūrėsim, ar pavyks jiems tai geriau nei jam...

„Kur jūs mane nugabensite, mano kuzene?“ – paklausė jis. „Į Bordo, brangus valdove, duosiu jums gražius namus, viskuo aprūpinsiu, rengsiu šventes, kad nenuobodžiautumėte, kol susitarsite su mano tėvu“. – „Ar jis apsidžiaugs belaisviu karaliumi?“ – sukluso Jonas II, sunerimdamas dėl savo ateities.

Ak, kodėl šiandien auštant jis nepriėmė Puatjė tų sąlygų, kurias aš jam pasakiau? Kur matyta, kad karalius, kuris rytą galėjo vaikščioti iškelta galva, gauti viską net neištraukęs kardo, galėjo nurodyti savo įstatymus ketvirčiui savo karalystės tik pasirašęs ir užantspaudavęs sutartį, kurią siuntė jam jo priešas ir kurios jis atsisakė... vakare pakliuvo į nelaisvę!

„Taip“, užuot pasakius „ne“. Nepataisomas poelgis. Kaip ir grafo ďArkūro, kuris, užuot išėjęs iš Ruano pilies, kopė laiptais aukštyn. Žanas ďArkūras už tai sumokėjo savo galva; o čia ant bedugnės krašto atsidūrė visa Prancūzija.

O nuostabiausia ir neteisingiausia buvo tai, jog tas absurdiškas karalius, kuris su neregėtu atkaklumu darė viską, kad tik pats sau pakenktų, ir kurio iki Puatjė niekas nemylėjo, netrukus pasidarė, – nes buvo nugalėtas ir belaisvis, – visų žavėjimosi objektu, liaudies pagarbos ir meilės objektu, tiesa, tik vienos liaudies dalies. Ak, Jonas Šaunusis, ak, Jonas Gerasis...

Ir viskas prasidėjo nuo vakarienės pas princą. Baronai ir riteriai belaisviai turėjo dėl ko priekaištauti šitam karaliui, įstūmusiam visus į bėdą, o jie, užuot tai darę, kėlė į padanges jo drąsą, didžiadvasiškumą ir dar dievai žino ką. Jie, nugalėtieji, galėjo gyventi ramia sąžine ir vaikščioti iškelta galva. O kai jie grįš namo, apiplėšę savo šeimas ir valstiečius, kad sumokėtų išpirką, jie, būkite tikri, dar pūsis ir sakys: „Juk jūs nebuvote kaip aš šalia mūsų karaliaus Jono...“ Ak, ir pripasakos jie apie Puatjė!

Šovinji dofinas, kuris liūdnas valgė tarp savo brolių, turėdamas tik keletą tarnų, sužinojo, kad jo tėvas gyvas, tačiau uždarytas į kalėjimą. „Nūnai jums teks valdyti, monsinjore“, – tarė jam Sen Venanas.

Kiek pamenu, niekada dar nėra buvę, kad 18 metų princas imtų valdžios vairą į rankas tokiu apverktinu metu. Tėvas nelaisvėje, pralaimėjimo išretintos didžiūnų gretos, šalyje stovi bent dvi priešo kariuomenės, nes Lankasteris vis dar lūkuriavo prie Luaros krantų... Dauguma provincijų nusiaubta, iždas tuščias, patarėjai gobšūs, kivirčijasi ir vieni kitų nekenčia, žentas uždarytas į tvirtovę, jo šalininkai jau sujudo ir kelia galvas; drebančią iš siaubo sostinę kursto maištauti saujelė garbės ištroškusių buržua... Pridurkite dar, kad jaunikaitis buvo geibios sveikatos ir kad jo elgesys mūšyje vargu ar pridėjo jam garbės.

Tą pat vakarą Šovinji, kai jis pareiškė norą kuo skubiau grįžti į Paryžių, Sen Venanas jo paklausė: „O kaip, monsinjore, privalės kreiptis į jus tie, kurie panorės į jus kreiptis?“ Ir dofinas atsakė: „Taip, kaip ir pridera, Sen Venanai, taip, kaip nurodė mane vadinti Dievas: vyriausiasis karalystės vietininkas“. Iš tiesų išmintingi žodžiai...

Nuo tos dienos prabėgo trys mėnesiai. Niekas galutinai neprarasta, tačiau neatrodo, kad kas nors imtų krypti į gerąją pusę. Atvirkščiai, Prancūzija žlunga, o mes šit mažiausiai po savaitės pateksime į Mecą, ir aš, prisipažįstu, ne itin suprantu, kokia iš to gali būti nauda, nebent pačiam imperatoriui, kokį darbą ten bus galima nuveikti, jei prie pasitarimų stalo sėdės karalystės vietininkas, o ne pats karalius, ir popiežiaus legatas, o ne pats popiežius.

Žinote, ką man ką tik pranešė? Oras Mece toks gražus ir dienos tokios šiltos, kad kai ten, kaip laukiama, suvažiuos daugiau nei 3000 princų, prelatų ir senjorų, imperatorius numatė surengti Kalėdų puotą gryname ore, uždarame sode, žinoma, jei tokia šiluma išsilaikys.

Pietauti per Kalėdas lauke ir dar Lotaringijoje – dar vienas per amžius negirdėtas neregėtas dalykas!

Kai karalius žlugdo Prancūziją

Septynių istorinių romanų ciklo „Prakeiktieji karaliai“ paskutiniame, septintajame, romane „Kai karalius žlugdo Prancūziją“ Morisas Driuonas pasakoja apie karaliaus Jono II karaliavimo metus XIV amžiaus viduryje. Istorija jį praminė Jonu Geruoju, nors iš tikrųjų jis buvo tiek tuščiagarbis ir žiaurus, kiek neryžtingas ir negabus valdovas. Prancūzija atsiduria ant bedugnės krašto, begalė klanų ir partijų drasko šalies vienybę, Anglija reikalauja visos karalystės, labai sparčiai didėja infliacija, žmones baigia nustekenti mokesčiai, Bažnyčia išgyvena skausmingą dogmatinę ir dorovinę krizę, šalyje siaučia maras, o karalius vis klysta ir klysta. Šių metų įvykius nušviečia Prancūzijoje gerai žinomas ir aukštą padėtį užimantis asmuo – Taleiranas, Perigoro kardinolas. Tai pragaištinga ir kruvina epopėja apie karalystę ir karalių, paniekinantį siūlomas itin naudingas jam taikos sąlygas ir stojantį į pragaištingą mūšį Puatjė, kur anglai jį paima į nelaisvę.

Turinys

Prologas 7

Pirma dalis
NELAIMĖS ATEINA IŠ TOLI

I. Perigoro kardinolas mąsto 13
II. Perigoro kardinolas kalba 21
III. Mirtis beldžiasi į visas duris 32
IV. Kardinolas ir žvaigždės 42
V. Pirmieji žingsniai karaliaus,
kurį praminė Geruoju 47
VI. Pirmieji žingsniai karaliaus,
kurį praminė Piktuoju 55
VII. Žinios iš Paryžiaus 63
VIII. Manto sutartis 67
IX. Karolis Piktasis Avinjone 78
X. Netikę metai 88
XI. Karalystė skyla 95

Antra dalis
RUANO POKYLIS

I. Dispensos ir beneficijos 106
II. Karaliaus pyktis 109
III. Į Ruaną 117

IV. Pokylis 121
V. Suėmimas 133
VI. Pasirengimai 140
VII. Gailestingumo laukas 149

Trečia dalis
PRARASTAS PAVASARIS

I. Šuo ir lapiukas 162
II. Anglų tauta 176
III. Popiežius ir pasaulis 187

Ketvirta dalis
NEGANDŲ VASARA

I. Žygis į Normandiją 200
II. Bretėjaus apgula 208
III. Febo priesaika 224
IV. Šartro stovykla 235
V. Akvitanijos princas 245
VI. Kardinolo žygiai 259
VII. Dievo pirštas 274
VIII. Kaunasi karalius 281
IX. Vakarienė pas princą 291

Kai karalius žlugdo Prancūziją 299

Maurice Druon

KAI KARALIUS ŽLUGDO PRANCŪZIJĄ

Istorinis romanas

Redaktorė *Agnė Iešmantaitė*
Dailininkė *Deimantė Rybakovienė*

Leido ŽALTVYKSLĖ,
A. Vivulskio 7-208, LT-03221 Vilnius
el. p. leidykla@zaltvyksle.com
Spausdino AB AUŠRA,
Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas
Tiražas 1000 egz.
Užsakymas 1142

Druon, Maurice

Dr353 Kai karalius žlugdo Prancūziją [romanas] / Maurice Druon; iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Karazijaitė. – Vilnius: Žaltvykslė; [2007]. – 304 p.

ISSN 1822-637X
ISBN 978-9986-06-282-0

„Prakeiktieji karaliai“ – garsi istorinė 7 tomų freska.

„Prakeiktieji karaliai“ – romanų ciklas, kurio visi veikėjai kadaise gyveno. Veikalas tiksliai atskleidžia kasdieninį gyvenimą, politines ir meilės dramas, kuriose susiduria karaliai, karalienės, popiežiai, ministrai, didikai neramiu, iki šiol mažai pažįstamu paskutinių Kapetingų valdymo laikotarpiu.

Istorinių romanų ciklo „Prakeiktieji karaliai“ paskutiniame, septintajame, romane „Kai karalius žlugo Prancūziją“ pasakojama apie karaliaus Jono II karaliavimo metus XIV amžiaus viduryje. Istorija jį praminė Jonu Geruoju, nors iš tikrųjų jis buvo tuščiagarbis ir žiaurus, neryžtingas ir negabus valdovas.

UDK 840-3

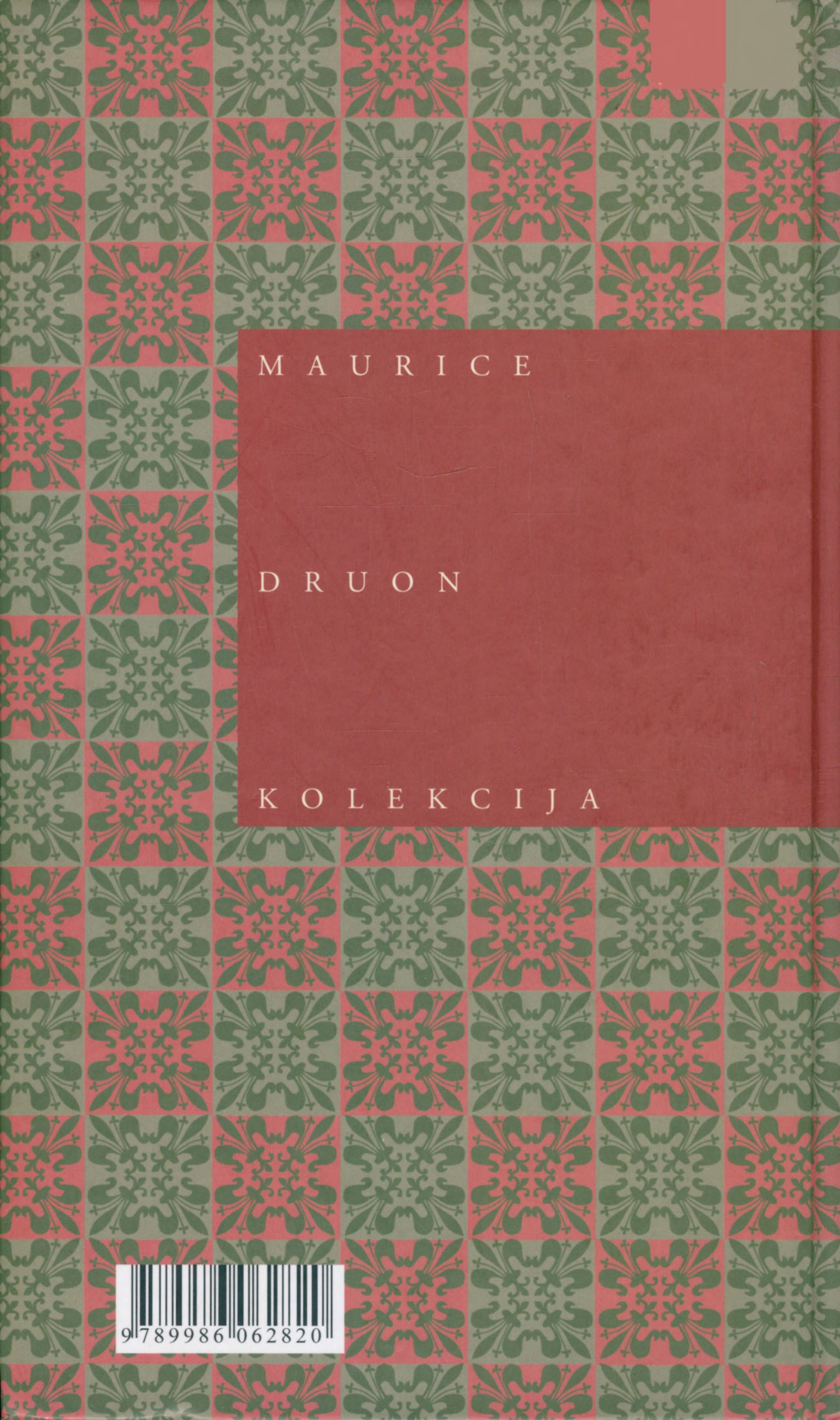

MAURICE

DRUON

KOLEKCIJA

9789986062820